PĂDUREA
STELELOR
CE PIER
KRISTIN
HARMEL
LITERA
BLUE
MOON

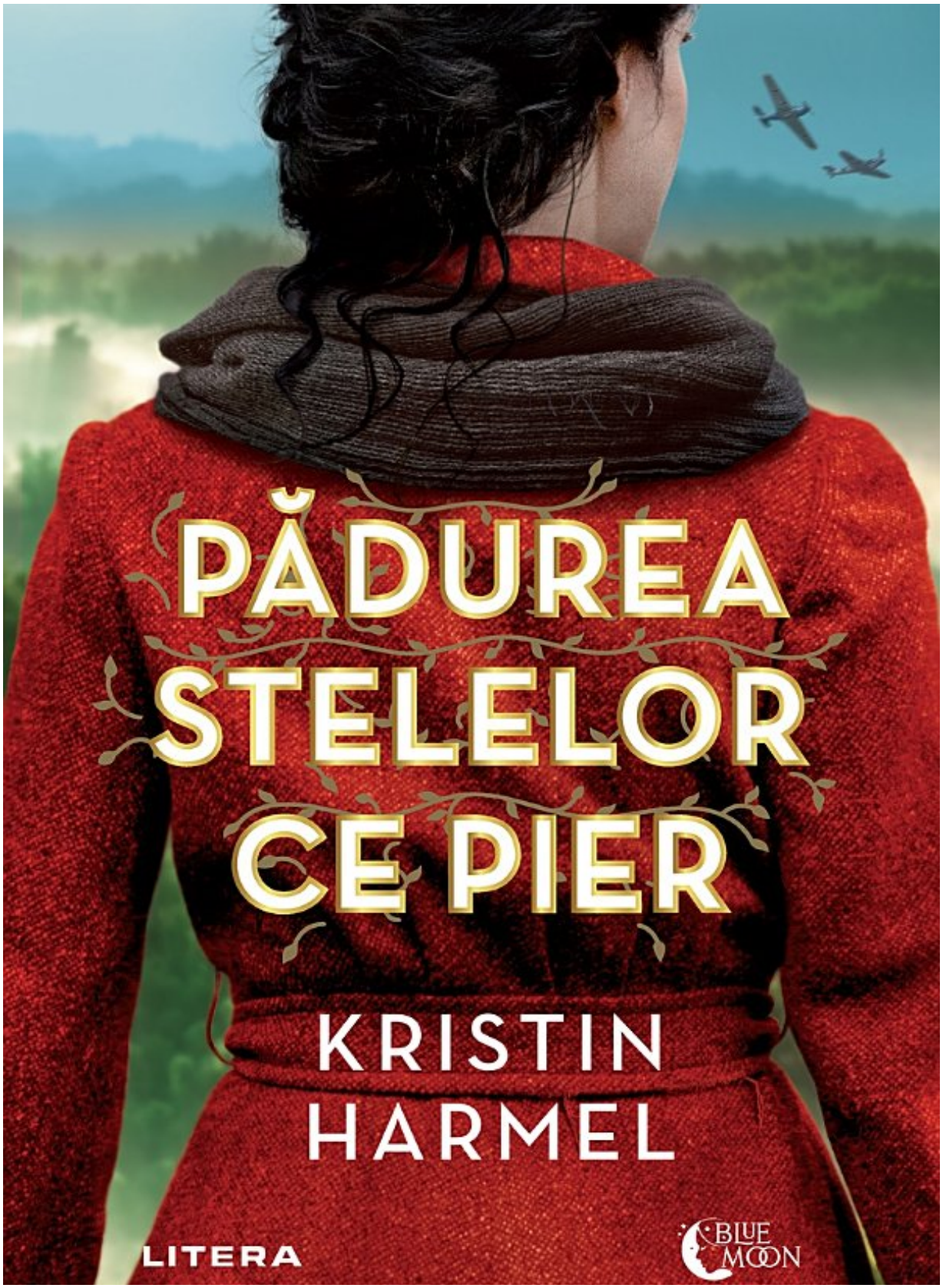
PĂDUREA
STELELOR
CE PIER
KRISTIN
HARMEL
LITERA
BLUE
MOON

BLUE
MOON

KRISTIN HARMEL

PĂDUREA STELELOR CE PIER

Cara DC

Traducere din limba engleză și note
LAURA BUCĂTARU

LITERA
București

The Forest of Vanishing Stars

KRISTIN HARMEL

Copyright © 2021 by Kristin Harmel Lietz

Toate drepturile rezervate

Pădurea stelelor ce pier

Kristin Harmel

Copyright © 2022 Grup Media Litera

pentru versiunea în limba română

Toate drepturile rezervate

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactor: Rodica Bogdan

Corector: Dorina Lipan

Prelucrare copertă: Bogdan Mitea

Tehnoredactare și prepress: Laura Carîp

Seria de ficțiune a Editurii Litera este coordonată

de Cristina Vidrașcu Sturza.

ISBN 978-606-33-8720-3

ISBN EPUB 978-606-33-8866-8

Pentru Kathy Trocheck (Mary Kay Andrews), Kristy Woodson Harvey, Patti Callahan Henry, Mary Alice Monroe, Meg Walker, Shaun Hettinger și pentru toți membrii comunității noastre Friends & Fiction. Ați umplut cu lumină, dragoste și prietenie un an întunecat și voi fi veșnic recunoscătoare pentru toate modurile în care m-ați salvat.

CAPITOLUL 1

Cara DC

1922

Bătrâna urmărea din întuneric apartamentul de pe Behaimstrasse numărul 72, așteptând ca luminile dinăuntru să se stingă. Trandafiri purpurii însângerau balconul apartamentului și o iederă cățărătoare îmbrăca balustrada metalică, însă nu tânărul cuplu care locuia acolo – însetatul de putere Siegfried Jüttner și distanta lui soție, Alwine – era cel care uda plantele. Această sarcină îi revenea menajerei, întrucât îngrijirea era ceva ce putea fi făcut doar de cei înzestrați cu o oarecare bunătate.

Urmărea familia Jüttner de aproape doi ani, știa multe despre ei, informații importante pentru misiunea pe care era pe cale să o îndeplinească.

Știa, de exemplu, că domnul Jüttner fusese printre primii bărbați din Berlin care se înrolaseră în Partidul Muncitoresc Național Socialist German, o nouă mișcare politică ce câștigase, încetul cu încetul, teren, într-o țară devastată de război. Știa că fusese inspirat să facă acest lucru în timp ce se afla într-o vacanță la München, în urmă cu doi ani, după ce văzuse un tânăr furios, pe nume Adolf Hitler, ținând discursuri vibrante în restaurantul Hofbräukeller. Știa că, după acel discurs, domnul Jüttner se întorsese, într-o plimbare de douăzeci de minute, la elegantul hotel Vier Jahreszeiten, își trezise din somn tânăra soție și făcuseră dragoste, cu toate că ea se împotrivise inițial, visând la tânărul pe care îl iubise cândva, un bărbat care murise în Primul Război Mondial.

Mai știa bătrâna, de asemenea, că bebelușul conceput în acea noapte bavareză cu iz de toamnă, o fetiță pe care soții Jüttner o numiseră Inge, avea un semn din naștere, în formă de porumbel, pe partea interioară a încheieturii mâinii stângi.

Știa, totodată, că cea de-a doua aniversare a zilei de naștere a fetiței avea să aibă loc în următoarea zi, pe 6 iulie 1922. Și, la fel cum știa că bobocii în

formă de clopoțel ai lăcrămioarelor și petalele întunecate ale aconitului puteau ucide un om, tot așa știa și că acea fetiță nu trebuia să mai rămână cu familia Jüttner.

Acesta era motivul pentru care venise.

Bătrâna, pe nume Jerusza, știuse întotdeauna lucruri pe care alți oameni nu le știau. De exemplu, știuse când Frédéric Chopin murise în 1849, pentru că se trezise dintr-un somn profund, notele „Studiului revoluționar“ compus de el trecându-i prin minte într-o derulare tristă. Simțise cum se cutremura pământul la nașterea lui Marie Curie, în 1867, și a lui Albert Einstein, în 1879. Și, într-o zi toridă de sfârșit de iunie, în anul ١٩١٤, la două luni după ce împlinise șaptezeci și patru de ani, simțise adânc în vena jugulară, cu câteva săptămâni înainte ca veștile să ajungă la ea, că moștenitorul tronului austro-ungar fusese doborât de glonțul unui asasin, frângând echilibrul fragil al lumii. Știuse atunci că războiul avea să izbucnească, așa cum știa și acum. Văzuse asta în norii întunecați ce se adunaseră la orizont.

Mama Jeruszei, care își luase propria viață cu o fiertură otrăvitoare în 1860, obișnuia să-i spună că a cunoaște lucruri imposibil de aflat era un dar de la Dumnezeu, transmis doar prin sângele matern al celor mai norocoase dintre femeile evreice. Jerusza, ultima descendentă dintr-o linie de sânge ce dăinuise timp de secole, era convinsă, în anumite momente, că acesta era mai degrabă un blestem, însă, dincolo de orice, asta fusese povara ei de o viață, să asculte vocile ce răsunau prin păduri. Frunzele îi șopteau în copaci, florile îi spuneau povești la fel de vechi precum timpul, râurile curgeau grăbit cu vești din locuri îndepărtate. Dacă cineva ar fi ascultat cu suficientă atenție, ar fi înțeles că natura își dezvăluise întotdeauna secretele, care erau, bineînțeles, secrete ale lui Dumnezeu. Iar acum, tot Dumnezeu era cel care o adusese aici pe Jerusza, la colțul învăluit în ceață al unei străzi din Berlin, unde avea ca misiune schimbarea destinului unui copil și, probabil, al unei părți a lumii.

Jerusza fusese în viață timp de optzeci și doi de ani, aproape de două ori mai mult decât un neamț obișnuit din zilele noastre. Când oamenii o priveau – dacă se sinchiseau să o privească – erau vizibil surprinși de trăsăturile ei zbârcite, de mâinile noduroase, deformate de zeci de ani de trai greu. Cu toate acestea, în majoritatea timpului, străinii o ignorau pur și simplu, așa cum și Siegfried și Alwine Jüttner o făcuseră de sute de ori

când trecuseră pe lângă ea pe stradă. Vârsta o făcea invizibilă, în special celor care țineau mult la aspect și putere; o considerau inutilă pentru ei, o risipă de timp, o risipă de spațiu. La urma urmei, o femeie așa bătrână cum era avea să moară în scurt timp, cu siguranță. Însă Jerusza, care își petrecuse întreaga viață folosind plante și ierburi din cele mai întunecoase colțuri ale celor mai dese păduri, știa că avea să trăiască cu aproape douăzeci de ani mai mult, până la vârsta de o sută doi ani, și că avea să moară într-o primăvară, într-o zi de marți, chiar după ultimul dezgheț din anul 1942.

Menajera familiei Jüttner, fiica timidă a unui marinar mort, plecase acasă de două ore și, la câteva minute trecute de ora zece, familia Jüttner stinse, în cele din urmă, luminile. Jerusza răsuflă ușurată. Întunericul îi era scut; dintotdeauna fusese așa. Aruncă o privire prin ferestrele închise și desluși forma pătuțului de bebeluș al fetiței, aflat în partea dreaptă a încăperii, dincolo de perdelele de culoare crem. Știa exact unde se află, căci fusese de multe ori în acea încăpere când familia nu era acasă. Își plimbase degetele de-a lungul barelor de pin, simțind încordarea lemnului arcuit. Bineînțeles, lemnul avea memorie, și, prima dată când Jerusza atinsese patul în care dormea bebelușul, se simțise aproape copleșită de o învăluire caldă de lumină albă.

Era aceeași lumină care o chemase aici, din pădure, în urmă cu doi ani. Prima dată o văzuse în iunie 1920, strălucind deasupra vârfurilor copacilor ca o aurora boreală personală, atrăgând-o înspre nord. Nu îi plăcea orașul, detesta să se afle într-un loc construit de om și nu de Dumnezeu, însă știa că nu avea de ales. Picioarele o purtaseră direct pe Behaimstrasse, la numărul 72, pentru a fi martoră cum doamna Jüttner, cu părul negru ca pana corbului, își alăptase bebelușul pentru prima oară. Jerusza văzuse încă de pe atunci strălucirea copilului, o lumină în întunericul ce avea să vină și de care nimeni nu avea habar.

Nu își dorea un copil; nu își dorise niciodată. Probabil că acesta și fusese motivul pentru care îi luase atât de mult timp să acționeze. Însă natura nu face greșeli, iar acum, sub cerul acoperit de un nor negru asemenea unui stol de mierle tăcute deasupra orașului ce licărea în noapte, știa că sosise clipa.

Se cățără cu ușurință pe scara de incendiu a clădirii moderne, deschise cu și mai multă ușurință fereastra descuiată a casei soților Jüttner și se

strecură în liniște în interior. Copila era trează, privind tăcută, ochii ei extraordinari – un amurg albastru și o pădure verde – strălucind în întuneric. Părul îi era negru ca noaptea, buzele de un roșu aprins, culoarea macilor de câmp.

– *Ich bin gekimen dir tzu nemen*, șopti Jerusza în idiș, o limbă pe care fetița nu o știa încă.

Am venit după tine. Fu uimită să constate că inima îi galopa.

Nu se așteptă la un răspuns, însă buzele fetiței se deschiseră și își întinse mâna stângă, cu palma în sus, semnul din naștere în formă de porumbel sclipind în întuneric. Rosti ceva încet, ceva ce pentru o altă persoană nu ar fi însemnat decât gânguritul fără sens al unei fetițe, însă pentru Jerusza era cât se poate de limpede.

– *Dus zent ir*, spuse fetița în idiș.

Tu ești.

– *Yo, dus bin ikh*, încuviință Jerusza.

Și spunând acestea, luă fetița, care nu plânse deloc și, strângându-i corpul delicat la piept, se strecură prin fereastră și coborî clătinându-se pe scara metalică, picioarele-i atingând trotuarul fără a scoate nici un sunet.

Printre faldurile pelerinei Jeruszei, fetița privi tăcută, cu ochii ei rotunzi, în două nuanțe diferite ale oceanului, cum Berlinul dispăru în urma lor, pădurea nordică înghițindu-le pe de-a-ntregul.

CAPITOLUL 2

1928

Fetița din Berlin avea opt ani când Jerusza o învățăpentru prima dată cum să omoare un om.

Bineînțeles, Jerusza renunțase la numele dat la naștere fetiței, imediat ce ajunseră la marginile răcoroase ale pădurii, cu șase ani în urmă. Inge însemna „fiica unui tată eroic“, iar asta era o minciună. Copila nu avea nici un părinte în afara pădurii înseși.

Mai mult decât atât, Jerusza știuse, din prima clipă în care văzuse lumina deasupra Berlinului, că fetița avea să se numească Yona, ceea ce în ebraică însemna „porumbel“. Știuse acest lucru chiar înainte de a vedea semnul din naștere al fetiței, semn care, în loc să se estompeze odată cu trecerea timpului, se conturase mult mai evident, mai întunecat, un semn că acest copil avea ceva special, că era menit pentru ceva măreț.

Era foarte important să poarte numele potrivit, iar bătrâna nu ar fi putut-o numi pe Yona altfel decât ceea ce era. La rândul său, bineînțeles, și ea aștepta respect pentru adevărata sa identitate. Jerusza se referea la „moștenirea proprie“ ca fiind puterea magică pe care o primise pe linie descendentă, un tribut al apartenenței la pădurea însăși, și fusese unicul mod în care îi dăduse voie Yonei să o numească. „Mamă“ însemna ceva diferit, ceva ce Jerusza nu ar fi putut să fie vreodată, ceva ce nu și-ar fi dorit să fie vreodată.

– Există sute de moduri de a lua o viață, îi spuse Jerusza, în lumina tot mai slabă a unei după-amiezi de iulie, la scurt timp după cea de-a opta aniversare a zilei de naștere a fetei. Și trebuie să le cunoști pe toate.

Yona își ridică privirea, oprindu-se din cioplitul unei mici pitulici într-o bucată de lemn. Începuse să cioplească în lemn diverse creaturi care să-i țină companie, lucru pe care Jerusza nu îl putea înțelege, pentru că ea prețuia singurătatea mai presus de orice, însă părea a fi o îndeletnicire

destul de inofensivă. Părul Yonei, de culoarea celei mai întunecate și neînstelate nopți, îi cădea pe spate, curgându-i peste umerii asemenea unei păsări. Ochii ei – adânci, nemărginiți și tulburători – i se încețoșară de confuzie. Soarele se afla jos pe cer, iar umbra ei se întindea în spate până înspre marginea poienii, în încercarea de a evada printre copaci.

– Dar întotdeauna mi-ai spus că viața este prețioasă, că este darul lui Dumnezeu față de om, că trebuie protejată, replică fata.

– Da. Însă cea mai importantă viață pe care trebuie să o protejezi este a ta. Jerusza își întinse palma și făcu semn cu muchia palmei dintr-o parte în cealaltă a traheii. Dacă cineva te atacă, o lovitură puternică aici, executată corect, îi poate fi fatală.

Yona clipi de câteva ori, genele lungi umbrindu-i obrajii, care erau neobișnuit de palizi, mereu palizi, deși stătea tot timpul în bătaia soarelui. Așezând pitulicea din lemn pe pământ, în dreptul ei, îi tremurară mâinile.

– Dar cine să mă atace?

Jerusza se holbă dezgustată la copilă. Era cu capul în nori, în ciuda învățăturilor primite de la Jerusza.

– Copil aiurit! izbucni ea.

Fata se trase de lângă ea. Era un lucru bun că îi era teamă, căci lucruri îngrozitoare aveau să se întâmple.

– Întrebarea ta nu este cea potrivită, ca de obicei, spuse Jerusza. Va veni o zi în care te vei bucura că te-am învățat ceea ce știu.

Acesta nu era un răspuns, însă fata nu ar fi îndrăznit să o înfrunte. Jerusza era puternică precum capra neagră, inteligentă precum cioara și răzbunătoare precum coțofana. Se afla pe pământ de aproape nouă decenii și știa că fata era înspăimântată de vârsta și de înțelepciunea ei. Jeruszei îi plăcea să fie așa; copilul trebuia să știe foarte clar că femeia nu îi era mamă. Îi era îndrumător, nimic mai mult.

– Dar, Jerusza, nu cred că aș putea lua viața cuiva, spuse Yona într-un târziu, cu glasul stins. Cum aș mai putea trăi cu mine însămi?

Jerusza pufni în râs. Îi venea greu să creadă că fata era încă atât de naivă.

– Am omorât cinci bărbați și o femeie, copilă. Și trăiesc foarte bine cu mine însămi.

Ochii Yonei se măriră, însă nu mai spuse nimic până la lăsarea serii, când lecțiile zilei luară sfârșit.

– Pe cine ai ucis, Jerusza? șopti în întuneric, în timp ce stăteau întinse pe spate pe covorul așternut de pădure, având deasupra un acoperiș din molid construit de ele cu o săptămână înainte.

Se mutau la interval de o lună sau două, construind câte o nouă colibă din darurile pe care pădurea le oferea, lăsând mereu câte o crăpătură în tavanul încropit în grabă din scoarță de copac, pentru a vedea stelele atunci când nu exista nici un risc să plouă. În seara aceea, cerul era limpede, iar Jerusza reuși să distingă Ursa Mică, Ursa Mare și constelația Draco, dragonul, cățărându-se pe cer. Viața era într-o continuă schimbare, dar stelele erau mereu aceleași.

– Un țăran, doi soldați, un fierar și pe femeia care mi-a ucis tatăl, replică Jerusza fără a se uita la Yona. Toți m-ar fi ucis dacă le-aș fi dat șansa. Să nu îi dai nimănui această oportunitate, niciodată, Yona. De vei uita această lecție, vei muri. Acum, odihnește-te puțin!

Până la următoarea lună plină, Yona află că o singură lovitură aplicată în partea dreaptă, chiar la baza coloanei, putea perfora un rinichi. O lovitură orizontală cu muchia palmei în piramida nazală putea strivi oasele faciale până în craniu, cauzând hemoragie cerebrală. O lovitură puternică în tâmplă, cu vârful piciorului, când o persoană se afla la pământ, putea curma rapid o viață. O prindere rapidă a capului unei persoane aflate în șezut cu spatele, combinată cu o răsucire rapidă înapoi, îi putea frânge gâtul. O tăietură de cuțit aplicată în sus, de la încheietura mâinii până la interiorul cotului, de-a lungul arterei radiale, putea secătui o persoană de sânge în câteva minute.

Însă totul în univers se afla în echilibru și, pentru fiecare metodă de a ucide, Yona învăță și o metodă de vindecare. Afinele puteau restabili circulația unei inimi slăbite sau puteau resuscita un rinichi pe cale să cedeze. Iarba-mâței, transformată în pastă, putea opri sângerarea. Rădăcina de brusture putea extrage otrava din fluxul sanguin. Fructele de soc strivite puteau să reducă o febră fatală.

Viață și moarte. Moarte și viață. Două lucruri de mică importanță, pentru că, în final, sufletul părăsea corpul și devenea unul și același cu Dumnezeul cel infinit. Însă Yona nu putea înțelege acest lucru, nu încă. Nu aflase că se născuse cu misiunea de a repara lumea, pentru *tikkun olam*[1] și că fiecare *mitzvah*[2] pe care o avea de îndeplinit avea să declanșeze crâmpeie divine de lumină.

Ar fi fost bine ca pădurea să le poată satisface toate nevoile, însă fata crescu, avea nevoie de îmbrăcăminte, de lapte pentru a-i întări oasele, de încălțări pentru a nu-și zdreli picioarele de solul pădurii pe timp de vară și pentru a nu-i degera pe timpul iernii. Când Yona era mai mică, Jerusza o mai lăsa câteodată singură în pădure, timp de o zi și o noapte, speriind-o pentru a sta cuminte cu povești despre vârcolaci care mâncau fetițe, cât timp ea se aventura în orașele din apropiere pentru a lua cele necesare. Însă când fata începu să pună mai multe întrebări, nu îi rămase altă cale decât să o ia cu ea, pentru a-i arăta pericolele lumii exterioare, pentru a-i reaminti că nimeni nu este de încredere.

Era una dintre nopțile reci ale iernii anului 1931, fulgii plutind în aer din cerul întunecat, când Jerusza o luă cu ea pe fetița cu ochi mari într-un oraș numit Grajewo, din nord-estul Poloniei. Și, cu toate că Jerusza îi spusese în mod explicit să nu vorbească, se pare că Yona nu-și putu nicicum ține gura. Cât timp se furișară prin întuneric înspre una dintre gospodării, fata o tot presa cu întrebări: *Din ce este făcut un acoperiș? De ce caii dorm într-un grajd și nu pe câmp? Cum au construit aceste drumuri? Ce reprezintă însemnul de pe steag?*

Într-un final, Jerusza se răsti la ea.

– Gata, copilă! Nu e nimic bun pentru tine aici, nimic în afară de disperare și pericol! A-ți dori lucruri pe care nu le poți înțelege este ca și când te-ai holba la soare; nesăbuința ta te va distruge.

Yona tăcu speriată pentru un timp, însă după ce Jerusza se strecură prin ușa din spate a casei și reapăru ținând în mână o pereche de cizme, pantaloni și o haină de lână care să îi fie bune Yonei pentru câteva ierni, Yona refuză să o urmeze când aceasta îi făcu semn.

– Ce mai este acum? întrebă Jerusza iritată.

– Ce fac acolo? întrebă Yona arătând cu degetul prin fereastra gospodăriei, unde familia ședea adunată în jurul mesei.

Era prima noapte de Hanuka, iar aceasta era o familie de evrei; din acest motiv Jerusza alesese această casă, știind că aveau să fie ocupați cât timp ea avea să sustragă lucrurile. Acum, tatăl familiei se ridică în picioare, chipul fiindu-i luminat de flacăra lumânării ce ardea în menoră[3] familiei și, cu toate că glasul nu i se auzea, era limpede că acesta cânta cu ochii închiși. Jeruszei nu îi plăcu expresia de pe chipul Yonei privind la toate acestea; era

o privire plină de dorință și încântare, iar asemenea sentimente duceau doar la gânduri rele de evadare.

– Obiceiuri prostești, spuse ea într-un final. Nu e nimic aici pentru tine. Acum vino!

Yona tot nu se clinti.

– Dar par să fie fericiți. Sărbătoresc Hanuka?

Bineînțeles că fata știa deja acest lucru. Jerusza sculpta în fiecare an câte o menoră din lemn, doar pentru că așa îi ceruse mama ei cu ani în urmă. Hanuka nu era una dintre cele mai importante sărbători evreiești, dar celebra supraviețuire, pe care o respecta oricine trăia în pădure. Totuși, comportamentul fetei era nesăbuit. Jerusza își îngustă privirea.

– Repetă doar niște cuvinte care pentru ei și-au pierdut, cel mai probabil, întreaga însemnătate, Yona. Repetiția este pentru oamenii care nu doresc să gândească pentru ei înșiși, pentru oamenii care nu au imaginație. Cum să îl găsești pe Dumnezeu în rutină?

Amândouă tăcură pentru o clipă continuând să privească familia.

– Dar dacă în repetiție găsesc alinare? întrebă Yona, în șoaptă. Dacă găsesc magie?

– Cum naiba ar putea repetiția să fie magică?

Mai aveau de luat și câteva carafe cu lapte din hambar, iar Jerusza începea să își piardă răbdarea.

– Păi, Dumnezeu readuce copacii la viață în fiecare an, nu-i așa? spuse Yona încet. Face ca anotimpurile să vină și să plece, aceleași flori să înflorească, aceleași păsări să ciripească. Și există magie în toate astea, nu-i așa?

Jerusza rămase mută de uimire. Fata nu o depășise niciodată până acum la propriul joc.

– Să nu mă pui *niciodată* la îndoială, izbucni în cele din urmă. Acum taci și vino încoace!

Era de așteptat ca Yona să înceapă să își pună întrebări despre lumea din afara pădurii. Jerusza știuse dintotdeauna că această clipă avea să vină, iar acum avea dificila sarcină de a se asigura că fata avea să privească civilizația cu teama cuvenită.

Jerusza o învățase pe Yona toate limbile pe care le știa, chiar de când o luase cu ea, copilul putând să vorbească fluent idiș, poloneză, belarusă, rusă și germană, precum și ceva franceză și engleză. *E bine să poți înțelege*

cuvintele dușmanilor tăi, îi spunea Jerusza mereu, fiind foarte mulțumită de teama pe care o citea în ochii Yonei.

Dar mai avea multe să o învețe, astfel că, în incursiunile lor în orașe, începu să fure și cărți. O învățătă pe copilă să citească, să înțeleagă știința, să lucreze cu cifrele. Insistă ca Yona să știe Tora și Talmudul, dar îi aduse și Biblia, chiar și Coranul, pentru că Dumnezeu se afla pretutindeni, iar căutarea lui era fără de sfârșit. Această căutare îi consumase Jeruszei întreaga viață și o purtase înspre acel colț întunecat de stradă din Berlin, în vara anului 1922, unde fusese nevoită să răpească acest copil, care-i devenise un adevărat ghimpe în coaste.

Și, cu toate că Yona o irita mai tot timpul, Jerusza trebuia să recunoască latura inteligentă, sensibilă și intuitivă a fetei. Sorbea conținutul cărților asemenea apei reci și asculta fascinată când Jerusza îi dezvăluia din secretele ei. Când Yona împlini 14 ani, știa mai multe despre lume decât majoritatea bărbaților care fuseseră educați în universități. Și, cel mai important, știa misterele pădurii, toate metodele de supraviețuire.

Când ochii fetei se deschiseră către lume, Jerusza insistă doar asupra a două lucruri. Primul, Yona trebuia să i se supună întotdeauna. Cel de-al doilea, trebuia să stea în permanență ascunsă în pădure, departe de oameni care puteau să-i facă rău.

Uneori, Yona întreba care era motivul. Cine ar vrea să îi facă rău? Ce ar putea încerca să facă?

Însă Jerusza nu îi răspundea niciodată, pentru că adevărul era că nu știa nici ea cu siguranță. Știa doar că la primele ore ale zilei de 6 iulie 1922, în timp ce se grăbea să ajungă în pădure cu un copil de doi ani, auzi o voce din cer, tăioasă și clară. *Într-o zi*, spuse vocea, *dacă nu va fi atentă, trecutul ei se va întoarce și asta o va costa totul. Singurul loc sigur pentru ea este pădurea.*

Era aceeași voce care îi ceruse de la bun început să ia fata, vocea care îi șoptise mereu Jeruszei printre copaci. Jerusza își petrecu cea mai mare parte a vieții crezând că vocea îi aparținea lui Dumnezeu. Însă acum, în amurgul vieții sale, nu mai era la fel de sigură. Dacă acea voce din capul ei îi aparținea doar ei însăși? Dacă era zestrea nebuniei mamei sale, mai degrabă un crâmpei de nebunie, decât o chemare mai înaltă?

Însă, de fiecare când aceste întrebări ieșeau la suprafață, Jerusza le alunga. Vocea de sus îi vorbise și cine putea ști ce soartă o aștepta dacă nu

o asculta.

„Repararea lumii“, concept în iudaism
„Poruncă“, în limba ebraică
Menora (ebraică: מנורה) este un sfeșnic cu șapte brațe, fiind unul dintre cele mai vechi simboluri ale poporului evreu. (n. red.)

CAPITOLUL 3

Doi ani mai târziu și la o sută cincizeci de kilometri distanță, Yona îndrăzni, în cele din urmă, să încalce ordinele Jeruszei.

Până atunci, ea și Jerusza trăiră în adânca pădure Białowieża, Pădurea Turnului Alb și, cu toate că toamna ceda treptat locul iernii, pământul era încă plin de ciuperci, zilele erau marcate de bătăile ciocănitoarelor și de elanii care înaintau cu greu, iar liniștea nopților era întreruptă de urletele haitelor de lupi rătăcitoare. Era un loc magic și Yonei, care ajunsese să îndrăgească păsările, îi era greu să se concentreze cu toate berzele albe și buhaii de baltă dungați planând deasupra ei. Se imagina pe sine ridicându-se în cer, văzând la o distanță de kilometri întregi, putând cu ușurință să zboare departe de aici, să meargă oriunde dorea. Însă era doar un vis.

Era o zi de sfârșit de octombrie, aerul era tare și rece, iar Yona culegea ghinde într-un coș mare. Ea și Jerusza aveau să le păstreze pentru lunga iarnă ce avea să vină; urmau să le decojească, să le usuce și să le macine pe majoritatea dintre ele pentru făină, iar pe celelalte aveau să le prăjească în mierea din stupii pe care Jerusza reușea să îi găsească cu mare pricepere în interiorul copacilor prăbușiți. Era atât de absorbită de cântecul neașteptat al unei păsări acvatice rare, încât lăsă garda jos. Un bărbat se apropie la o distanță de doar câteva sute de metri de ea și, în clipa în care îl observă, ținându-și respirația, se trase înapoi între sălcii.

El nu o văzuse, nu o auzise mișcând. Yona se obișnuise de mică să se strecoare printre copaci, sincronizându-se atât de bine cu ei încât mișcările îi erau asemenea vântului. Se întinse din instinct după cuțitul pe care îl ținea prins de gleznă cu o curea, cuțit pe care Jerusza insista să îl ascută săptămânal, pentru orice eventualitate, inima galopându-i în timp ce se holba.

Bărbatul nu era atât de bătrân pe cât păruse la prima vedere. De fapt, era un bărbat foarte tânăr, probabil cu un an sau doi mai mare decât ea. Părul lui era blond, deschis la culoare pe cât de închis era al ei, pielea îi era bronzată

la fel ca pielea unei vaci. Umerii îi erau laţi şi mergea cu o siguranţă ce îi dădu de înţeles că ar fi cunoscut pădurea.

Dar de unde apăruse? Ea şi Jerusza poposiseră aici de trei săptămâni şi nu văzuseră nici un semn că ar exista altcineva acolo. Locuia şi el în copaci? Pentru o secundă, inima îi zvâcni cu putere în piept când se gândi la posibilitatea existenţei unui suflet pereche. Durerea simţită în piept era o simfonie plină de dor, singurătate şi teamă şi o făcu să reacţioneze nechibzuit. Încet, fără să chibzuiască bine totul, îşi retrase mâna de pe mânerul cuţitului, se ridică şi ieşi din ascunzătoarea aflată între copaci.

– Bună, spuse ea.

Însă el nu se întoarse şi fata îşi dădu seama că nu vorbise deloc tare, deşi buzele sale schiţaseră cuvântul în aer. A doua oară, trase adânc aer în piept şi, repetând salutul, acesta ieşi prea strident, încât tânărul se întoarse uimit către ea.

– Bună, spuse el după câteva secunde.

Avea o voce gravă, iar ochii îi erau larg deschişi de curiozitate. Ea se întrebă în sinea ei ce anume vedea bărbatul. Ştia, din oglindirile întâmplătoare în râurile şopotitoare, că ochii ei – fiecare de o altă culoare – erau mari pentru chipul ei, nasul era lung, pometii ridicaţi, iar buzele erau un arc de culoarea bobocilor de trandafiri. Pielea îi era nefiresc de albă, deşi îşi petrecuse mai toată viaţa afară, iar părul era asemenea unei perdele de fum negru, coborându-i până în talie. Crescuse înaltă asemenea unei buruieni de când împlinise şaisprezece ani, în luna iulie, picioarele îi erau lungi şi subţiri ca ale unui pui de căprioară. Era pentru prima dată în viaţă când devenise conştientă de propriul corp care, până în această clipă, nu avusese decât un rol funcţional.

Bărbatul păru că aşteaptă ca fata să îi spună ceva şi astfel, ea tuşi eliberându-şi gâtul blocat şi rosti cu greu primele cuvinte care-i veniră în minte.

– De ce te afli aici? întrebă ea.

El îşi ridică sprâncenele – atât de blonde încât erau aproape invizibile – şi râse.

– Presupun că din acelaşi motiv pentru care şi tu te afli aici. Pentru a face provizii pentru iarnă.

Avea un milion de întrebări. De unde venise? Încotro se îndrepta? Cum era lumea de dincolo de pădure? Dar toate acestea i se îmbulziră în minte şi

tot ce reuși să spună fu:

– Nu te-am mai văzut până acum.

El râse din nou, iar ea constată că îi plăcu sunetul. Era diferit de râsetul Jeruszei care era aspru, răgușit, atotștiutor. Nimic din ce ar fi făcut Yona nu o putea uimi pe Jerusza și fata își dădu seama în acea clipă de faptul că, în a surprinde pe cineva, se afla o oarecare putere, poate chiar bucurie.

– Nici eu nu te-am mai văzut până acum, spuse tânărul.

Făcu un pas mai aproape și, din reflex, fata făcu un pas înapoi împiedicându-se. El se opri imediat, își ridică mâinile în aer și spuse:

– Îmi pare rău. Nu am vrut să te sperii.

Ea schiță un zâmbet forțat.

– O, nu m-ai speriat.

Simți în gură gustul sărat al minciunii.

Se așternu liniștea pentru o clipă, timp în care el o privi.

– Locuiești pe aici primprejur?

– Da, spuse fata, apoi modifică imediat răspunsul. A... nu.

Simți cum obrajii i se înroșeau treptat.

Tânărul ezită, în timp ce o studia.

– Bine. Păi, eu locuiesc în Hajnówka.

– Înțeleg, spuse Yona, însă nu avea nici cea mai vagă idee ce putea să însemne asta.

– La marginea pădurii, lămuri tânărul. La o zi distanță de mers de aici.

– Desigur.

Simți gustul unei noi minciuni când se prefăcu a cunoaște lucruri despre care nu știa nimic. Jerusza o învățase toate țările lumii; putea identifica pe hartă Brazilia, Nepal, Tripura, iar uneori visa că se înălța precum o pasăre, zburând departe, departe către un alt ținut. Însă știa prea puține despre satele din apropierea pădurii, suspectând că asta și era de fapt intenția Jeruszei. Cunoașterea însemna tentație, iar refuzul de a-i arăta hărți ale regiunii locale era un mod de a se asigura că nu exista nici un loc precis unde Yona să poată merge.

– Iar tu? întrebă tânărul. Unde locuiești?

– Noi...

Se opri brusc. Fusese cât pe ce să spună că locuia în pădure, însă nu-i spusese oare Jerusza să nu dezvăluie nimănui acest lucru? Pentru că

oamenii ar putea veni să le facă rău? Fata nu-l credea pe acest tânăr în stare de așa ceva, dar trebuia să fie precaută.

– Sunt din Berlin, spuse ea.

Nu știu ce-i veni să spună astfel. Jerusza nu-i spusese Yonei nici un cuvânt despre originea ei din afara pădurii. Însă noaptea, în timp ce Yona dormea, visa câteodată un oraș, un pat de lemn, pături de pluș, părinți care o iubeau și lapte care avea gust diferit de cel pe care Jerusza i-l procura uneori de la caprele rătăcitoare. Cuvântul *Berlin* nu avu gust sărat, iar Yona își puse întrebarea dacă nu putea fi totuși adevărat.

– Berlin? Tânărul își ridică brusc sprâncenele. Dar se află la șase, șapte sute de kilometri distanță, la est de aici.

Rușinată, Yona ridică din umeri. Bineînțeles că știa asta de pe hărțile pe care le studiase, dar ce-i venise să pomenească de Berlin? Era o lume îndepărtată, un loc pe care îl putea vedea doar în imaginația sa, un loc unde Jerusza nu ar fi dus-o niciodată. Ce nebunie din partea ei să spună așa ceva!

– Știu, murmură ea.

Bărbatul se încruntă, fruntea încrețindu-i-se de îndoială.

– Ei bine, poate ne vom revedea.

Yona știu că avea să-l piardă, că tânărul urma să plece și simți brusc o dorință disperată de a-l face să rămână.

– Cine ești? Cum te numești, adică.

Tânărul zâmbi din nou, ușor de data aceasta. Sprâncenele-i erau încă încruntate din pricina lipsei de încredere în ea.

– Marcin. Iar tu?

– Yona.

– Yona. Păru să-i pronunțe cu atenție numele, iar ei îi plăcu felul în care sunase. Ei bine, Yona, voi veni și mâine, dacă vei fi prin preajmă. Eu și tatăl meu suntem campați în apropiere.

– Bine.

Și nemaiștiind ce altceva să spună, Yona se îndepărtă încet cu spatele, afundându-se în pădure, până când nu-l mai văzu deloc pe tânăr. Apoi, se întoarse și o luă la fugă. Îi luă o oră să se abată pentru a-și șterge urmele ca mai apoi să se îndrepte în direcția colibei în care locuia împreună cu Jerusza, deoarece, cu toate că era fascinată de Marcin, voia să se asigure că nu o urmărea.

În acea seară, la cina cu ciuperci îndulcite cu miere, servite cu usturoi sălbatic, Yona trebui să-și țină gura. Știa că, dacă pomenea ceva despre tânărul bărbat, aveau să se mute imediat.

– Ești foarte tăcută în seara asta, spuse Jerusza.

În acest timp coborau înspre râul din apropiere pentru a-și curăța vesela, furată cu mult timp în urmă de la o gospodărie aflată la marginea pădurii. Majoritatea lucrurilor pe care le aveau fuseseră obținute astfel: hainele, ghetele, oalele, toporul, cuțitele.

– Nu, nu sunt, spuse Yona repede.

Bineînțeles, aceasta o făcu pe Jerusza să își îngusteze ochii de suspiciune. Yona se mustră pentru transparența ei nechibzuită.

– De obicei, îmi povestești despre cum ți-a fost ziua, despre creaturile pe care le-ai văzut, lucrurile pe care le-ai adunat. De fapt, vorbești fără încetare de obicei, pentru că nu ești suficient de înțeleaptă încât să știi că cele mai bune povești sunt spuse în tăcere.

Yona zâmbi forțat, deși cuvintele fură tăioase.

– O pasăre cântătoare acvatică! spuse mult prea repede, mult prea înseninată. Am văzut o pasăre cântătoare acvatică.

– Aha. Ochii întunecați ai Jeruszei o priviră cu scepticism. La fel ca și tine, o pasăre ce nu poate fi închisă în colivie. Un semn, probabil, că te-ai apropiat prea tare de civilizație și, dacă nu ești suficient de atentă, libertatea îți poate fi luată.

Yona privi în sus, uimită.

– Eu... nu m-am apropiat prea mult de civilizație.

Gustul sărat îi reveni.

Expresia Jeruszei fu atotștiutoare, iar ochii îi reveniră în cele din urmă la normal.

– Bineînțeles că nu. Suntem în mijlocul pădurii. Nu aveai când să ajungi până la vreun sat și să te și întorci fără...

– Berlin! izbucni Yona, disperată să schimbe subiectul.

– Pardon?

Dintr-odată, Jerusza deveni foarte tăcută.

– Berlin, repetă Yona mai puțin încrezătoare. Am locuit acolo când eram mai mică, Jerusza? Într-o casă cu paturi și pături și lapte proaspăt?

Buzele Yonei se încrețiră ca și când ar fi gustat un fruct acru.

– Fetiță naivă! Crezi că aș merge eu în Berlin?

Inima Yonei se strânse. Câteodată, visele sunt doar vise.

– Nu.

– Atunci, nu îmi mai pune astfel de întrebări.

În acea noapte, Yona nu visă despre Berlin. Visă despre un băiat pe nume Marcin, care se apropie de ea și o mângâie pe obraz. Însă, înainte ca ea să spună ceva, băiatul se transformă într-o pasăre cântătoare și își luă zborul, înălțându-se deasupra vârfurilor copacilor în timp ce ea rămase înrădăcinată în pământ.

Trecură trei zile până când Yona îl reîntâlni pe Marcin. Când își ridică privirea și o zări îndreptându-se spre el, apărând de după un pâlc de stejari, ușurarea i se întrevăzu pe chip.

– Am crezut că ai plecat pentru totdeauna, îi spuse în timp ce ea se apropia.

– Nu am plecat pentru totdeauna.

Era un răspuns ridicol și ea își dădu seama de acest lucru din momentul în care îl rostise. Se bucură văzându-l că râde.

– Da, văd. Atunci, unde ai fost? Te-ai întors în Berlin, nemțoaico?

Fata îi putu citi pe chip amuzamentul, astfel încât își permise să zâmbească la această glumă. Hainele tânărului erau uzate, cămașa îi era prea mică și ruptă la coate. Yona fu uimită de impulsul pe care îl simți în acel moment, de dorința de a-i coase mânecile. Mai era și altceva, ceva ce o tulbura și mai mult, o dorință de a-i atinge pielea, de a vedea dacă era la fel de fierbinte ca a ei.

– Nu, răspunse ea brusc.

Zâmbetul lui se șterse puțin.

– Am glumit doar.

– Bineînțeles. Doar că... eu nu am...

Se pierdu neputincioasă. Cum putea să îi explice că nu vorbise în viața ei cu nimeni în afară de Jerusza? Că nu înțelegea pe deplin glumele, pentru că Jerusza nu făcuse niciodată glume? Că singurele priviri fugitive în lumea din afara pădurii le aruncase de câteva ori pe an, când Jerusza îi dăduse voie să o urmeze în vreun sătuc în toiul nopții?

– E în regulă. Tonul lui Marcin se mai îmblânzi acum. A fost o glumă cam stupidă, oricum. Berlin nu ar fi un loc sigur în care să te afli acum.

– De ce?

Clipi de câteva ori privind înspre ea.

– Cu siguranță ai auzit despre lucrurile care se întâmplă acolo.

– Ce lucruri?

Avu dintr-odată o presimțire rea, o întrezărire de nori de furtună adunându-se, un presentiment că știa deja, cu toată ființa ei, tot ceea ce tânărul urma să-i spună.

Zâmbetul îi dispăru de pe chip, însă ochii îi erau încă blânzi.

– Ar fi trebuit să îmi dau seama. A apărut în ziare. Știi să citești, Yona?

Întrebarea nu fusese adresată cu intenția de a răni. Considera că este o fată simplă, needucată, din pădure, care mințise cu privire la singurul oraș despre care auzise, aflat la mare distanță.

Se înșelase însă. Problema era că toate cărțile pe care Jerusza le furase din librăriile din orașele și satele din afara pădurii, din biserici și sinagogi fuseseră alese conform unui plan pe care Yona nu avea cum să-l înțeleagă. Educația ei fusese redusă la istoria lumii și la textele științifice despre plante, ierburi și biologie, precum și la lecturile multiple de texte din mai multe religii ale lumii. Viața, spunea Jerusza, era o căutare continuă a adevăratului sens al lui Dumnezeu.

– Da, știu să citesc.

– Îmi cer scuze. Sigur că știi... Am crezut doar că..., spuse Marcin cu voce stinsă, cu regret.

– E în regulă. Mie... mie îmi place să citesc în marea majoritate a timpului. Sunt... Ezită, cuvintele potrivite dansându-i pe vârful limbii. Cărțile sunt magice, nu-i așa?

– Ei bine, în Germania din zilele noastre, cei aflați la conducere te-ar contrazice. Ar spune că sunt periculoase.

– Dar cum ar putea o carte să fie periculoasă?

– Nu știu, spuse el ridicând din umeri. Le ard acolo, în Berlinul tău, știai? Asta încercam să îți spun.

– Ard cărțile? Yona clipi la el de câteva ori. Dar de ce ar face cineva așa ceva?

– Presupun că nu vor ca oamenii să poată citi cărți pe care ei nu le agreează, scrise de oameni cu care nu sunt de acord.

Acest lucru părea a fi similar cu felul Jeruszei de a gândi despre lucruri, considerându-se îndreptățită să controleze modul de a gândi al celorlalți,

însă Yona se îndoia totuși că bătrâna ar merge atât de departe încât să incinereze cunoașterea.

– Îngrozitor.

O chemare slabă se auzi de undeva din depărtare, strigătul unui bărbat cu voce groasă, iar Yona se încordă, mâna îndreptându-i-se brusc înspre cuțitul de la gleznă. Marcin auzi și el chemarea, întorcându-și capul în direcția din care proveni sunetul și oftă.

– E tatăl meu, spuse el. Vrei să...

– Trebuie să plec, spuse repede Yona.

Și, cu toate că dorea să rămână, cu toate că dorea să îl întrebe pe Marcin ce altceva se mai întâmpla în lume și cum era viața lui, ce citise în cărți și în ziare, se îngrozi brusc. Marcin părea a-i fi prieten. Dar dacă tatăl său era asemenea bărbaților aceia în privința cărora o avertizase Jerusza? Oricum stătuse prea mult.

– Eu... mă voi întoarce mâine, adăugă fata.

– Yona, te rog, nu fugi din nou, spuse Marcin făcând un pas înainte.

Dar ea deja plecase, făcându-se nevăzută printre copaci ca o adiere de vânt, ca și când nici nu s-ar fi aflat vreodată cu adevărat acolo.

Când Yona se întoarse la locul unde campau, în acea după-amiază, inima îi zvâcnea de regret. De ce nu stătuse mai mult? De ce nu pusese mai multe întrebări? De ce nu avusese curajul de a rămâne?

Era atât de pierdută în gândurile sale, încât îi luă câteva secunde până să observe că Jerusza se apucase deja să strice coliba pe care o numiră casă timp de trei săptămâni, desfăcând scoarța de pe acoperiș, scoțând din pământ țărușii din lemn, smucindu-i cu furie cu mâinile. Yona se opri, privind uimită.

– De ce...? începu ea.

Jerusza se întoarse către ea.

– Credeai că nu voi afla despre băiat? Cum îndrăznești să nu mă asculți? Nu cunoști lumea și nu ai înțelepciunea necesară ca să faci propriile alegeri, nesăbuito! Dacă te-ar fi urmărit?

– Eu nu am...

– Ajunge! o întrerupse Jerusza cu vocea-i tăioasă precum un cuțit, plină de dezamăgire. Ce ai făcut?

Ruşinată, Yona îşi strânse lucrurile în tăcere şi făcu un efort să nu plângă, însă era inutil. Înaintând încet prin pădure, departe de locul unde Marcin avea să o aştepte a doua zi, lacrimile Yonei alunecau şi cădeau, stropind în tăcere pământul.

– Era un om bun, Jerusza, spuse Yona după o oră de tăcere. Nu mi-ar fi făcut nici un rău.

– Nu ştii nimic, ripostă Jerusza. Bărbaţii pot fi foarte cruzi, nemiloşi şi reci. Iar greşelile pe care le facem ne urmăresc toată viaţa.

– Era prietenul meu, şopti Yona.

– Oare? Sau voia ceva de la tine?

Yona era confuză. Nu păruse să vrea altceva în afară de conversaţie.

– Ce să vrea?

Jerusza scuipă.

– În această lume îţi păstrezi puterea atât timp cât nu îţi desfaci picioarele.

Yona clipi doar, complet pierdută.

– Eu... nu înţeleg.

Jerusza o privi cu neîncredere.

– Încetează, copilă! Băieţii doresc anumite lucruri de la fete. Este una dintre cele mai vechi poveşti din carte.

Apoi, într-o clipă, Yona înţelese, simţindu-şi obrajii cum i se înfierbântă.

– Dar nu a fost nimic de felul acesta!

Ştia cum funcţionează sexul – *o nefericită necesitate de a perpetua rasa umană*, după cum îl numea Jerusza –, însă, în mintea ei, nu avea nimic de-a face cu sentimentul unei persoane de a avea ceva în comun cu o altă persoană. Nu făcuseră altceva decât să stea de vorbă, ceea ce nu avea nici o legătură cu trupurile lor.

În plus, îşi dorise să fie mai aproape de el, nu-i aşa? Era natura la mijloc? Sau era doar disperarea de a fi văzută în viaţă, ca un întreg, de către cineva?

Ulterior, odată cu trecerea anilor, ea şi Jerusza îşi croiră drum spre nord, apoi spre est, gândindu-se uneori la Marcin şi dorindu-şi să fi fost mai curajoasă atunci şi să îi fi atins pielea de pe braţ, doar pentru a şti, măcar pentru o secundă, cum este să te conectezi cu o altă fiinţă vie.

Dar nu mai întâlniră oameni prin locurile pe unde se îndreptară, iar viaţa intră, pentru o vreme, într-o monotonie previzibilă. În fiecare zi, adunau mâncare şi ierburi. În fiecare noapte, la foc mic, găteau ceea ce adunaseră. Se mutau cel puţin o dată pe lună, astfel încât să nu lase nici o urmă în

cazul în care cineva ar fi venit să caute. La sfârșitul verii și toamna, adunau și afumau alimente pentru iarnă, iar când frunzele începeau să cadă, se apucau să construiască un adăpost, săpat adânc în pământul nisipos și susținut de stâlpi ciopliți din trunchiuri de copaci. În timpul iernii, se ghemuiau împreună în jurul unui foc mic, înăuntrul adăpostului înghesuit, ieșind doar pentru a-și reface puținele provizii cu țipari, larve de gândaci și fructe de pădure înghețate, pe măsură ce acestea se diminuau, și pentru a aduna cu lopata zăpadă proaspăt așternută, punând-o în oale, pentru a avea apă de băut. În fiecare primăvară, Jerusza se aventura în sate pentru a fura haine, încălțăminte, pături, cuțite și topoare, lăsând-o pe Yona singură, cu instrucțiuni clare să nu se miște din acel loc, în caz contrar, urmând să existe consecințe grave, și, din fiecare expediție, îi aducea cărți pe care Yona le citea cu lăcomie, din dorința de a afla cum era viața în afara pădurii. Pe timpul verii, se îndreptau spre taberele sovietice părăsite în timpul Primului Război Mondial și săpau în pământ până când găseau comori precum depozite de magneziu și tije de fier care le ajutau să facă foc cu ușurință. Cu timpul, strânseră un săculeț plin, o comoară pe care o purtau cu ele oriunde mergeau, deoarece reprezenta o metodă ușoară de a obține lumină și căldură pentru câțiva ani buni.

Însă ceva se întâmpla și, până la cea de-a douăzecea aniversare a Yonei, lumea din jurul pădurii devenise tot mai furioasă. Pământul vuia, avioanele bubuiau deasupra cu o frecvență din ce în ce mai mare, rupând liniștea cerului. Uneori, în depărtare, se auzeau explozii și sunete pe care Jerusza le descria ca fiind focuri de armă trase de soldați și, chiar dacă Yona o implora pe Jerusza să îi spună ce se întâmplă, răspunsurile bătrânei erau evazive. „Dumnezeu e furios“, îi zicea ea, cu un licăr de teamă în privire. Alteori îi spunea: „Suntem testați“. Ori de câte ori îi adresa mai multe întrebări, Jerusza o prindea de umeri și o atenționa printre dinți: „Yona, cât timp te afli aici, ești în siguranță. Să nu uiți asta“. Sau: „Pădurea te va proteja“. Dar cum putea găsi Yona protecție față de ceva ce nu cunoștea, nu înțelegea.

Erau și mai mulți oameni în pădure acum și asta părea să o înspăimânte pe Jerusza cea imperturbabilă.

– Acești oameni, ne vor face rău dacă ne vor găsi, șopti ea într-o noapte, în timp ce stăteau ghemuite în scorbura unui stejar vechi de trei sute de ani,

fiecare dintre ele strângând în mână câte un cuțit, ascultând pașii grei din apropiere.

– Cine sunt? întrebă Yona.

– Oameni răi. Teroarea abia a început.

Însă Jerusza nu vru să mai dea explicații. Mai târziu în acea noapte, cu mult după ce pașii se îndepărtară, porniră iar la drum, de data aceasta înspre est.

– Încotro ne îndreptăm? întrebă Yona, cu voce joasă, ținând cu greu pasul cu Jerusza care gonea prin întuneric cu un scop anume.

– Înspre est, bineînțeles, spuse bătrâna fără a se opri din mers, fără a se întoarce măcar înspre Yona. În vremuri tulburi, e bine să te îndrepți mereu spre începutul zilei, nu spre sfârșitul ei. Știi asta, copilă. Oare nu ai învățat nimic de la mine?

În vara anului ١٩٤١, într-o după-amiază însorită, bușteni negri și mari căzură din cer, scuturând pământul solid, înspăimântând păsările din copaci, speriind iepurii în subteran cât timp pământul se cutremura și se legăna.

– Bombe, spuse Jerusza, cu vocea goală, asemenea unui stejar uscat. Bombardează Polonia.

Yona știa despre bombe, bineînțeles, pentru că mai căzuseră și acum doi ani. Dar nu le văzuse niciodată ca acum, întunecând cerul albastru.

– Cine? Cine bombardează Polonia?

Yona simți un fior rece, în ciuda căldurii emanate de soare. În depărtare, se auziră și mai multe explozii.

– Germanii, răspunse Jerusza fără să o privească pe Yona. Haide. Nu avem timp de pierdut, ori vom ajunge direct în calea dezertorilor ruși.

– Ce? întrebă Yona, complet nedumerită.

Însă Jerusza nu îi răspunse. În schimb, adună lucrurile pe care le aveau, îndesă câteva desăgi în brațele Yonei și o luă din loc înspre pădure mai iute ca niciodată.

Merseră timp de două zile și două nopți, oprindu-se doar pentru a dormi preț de câteva ore când picioarele nu le mai putură purta, până când ajunseră la marginea unei mlaștini ce părea interminabilă, chiar la vest de inima pădurii.

– Unde naiba ne aflăm? întrebă Yona.

– Undeva, în siguranță. Acum dă jos bagajele și pregătește-te să le cari deasupra capului. Scoate și cuțitul.

Împietrită în tăcere, Yona scrută orizontul. Mlaștina se întindea mai departe decât se putea vedea cu ochiul liber, părându-i Yonei a fi o iluzie optică; era presărată cu insulițe, însă era imposibil să îți dai seama de pe margine care părți ale mlaștinii erau teren solid și care erau vârtejuri de ape adânci și tulburi. Să fi fost doar imaginația Yonei sau chiar auzise apa șuierând cuvintele pe care Jerusza tocmai le rostise? *Siguranță*, păru să spună. *Siiiguuraanțăă.*

– Dar nu te vei îmbolnăvi? întrebă Yona.

Jerusza porni să deschidă drumul în mlaștina adâncă, iar apa le ajungea deja până la coapse. La urma urmei, bătrâna avea un secol și, cu o săptămână în urmă, începuse să tușească și să tremure noaptea.

Jerusza izbucni într-un râs melancolic.

– Nu te-am învățat până acum că pădurea are grijă de ai ei?

– Dar de ce facem asta, Jerusza? întrebă Yona o oră mai târziu, când apa le ajunse până la gât.

În jurul lor, mlaștina continua să șuiere. Își cărau bagajele deasupra capului pentru ca nămolul tulbure să nu le ude lucrurile.

– Pentru că trebuie să cunoști pădurea asta și pe dinăuntru, și pe dinafară, inima ei, sufletul ei. Acum te afli în pântecele ei, acesta te va ține în siguranță.

Le luară două zile să ajungă pe o insulă în mijlocul mlaștinii, unde găsiră ciuperci, afine și arici speriați care erau ușor de prins. Rămaseră acolo timp de o lună, până când epuizaseră toate resursele pentru subzistență de pe insulă, până când nu se mai auziră explozii sau sunetul mitralierelor în depărtare.

Când se întoarseră în cele din urmă într-o zonă a pădurii mult mai familiară lor, la începutul lunii august, Yona prinse curaj și îi adresă o întrebare care o apăsa de multă vreme.

– În ce crezi, Jerusza? întrebă ea, în timp ce mergeau, bătrâna aflându-se cu câțiva pași înaintea ei, deschizând drumul. Spui că ești evreică și respectăm sărbătorile evreiești, dar, în același timp, le iei în derâdere.

Jerusza nu se întoarse către ea, nici nu încetini pasul.

– Cred în tot și în nimic. Sunt o căutătoare a adevărului, o căutătoare a lui Dumnezeu. Acesta nu fusese un răspuns. Într-un final, Jerusza oftă. După cum știi, mama mea era evreică și, potrivit legii iudaice, Halaha, acest

lucru înseamnă că și eu sunt, orice-ar fi. Știi aceste lucruri, copilă. De ce mă forțezi să îmi irosesc inutil răsuflarea?

– Eu... eu îmi puneam probabil întrebări despre mine însămi.

– Ce anume *despre* tine?

– Păi... ce sunt eu? Tu nu ești mama mea, însă am fost crescută de tine. Asta mă face și pe mine să fiu evreică?

Tăcerea se așternu între ele în timp ce mergeau.

– Ești ceea ce te-ai născut să fii, spuse, într-un sfârșit, Jerusza.

Yona își încleștă pumnii de frustrare. Ar fi trebuit să fie o întrebare atât de simplă, însă cumva, chiar și după toți acești ani, nu era deloc așa.

– Și pentru ce anume? insistă ea. De ce nu îmi dai niciodată un răspuns clar? *Ce* anume m-am născut să fiu?

– Aș vrea și eu să știu, replică Jerusza. Aș vrea să pot înțelege motivul pentru care pădurea m-a adus la tine. Aș vrea să pot înțelege de ce a trebuit să îmi petrec ultimii ani din viață cu un copil așa de nerecunoscător ca tine. Presupun că ești sortită pentru ceva măreț, dar, în felul în care te comporți, voi fi cu mult timp moartă înainte ca tu să împlinești vreun destin, oricare ar fi acela.

Capul Yonei îi zvâcnea de confuzie și de durere.

– Dacă mi-ai putea spune ceva despre originea mea...

– Oprește-te, pentru Dumnezeu! se întoarse Jerusza într-un final către ea, aruncându-i o privire furioasă. Își mestecă pentru o vreme buza lăsată, apoi adăugă: Nu pui întrebările potrivite, copilă. Să nu uiți niciodată că adevărul se află în permanență în interiorul tău. Iar dacă nu îl poți găsi, poate că pădurea s-a înșelat în privința ta. La urma urmei, poate că nu ești nimic altceva decât o fată obișnuită.

CAPITOLUL 4

Până la începutul anului 1942, rece și gol, Yona se obișnuise cu propria ei companie, pentru că Jerusza, acum în vârstă de 102 ani, abia dacă mai rostea vreun cuvânt. Yona avea aproape douăzeci și doi de ani și știa cam tot ce era de știut despre pământul de sub picioare, despre lucrurile care răsăreau din el, însă aproape nimic despre felul de a fi al oamenilor. Nu mai văzuse o altă ființă umană de aproape trei ani, cu excepția unor întrezăriri întâmplătoare ale unor oameni răi, de departe, de printre copaci. Conversa cu veverițele roșii și cu iepurii de munte. Gătea, spăla, vorbea cu un Dumnezeu pe care nu îl putea înțelege. Însă aventurarea în afara pădurii devenise mult prea periculoasă, chiar și pentru Jerusza. Cu cât pătrundeau mai adânc în inima pădurii Nalibocka, cu atât dispărea mai mult lumea din afară.

Până să își dea seama, era deja martie, frigul se retrăgea în pământ, zăpada se topea, pădurea se dezmorțea. Într-una din zile, când soarele răsări deasupra copacilor, pe cerul rece, lipsit de nori, Jerusza, care nu se ridicase deloc de pe culcușul de trestie, o chemă pe Yona.

– Astăzi, rosti Jerusza, cu vocea răgușită, răsuflând cu greu, este ziua în care voi muri.

Ochii Yonei se umplură de lacrimi. Știuse că această clipă se apropia, pentru că trupul Jeruszei încetinea, devenind din ce în ce mai rece. Păsările, ieșind din cuiburi în căutarea semnelor de primăvară, păstraseră distanța, ca niciodată până acum, iar Yona simțise o umbră conturându-se deasupra adăpostului lor săpat în pământ. Locuiseră aici încă din noiembrie, cea mai lungă perioadă petrecută de ele într-un singur loc.

– Ce pot face? întrebă Yona, îngenunchind lângă ea.

– Prepară-mi un ceai de tei.

Bătrâna trase aer în piept tremurând.

Clipind cu lacrimi în ochi, Yona se grăbi să facă întocmai cum îi ceruse Jerusza, fierbând un amestec concentrat din flori uscate de tei pe care ea și

Jerusza le culeseseră în vară. Avea să îi reducă febra și durerea Jeruszei, însă nu îi putea încetini tranziția spre lumea cealaltă. Cât timp așteptă ca florile să se infuzeze, Yona încercă să se concentreze la ce putea să facă pentru a-i asigura Jeruszei confortul necesar, însă gânduri sumbre îi încolțiră în minte, căci ce avea să se întâmple cu ea după moartea Jeruszei?

Câteva minute mai târziu, îngenunche din nou lângă Jerusza, ținând în mâini o cană aburindă, respirația bătrânei devenise din ce în ce mai slabă, însă rosti totuși *vidui*, rugăciunea de mărturisire, înainte de a lua cana în mâinile-i tremurânde.

– Jerusza, eu ce voi..., începu Yona să întrebe, dar Jerusza o întrerupse brusc.

– Sunt câteva lucruri pe care trebuie să ți le spun.

Jerusza sorbi îndelung din ceai. Clipi de câteva ori și, în clipa în care își întoarse iarăși ochii tulburi înspre Yona, păru mai puternică și mai vioaie decât o văzuse în ultimele luni.

– Sunt aici.

Yona se aplecă și își puse mâinile peste ale Jeruszei, în semn de solidaritate, însă Jerusza le dădu la o parte.

– În primul rând, să nu te aventurezi niciodată în afara pădurii. Nu atât timp cât lumea se află în război. Trebuie să îmi promiți, Yona.

Era o înțelegere pe care o avuseră încă de când bombele începuseră să cadă în urmă cu doi ani și jumătate și pe care Yona o respectase. Însă după moartea Jeruszei, avea să rămână singură în întuneric. Dacă avea să simtă din când în când nevoia să intre în contact cu oamenii?

– Și dacă am nevoie de mâncare...

– Pădurea îți va oferi, copilă! O tuse puternică o cuprinse pe Jerusza, zguduindu-i întregul trup. Pădurea îți va oferi întotdeauna. Trebuie să îmi promiți.

Ar fi fost atât de simplu să își dea acordul, însă Jerusza o învățase cu mult timp în urmă să nu mintă niciodată decât dacă viața avea să îi fie pusă în pericol și sigura cale de salvare avea să fie o minciună.

– Nu pot face asta, șopti ea.

Jerusza se forță să se ridice. Ochii îi erau aprinși, cu toate că viața se scurgea încet din trupul ei.

– Atunci ești nechibzuită și te vei supune unui mare risc.

– Dar poate că un mare risc reprezintă calea spre o viață mai bună, spuse Yona. Nu asta mi-ai spus despre modul nostru de a trăi? Viața într-un sat ar fi cu mult mai ușoară, însă ne asumăm riscul de a trăi în pădure pentru că aceasta ne oferă o viață mult mai însemnată, aici, sub cerul înstelat.

Buza superioară a Jeruszei se arcui.

– Se pare că elevul a devenit, în sfârșit, profesor. Vocea-i fu aspră, devenind din ce în ce mai stinsă. Bine, atunci, cred că ar mai fi ceva ce trebuie să știi. Bineînțeles, știi deja că nu sunt mama ta biologică.

– Desigur.

Un sentiment dureros de singurătate o săgetă brusc. Mai încercase de câteva ori de-a lungul anilor să întrebe despre originile sale, însă Jerusza o repezise mereu, numind-o ticăloasă nerecunoscătoare. Yona ajunsese să creadă, odată cu trecerea anilor, că fusese abandonată în pădure de părinți fără suflet și că bătrâna îi salvase viața.

– Te-am răpit, continuă Jerusza, pe un ton lipsit de expresie. Căci nu am avut de ales.

Yona se clătină, cu siguranță nu auzise bine.

– M-ai *răpit*?

– Da. Dintr-un apartament din Berlin. De la o femeie și de la un bărbat cărora nu ai fost menită să le aparții.

Rosti aceste lucruri dureroase ca și cum ar fi discutat despre vreme.

– *Cum?*

Yona se ridică brusc, tremurându-i picioarele, neîncrederea amestecându-se cu un oarecare sentiment că exista o mică parte din ea care știa deja povestea. *Berlin*.

– Așază-te, copilă! Nu este timp pentru drame acum.

Yona inspiră adânc de câteva ori, simțind trupul tensionat dornic să evadeze în pădure, unde nu ar mai fi fost nevoită să audă adevărurile dureroase pe care Jerusza era pe cale să i le dezvăluie. Însă nu putea. Știa că nu poate face acest lucru, întrucât bătrâna avea să moară înainte ca ea să se întoarcă și nu ar fi mai fi putut afla niciodată lucrurile pe care trebuia să le afle.

– Ce ai făcut, Jerusza? șopti ea, așezându-se încet.

– Ce am *făcut*? Te-am salvat, copilă. Pentru că, vezi tu, părinții tăi erau niște oameni răi.

Picături de sudoare îi acoperiră fruntea Jeruszei, respirația devenindu-i tot mai greoaie, un șir de înghițituri și șuierături sacadate.

– Cum e posibil să știi așa ceva?

– În același fel în care știu totul. Vorbele Jeruszei loviră asemenea un bici. Pădurea mi-a spus. Pădurea și cerul.

– Dar...

– Numele lor erau Siegfried și Alwine Jüttner, continuă Jerusza, trecând peste obiecția îndurerată a Yonei. Locuiau într-un apartament de pe Behaimstrasse 72, în Berlin.

Apartamentul cu pat din lemn și pături călduroase care-i bântuia visele. Yona înghiți în sec de câteva ori, o mie de întrebări clocotind în interiorul ei. Cea care ieși totuși la suprafață fu:

– Mă voi putea întoarce la ei acum? De aceea îmi spui toate astea?

– Nu!

Ochii bătrânei scânteiară și se ridică în picioare. Trupul i se clătină fără echilibru, ca un spic de grâu în bătaia vântului, însă Yona rezistă impulsului de a-și întinde brațele să o stabilizeze. Nu merita asta.

– Nu! repetă Jerusza, cu glas puternic și ascuțit, încât Yona auzi afară un stol de ciori care își luară zborul speriate, cârâind cu mânie. Să nu faci asta!

– Atunci, ce rost mai are să-mi spui toate astea? Și de ce acum?

– Pentru că este... Glasul Jeruszei se stinse, cuvintele dizolvându-i-se într-o tuse umedă, ruinându-i trupul. Un lucru care îți va salva viața într-o bună zi.

– Ce vrei să spui? întrebă Yona aplecându-se în față.

– Toți suntem interconectați, Yona. Ai aflat asta până acum. Odată ce destinele se încrucișează, se unesc pentru totdeauna. Viețile sunt cercuri ce se învârt în jurul lumii și, când sunt menite să se intersecteze din nou, o vor face. Nimic nu le poate opri.

– Să înțeleg că îmi voi revedea părinții?

Jerusza își întoarse privirea.

– Universul creează oportunități de viață și de moarte în fiecare moment. Îți ofer acum o șansă la viață, așa cum ți-am oferit și când te-am luat.

– Eu... eu nu înțeleg.

Yona simți cum disperarea o sufocă. Ar fi vrut să o scuture pe bătrâna femeie care, până și acum, aflată pe patul de moarte, vorbea în cuvinte enigmatice, arogante și de nepătruns.

– O șansă la viață? Despre ce vorbești, Jerusza?

– Vei afla. Jerusza inspiră încă o dată cu greu, apoi oftă și se așeză din nou pe culcușul ei de stuf. Vei trăi până la prima lună nouă din cel de-al o sutălea an de viață, Yona, dacă nu vei uita lucrurile pe care le-ai învățat de la mine. *Vei afla.*

Yona se rezemă pe spate, privind-o cu uimire. Prezicerea bătrânei – atât de sigură, atât de fermă – ar fi sunat ciudat dacă Yona nu ar fi știut că talentul Jeruszei era infailibil. Pământul îi vorbea Jeruszei într-un fel anume, pe care Yona nu îl înțelesese niciodată, însă nu o mințise niciodată, așa cum nici Jerusza nu o făcuse vreodată. Din acest motiv, Yona știu că trebuia să îi pună întrebările care o frământaseră ani de zile.

– Mă iubești, Jerusza? întrebă ea cu glas stins, rușinată de faptul că acest lucru conta atât de mult pentru ea. Te rog, trebuie să știu.

Jerusza o privi uimită, expresia ei nu exprima nici blândețe și nici regret. Era una plină de dezgust, de repulsie.

– Iubirea este un sentiment inutil, spuse ea într-un final, cu voce stinsă. Te face vulnerabil. Chiar nu ai învățat nimic de la mine? Iubirea este pentru proști.

Yona își întoarse privirea înainte ca Jerusza să îi poată citi în ochi suferința.

– Dar dacă părinții de la care m-ai luat m-au iubit?

– Și ce dacă te-au iubit? Vocea Jeruszei se transformă în șoaptă. Ai da viața trăită cu mine pe una trăită cu părinți răi doar pentru iubire?

– Nu știu, spuse Yona. Nu mi-ai oferit niciodată șansa de a alege.

În acel moment, Jerusza își închise ochii și își dădu ultima suflare, iar pe obrazul Yonei se rostogoli o singură lacrimă, pentru tot ceea ce pierduse și nu avea să mai regăsească vreodată.

Yona fu puternic afectată de dezvăluirea originii sale, cu toate acestea, îndeplini cu mare conștiinciozitate rugămințile Jeruszei, ritualurile pe care bătrâna o învățase, o combinație între tradiția evreiască și vrăjitorie slavă, la fel de misterioase precum era Jerusza însăși.

– *Boruch Atah Ahdonai, Ehlohaynu, Mehlekh Haolam, Dayan HaEhmet*, șopti deasupra trupului femeii care o crescuse, o femeie pe care nu o cunoscuse niciodată cu adevărat. *Binecuvântat ești Tu, Doamne, Dumnezeul nostru, regele universului, judecătorul adevărului.* Aprinse lumânările

făcute din ceară de albine și urzică și le așează la căpătâiul Jeruszei. Recită Psalmul 23, apoi rămase lângă Jerusza, singura mamă pe care o cunoscuse vreodată, timp de o zi și o noapte.

A doua zi, când soarele răsări sus pe cer, Yona spălă trupul bătrânei cu apă rece dintr-un râu îngust aflat în apropiere, ușor, cu grijă, storcând cârpele în urcioare, turnând mai apoi apa într-un mormânt de mică adâncime, atât cât putuse ea să sape în pământul încă rece. Apoi, o înfășură pe Jerusza într-un giulgiu alb de înmormântare și o coborî cu grijă în pământ. După ce acoperi, cu ajutorul unei lopeți, locul de veci al Jeruszei, bătători bine pământul, știind că stafiile pot evada prin pământul moale. Spera că sufletul Jeruszei avea să își găsească drumul către noua sa casă, oricare urma să fie aceasta, că avea să zboare departe de aici, deoarece, cu toate că îi era groază de singurătate, se temea și mai mult de gândul că ar putea fi bântuită de Jerusza.

Timp de șapte zile ținu doliu, nu făcu baie, nu își schimbă îmbrăcămintea, abia mișcându-se de la locul său de pe pământul rece, rostind de trei ori pe zi rugăciunile de înmormântare învățate de la Jerusza. Când perioada necesară doliului trecu, strică acoperișul de pământ al adăpostului, adună cele câteva lucruri pe care le putea lua cu ea – două săculețe de făină de ghinde, trei bluze, trei perechi de pantaloni și o haină zdrențuită din lână, pe care Jerusza o furase pentru ea dintr-un sat cu mult timp în urmă, o cană, o farfurie, o oală, un topor și cuțitul pe care îl purta mereu la gleznă – și se îndepărtă fără a privi înapoi, lăsând în urma ei, pentru totdeauna, pe Jerusza și tot ce aparținuse vieții lor împreună.

Timp de două luni, Yona rătăci singură prin pădure, încropind câte un adăpost nou în locuri diferite, odată la câteva săptămâni, așa cum o învățase Jerusza, însă, apropiindu-se treptat de marginea pădurii, cocheta totodată cu pericolul într-un mod care îi făcea inima să galopeze. Ce s-ar fi putut întâmpla dacă s-ar fi aventurat într-un sat, într-un oraș? Ar fi putut să-și aleagă o altă viață decât cea pe care i-o oferise Jerusza? La urma urmei, cine era Jerusza să-i hotărască destinul Yonei, viitorul ei? Însă teama o ținea pe loc, teama și amintirea exploziilor care zguduiseră pădurea vara trecută. Cuvintele Jeruszei îi răsunau încă în urechi. *Teroarea abia începuse.*

Până spre sfârșitul lunii aprilie, un soare de primăvară târzie ardea deja după-amiezile, iar Yona, obișnuită de acum cu liniștea previzibilă a

companiei sale, se îndreptă înspre adâncurile nordice ale pădurii, lăsând în urmă atât mlaștina misterioasă, cât și visurile sale la civilizație. Pe timpul verii și al toamnei, nu se simțea niciodată cu adevărat singură printre copaci, fiind o perioadă în care creaturile pădurii erau cel mai active. În fiecare zi, se afunda tot mai adânc în pădure, iar la sosirea fiecărui amurg, își făcea câte o tabără simplă sub cerul înstelat. Când nopțile erau blânde, nici nu era nevoie să își construiască un adăpost, cerul îi era acoperiș, universul îi forma zidurile. Dimineața, vorbea cu blândețe, în șoaptă, cu becațele cu cioc lung ce veneau să bea apă din pârâiașele limpezi și, câteodată, dacă stătea nemișcată suficient de mult timp, putea să își încrucișeze îndelung privirile cu vreun linx cu blană netedă și tărcată, ca mai apoi, fiecare dintre ei să plece în direcții diferite, într-un acord comun tacit. Noaptea, când își închidea ochii, căuta în minte imagini cu părinții ei, pierdute cu mult timp în urmă, până când reușea să le scoată din ceața timpului, chipurile lor familiare plutind deasupra unui leagăn. *Siegfried și Alwine Jüttner.* Cine erau ei? Oare ce crezură că se întâmplase cu fiica lor? Se mai gândiseră oare la ea, se mai întrebaseră oare de soarta ei?

Într-o dimineață răcoroasă, pe la sfârșitul lunii, după o ploaie torențială, Yona se pregăti să iasă din trunchiul unui stejar găunos, unde se adăpostise de furtuna de cu o noapte în urmă, când auzi un foșnet printre copaci. Cu o după-amiază înainte, văzuse un stol de cocori și crezu că se întorseseră, așa că își ținu respirația să le asculte strigătele specifice. Însă, pata de culoare de printre copaci nu era albul murdar al cocorilor și, brusc, teama i se strecură în piept. Era prea mică să fie un elan sau vreun urs. Era prea mică și pentru a fi o vulpe. Se scurseră câteva clipe de teamă până ce Yona reuși să își dea seama că acea creatură care umbla prin poiană era un copil firav, cu părul închis la culoare, o fetiță cu o rochie zdrențuită, cu părul încâlcit, cu brațele și picioarele murdare de noroi, cu chipul alb asemănător unui nor cumulus.

Yona se ascunse repede în spatele unui copac și privi cum fetița se apropie încet. Nu mai văzuse un copil de ani de zile, iar în rarele momente în care întrezărise alți oameni în pădure, fuseseră băieți mai mari decât ea sau bărbați care se aventurau dincolo de satele lor pentru a vâna, ori bărbații aceia răi în privința cărora Jerusza o avertizase, cei care aveau uniforme zdrențuite, căciuli de blană și priviri amenințătoare. Yona nu-și putu da seama câți ani avea fetița – era poate suficient de mare pentru a putea vorbi,

și totuși, nu suficient de mare pentru a putea hoinări prin pădure de una singură – însă își dădu imediat seama că ceva nu era în regulă cu ea. Ochii fetiței erau mari ca două luni pline, rătăciți, iar picioarele păreau a nu fi în stare să-i susțină corpul micuț, clătinându-se dintr-o parte în alta.

Yona făcu un pas înainte, apoi se opri brusc. Trebuia să fie, cu siguranță, și o mamă protectivă prin preajmă. Yona așteptă un minut, apoi două, dar nu apăru nici un părinte. Fetița se clătină și mai tare, ochii i se dădură peste cap și se prăbuși cu un zgomot care sună atât ca un oftat, cât și ca un gâfâit, dând cu capul de un ciot ascuțit de copac.

Yona alergă înspre fetiță fără să-și dea seama, mânată de un instinct pe care nu îl putu înțelege, care îi depăși prudența. Până să-și dea seama ce face, era deja în genunchi lângă fetiță, ridicând-o, căutându-i pulsul la încheietura mâinii sale mici și inerte, respirând ușurată la auzul sunetului arterei radiale a fetiței. Puse o mână pe fruntea fetiței și o retrase rapid, trăgând brusc aer în piept. Fetița ardea. Yona o ridică ușor, apoi ezită. Oare ce trebuia să facă în continuare? Fetița avea nevoie de ceva care să-i reducă febra, dar unde era familia ei? Părinții nu și-ar lăsa copiii, la o vârstă atât de fragedă, să rătăcească prin pădure, pentru că ar dispărea acolo pentru totdeauna. Mai așteptă o clipă apoi strigă:

– Hei? E cineva?

Două ciocănitori cu spatele alb își luară zborul dintr-un copac din apropiere, ciripitul lor speriat tulburând liniștea pădurii, însă nimic altceva nu se mișcă. Yona privi în jos, încă o dată, la fetița din brațele sale. Părul îi era legat cu o fundă, iar pe puloverul mic, albastru, printre fâșiile rupte, se distingea o stea cusută cu grijă, dintr-un material de culoare galbenă. Exista cineva în lumea aceasta care avea grijă de ea.

– Vă rog! strigă Yona încă o dată. Copilul este rănit!

Unicul răspuns fu doar un freamăt al crengilor și ecoul slab al propriei voci.

Nu era nimeni acolo. În cele din urmă, Yona se întoarse cu copilul în brațe și porni în grabă înspre copacul în care își găsise adăpost cu o noapte înainte, un stejar masiv, vechi de sute de ani, cu o scorbură în trunchi suficient de mare pentru a se putea întinde în interior fără a sta ghemuită. După ce îi verifică din nou încheietura mâinii, asigurându-se că inima fetiței bătea cu putere încă, Yona o așeză pe un pat de frunze și plecă în grabă să desfacă o fâșie lungă de scoarță dintr-o salcie. Alergă până la râul

aflat la un kilometru distanță de tabăra ei, înmuie scoarța în apa rece și fugi înapoi la adăpost, unde îngenunche lângă fetiță și îi puse compresa pe cap.

– Așa, murmură ea, în curând te vei simți mai bine. Se lăsă pe călcâie, studiind chipul nemișcat, lipsit de culoare al fetei. Rezistă, te rog, spuse ea șoptit.

După ce îi verifică încă o dată pulsul, de data aceasta doar în scobitura gâtului, Yona se ridică și ieși. Făcu un foc, așa cum obișnuia mereu să facă, cu unul dintre bețigașele de magneziu rusești, pe care le păstra cu mare grijă, apoi mai rupse câteva bucăți de scoarță de salcie, scufundă oala în râu și puse apă la fiert pentru a face un ceai de salcie. Fumul făcut de foc ar fi putut atrage alți oameni, semnalând locul în care se afla Yona, însă era un risc pe care trebuia să și-l asume. În plus, dacă ar fi existat oameni în pădure, ar fi putut fi chiar părinții fetiței.

Dar dacă fetița fugise de cineva? Gândul acesta îi tăie răsuflarea. Hainele fetiței erau sfâșiate, corpul ei micuț era plin de vânătăi și julituri, aproape epuizat. Dacă nu fusese pădurea cea care o rănise? Dacă pădurea o proteja de demonii din afară așa cum o avertizase mereu Jerusza, cei în care Yona nu știa dacă putea să se încreadă?

Imediat ce fierse apa, o turnă repede într-o cană, adăugă scoarța de salcie și stinse focul. Poate că nu observase nimeni nimic. Intră în grabă înapoi în scorbura copacului și se așeză din nou în genunchi lângă fetiță, însă acum, toate simțurile îi erau în alertă maximă. Avea încredere în capacitatea sa de a se proteja – la urma urmelor, cea mai mare parte a copilăriei sale se concentrase pe învățarea artei de autoapărare vitală – însă nu se gândise niciodată prea mult la protejarea unei alte persoane, nici măcar atunci când Jerusza era aproape de ceasul morții, deoarece, chiar și atunci, Yona avusese încredere în magia protectoare a bătrânei.

– Trezește-te, murmură ea, atingând obrazul fetiței, care părea puțin mai rece, semn că scoarța de pe fruntea fetiței își făcea efectul în combaterea febrei. Te rog, copilă dragă, trezește-te!

Și apoi, ca și cum Dumnezeu ar fi ascultat, fetița făcu întocmai, genele-i fluturară, ochii i se deschiseră – erau profunzi, de culoarea blănii unui pui de urs – și își deschise gura rostind un *o* imperceptibil de mirare când observă prezența unei străine stând aplecată deasupra ei. Fetița se ridică și țipă, însă sunetul abia se auzi, căci până și acest efort păru să o epuizeze.

Yona o atinse cu blândețe.

– Ești în siguranță aici, spuse ea. Nu-ți voi face nici un rău.

Însă fetița se holbă la ea confuză și Yona își dădu seama că nu înțelesese nimic din ce îi spusese. Îi vorbise în belarusă, deoarece știa că multă lume din orașele care înconjurau pădurea foloseau această limba, dar poate că fetița era poloneză. Încercă din nou în limba aceasta, însă fu întâmpinată de aceeași expresie goală, înspăimântată. Încercă în germană, rusă, însă fără rezultat.

În cele din urmă, fetița vorbi.

– *Ver bisti? Vu zenen maane eltern?*[4]

Surprinsă, Yona îi răspunse în idiș.

– Îți sunt prietenă. Și nu știu unde se află părinții tăi, dar îți promit că voi face tot ce îmi stă în putință pentru a-i găsi. Până atunci, voi avea grijă de tine.

Gura fetiței se deschise.

– Și tu ești evreică?

Yona ezită, vorbele confuze ale Jeruszei de cu o vară înainte îi erau încă vii în minte. *Ești ceea ce te-ai născut să fii.* Dar *ce* anume? Jerusza o inițiase în tradiția iudaică, se asigurase că știa legea iudaică pe de rost, îi citise din Tora chiar înainte ca Yona să învețe să citească. Yona credea în Dumnezeu și îl vedea pretutindeni, credea în învățăturile cărturarilor și înțelepților, dar asta nu era de ajuns, mai ales pentru cineva care nu păși niciodată într-o sinagogă, deși Jerusza insistase spunând că Dumnezeu putea fi venerat oriunde.

– Nu știu, conchise ea neputincioasă.

– Dar... vorbești limba evreilor.

– Vorbesc multe limbi.

Fata o privi confuză.

– Ochii... ochii tăi sunt ciudați. Sunt de culori diferite.

Yona clipi de câteva ori.

– Da, cred că da.

Nimeni, în afară de Jerusza, nu se apropiase suficient de mult de ea încât să îi observe, nici măcar băiatul pe care îl întâlnise în pădure cu câțiva ani în urmă. Era atât de ciudat să se afle față în față cu o altă persoană și Yona se simți brusc conștientă de propria persoană, deși fetița era doar un copil.

– Numele meu este Yona, spuse ea după o pauză. Care este numele tău?

Fetița ezită, cercetând privirea Yonei.

– Chana, spuse ea în cele din urmă.

– Ei bine, Chana, ți-am pregătit un ceai de salcie. Dacă îl vei bea, te va face să te simți mai bine.

Chana privi cana din mâinile Yonei, însă nu întinse mâna pentru a o lua.

– Nu îmi va face rău?

– Îți dau cuvântul meu.

Yona întinse cana și, după o altă clipă de ezitare, fata o luă și o mirosi cu neîncredere.

– Îți va scădea febra și îți va alina durerea, adăugă Yona.

Fetița luă cu ezitare o înghițitură mică, strâmbând ușor din nas, însă bău din nou, mai apoi.

– De unde știi că am dureri?

– Ai căzut. Yona își atinse centrul propriei frunți. Te-ai lovit la cap chiar aici. Simți umflătura? Și ai multe zgârieturi și vânătăi. Ezită, privind-o pe fetiță în timp ce luă încă o înghițitură de ceai. Ce s-a întâmplat cu tine, Chana? De ce fugeai?

În acea clipă, chipul fetei se schimbă, ochii i se umplură de lacrimi.

– Fugeam de... de oamenii care voiau să ne omoare.

– Dar cine ar vrea să te omoare?

Fetița privi peste umărul Yonei, căutând parcă, în pădure, un vânător invizibil. Când ochii ei reveniră la chipul Yonei, tristețea oglindită în ei o impresionă profund.

– Nemții, spuse ea. Nemții care au venit la Volozhin.

Yona nu înțelegea. Pentru că, în ciuda a tot ce știa despre pădure, nu cunoștea mai nimic despre felul în care funcționa omenirea. Cu toate acestea, știa suficient de multe încât să își dea seama că, dacă existau oameni care încercau să omoare un copil nevinovat, ceva era complet în neregulă cu lumea.

– De ce? întrebă, în cele din urmă. De ce ar încerca cineva să te omoare, Chana?

– Pentru că sunt evreică. Vocea fetiței era monotonă, tristă. Își atinse steaua galbenă cusută pe pulover. Încearcă să ne omoare pe toți.

Cine ești? Unde sunt părinții mei? (în limba idiș în original)

CAPITOLUL 5

Timp de două zile, Yona o hrăni pe Chana cu o tocană sățioasă făcută din oase de pește, bureți gălbiori și făină de ghinde și, în fiecare noapte, aștepta ca fetița să adoarmă profund, înainte să își lase lacrimile să se reverse.

Dacă i-ar fi spus un adult lucrurile pe care i le spusese fetița, ar fi crezut că acea persoană minte. Însă Chana, în vârstă de doar șase ani, era sinceră. Vocea îi rămase șoptită și stinsă cât timp îi povesti Yonei, cu ezitare, despre lucrurile groaznice care li se întâmplaseră evreilor ce trăiau în satele aflate la marginea pădurii. Arestări și deportări ale celor mai puternici bărbați. Ghetouri unde străzile erau supraîncărcate cu dejecții umane și gunoaie. Boli agresive, foamete, copii orfani, fără adăpost, care muriseră înghețați pe timp de iarnă, cu mâini întinse după o pâine ce nu mai avea să vină niciodată.

Conștientizarea a ceea ce se întâmpla în afara pădurii se abătu asupra Yonei ca un virus. Dimineața voma, departe de privirile fetei. Și când îi zâmbea și o reasigura pe fetiță că totul avea să fie bine în final, simțea un gust sărat pe limbă, ca atunci când îl minți pe Marcin în pădure, cu atât de mulți ani în urmă.

Nemții îi făcuseră asta fetiței, iar Yona nu contenea să se gândească la lucrurile pe care Jerusza i le spusese pe patul de moarte. O răpise pe Yona de la părinții ei de origine germană. *Oameni răi*, așa cum îi numise ea. *Părinți răi.* La asta se referise oare Jerusza? Puteau oamenii să fie atât de cruzi cu semenii lor? Oare Jerusza avuse dreptate să procedeze așa?

– Te rog, mă vei ajuta să îmi găsesc mama și tatăl? întrebă fetița, chiar după ivirea zorilor, în cea de-a treia zi.

Își mai recăpătase din puteri și îi spusese Yonei că se despărțise de ei cu o săptămână în urmă, când fugiseră din ghetou împreună cu mulți alții printr-un tunel săpat de ei cu mâinile. Nemții începuseră să-i urmărească, strigând cuvinte pe care nu le înțelegea și, auzind focurile de armă, fetița se speriase

atât de tare încât fugise fără a privi în urmă. Când nu o mai ținuseră picioarele și nu mai putuse să înainteze, se oprise și se trezise complet și îngrozitor de singură.

Yona se temu că părinții fetiței erau morți, dar dădu din cap și se forță să zâmbească.

– Vom începe de astăzi să îi căutăm. Dar pădurea este mare, Chana. Este posibil să nu îi putem găsi. Trebuie să te pregătești pentru asta.

– Mă vor căuta și ei, răspunse Chana cu certitudine. Sunt acolo, pe undeva.

Astfel, deși instinctele Yonei îi spuneau altceva, începură din acea zi să se îndrepte către civilizație, către marginea nordică a pădurii, în direcția din care venise Chana.

Trecu o zi și jumătate, mergând sub lumina lunii pline, dormind pe timpul zilei, până când Yona dădu de câteva urme. Două perechi de urme duceau spre est, departe de malul râului, una dintre perechi fiind mult prea mică pentru a-i aparține unui bărbat. Să-i fi aparținut mamei Chanei? Erau proaspete, de mai puțin de o zi.

Șase ore mai târziu, chiar când soarele începea să răsară, găsiră locul unde se opreau urmele. Între doi stejari, era un adăpost slab încropit, cu un acoperiș făcut de cineva neîndemânatic, din crengi răzlețe, care nu putea oferi prea multă protecție împotriva ploii sau a soarelui. Imediat ce îl observă, o trase pe Chana în spatele unui copac și o rugă să stea nemișcată. Trebuia să se asigure că cei care construiră adăpostul nu aveau să le facă nici un rău. Chana o privi cu ochi mari și dădu din cap în semn de înțelegere, iar după ce se scurseră câteva minute, ieși o femeie, cu un păr șaten ce îi curgea pe umeri asemenea unei perdele și Chana sări ca arsă.

– Mami! strigă ea.

Femeia se întoarse și Chana se năpusti în brațele ei. Amândouă plângeau și vorbeau în același timp, iar Yona, ieșind din spatele tufișurilor, fu surprinsă să simtă lacrimi în ochi. Era acel gen de reîntâlnire de care ea nu avea să se bucure niciodată; nu exista nimeni în lumea aceasta care să o aștepte.

După ce femeia îi dădu drumul Chanei, aceasta din urmă se întoarse și făcu semn înspre Yona, iar expresia femeii se schimbă într-o clipă dintr-una de bucurie autentică, într-una de curiozitate prudentă.

– Ea m-a salvat, mami, o auzi Yona spunându-i.

Într-o clipă, chipul femeii se mai relaxă și îi făcu semn Yonei să se apropie.

– E adevărat? întrebă ea cu voce gravă, hotărâtă.

Femeia vorbi în poloneză, spre deosebire de fiica ei.

– Tu ai salvat-o pe Chana?

– Era rănită, îi răspunse Yona în idiș, limba în care i-ar fi fost mult mai comod femeii să vorbească, întrucât era limba pe care fiica sa o învățase de la ea. I-am promis că o voi ajuta să vă găsească.

Femeia o privi uimită pentru o clipă.

– Vorbești idiș. Ai fost și tu în ghetou? Nu te-am mai văzut până acum.

Yona scutură din cap în semn că nu.

– Eu am stat doar în pădure.

Femeia o studie pentru încă o clipă.

– Înseamnă că te pricepi să ajuți oamenii răniți? Te rog. Soțul meu are nevoie de ajutor. Vrei să vii?

Yona făcu un semn de aprobare și, plecându-și capul, o urmă pe femeie înspre adăpostul neîndemânatic construit, iar Chana veni în spatele lor.

– Mulțumesc, adăugă femeia fără a privi înspre Yona. Mulțumesc că mi-ai salvat copilul.

Tatăl Chanei era pe moarte, corpul său era o masă însângerată, iar chipul său era plin de transpirație. Stătea întins pe spate, respirând rapid, cu ochii pe jumătate deschiși și sticloși. Când Chana se apropie, scâncind, o privi ca și când nu ar cunoaște-o, iar mama sa o trase repede înapoi, îmbrățișând-o.

– Cine... tu? reuși să o întrebe pe Yona.

Făcu un efort să se ridice, însă Yona îi puse o mână fermă pe umăr și îl împinse ușor înapoi pe spate.

– Mă numesc Yona, spuse ea. V-am adus înapoi fiica. Și voi încerca să vă ajut.

Se holbă la ea preț de câteva secunde, apoi își închise ochii.

– Sunt deja mort.

– Ești încă în viață. Și voi face tot ce îmi stă în putință să rămâi așa.

Yona vorbi cu o încredere pe care nu o simțea, dar care era necesară. Era singurul mod în care se putea convinge pe sine că ar putea fi în stare să îl salveze. Privi înspre cer dorindu-și ca Jerusza să fi fost acolo să o ajute, deoarece bătrâna ar fi știut ce trebuia făcut. Și totuși, până și simplul fapt

că se afla acolo era împotriva a tot ceea ce o învățase Jerusza. I-ar fi spus Yonei că se pune pe sine în pericol. Și Yona știa asta, știa că riscul creștea pe măsură ce rămânea acolo. Însă, pur și simplu, nu putea să abandoneze această familie.

– Este o rană prin împușcare, nu-i așa? întrebă blând după ce examină gaura din abdomenul bărbatului.

El nu păru să o audă din cauza respirației sale greoaie. Dar mama Chanei, care se afla prin apropiere, spuse grăbit în șoaptă:

– Da, l-au împușcat.

Yona făcu eforturi să pară mai degrabă că deține controlul, decât că ar fi îngrozită.

– În regulă. Știi cum arată brusturele?

Chana plângea cu chipul ascuns în pliurile zdrențuite ale rochiei mamei sale.

– Da, știu, spuse mama Chanei.

– Tu și Chana trebuie să îmi aduceți puțin, cât puteți de repede.

Chana și mama sa se repeziră în pădure, însă Yona își dădu prea târziu seama că uitase să le atenționeze să nu facă zgomot. Totuși, ea și Chana nu zăriră alte semne de prezență umană în drumul lor încoace și nici nu văzură vreun indiciu că ar putea exista cineva care să îi urmărească, exceptând creaturile din pădure. Căută rapid în jurul ei ceva care să îi poată fi de folos tatălui Chanei cât timp așteptă ca Chana și mama sa să se întoarcă, iar privirea i se opri asupra unor flori micuțe și albe care creșteau la o distanță de vreo treizeci de metri. *Achillea millefolium*, coada șoricelului. Cu inima bătându-i puternic în piept, se grăbi să culeagă o mână de muguri. Fugi la râu, căută un băț mare cu ajutorul căruia strivi planta și făcu o cataplasmă la care adăugă puțină apă. Apoi, ținând pasta pregătită în mâini, se grăbi să se întoarcă la tatăl Chanei.

În interiorul adăpostului cu acoperiș înclinat, respirația sa devenise tot mai greoaie. Când Yona îngenunche alături de el, acesta nici nu privi înspre ea.

– Asta te va durea, murmură ea. Îmi pare rău.

El gemu și se zvârcoli de durere când îl întoarse cu grijă pentru a se asigura că glonțul trecuse prin el și nu-i rămăsese în trup. Trecuse; avea o rană deschisă, rotundă, în partea de jos a spatelui, prin care trecuse glonțul. Întinse pasta de jur împrejurul zonei prin care ieșise glonțul. Apoi, îl

întoarse la loc, pentru a întinde pasta de jur împrejurul marginilor crestate ale abdomenului său sfâșiat, tresărind la țipetele sale.

– Mai întâi va fi dureros, apoi te vei simți mai bine, murmură ea când bărbatul se adânci într-o stare de semiconștiență. Dar este singura ta șansă de a supraviețui.

Până când Chana și mama ei se întoarseră, ținând strâns în mână scaieți roz și frunze verzi, el adormise deja, pieptul său ridicându-se și lăsându-se în jos sub palma Yonei, care privea cum sângele din jurul rănii începea să se coaguleze în sfârșit, lucrând încet la refacerea trupului său.

– Isaac este încă în viață? întrebă mama Chanei, privind mirată la Yona, cu teamă și, în același timp, cu respect. Ce trebuie să facem acum?

– Acum, răspunse Yona, ne rugăm.

Yona așteptă până când sângele încetă să mai curgă din abdomenul lui Isaac înainte de a pune o cataplasmă din frunze, tulpini și flori de brusture pe rana bărbatului pentru a o dezinfecta. Îl întoarse cu grijă, iar el gemu în somn cât timp îi aplică pasta și în partea inferioară a spatelui.

Asta se petrecu cu două zile înainte ca el să se trezească, cu ochii limpezi și să întrebe de Esta, soția sa.

– Va trăi soțul meu? întrebă Esta în șoaptă, strecurându-se pe lângă Yona în adăpost, căruia Yona îi făcuse acoperiș și pereți din scoarță de molid, sprijiniți pe niște țăruși din pin, care să reziste vântului și care să fie cât mai puțin vizibil printre copaci. Aveau să stea aici cel puțin o săptămână, până ce tatăl Chanei avea să meargă din nou singur.

– Cred că da, spuse Yona.

Însă în clipa în care își încrucișară privirile, între ele se stabili o înțelegere. Cuvintele nu reprezentau o promisiune, însă Yona făcuse tot ceea putuse.

Fusese suficient, totuși, deoarece, opt zile mai târziu, Isaac, care lucrase într-o bancă evreiască înainte ca nemții să o închidă, se deplasa primprejur, deși cu dificultate, râzând împreună cu Chana, al cărei chip se transformase de ușurare.

Cu toate acestea, voioșia din zâmbetul lui nu i se regăsea și în ochi, Yona observând durerea din spatele lor, durere și teamă. Felul în care trăiau acum cu toții, axat doar pe vindecarea lui, era doar o suspendare a realității. Nu se

afundaseră suficient în pădure pentru a scăpa de cei care ar fi putut să-i urmărească.

– Chana mi-a povestit câteva lucruri despre ghetoul din orașul tău, spuse încet Yona, pe când îi examina rănile lui Isaac, în cea de-a unsprezecea zi, Esta și Chana așteptând afară. Sunt adevărate?

Tresări când ea îi aplică un strat de pastă proaspătă în jurul rănii mari pe care o avea în spate și care era încă supusă riscului de a se infecta. Nu spuse nimic preț de o clipă, apoi, începu să vorbească, cuvintele fiindu-i pline de tristețe.

– Rușii au venit primii, acum trei ani, și ne-au luat dreptul de a ne practica religia, orice religie. Acest lucru mi-a frânt inima, pentru că ieșiva[5] reprezenta o parte atât de importantă a vieții noastre, a orașului nostru. A rezistat mai bine de o sută de ani, încă din 1803, iar rușii cei lipsiți de Dumnezeu au transformat-o într-un bar. Ne-am spus că nu poate exista ceva mai rău de-atât. Ne-am înșelat.

Trase tremurând aer în piept.

– Vara trecută, au venit nemții, continuă el, vocea devenindu-i monotonă. La o lună de la sosirea lor, au mutat toți evreii din orașul nostru într-un ghetou mic, în condiții oribile. Nu primeam decât o bucată de pâine pe zi. Apoi au început să ne omoare, la întâmplare.

Tăcu iarăși, iar Yona făcu un efort să nu plângă.

– Eu... eu nu înțeleg.

Isaac ridică greoi din umeri, evitând privirea Yonei, și continuă:

– În octombrie, au ucis trei sute de evrei doar pentru distracție. Nu era nici un secret. Voiau ca noi să știm, să ne fie frică. Voiau ca noi să fim conștienți că, pentru ei, viețile noastre nu aveau nici o valoare, că trăiam sau muream după bunul lor plac. Apoi crimele au încetat pentru o perioadă și ne-am gândit că poate se săturaseră de sângele nostru. Că poate suntem în siguranță acum. Că doresc poate să ne înjosească doar, să ne umilească, să ne țină în mizerie, deși toate acestea erau groaznice, Yona, dar măcar eram în viață. Apoi, în urmă cu doar câteva săptămâni, am primit vestea, printr-un polițist belarus pe care-l cunoșteam de o viață, că era planificată o mare *Aktion*. Aveau în plan să omoare mai mulți dintre noi, câteva mii sau poate pe toți. I-am spus soției mele, însă ea nu m-a crezut. Voiam să fugim, să încercăm să evadăm împreună cu fiica noastră, întrucât, dacă am fi rămas, ar fi însemnat să ne așteptăm pur și simplu moartea, mai devreme

sau mai târziu. Cu toate acestea, Esta a obiectat: „Nu este adevărat. Cum ar putea să omoare mii de oameni? Unde ne-ar pune pe toți? La ce ar fi de folos?“ Apoi, într-una din zile, în urmă cu doar două săptămâni, mergând spre casă de la muncă, unde curățam toaletele nemților, am trecut pe lângă o tânără mămică ce ținea un bebeluș în brațe și pe care o tachina un soldat neamț. Nu am înțeles toate cuvintele pe care le spunea, pentru că vorbea în limba lui, dar era evident că nici femeia nu îl înțelegea. El a întins brațele înspre bebeluș, o fetiță, dar mama s-a ferit, apoi, el s-a întins și a gâdilat bebelușul care a gângurit. Nu voi uita niciodată sunetul acelui râset, Yona, pentru că a schimbat totul. A făcut-o pe mamă să se relaxeze. A făcut-o să creadă că bărbatul e bun. Și, astfel, fără a se mai împotrivi, l-a lăsat să îi ia bebelușul, care nu avea mai mult de șase luni și, râzând, a prins fetița de picioare și a izbit-o de peretele clădirii din apropiere, strivindu-i capul micuț.

Yona suspină încet, cu neîncredere.

– Nu voi putea uita niciodată țipătul mamei, încheie Isaac, privind-o, într-un final, pe Yona. Expresia neamțului era neschimbată când s-a întors, a împușcat-o pe mamă între ochi și a plecat. Trase adânc aer în piept. Mi-am luat soția și copilul și am fugit în pădure în acea noapte, printr-un tunel săpat sub zid. Ne-am alăturat unei evadări care fusese deja plănuită. Eram în număr de unsprezece și am fost descoperiți; au tras asupra noastră focuri de armă și majoritatea au fost răpuși. Probabil că au crezut că ne-au nimerit pe toți, pentru că nu ne-au urmărit. Și acum, iată-ne aici.

Isaac păru cumva să știe că nu mai rămăsese nici un cuvânt de spus, pentru că își închise ochii și se întinse din nou pe culcușul din stuf făcut de Yona pentru ca el să se stea confortabil. După cincisprezece minute, respirația lui se prelungi, iar Yona își dădu seama că adormise, durerea provocată de relatarea acestei experiențe îngrozitoare îl epuizase. Însă, cu toate că el își găsi liniștea în somn, ea nu putu să se miște. Știa că ceea ce îi relatase Isaac era adevărat, însă cum de era posibil așa ceva? Chiar și după toți acești ani în care Jerusza îi spusese că nu poate avea încredere în omenire, cuvintele lui o zguduiră până în adâncul ființei sale. Preferase mereu să creadă în lucrurile pe care le văzuse prin sate: zâmbetele, îmbrățișările, comuniunea, iubirea. Dar să fi avut Jerusza dreptate și în privința asta?

Timp de două nopți, Yona reuși cu greu să doarmă, revenindu-i în minte vocea lui Isaac și vizualizând lucrurile descrise de el derulându-se cu o claritate uimitoare de fiecare dată când începea să viseze. În cea de-a paisprezecea noapte petrecută cu această familie, se trezi din somn cu o presimțire sumbră cuibărită în adâncul pântecelui său. Ceva pândea în întuneric, ceva ce nu putea fi deslușit, însă știa că nu se mai aflau în siguranță aici.

– Trebuie să ne mutăm astăzi, spuse Yona.

Familia ședea în jurul resturilor unui foc aprins cu o seară în urmă, servind un mic dejun modest compus din cafea din ghinde și fructe de pădure. Starea lui Isaac se îmbunătățise treptat, Yona fiind convinsă că ar putea ține pasul cu ele prin pădure, mergând ușor, ajutat de ea și de Esta.

– Am o presimțire. A sosit timpul să ne mutăm, decise Yona.

Isaac aprobă solemn din cap, însă Esta își îndreptă spatele și își privi soțul cu neîncredere înainte de a se întoarce spre Yona.

– Suntem în perfectă siguranță aici. Iar soțul meu nu se simte suficient de bine încât să poată călători.

– Sunt bine, Esta, insistă el. Trebuie să fiu. Yona are dreptate.

– Pentru că are o presimțire? Astea sunt prostii. Nu ne mai urmărește nimeni. Ce contează pentru ei? Trei evrei care au scăpat prin sita lor nu contează. Suntem în siguranță acum.

– Mă îndoiesc că sunteți, spuse Yona după o lungă tăcere.

Nu se gândise prea mult la viitor sau la cât timp avea să petreacă împreună cu această familie, însă știa că nu îi putea abandona pur și simplu. *Toți suntem interconectați,* spusese Jerusza pe patul de moarte. *Odată ce destinele se intersectează, sunt conectate pentru totdeauna*. Suntem prea aproape de locul dinspre care ați venit. Trebuie să ne mutăm mai adânc în pădure. Putem merge încet, însă trebuie să pornim.

– *Noi?* repetă Esta, cu un ton atât de aspru dintr-odată, încât Isaac se înfioră, privind confuz când la soția sa, când la Yona. Ne-ai ajutat, Yona, dar tu nu ești una de-a noastră. Cum am putea avea încredere în tine?

– Esta, draga mea, Yona mi-a salvat viața, ripostă Isaac. A adus-o pe Chana înapoi la noi. Ne-a oferit două miracole. Cum să te îndoiești de ea?

Esta își ținu gura strânsă. Se întoarse înspre soțul său.

– Nu ne-am încrezut și în faptul că nemții ne vor lăsa să trăim? Și, cu toate acestea, ne-au omorât mamele, fără nici un motiv. Și noi am fi fost

morți dacă mai rămâneam. Nu, Isaac, nu mai avem încredere în nimeni altcineva, decât în noi, de acum înainte. Ne-am promis asta. Iar ea nu este ca noi.

Yona clipi de câteva ori. Cuvintele o răniră, cu toate că erau în mod evident adevărate. Cât de naivă fusese să își imagineze o lume în care să îi poată proteja, o lume în care singurătatea nu mai era decât o amintire îndepărtată. Însă aveau nevoie de ea acum, cel puțin pentru o perioadă scurtă, deoarece ei nu cunoșteau pădurea așa cum o cunoștea ea. Deschise gura să spună asta, însă Isaac vorbi primul.

– Esta, te rog, nu o jigni. Yona ne poate arăta încotro să mergem, unde să ne ascundem. Ne poate ajuta să găsim mâncare până vom învăța să ne descurcăm singuri.

Ochii Chanei erau larg deschiși de teamă, privindu-și părinții făcând schimb de replici.

Esta o fixă din nou cu privirea pe Yona, apoi maxilarul i se încleștă și se întoarse din nou înspre soțul său.

– Nu. Nu voi mai face iarăși greșeala de a avea încredere în persoana nepotrivită. O privi pe Yona cu ochii aprinși de furie, înainte de a-și privi din nou soțul. Oricum, crezi că nu văd Isaac? Felul în care vă șoptiți unul celuilalt în timp ce îți bandajează rănile?

– Îi povesteam despre atrocitățile împotriva semenilor noștri, replică Isaac. Nicidecum cuvinte de seducție, Esta.

– Este doar o femeie singură din pădure. Ne-a ajutat și îi suntem recunoscători pentru asta, însă acum trebuie să plecăm. Este destinul nostru, nu al ei.

Inima Yonei îi bătu cu putere, privind când înspre soț, când înspre soție, ambii fiind furioși.

– Vă rog, lăsați-mă să vă ajut. Se ridică în picioare și, cu toate că nu știa de ce îi implora, continuă: Eu am venit să am grijă de Chana. De voi toți. Vă rog, trebuie să ne îndreptăm înspre sud.

– Îmi pare rău, Yona, spuse Esta cu asprime. Dar trebuie să îmi protejez familia.

– De o femeie care nu ne-a arătat decât bunătate? întrebă Isaac, cu vocea ridicată în cele din urmă.

– Mami, îndrăzni Chana să spună, însă Esta o ignoră.

– Vom supraviețui fără ea, spuse Esta. Nu vom mai avea nevoie de ea.

– Eu..., începu Yona.

– Mulțumesc pentru tot ce ai făcut pentru a ne ajuta, spuse Esta în timp ce Isaac oftă și se așeză la loc, bombănind singur. Era evident că Esta câștigase, însă cu ce preț? Poți pleca oricând dorești, Yona. Probabil că îți este dor să te întorci la ceea ce făceai înainte ca noi să te întrerupem.

Yona se holbă la ea îndelung. Putea vedea o mulțime de variante de viitor derulându-se pentru această familie, însă nici unul bun. Nu îi putea lăsa lipsiți de apărare.

– Voi rămâne atât timp cât vă veți afla aici.

– Atunci, vom pleca, spuse brusc Esta. Chana, ajută-mă să împachetez lucrurile noastre.

– Te rog, faci o greșeală. Yona așteptă până când Esta o privi în ochi. Pădurea poate fi nemiloasă dacă nu o cunoști și...

– Îți mulțumesc pentru grijă, Yona. Esta privi în altă parte. Vom pleca într-o oră. Apreciem tot ce ai făcut, însă ne putem purta singuri de grijă.

Yona încercă încă o dată să o convingă pe Esta să se răzgândească în privința deciziei sale, însă era evident că femeia luase deja hotărârea, mânată de un sentiment profund de neîncredere pe care Yona nu îl putea anula. Nu putea înțelege decizia luată de Esta și nici nu știa cum să o anuleze, la fel cum nici nu avea vreo idee dacă se cuvenea să facă asta. Așa cum spusese Esta, orice avea să se întâmple era destinul lor, nu al ei. Și, cum familia împacheta – Isaac îi arunca priviri îngrijorate, Chana plângea, iar Esta îi evita privirea –, Yona se hotărî cu greu să plece, să părăsească poiana, astfel încât să nu îi mai implore să rămână mai mult decât o făcuse deja și pentru a nu fi nevoită să îi privească cum pleacă.

– Trebuie să plecăm, mami? o auzi pe Chana întrebându-și mama. Yona nu poate veni cu noi?

– Yona trebuie să rămână aici, draga mea, răspunse Esta. Nu este de-a noastră. Tatăl tău și cu mine vom avea grijă de tine.

La mult timp după ce urmele lor dispăruseră, Yona se întrebă dacă nu ar fi trebuit să meargă după ei, să îi convingă să mai rămână cu ea încă puțin, poate chiar să o îmbrățișeze pe fetiță pentru ultima dată, în semn de rămas-bun.

Însă destinul este pe jumătate întâmplare, pe jumătate alegere și Yona conștientiză faptul că Esta făcuse o alegere pentru familia sa ce nu o

includea și pe ea. Indecizia o paraliză atât de mult timp, încât până se ridică, cu inima îndurerată, familia era demult plecată.

Yona își petrecu următoarele patru zile spunându-și că luase decizia corectă, deși noaptea visa cum sufletul Chanei îi părăsea trupul, ridicându-se ca un fluturaș incandescent în noaptea întunecată, și se trezea în fiecare dimineață cu o presimțire. În cea de-a cincea zi, împotriva voinței sale, începu să se îndrepte către est, în aceeași direcție în care se îndreptase și familia, cu toate că știa că nu avea să îi mai vadă vreodată. Pădurea era prea vastă.

Înainte de amiază, auzi trei focuri de armă îndepărtate, fiecare dintre ele tulburând liniștea pădurii. Îndreptându-se în direcția din care se auziră sunetele îngrozitoare, găsi trupurile membrilor familiei într-o poiană și își dădu seama că făcuse o mare greșeală. Privi din umbră cum doi soldați nemți plecau cu încălțările lui Isaac, râzând și bătându-se unul pe celălalt pe spate. Apoi, când se îndepărtară de tot și pădurea se liniști din nou, se strecură din umbră și o întoarse ușor pe Chana, pentru ca ochii goi ai fetiței să privească spre cer. Zăcea nemișcată între mama și tatăl ei, toți trei aliniați în șir. Fuseseră executați de aproape, cu o singură împușcătură în ceafă.

Yona își lăsă lacrimile să curgă, uitându-se la chipul desfigurat al fetiței. Nu fusese direct responsabilă pentru moartea Chanei, însă dăduse greș față de ea, nu-i așa? O lăsase pe Chana, împreună cu familia ei să plece în pădure, cunoscând pericolele și, din cauză că nu făcuse nimic în privința asta, își găsiră sfârșitul.

– Îmi pare rău, șopti ea către fetiță. Promit să nu mai fac din nou aceeași greșeală.

Era însă prea târziu pentru această familie, adormită pentru totdeauna, contopindu-se cu pământul necruțător.

Ieșiva este o instituție evreiască tradițională de învățământ superior religios (din ebraică).

CAPITOLUL ٦

În luna ce a urmat, cât timp soarele de vară îngălbeni pădurea, Yona trăi în întuneric, visele fiindu-i bântuite de imaginea chipului inert al Chanei zăcând pe pământ, de mirosul discret de sânge. Se gândi la băiatul pe care îl cunoscuse cândva și la avertismentele sale de atunci referitoare la cărțile incendiate în Berlin. Se gândi la lucrurile groaznice pe care Isaac i le povestise despre ghetoul din Volozhin. Vorbi cu Jerusza în liniște, auzind uneori câte un răspuns purtat de vânt. Își privi îndelung chipul în râulețele ce străbăteau pădurea și se gândi la părinții săi de lângă care fusese luată cu mult timp în urmă. Avea să îi mai vadă oare vreodată? Părea imposibil, pentru că se aflau la kilometri distanță, într-o țară ce încerca să cucerească întreg continentul. Cu toate acestea, pe patul de moarte, Jerusza îi șoptise: *Viețile sunt cercuri ce se învârt în jurul lumii și, când sunt menite să se intersecteze din nou, o vor face. Nu putem face nimic pentru a le opri*. Yona repetase în minte aceste cuvinte de milioane de ori, întrebându-se dacă drumul ei avea să se mai intersecteze vreodată cu al lor. Își dorea asta, cu toate că nu știa nimic despre ei, nimic despre ceea ce erau. Și totuși, erau familia ei, era un loc căruia să-i aparțină.

Mutându-se din scorbură în scorbură, găsind câte un loc diferit în care să doarmă în fiecare noapte, auzea din când în când bâzâitul avioanelor deasupra ei și mișcările oamenilor printre copaci în depărtare. Nemții se aventurau uneori la marginile pădurii în căutare de evrei, însă până acum, inima pădurii rămăsese un loc sigur. Dar dacă nemții aveau să o invadeze cu armata lor la un moment dat? Dacă aveau să taie copacii, luându-i și unicul adăpost pe care îl avuse dintotdeauna? Părea o nebunie, însă la fel păreau și crimele sistematice împotriva unor oameni nevinovați despre care Isaac îi povestise. Poate că întreaga lume o luase razna.

Se deplasase kilometri întregi pentru a crea o distanță cât mai mare între ea și faptul că dăduse greș față de familia Chanei și, până în iulie, ajunse în partea sudică a pădurii. Într-o dimineață înnorată, abia pornise din nou la

drum, când observă un bărbat în față, stând pe malul râului, cu spatele la ea. Repede, se ascunse în dreptul unui copac și rămase nemișcată, privindu-l.

Hainele îi erau zdrențuite, avea o cămașă pătată și ruptă ce îi acoperea spatele lat, suflecată la mâneci, iar pantalonii îi erau ridicați până la gambe. Era mai în vârstă decât Yona, gândi ea, însă nu cu mult. Avea părul de culoarea mâlului din râu și strălucea în lumina dispersată a soarelui ce reușea să se strecoare printre copaci.

Stătea complet nemișcat și privea îndelung în apă, iar Yona își ținu respirația, studiindu-l. Arăta puternic, însă talia îi era prea îngustă pentru corpul său, părând a fi o persoană obișnuită cândva cu mâncare din belșug, dar care învățase de curând să trăiască cu mai puțină, presupuse ea. Însă ce făcea acolo, studiindu-și propria reflexie în râul ce curgea liniștit?

O secundă mai târziu, primi răspunsul la întrebare când, cu un mormăit, bărbatul sări cu capul în apă, pleoscăi de câteva ori primprejur, oftând mai apoi.

– A scăpat! strigă el în idiș, scuturându-și părul în timp ce ieșea din apă.

Yona rămase în continuare ascunsă în dreptul copacilor, stând nemișcată. Judecând după limba pe care o vorbea, era evreu și el, ca și familia Chanei.

– Ți-am spus eu, se auzi o altă voce masculină, venind din depărtare. Nu poți prinde pește cu mâinile goale.

Yona își ținu respirația. Erau doi?

Se auzi sunetul crengilor trosnind sub greutatea pașilor lui și cel de-al doilea bărbat își făcu apariția în poiană pe partea opusă a râului. Părea a fi mai tânăr, mai slab, cu liniile feței mai ascuțit conturate și părul era la fel de negru ca al Yonei.

– Să înțeleg că ai o idee mai bună? întrebă primul bărbat, privind cu atenție în apă.

– Fructe de pădure? întrebă celălalt bărbat, ridicând din umeri. Ciuperci?

– Nu îi putem hrăni pe toți cu fructe de pădure pentru tot restul vieții lor și nici tu, nici eu nu știm să diferențiem ciupercile otrăvitoare de cele comestibile, spuse primul bărbat. Lasă-mă un minut, Leib. Voi prinde eu ceva.

– Sigur, ori vei face așa o gălăgie încât vei atrage toți morocănoșii de partizani ruși de prin pădure.

– Nu e nimeni în pădure, mormăi primul bărbat.

Însă Yona surprinse zâmbetul din vocea lui.

Bărbatul numit Leib stătea în picioare privind, cu sprânceana ridicată, cum bărbatul cu umeri lați rămase nemișcat și tăcut încă o dată. Din nou, se năpusti asupra ceva ce se afla în apă, și, ca și data trecută, veni cu mâna goală, bombănind ceva în barbă.

– Avem nevoie de o soluție mai bună, Aleksander, spuse Leib, dar de data aceasta tonul cicălitor dispăruse. Sunt tare înfometați.

Când bărbatul numit Aleksander ieși din nou din râul ce nu era deloc adânc, scuturându-se de apă, Yona putu să observe, chiar și de la distanță, că expresia feței lui deveni sobră. Fu surprinsă să vadă zâmbetul forțat pe care bărbatul îl schiță când se întoarse înspre Leib. Voi avea grijă de asta, Leib. Totul va fi bine.

Yona îl privi pe Leib cum se îndepărtează, mormăind ceva pentru sine. Când își întoarse privirea înspre Aleksander, fu surprinsă să îl audă rugându-se încet, întrebând mai întâi dacă Dumnezeu se afla acolo și, mai apoi, spunând cerului că ar da orice pentru un pic de noroc, pentru ceva de mâncare.

– Se bazează pe mine, spuse el în cele din urmă cu glas trist, privind din nou în apă.

În acea clipă, Yona nu își dori nimic mai mult decât să iasă dintre copaci și să răspundă rugăciunii sale, ca dovadă că, după toate lucrurile îngrozitoare pe care le îndurase și care îl determinaseră să vină aici, exista, la urma urmelor, un Dumnezeu. Însă, cine era ea să creadă că poate salva pe cineva din întuneric? Dăduse greș cu familia Chanei. Probabil că greșise de la bun început încercând să îi ajute; oare nu îi spusese mereu Jerusza că cel mai bine avea să-i fie singură? Dar cum putea să ignore îndemnul inimii, acea parte din ea care nu îi putea întoarce spatele unei persoane aflate în nevoie? Dacă drumul Jeruszei nu fusese cel corect? Cine era bătrâna să tragă în continuare sforile în viața Yonei?

Bărbatul numit Aleksander plonjă încă de trei ori în apă, încercând să prindă pește cu mâinile goale, apoi se așeză în cele din urmă pe malul râului oftând îndelung. Stătea cu spatele la Yona, aceasta din urmă putând să observe prin cămașa udă cât era de tensionat. Apa i se scurgea din păr pe guler și, scărpinându-se în cap, scoase câteva gemete de disperare aproape inumane.

– Doamne, ce voi face?

– Eu... eu pot ajuta.

Yona se trezi vorbind înainte de a-și fixa măcar intenția de a se face văzută.

Vorbi în idiș, pentru că era limba pe care bărbatul o folosise câteva clipe mai devreme. Bărbatul sări brusc în picioare și se întoarse, cercetând mai întâi pădurea pentru a afla de unde provenise sunetul înainte ca privirea să i se fixeze asupra ei.

Clipi de câteva ori, confuzia citindu-i-se pe chip, iar ea făcu un efort și ieși de după copaci. Acum nu mai era cale de întoarcere. Se priviră unul pe celălalt preț de câteva secunde lungi. Ea își simți inima zbătându-i-se cu putere în piept.

– *Amkha?* întrebă el după o clipă, cu o mină prudentă, nesigură.

Era un cuvânt ebraic ce însemna, la modul general, „națiune“. O întrebase, de fapt, dacă era una de a lor, de origine evreiască, însă întrebarea asta era una ce o chinuise mult timp, una la care nu putea răspunde, așa că ridică doar din umeri.

– De unde vii? întrebă el în cele din urmă.

Ea ezită. Făcuse o greșeală. Prietenul lui se putea întoarce în orice clipă și ce ar fi urmat? Apoi, văzu chipul Chanei în minte și simți apăsarea eșecului său. Nu putea să plece, nu și de data aceasta.

– Vin din pădure, spuse Yona simplu.

Un zâmbet scurt îi apăru în colțul stâng al buzelor.

– Văd asta. Am vrut să te întreb de unde ai venit înainte de asta.

– Din pădure, repetă ea, privindu-i sprânceana arcuindu-i-se.

– Din pădure. Se scărpină în cap. Dar vorbești idiș.

Își dădu seama că bărbatul încerca să afle mai multe despre fată.

– Și tu vorbești, răspunse ea, fără a-i da nici o explicație. Ai nevoie de ajutor.

– Eu..., începu el și se opri. Am oameni pe care trebuie să îi hrănesc. Oameni care se bazează pe mine. Eu... eu am fost un simplu contabil înainte de asta. Dacă ai nevoie de mine pentru niște calcule, nici o problemă, dar să supraviețuiesc în pădure...

Schiță un zâmbet forțat, încercând aparent să mai destindă atmosfera, însă ochii îl trădară și, în cele din urmă, își lăsă privirea în jos.

– Știi, au nevoie de mine și nu știu ce să fac.

Ea încuviință din nou din cap. Se priviră îndelung, apoi Yona inspiră adânc și păși înainte, sângele fierbinte pulsându-i în vene.

– Încerci să prinzi știuci pentru că sunt mai mari, însă e dificil doar cu mâinile goale. Dar sunt și cleni în apă, sunt pești foarte mici, din belșug, mult mai ușor de prins. Trebuie doar să știi cum să o faci.

O studie în timp ce veni mai aproape, atât de aproape încât simți cum prezența lui mișcă aerul dintre ei. Freamătul aerului îi trezi o dorință să fugă, însă îi trezi și o dorință să se apropie. Paralizată, rămase nemișcată în locul în care se afla.

– Cine *ești* tu? întrebă el cu blândețe, privind în jos spre ea.

Era o întrebare simplă, dar care o amuți pentru o clipă. Cum putea să-i răspundă dacă nici ea nu știa răspunsul? Astfel că își lăsă privirea să alunece în altă parte.

– Sunt persoana care te va ajuta să îți hrănești oamenii în această seară. Bine?

El o privi pentru încă un minut, înainte de a râde în sinea lui, dar nu cu răutate. Făcu un pas înapoi.

– Bine.

Se priviră unul în ochii celuilalt preț de câteva secunde lungi, apoi ea se întoarse și, cu spatele la el, își scoase repede ghetele, își suflecă de câteva ori pantalonii și își dezbrăcă cămașa, lăsând pe ea doar o bluză subțire ce o purta pe dedesubt. Îl auzi trăgând aer în piept, apoi se întoarse și intră în râu. Apa era rece, înviorătoare, clipocind în jurul gleznelor ei. Își adânci cămașa în apă, făcând din ea o plasă opacă. Pătrunse mai adânc, fără să o deranjeze că hainele i se udară. Soarele ardea cu putere, având să le usuce cu ușurință și, oricum, aveau nevoie de o spălare. Stătu nemișcată, abia respirând, până când peștii uitară că se afla acolo, fâțâindu-se în jurul ei, cu solzii lor argintii sclipind în soare, reflectând lumina. Apoi, atât de repede, încât, dacă bărbatul ar fi clipit, nu ar fi văzut, scoase cămașa printr-o singură mișcare bruscă, curbând-o într-o jumătate de sferă, astfel încât să nu poată scăpa nimic peste margini în timp ce apa se scurgea din ea. În țesătură, șapte pești mici gâfâiau și se zbăteau. Îi întinse bărbatului și zâmbi.

– Vezi?

Cu gura ușor deschisă, privi când la Yona, când la pești.

– Cum ai...?

– Trebuie să devii asemenea apei.

El clipi de câteva ori și intră în apă alături de ea. Își scoase cămașa, dezvăluindu-și pielea întinsă și rumenită de soare ce îi acoperea mușchii puternici. Deveni brusc foarte conștientă de prezența lui în clipa în care valurile făcute de mișcarea lui i se loviră de picioare. Stătu nemișcat preț de câteva secunde, scufundând cămașa în apă, însă nu îndeajuns și, în clipa în care trase repede plasa improvizată din apă, peștii se împrăștiară, rămânând fără nici unul.

– Ai făcut să pară totul atât de ușor, spuse el, uitându-se mâhnit la Yona.

– Am făcut asta aproape toată viața. Vei învăța și tu.

Își dădu seama, abia după ce cuvintele îi ieșiseră din gură, că tocmai îi făcuse o mărturisire, că îi spusese ceva despre ea. Nu intenționase să o facă. Se simți expusă sub privirea lui, dar fu surprinsă să constate că nu o deranja, nu așa cum își imaginase că s-ar întâmpla. O privea fix și ceva în faptul de a fi privită îi aminti că nu este doar o fantomă, un spirit al pădurilor.

– Câte persoane trebuie să hrănești? îl întrebă ea.

Ezită, iar ea își dădu seama că își cântărea opțiunile, încercând să decidă dacă să fie sau nu sincer. Asta era un lucru bun; era precaut. Era firesc să nu se încreadă imediat într-un străin și îl respecta pentru asta.

– Treisprezece cu mine, spuse după o lungă pauză. Paisprezece, dacă punem la socoteală și copilul.

Treisprezece adulți și un copil, ascunși pe undeva prin apropiere. Era aproape de neînțeles.

– Sunteți mulți.

Dădu din cap în semn de aprobare, privind-o cu atenție.

– Ați venit din ghetoul din Volozhin?

– Volozhin? Tot încerca să afle mai multe despre ea, însă, după o clipă, scutură din cap în sens negativ. Nu. Suntem din ghetoul din Mir, din partea sudică a pădurii.

Fata închise ochii pentru câteva secunde.

– Și ați evadat?

– Da, însă unde? întrebă el încet. Acum e vară, sunt plante suficiente pentru a mânca, dar ce se va întâmpla când vine iarna? Cum îi voi hrăni pe toți? I-am convins să plece cu mine. Le-am promis că pot avea grijă de ei. Dar dacă nu pot? Dacă ne era mai bine acolo unde ne aflam?

– Nu era mai bine. Repeziciunea cu care răspunse îi surprinse pe amândoi. Pădurea va avea grijă de voi mai bine decât ar fi avut ghetoul. Și veți învăța.

Din nou, păru că încearcă să o citească din priviri.

– Deci cunoști ghetoul? Din Volozhin? De acolo ai venit?

– Nu.

Știu că bărbatul încerca să pescuiască mai mult, însă nu era pregătită să se lase prinsă.

– Vom prinde suficienți cleni pentru a-i putea hrăni pe toți în seara aceasta. Mâine te vei întoarce și îți voi arăta cum să faci o *kryha*.

– O kryha?

– Nu știu alt cuvânt pentru asta. Este... este o plasă. Vei prinde mult pește în felul acesta. Mai mult decât suficient, vei prinde și știuci, din acelea mari.

– Nu știu ce să zic.

Nici Yona nu știu, așa că scoase cei șapte pești din cămașă și îi întinse bărbatului, care ezită preț de câteva secunde, apoi ținu drept coș cămașa din care picura apa. Yona turnă peștele în cămașă. Nu putu să nu-i remarce pieptul și umerii musculoși strălucind de transpirație. Trupul său era diferit de cel al tatălui Chanei și stârni în ea o reacție pe care nu o prea înțelegea.

În scurt timp, prinse alți șase pești și îi întinse în tăcere, uitându-se în altă parte, în timp ce el o privea cu gura căscată. Încă de două ori, mai adună câte șase, până când îi înmână douăzeci și cinci de pești în total. Erau mici, dar suficienți până a doua zi.

– Mai poți culege și niște ciuperci numite iasca galbenă, spuse ea cât timp el adună peștele în cămașă, legând-o ca pe un sac.

Ieși din apă și se îndreptă spre trunchiul unui copac din apropiere, unde zeci de ciuperci plate, de culoare galben-închis, creșteau chiar din scoarță, una deasupra celeilalte.

– Le vei găsi peste tot prin pădure în această perioadă a anului. Sunt comestibile dacă le gătești și au gust bun în tocăniță cu pește. Doar să fii atent în cazul în care vreo persoană din grup se simte rău, ciupercile sunt consistente și vă vor ajuta să supraviețuiți, însă pot fi uneori greu de digerat.

Tăcu brusc. Vorbise oare prea mult? Își făcu de lucru culegând două mâini de ciuperci din copac și i le dădu, întinzându-și mâinile.

– Nici nu știu cum să îți mulțumesc, spuse el, luând ciupercile și privindu-le cu recunoștință, înainte de a se uita din nou la ea. Eu sunt Aleksander, adăugă el.

Când îi întâlni într-un final privirea, îi surprinse admirația în ochi, simțindu-se deopotrivă tulburată, dar și mulțumită că era capabilă să trezească asemenea sentimente.

– Știu. L-am auzit pe prietenul tău spunându-ți numele, adăugă când îl văzu că o privea confuz.

– A, Leib.

– Nu-i spune despre mine, nu încă. Te rog.

Vorbi înainte să gândească. Știa că avea să-i pară o rugăminte ciudată, dar se simțea deja expusă. Dacă Aleksander se putea ține de cuvânt, dacă păstra secretul ei încă puțin, poate că avea să-și facă curaj să se prezinte și prietenului său. Însă nu acum, nu încă. Era deja prea mult.

– Îți dau cuvântul meu. Deși va fi foarte confuz să mă vadă că mă întorc cu atâta pește, ținând cont de cât de nepriceput i-am demonstrat deja că sunt, spuse Aleksander zâmbind.

Zâmbi și ea timid.

– Nu mi-ai spus numele tău, zise el după ce se scurseră câteva secunde.

– Yona, spuse ea inspirând profund.

– Ai nume ebraic, precizează el clipind de câteva ori.

– Da.

– E frumos, spuse Aleksander, iar ea simți din nou cum se îmbujorează. Îți mulțumesc, Yona. Pentru tot. Mă voi întoarce mâine.

Apoi plecă, iar ea începu să se întrebe dacă nu ar fi fost bine să-i spună mai multe, să se asigure că știe cum să curețe și să prepare peștele. Însă era prea târziu, atât pentru asta, cât și pentru a da timpul înapoi. Chiar dacă Aleksander și oamenii săi aveau să plece mai departe peste câteva zile, chiar dacă avea să nu îl mai vadă niciodată, păși deja într-o nouă viață, una care, prin faptul că îi văzuse trupul lipsit de viață al Chanei și auzise despre ororile petrecute în ghetou, o schimbase pentru totdeauna.

– Îmi pare rău, Jerusza, șopti ea în vânt, însă nu primi nici un răspuns, nici măcar un freamăt al copacilor.

Cu toate acestea, conta prea puțin. Pădurea nu mai era sanctuarul în care putea trăi singură pentru tot restul zilelor ei, salvându-și propria viață.

Trebuia să facă ceva pentru a-i ajuta pe cei ca Aleksander, care încercau doar să supraviețuiască.

CAPITOLUL ٧

Yona reuși cu greu să doarmă în acea noapte și se trezi înainte de răsăritul soarelui. După ce se rugă pentru îndrumare și după ce vorbi din nou cu Jerusza fără a primi vreun răspuns, porni înspre râu în întunericul cenușiu, cu intenția de a se apuca de treabă, de a face o sfoară pentru kryha.

Însă, apropiindu-se de malul râului, simți furnicături pe piele, iar părul i se ridică. Cineva se afla deja acolo, așteptând în întuneric. Simți prezența a ceva ce mirosea a cenușă, ceva ce nu aparținea locului. Se crispă și se ascunse în spatele unui copac, ținându-și respirația în timp ce asculta, stând pregătită să fugă.

La început nu se auzi nimic, nici o mișcare. După o clipă, totuși, plesni un bețișor și auzi câțiva pași. În liniște, scoase cuțitul din teaca prinsă de gleznă. Apoi, o voce răzbătu prin întuneric.

– Yona? Tu ești?

Era o voce gravă, nesigură, însă ea o recunoscu imediat. Trase adânc aer în piept și ieși de după copac, strângând încă în mână cuțitul.

– Aleksander.

În partea estică, deasupra coroanelor groase ale arborilor, cerul începea să se lumineze în timp ce pământul se învârtea ușor spre răsărit. Era suficientă lumină acum pentru a-l putea vedea stând lângă apă, căutând-o. Când privirile li se întâlniră, el schiță ușor un zâmbet, însă ea nu își puse cuțitul la loc în teacă, nu încă.

– De ce ești aici? Ea făcu un pas înainte, apoi încă unul. Am crezut că ești cu ai tăi.

– Am fost. Făcu un pas înspre ea, însă se opri brusc în momentul în care ea făcu un pas înapoi din instinct. Își ridică mâinile. Îmi pare rău. Nu am vrut să te sperii. Eram doar nerăbdător să mă apuc de treabă în dimineața asta.

Îl studie pentru o clipă, apoi se relaxă. Ce nu era în regulă cu ea, să fie suspicioasă în privința unui bărbat care era doar nerăbdător să găsească

ceva de mâncare? Cuvintele de avertizare ale Jeruszei îi răsunară în ureche – *bărbații pot fi cruzi, fără suflet și reci* – însă le alungă. Bătrâna femeie se înșelase. Oamenii aveau responsabilitatea de a face mai mult decât să se protejeze pe sine. În fața răului, erau constrânși să se salveze unul pe celălalt. Era singurul mod în care omenirea putea supraviețui.

– A fost suficient pește pentru a-i hrăni pe toți aseară? întrebă ea, strecurându-și la loc cuțitul în teaca de pe gleznă.

– Ai fi zis că suntem la cel mai mare ospăț din viața noastră. Zâmbi. Au fost foarte recunoscători, Yona. Nu m-am simțit bine să primesc eu laudele în locul tău. Mi-aș fi dorit să le pot spune despre tine.

Ea încuviință din cap. Urma să vină o vreme când avea să o facă. Dacă dorea să îi ajute cu adevărat, trebuia să meargă la ei, să îi învețe cum să supraviețuiască. Dar nu încă.

– Ce ai acolo? întrebă ea, forțându-se să facă încă un pas mai aproape.

Ținea sfios în mână o legătură mică.

– Sfoară. Ai zis ceva despre o plasă pe care va trebui să o facem. M-am gândit că asta poate fi de folos.

Yona privi mirată.

– Sfoară?

Ea plănuise să îi arate cum să împletească o sfoară din urzici care se găseau din belșug în pădure. Le-ar fi luat o zi întreagă, însă era o lecție ce avea să îi fie utilă pe viitor.

– De unde ai luat sfoara?

– În drum spre pădure, am luat niște haine. Privirea îi alunecă într-o parte. Nu multe, dar suficient cât să ne pregătim de iarnă, de la sătenii care aveau deja destule. Aseară, am decis în grup că merită să sacrificăm un pulover dacă asta ne va ajuta să prindem pește. Moshe este croitor, și-a petrecut seara desfăcându-l. Apoi, ezită brusc. Am greșit făcând asta?

Ea simți tensiunea din piept risipindu-se.

– Nu. O putem folosi. Dar pe viitor, păstrați-vă puloverele pentru iarnă. Veți avea nevoie de toată căldura pe care o puteți obține. Vă voi învăța cum să faceți o sfoară din ceea ce vă oferă pădurea.

Amândoi făcură pași incerți înainte în timp ce vorbeau, iar acum, se aflau față în față, în poiană, alături de râu, la doar doi metri distanță.

– De unde știi toate lucrurile acestea, Yona? Cine *ești* tu?

– Aș vrea să știu. Își lăsă privirea să alunece într-o parte. Haide. Să facem o plasă pentru a prinde pește.

Până când soarele ajunse sus pe cer, Yona îl învață pe Aleksander cum să facă o kryha simplă, iar mai apoi, pentru că le rămăsese multă sfoară, îl învață cum să facă și o plasă de tip fileu, îi arătă cum să caute doi copaci aproape de malul râului, cum să întindă o coardă între ei, să prindă bucăți de sfoară de sus până jos, să le înnoade metodic în formă de romb pentru a crea un ochi de plasă de aproximativ doi centimetri. Folosiră și restul de sfoară pentru a fixa plasa pe fundul râului cu pietre care să o țină în loc.

Când terminară, ieșiră din apă, unul lângă celălalt, lăsând soarele să le încălzească pielea și să le usuce hainele. Aleksander privi cu admirație la rezultatele muncii lor.

– Acum ce facem? întrebă el.

– Acum așteptăm, spuse Yona. Peștii vor veni.

Aleksander își scutură capul uimit.

– Yona, ești un dar de la Dumnezeu.

– Nu, spuse fata privind în altă parte. Încerc doar să fac ceea ce este bine.

Îl simți cum o studiază.

– Ei bine, eu îi mulțumesc lui Dumnezeu, totuși, pentru că te-a trimis la noi.

Tăcu pentru câteva clipe. În liniștea din jur, își simți respirația atât de tare, încât putea fi auzită. Ce era în neregulă cu ea?

– Te fac să te simți stânjenită, spuse el blând, după o clipă. Nu intenționez asta.

– Eu... eu nu sunt obișnuită cu oameni, zise lăsând capul în jos.

– Iar eu nu sunt obișnuit cu femei frumoase care cunosc pădurea. Dar cred că mă pot obișnui cu asta, dacă ai putea și tu.

Își ridică ochii, privindu-l confuză, și îl văzu zâmbindu-i. Obrajii îi ardeau, apoi privi în altă parte și își făcu de lucru adunând crenguțe de salcie.

– Ce faci? întrebă Aleksander după o clipă. Pot să te ajut?

– Da, răspunse ea cu vocea tremurândă. Se simțea ciudat, nesigură. Încearcă să găsești niște scoarță de mesteacăn. Îți voi face un coș mare în care să poți duce peștele la ai tăi.

O privi cum împletea cele mai maleabile crenguțe pe care le putuse găsi, degetele mișcându-i-se rapid, cu pricepere, pentru că mai făcuse asta de sute de ori.

– Cu siguranță nu vom avea nevoie de un coș atât de mare.

– Ești sigur? Făcu semn din cap înspre fileu. Uite!

Aleksander se întoarse înspre râu să vadă, iar când ochii îi întâlniră din nou pe cei ai Yonei, erau larg deschiși, plini de uimire.

– Sunt deja zeci de pești acolo.

– Da, afirmă Yona și își îngădui un zâmbet discret.

– Dar... cu ceva atât de simplu. Voi putea să îi hrănesc pe toți, tot timpul.

– Până va veni iarna.

Când zâmbetul se șterse de pe chipul lui Aleksander, Yona își regretă cuvintele. Ar fi trebuit totuși să îl lase să se bucure de constatarea faptului că își putea hrăni oamenii.

– E în regulă, spuse ea cu blândețe după o clipă. Sunt și alte metode. Vă voi învăța cum să căutați hrana. Cum să păstrați peștele și carnea. Nu puteți sta prea mult într-un loc și e periculos să stați în apropierea unui râu cum este acesta. Sunteți mai ușor de găsit.

Îi observă mărul lui Adam mișcându-se în timp ce o privea. Continuă să împletească în timp ce vorbeau, degetele mișcându-i-se cu agilitate în jurul bețelor, îmbinându-le. El îi înmână, în tăcere, o crenguță lungă și, cât timp ea o împleti între paie, pentru a face un coș conic care să îi fie de folos, îl surprinse căutându-și cuvintele.

– De ce mă ajuți? întrebă el în clipa în care ea îi întinse coșul. Văzând că nu îi răspunde, adăugă: Și tu ești evreică, nu-i așa?

Era aceeași întrebare pe care Chana și părinții ei i-o adresaseră, o întrebare la care Yona se temea că nu avea să răspundă vreodată.

– Contează?

– Este de obicei un lucru pe care oamenii doresc să îl afle.

Yona se gândi pentru o clipă la asta.

– Dar poate că nu ar trebui să fie așa. Poate că trebuie să știe dacă ești bun, onest, capabil, bine intenționat. Doar în inima ta îl poți găsi pe Dumnezeu. Și cu toții pășim pe calea noastră înspre El. Nu-i așa?

El nu spuse nimic, iar în tăcerea care se așternu, ea își simți obrajii încălzindu-se. Era un gând stupid, unul ce demonstra lipsa ei de înțelegere a

societății sau a felului în care aceasta funcționează. Cu siguranță avea să gândească despre ea că este o naivă copilăroasă.

Însă, când începu să vorbească, în tonul său era doar admirație pură.

– Yona, lumea pe care o descrii ar fi un paradis. Însă nu este realitatea.

Își scutură capul, însă, din nou, nu se grăbi să vorbească imediat. Yonei îi plăcu tăcerea, sentimentul plăcut de spațiu care există în absența cuvintelor și aprecie faptul că nu încerca să umple golul.

– Părinții mei au murit cu ani în urmă. Sunt unul dintre șase frați, spuse în cele din urmă, cu vocea stinsă, abia perceptibilă. Toți sunt morți acum, în afară de mine. Toți am luptat în armată. Trei dintre noi ne-am întors în viață. După invazia germană de anul trecut, au venit după evreii din orașul meu, ne-au forțat să mergem în ghetou. În noiembrie, se zvonise că urma să se întâmple ceva, o execuție în masă. Am încercat să îi conving pe ceilalți să plece împreună cu mine, însă au venit doar câțiva. Frații mei nu m-au crezut, așa că au rămas. Am auzit împușcăturile din locul unde ne-am ascuns în pădure. Am stat acolo câteva zile, înainte de a ne aventura înapoi; am pierdut o femeie bătrână din cauza unei răceli sau poate de supărare, nu știu. A trebuit să ne întoarcem, totuși, pentru că nu știam cum să supraviețuim. Când am plecat din nou, în urmă cu câteva săptămâni, întrucât auzisem zvonuri că ghetoul avea să fie mutat, probabil chiar lichidat, le-am promis celor ce m-au urmat că îi voi proteja. Și, poate cu ajutorul tău, Yona, voi putea cel puțin să mă asigur că vor fi hrăniți. Însă, cum aș putea eu – cum ar putea oricine – să îi protejeze de o lume care îi urăște pentru ceea ce se află în sângele lor, pentru ceea ce se află în inimile lor?

Yona fu surprinsă să simtă lacrimi izvorându-i în ochi.

– Eu... eu nu înțeleg cum pot oamenii să simtă în acest fel.

Zâmbetul lui era blând, amar și trist, totul în același timp.

– Bani. Bunuri. A lua de la un grup pentru a umple buzunarele altuia.

– Dar ura...

– ...datorită ei reușesc să doarmă noaptea, presupun. Dacă se conving pe sine că nu suntem demni nici de aerul pe care-l respirăm, atunci le este mai ușor să scape de noi, nu-i așa?

Tăcerea se așternu din nou, însă, de data aceasta, era confortabilă și plină de cuvinte pe care nu era nevoie să le rostească cu voce tare. Când Yona își ridică ochii, Aleksander îi întâlni privirea și o fixă pentru o lungă bucată de

vreme. Ea nu își feri privirea până în clipa în care se auzi o voce în depărtare, strigându-i numele lui Aleksander.

El sări brusc în picioare.

– Este Leib, spuse el, cercetând pădurea.

Yona își dădu seama, după distanța ecourilor, că mai aveau câteva minute până ca tânărul bărbat să apară. Ar fi putut să fugă, să se ascundă. Mai era încă timp să dispară în pădure.

Însă Aleksander o privi cu ochi întrebători și în interiorul ei se produse o schimbare.

– Voi rămâne, spuse ea. Îl voi întâlni.

– Ești sigură?

– Nu.

Dar într-un fel era. Simțea asta în sufletul său, ca pe o certitudine profundă, neașteptată, că destinul o purtase aici, că asta făcea parte dintr-un plan mai mare pe care nu îl înțelegea încă. Vântul șopti printre copaci.

– Dar este ceea ce trebuie să fac.

Aleksander o studie timp de câteva secunde, apoi încuviință din cap.

– Atunci, voi merge să îl aduc. Să îi spun unde ne aflăm.

Yona aprobă din cap, însă el continuă totuși să o privească preț de câteva clipe, ca și când s-ar fi așteptat ca ea să dispară dacă ar fi clipit, apoi, se întoarse în cele din urmă și intră în pădure.

În tăcerea lăsată în urma lui, Yona își putu auzi respirația, liniștea așternându-se pretutindeni în jurul ei. Se auzi un plescăit ușor al apei lovindu-se de maluri și peștele ce încerca să se elibereze din plasă. Șoapta se strecură din nou printre copaci, dar nu fu vocea Jeruszei cea pe care o auzise. *Aceasta este calea ta*, îi spuse vocea. Trase adânc aer în piept și se ridică în picioare.

În cele zece minute care se scurseră până ce Aleksander se întoarse cu Leib, Yona intră din nou în apă și scoase repede, cu pricepere, majoritatea peștilor ale căror branhii se prinseră în plasă. Ținea în mână coșul în clipa în care ei intrară în poiană și când văzu că privirea lui Leib se îndreptă mai întâi înspre coș și apoi înspre ea, își dădu imediat seama că îi era foarte foame. De aproape, arăta mai tânăr decât îi păruse de la distanță, avea probabil doar șaisprezece sau șaptesprezece ani. Era zvelt, cu membre lungi, cu nasul ascuțit asemenea ciocului unei ciori și cu o urmă de barbă nerasă pe bărbia îngustă.

– Pește, spuse ea în loc de salut, iar el, în clipa în care își îndreptă privirea înspre ea, păru confuz. Este prea riscant să facem acum un foc, pentru că fumul poate fi văzut de la câțiva kilometri distanță într-o zi senină ca aceasta, însă veți avea suficientă mâncare pentru diseară, vă promit.

El clipi, privi cu incertitudine înspre Aleksander, apoi își întoarse din nou privirea înspre ea. Își drese vocea.

– Aleksander mi-a spus că ne-ai ajutat. Peștele de ieri a fost de la tine?

– Da.

Yona nu intră în detalii. În schimb, îi făcu semn să se așeze.

– Mulțumesc, spuse Leib încet, așezându-se în fața ei.

Yona dădu din cap fără a-și ridica privirea, stingherită de recunoștința pe care el i-o arătă.

– Leib, ea e Yona, spuse Aleksander.

– Yona, Leib.

– Bună, zise Leib, privind-o curios.

– Bună.

Nu știu ce altceva să spună, așa că își feri repede privirea, apoi își întoarse ochii înspre Aleksander, care o privea la rândul său. El îi zâmbi discret, încurajator.

Se întoarse din nou înspre Leib.

– Pari a fi înfometat. Îți voi culege niște fructe de pădure. Știi să cureți peștele de solzi?

De îndată ce spuse asta, își puse întrebarea dacă avea sau nu un cuțit la el. La urma urmei, de ce ar avea, acest băiat de la sat care nu cunoștea pădurea? Însă o surprinse când scoase un briceag din buzunar și îl ridică în sus.

– Sigur.

– De unde l-ai luat?

Nu intenționase să sune acuzator, însă când el tresări, își dădu seama că așa păruse.

– Scuze, mormăi ea. Am vrut să spun doar că sunt surprinsă. Nu m-am gândit că aveai voie să deții o armă în ghetou.

– Nu aveam voie. Se uită la Aleksander. Însă, după ce ne-am îndepărtat de Mir, Aleksander a insistat să ne aventurăm în câteva sate pentru a lua tot ce ne trebuia, explică el, evitându-i privirea.

– Dar *numai* ce ne trebuia, interveni Aleksander. Sătenii trec și ei prin momente grele. Însă erau lucruri de care aveam nevoie pentru a supraviețui.

Yona aprobă din cap, mirată că el găsise o cale să facă acest lucru și se pare că o făcuse cu un anumit grad de moralitate.

– Ai mai curățat un pește de solzi până acum, Leib?

– Am văzut-o pe mama făcând asta. Pot încerca.

Apucă un pește mic de coadă și puse muchia neascuțită a cuțitului transversal pe burta acestuia. Când răzui, solzii argintii săriră în aer ca o explozie de lumină.

– Așa, da?

– Da, da, spuse ea, zâmbindu-i încurajator. Să iei și solzii de aici de sub ureche. Așa, așa.

El zâmbi ținând peștele în sus ca să-l examineze. Răzui de câteva ori și îl curăță de tot.

Yona îi zâmbi înapoi.

– Te pricepi, Leib.

El privi în jos, iar zâmbetul i se șterse brusc de pe chip.

– Dacă tata m-ar putea vedea acum. Mă tachina mereu pentru că aveam tot timpul o carte în mână. Îmi spunea că nu voi putea supraviețui niciodată dacă cineva mi-ar lua poveștile.

Peste ei se așternu o scurtă tăcere, apoi Aleksander îl bătu pe umăr pe Leib.

– Ar fi foarte mândru, Leib, spuse el, cu vocea sa gravă și caldă.

Yona încuviință din cap, cu toate acestea, Leib nu se uită la ei. Când se întoarse, într-un final, Yona îi observă lacrimile din ochi, pe care le șterse repede, simțindu-se stânjenit.

– Îmi pare rău, spuse el, ridicându-se în picioare.

Se îndreptă înspre pădure fără a mai spune vreun cuvânt, iar alături de ea, Aleksander oftă, privindu-l amândoi cum se îndepărtează.

– Durerea vine în valuri, spuse simplu Aleksander după o clipă.

– Îmi pare foarte rău. Yona se simți ciudat dintr-odată, când tăcerea se așternu din nou între ei. Ceilalți care sunt cu tine..., spuse ea după o clipă. Durerea lor e similară?

– Da, spuse Aleksander, uitându-se fix la ea.

– Și a mai petrecut vreunul dintre ei iarna în pădure până acum?

Aleksander râse înăbușit, un râs pe care Yona nu-l auzise niciodată, unul lipsit de veselie, plin de neîncredere și durere.

– Nu. Noi venim cu toții de la viețile noastre confortabile din satele din afara pădurii. Eram croitori și contabili, proprietari de magazine și studenți. Nici unul dintre noi nu și-a imaginat că va veni o zi când nu vom mai avea casă, când vom fugi în adâncurile unei păduri pe care nu o cunoaștem deloc pentru a ne salva viețile.

Era nedrept, totul, și, chiar dacă gândul de a fi în preajma mai multor persoane după o viață întreagă de singurătate era suficient pentru a-i face pulsul să galopeze de frică, își puse întrebarea dacă asta era calea ei, destinul despre care Jerusza îi vorbise.

– Grupul tău..., spuse ea brusc, apoi trase adânc aer în piept și își făcu curaj să se aventureze în necunoscut. Mi-aș dori să mă duci la el. Mâine. Dacă ești de acord. Eu... eu aș vrea să vă ajut.

Sprâncenele lui Aleksander se arcuiră.

– Nu vreau să faci ceva ce nu este confortabil pentru tine, Yona, spuse bărbatul..

– Nu voi sta mult. Pădurea poate fi periculoasă, spuse fata gândindu-se la Chana și la familia ei și înghiți în sec. Vă voi învăța să supraviețuiți... și să dispăreți.

Privirea lui Aleksander nu o părăsi deloc pe a ei, apoi aprobă ușor din cap.

– Îți mulțumesc, Yona. Dar eu... se opri brusc și scutură din cap. Eu nu vreau să dispărem. Vreau să supraviețuim ca să putem povesti lumii ce s-a întâmplat.

– Nici eu nu vreau să dispăreți. Fu surprinsă de câtă vehemență era în cuvintele sale. Și, din acest motiv, trebuie să deveniți una cu pădurea pentru a supraviețui.

Ca o haită de animale sălbatice, ar trebui să se afle mereu în mișcare pe timp de vreme bună, deoarece, cu cât vor sta mai mult într-un loc, cu atât mai vulnerabili vor deveni în fața prădătorilor – atât oameni, cât și animale. Iar Yona nu putea lăsa să se întâmple așa ceva.

În noaptea aceea, după ce umplură coșul cu pești până la refuz, Yona își luă la revedere de la Aleksander și de la Leib, făcându-le cu mâna în timp ce se afundară în pădure cu noile lor plase de pescuit. Îi privi cum se

îndepărtează, știind cumva, chiar înainte ca acest lucru să se întâmple, că Aleksander avea să se întoarcă nu doar o dată, ci chiar de două ori, să vadă dacă ea se mai afla încă acolo. Apoi se strecură înapoi în pădure, înspre coliba pe care o numise casă în ultima săptămână.

Avea puține lucruri de luat cu ea, astfel că nu dură prea mult până își împachetă lucrurile în rucsacul de piele pe care îl folosise ani de zile, acela care mirosea a umezeală specifică pădurii chiar și în zilele cele mai secetoase. Apoi, când luna răsări deasupra, scăldând pădurea în lumină, o privi pe cerul limpede, ascultând sunetul propriei respirații, ritmul confortabil al singurătății. Mâine, totul avea să se schimbe.

Însă acum era singură cu propriile gânduri. Deasupra ei, stelele acopereau cerul, un acoperiș familiar ce se afla mereu cu ea oriunde se îndrepta.

CAPITOLUL 8

Cara DC

Dimineață, când Yona sosi, Aleksander o aștepta deja lângă râu, ținând coșul împletit alături. O privi cum se apropie și, când se află la o distanță la care să îl poată auzi, îi zâmbi și îi rosti numele. Doi vulturi își luară zborul dintr-un pin din apropiere, iar o cioară croncăni în semn de protest că fusese deranjată.

Fata continuă să se îndrepte în liniște înspre el și, când în cele din urmă se aflară la doar câțiva metri distanță, îi studie chipul preț de câteva secunde înainte să-i vorbească.

– Bună, Aleksander, spuse ea, vocea sunându-i ciudat și ascuțit în propriile-i urechi.

Era emoționată și, în clipa în care el făcu un mic pas în spate, își puse întrebarea dacă nu cumva simțise acest lucru. Înțelegea el oare cât de profund se schimba lumea ei?

– Ai dormit bine? întrebă el, sunând neobișnuit de formal.

Ea dădu din cap în sens afirmativ, deși nu prea dormise mai deloc, visele ei fiind întrerupte de viziunile ciudate în care Jerusza striga înăbușit în întuneric.

– Tu cum ai dormit?

El zâmbi cu tristețe.

– Să fiu sincer, mi-am făcut griji pentru tine.

– Pentru mine?

– M-am gândit dacă nu cumva te forțez să faci ceva împotriva voinței tale.

Se gândi la Jerusza. La o viață întreagă în care i se spusese ce să facă, cum trebuie să simtă. La o copilărie furată, la o viață plină de singurătate pe care nu o ceruse.

– Nu. Asta e alegerea mea.

Se simțea bine rostind cuvintele acestea, reamintindu-și că avea dreptul la propria cale.

El ezită, privind-o cu atenție.

– Yona, ai trăit vreodată în afara pădurii?

Deschise gura ca să spună nu, dar se gândi mai apoi la Berlin și la imaginile întunecate pe care le vedea uneori cu ochii minții, fragmente din viața ei de dinainte de Jerusza. Un pat din lemn pentru copii. Draperii bufante de culoarea soarelui de primăvară. O mamă cu buze colorate într-un roșu aprins, un tată cu mustață frumos tunsă și pomadă în păr. Cum de era posibil să le vadă atât de clar după tot acest timp? În încercarea ei de a o face să uite, să fi înghețat, oare, Jerusza, imaginile îndepărtate în timp? Erau chipuri ce păreau că aparțin unui vis, însă ea știa că sunt reale, rămășițe ale unei vieți pe care ar fi trebuit să o trăiască.

– Da, spuse ea după o vreme. Cu mult timp în urmă.

– Și acum? întrebă el. Ești singură?

– Da, sunt singură. De jumătate de an, spuse ea, inspirând adânc.

– Înțeleg. Ceva în expresia feței lui se schimbă ușor, o recunoaștere a durerii. Ai pierdut pe cineva foarte recent. Îmi pare rău. Ce s-a întâmplat cu el?

Presupoziția lui că ea își trăise viața împreună cu un bărbat era aproape amuzantă, pentru că era atât de departe de adevăr. Era primul bărbat, cu excepția tatălui Chanei pe care îl văzuse mai îndeaproape, dacă nu îl punem la socoteală pe Marcin, care era doar un băiat și care exista acum doar în amintirea ei îndepărtată.

– Este vorba despre o femeie, pe nume Jerusza. Cea care m-a crescut. A murit chiar înainte de sosirea primăverii.

– O, Yona, îmi pare rău să aud asta.

– Îi venise timpul. A trăit până la vârsta de o sută doi ani.

– O sută *doi*? Sprânceana i se încreți de confuzie. Nu poate fi adevărat. Oamenii nu trăiesc atât de mult. Și, cu siguranță, nu în pădure.

Yona îl privi în ochi.

– Ea, da.

Apoi se întoarse înainte ca el să mai întrebe ceva. Cum ar fi putut să o descrie pe Jerusza? Era imposibil.

– Bine. Își drese vocea, neștiind pe moment ce să spună. Vrei să mergem să îi cunoști pe ai mei acum, Yona?

– Nu. Mai întâi, să prindem niște pește. Astfel, îi vom putea hrăni când vom ajunge.

El încuviință din cap și își făcu de lucru ajutând-o să desfacă și să fixeze plasa pe care o făcuseră cu o zi înainte. Intrară împreună în apă, tăcuți la început, concentrați pe fixarea fileului. Apoi, când se îndreptară înspre mal, Yona își ridică privirea și îl surprinse studiindu-i formele trupului ei. El privi repede în altă parte și își drese vocea.

– Spuneai că ai trăit cândva în afara pădurii, adăugă el.

– Da.

– Cu cât timp în urmă te-ai mutat în pădure?

– Eram doar o fetiță. Abia îmi amintesc.

Îl simți din nou cum o privește, iar ea își întoarse privirea înspre vest, acolo unde soarele apune în fiecare noapte, acolo unde se afla o familie care îi aparținea.

– Dar unde ai..., începu el.

– Dar tu? îl întrerupse ea înainte să apuce să îi mai pună și alte întrebări la care nu avea răspuns. De unde ești? Spuneai că ești contabil?

El încuviință ușor din cap.

– Da, am crescut în Mir, iar părinții mei au fost foarte stricți, astfel încât eu și frații mei să primim o bună educație evreiască. În școală am învățat latină, poloneză, fizică, chimie, istorie, religie, bineînțeles, chiar și psihologie. Însă nimic nu ne-a pregătit pentru ceea ce avea să vină. Când au sosit rușii, a fost îngrozitor. Au luat tot, am rămas dintr-odată foarte săraci. Și, cu toate că au existat câțiva refugiați din vest care ne-au povestit despre ghetourile din Germania, cu greu i-am crezut. De fapt, ne-am gândit că lucrurile se vor îmbunătăți dacă nemții îi vor alunga pe ruși. Atunci, cel puțin, ne-am gândit că vom putea face niște bani. Cine ar fi putut ști că, în loc de bani, vor aduce în schimb moarte? În doar câteva săptămâni de la sosire, s-au aliat cu poliția locală și împreună au adus câteva figuri proeminente de evrei din orașul nostru, aflat la unsprezece kilometri distanță de pădure și i-au bătut cu pietre până la moarte, după ce îi forțaseră să își sape propriile morminte. Acesta a fost un avertisment pentru noi toți.

Dintr-odată, lumina soarelui păru foarte rece.

– O, Aleksander.

– Îți poți imagina așa ceva? Părea că vorbește doar cu sine însuși. Cu puțin timp în urmă, aveam o afacere bună, o viață înaintea mea, o familie pe care o iubeam. Și acum... Acum, toate acestea s-au dus. Mă tem că cei

care au ales să rămână în ghetou vor muri, dar ce garanție avem că noi vom supraviețui?

– Nu există nici o garanție pentru nici unul dintre noi, spuse Yona când îi reveni în sfârșit glasul. Dar *veți* supraviețui. Înghiți, simțind în gură gustul amar al promisiunii imposibile. Vă veți ascunde aici, în pădure și veți învăța cum să găsiți mâncare și adăpost, și *veți* supraviețui.

– Cum aș putea crede așa ceva? șopti el.

Ea îi întâlni privirea. Era caldă și pătrunzătoare. Nimeni nu o mai privise așa până acum, cu un amestec de recunoștință, teamă și încă ceva ce nu putea desluși.

– Ai încredere în mine, spuse ea. Ai încredere că poate Dumnezeu m-a trimis aici pentru a te ajuta.

O privi îndelung.

– Cred că pot avea încredere în asta, Yona.

Și apoi, simțindu-și obrajii ca și când ar fi luat foc și simțindu-i privirea arzătoare ca și când ar fi pătruns prin ea, se ridică brusc și se întoarse, îndreptându-se către râu. Intenționase să verifice plasa, însă apa rece o întâmpină și se trezi că intră adânc, înaintând în susul râului, până ce apa îi ajunse până la brâu. Trase adânc aer în piept și se scufundă. Abia când se află sub apă, căldura care îi invadase corpul se risipi, în sfârșit.

O oră mai târziu, când părul și hainele îi erau aproape uscate, mulțumită soarelui puternic, Yona adună încă un coș plin cu pește și, după ce strânse plasa și i-o înmână lui Aleksander, își puse rucsacul în spate și zâmbi, deși inima i se zbătea cu putere în piept de teamă. Gata, acesta era momentul în care viața ei avea să se schimbe. Oare ce aveau să creadă despre ea? Cum aveau să reacționeze? Aveau oare să o alunge, așa cum făcuse mama Chanei, pentru că nu era una de-a lor? Trase adânc aer în piept și, mințind, îi spuse lui Aleksander:

– Sunt pregătită.

El îi cercetă privirea, aprobând din cap, și îi zâmbi ușor înapoi.

– Mergem?

În primele treizeci de minute merseră într-o tăcere confortabilă. Aleksander părea să înțeleagă că Yona va avea nevoie de singurătate pentru o scurtă perioadă, cel puțin, înainte ca lumea ei să se deschidă.

– Cine mai este cu tine? întrebă ea, dintr-odată. În tabăra ta, vreau să spun.

Se opriră să treacă prin apa nu foarte adâncă a unui râu. Zeci de pești micuți țâșniră din calea lor de teamă, ca o explozie de stele argintii sub apă.

– Încerci să te pregătești.

– Cred că da.

– Nu-ți fie teamă, Yona. Vor fi cu toții recunoscători, la fel ca și mine. Îi zâmbi discret. Păi, l-ai cunoscut pe Leib. Mama lui este și ea cu noi. Miriam. Este o femeie bună, însă ochii îi sunt goi acum, ceilalți din familia ei – tatăl lui Leib, cei doi copii mai mici – au fost uciși. Ea... ea pare a fi în transă câteodată, ca și când s-ar afla în altă parte.

– Îmi pare așa de rău, spuse Yona.

Aleksander îi întinse o mână pentru a o ajuta să iasă din râu. Nu avea nevoie, însă acceptă totuși, plăcându-i felul în care degetele lui se împleteau cu ale ei, forța lor, dar și delicatețea lor. N-ar mai fi vrut să le dea drumul, dar o făcu, căci ce rost avea să se țină de mâini pe teren solid?

– Oscher și Bina sunt soț și soție, continuă el când începură să meargă din nou printre copaci. E o minune că au supraviețuit împreună, amândoi cu problemele lor de sănătate, deși Oscher șchiopătează și asta îl încetinește. Sunt bunici, însă copiii și nepoții lor s-au dus cu toții. Uciși. Glasul îi era monoton, sec. Toți. Șase copii. Treisprezece nepoți.

Tăcu pentru o clipă și, în spațiul dintre cuvinte, Yona încercă să înțeleagă cum se putea ca două generații să fie nimicite, un întreg viitor să fie oprit înainte de a începe, o moștenire familială ce nu avea să mai existe vreodată.

– Moshe este croitorul pe care l-am menționat, un om bătrân, mai bătrân decât era tatăl meu. Sulia are douăzeci și cinci de ani, cam așa ceva. Fratele ei mai mare mi-a fost prieten o viață întreagă, așa că o știu de când era mică. Ruth are cam aceeași vârstă și are cu ea trei copii: Pessia, Leah și un băiețel, Daniel, e doar un bebeluș. Soțul ei a murit anul trecut, împușcat, în timp ce Leah și copiii erau plecați de acasă, în vizită la mama lor. Mai este Luba, care are în jur de șaizeci de ani, și Leon, care are șaptezeci de ani. Amândoi și-au pierdut de curând soții din cauza naziștilor și vorbesc puțin, dar ajută la gătit, la construirea adăposturilor noastre. Leon a fost cândva pantofar, așa că ne ajută reparându-ne încălțările. Și mai este și Rosalia. Ea ne ajută, pe mine și pe Leib, să stăm de pază noaptea. Nu știu prea multe despre ea, dar este rezistentă, dură. Făcu o pauză și se uită pieziș la Yona. Cred că îți va plăcea și ție.

Yona se simți ciudat. Era tulburător să audă numele oamenilor pentru care promisese să își asume responsabilitatea. Aceștia erau ființe umane care erau vânate, oameni care pierduseră deja lucruri de neimaginat. Și majoritatea erau oameni în vârstă și copii, cele mai dificile categorii de menținut în viață în pădure.

– Ce vârste au copiii?

– Pessia are patru ani, cred, și Leah este mai mică cu un an. Daniel are probabil un an, sau mai puțin.

Yona dădu din cap, încuviințând asta.

– Și șchiopătatul lui Oscher? Este grav?

Aleksander oftă.

– Când am părăsit ghetoul, l-am rugat pe Leib să îi conducă pe ceilalți în pădure. Am rămas în urmă cu Oscher și am mers după ei într-un ritm mai lent. Nu putea ține pasul cu noi. Dar își dă toată silința, Yona. Și este unul de-al nostru.

Încuviință din nou din cap. Era o altă problemă. Dacă grupul trebuia să își mute în grabă tabăra, acest lucru avea să îi întârzie. Însă la fel se întâmplase și cu Jerusza în ultima perioadă, iar Yona devenise pur și simplu mai precaută, mai atentă la tot ce se afla în jur, mai conștientă de pericol. Avea să îl învețe și pe Aleksander să facă la fel cu Oscher.

– Mai este și altceva? Altcineva care ar putea prezenta o problemă în cazul în care va trebui să vă mișcați repede?

Aleksander se gândi pentru o clipă la asta.

– Copiii lui Ruth merg mai încet, însă ei sunt mici. Leib și Rosalia au purtat fetele în brațe când am fugit din ghetou, iar Ruth a dus în brațe bebelușul. Au mers bine.

– În regulă.

Amândoi rămaseră tăcuți pentru o vreme, până când Aleksander vorbi din nou.

– Nu trebuie să vii cu mine, Yona, dacă nu vrei asta. Știu că este prea mult pentru tine.

– Este, spuse Yona privind înspre cer, unde tocmai se ridicase un stol de ciori. Însă poate că Dumnezeu ne dă răspunsuri înainte chiar de a ști care este întrebarea. Poate că asta e menirea mea, să vă ajut, dacă îmi stă în putință.

El aprobă acest gând în tăcere și îi răspunse în cele din urmă cu vocea gâtuită.

– Îți mulțumesc, Yona, spuse el, iar când ochii lui îi întâlniră pe ai ei, erau plini de recunoștință și suferință.

Mai merseră încă vreo douăzeci de minute până când ajunseră la tabără, Yona simțindu-i mirosul dinainte să ajungă, ceea ce îi făcu părul de pe brațe să se ridice, punând-o în gardă. Mirosul de pește prăjit, cărbuni încinși și transpirație plutea în aer. Toate acestea erau semne că acolo locuiau oameni, că locuiseră aici destul de mult timp încât erau expuși. Asta avea să-i facă vulnerabili în cazul în care nemții aveau să ajungă vreodată în partea aceasta a pădurii.

– Trebuie să muți tabăra, Aleksander, murmură ea. În seara asta.

– Cum? Aleksander o privi surprins. Dar este deja miezul zilei. Nu este timp să...

– Sunteți în pericol aici.

Ea grăbi pasul, îngrijorată pentru oamenii din față, aflați în pericol pentru că nu știau cum să fie precauți. Erau concentrați doar pe supraviețuire și nu pe ștergerea tuturor urmelor lăsate de ei. Nu își dădeau seama, totuși, că ambele reprezentau același lucru.

Pentru prima dată de când s-au cunoscut, vocea lui Aleksander deveni tăioasă.

– Yona, nu pot. Ei nu vor...

– Aleksander, îl întrerupse ea din nou. Te rog, ai încredere în mine. Noi trebuie să ne mutăm acum.

El se opri și se holbă la ea. După o secundă, se opri și ea și îi întâlni privirea.

– Noi? repetă el.

Ea clipi de câteva ori, surprinsă de întrebare.

– Voi sta cu voi atât cât va fi necesar pentru a vă ajuta să fiți în siguranță. Apoi, voi pleca. Însă te rog, trebuie să ai încredere în mine.

El rămase tăcut preț de câteva secunde, dar ea îi văzu furtuna din ochi.

– Bine.

Trecură printr-un paravan de copaci și, dintr-odată, le apăru în față o mică tabără, un loc plin de colibe ridicate la întâmplare, construite cu stângăcie din crengi înclinate și frunze, în mijloc aflându-se o vatră de foc împrejmuită cu lut și o oală mare așezată lângă ea. Doi bărbați în vârstă,

rezemați cu spatele de copaci, vorbeau între ei cu ochii pe jumătate închiși, cu fețele înclinate înspre soare, în timp ce câteva femei spălau haine într-un pârâiaș de la marginea poienii. Yona simți furnicături pe piele. Deși era comod, nu era deloc bine gândit să te ascunzi lângă un râu; urmăritorii ar căuta mai întâi de-a lungul apelor. Două fetițe se fugăreau una pe cealaltă la marginile taberei, chicotind, iar o femeie ce-și alăpta băiețelul le urmărea cu ochii triști. Leib ieși din una dintre colibe, urmat de trei femei și un bătrân și le adresă un salut. Toți ochii se îndreptară spre Aleksander și, imediat după aceea, spre Yona.

– Toată lumea, ascultați, spuse Aleksander intrând în poiană.

Autoritatea lui asupra grupului ieși imediat în evidență. Până și bebelușul se opri din supt și își întoarse capul să-l privească. Tânăra mamă – Ruth, își aminti Yona – își acoperi pieptul în grabă și se ridică în picioare, punând bebelușul pe umăr.

– Ea este Yona. Se află aici pentru a ne ajuta.

– *Amkha?* întrebă una dintre femeile tinere care erau cu Leib, cu o expresie impenetrabilă.

Era același cuvânt pe care Aleksander i-l adresase Yonei în prima zi, când îl văzuse încercând să pescuiască.

– Da, este de-a noastră, Sulia, răspunse Aleksander cu fermitate.

Ochii femeii se întoarseră spre Yona. Părul ei era de culoarea ghindelor arse, atârnându-i de-a lungul spatelui, iar talia îi era îngustă, sub sânii mari. După o lungă pauză, zâmbi.

– Yona, da?

Yona aprobă din cap. Se pregătise pentru momentul acesta ciudat în care avea să se afle în preajma unui grup de oameni, însă nu se așteptase să fie judecată din priviri de atât de mulți ochi. Toți o analizau, încercând să o citească, încercând să-și dea seama dacă era de-a lor, până și cele două fetițe care se opriră din joacă, șoptindu-și una celeilalte ceva în timp ce o priveau cu atenție.

Cu toate acestea, privirea Suliei păru cea mai pătrunzătoare, astfel încât Yona se simți ușurată când femeia plecă în cele din urmă de lângă Leib și traversă poiana. Își întinse mâna.

– Bine ai venit! îi spuse Yonei.

Yona mai văzuse strângeri de mână de la distanță, însă nu făcuse acest lucru niciodată până acum. Când se întinse, lăsând mâna Suliei să o

cuprindă pe a sa, fu surprinsă să simtă cât de tare o strânseră degetele celeilalte femei, adunându-i-le într-o poziție incomodă în formă de U. Yona încercă să o strângă înapoi cu o forță egală, iar Sulia clipi rapid de câteva ori înainte să-și retragă mâna.

– Așadar, Yona, și tu ești din apropiere de Mir? întrebă Sulia.

– Nu.

Sulia păru că așteaptă ca Yona să spună mai mult, dar nu o făcu.

– Yona, ea e Ruth.

Aleksander făcu semn din cap înspre tânăra mamă, care răspunse în același mod și care îi adresă un zâmbet Yonei, discret, dar plin de lumină. Apoi continuă prezentările:

– El e Daniel și aici sunt Pessia și Leah, ceilalți doi copii ai ei. Acolo, rezemați de copac, sunt Leon și Oscher.

Ambii bătrâni își ridicară mâinile în semn de salut, pe urmă Aleksander continuă:

– Îl știi pe Leib, iar femeile de lângă el sunt Miriam – mama sa, Bina, care este soția lui Oscher, și Luba.

O femeie la vreo patruzeci de ani, cu părul închis la culoare, cu șuvițe cărunte de jur împrejur – care era probabil Miriam – dădu din cap înspre Yona. Celelalte femei – una cu păr lung, drept și cărunt, cealaltă cu păr ondulat de culoare argintie – îi zâmbiră și îi făcură cu mâna.

– Și acela e Moshe, care stă cu ele, încheie Aleksander.

Bărbatul de lângă femeile mai în vârstă dădu din cap înspre Yona, având brațele pline de haine. Părea să aibă în jur de șaizeci de ani și era aproape chel, purtând o pereche de ochelari cu lentile groase, agățați pe vârful nasului. El era croitorul. Ea îi răspunse dând, la rândul său, din cap.

– Rosalia patrulează încă? îl întrebă Aleksander pe Leib, care încuviință din cap.

– Poți merge să o cauți și să o aduci înapoi?

Ochii lui Leib se îndreptară repede spre Yona.

– De ce?

Aleksander ezită, ochii lui străbătând întreaga tabără. Toată lumea rămase nemișcată, în așteptare. Yona îi simți de parcă își țineau cu toții respirația prelung, la unison.

– Pentru că trebuie să ne mutăm, spuse într-un final Aleksander, după care urmă un cor de expirări întrerupte de câteva exclamații ușoare. Imediat. Nu

suntem în siguranță aici.

Leib se tensionă dintr-odată.

– Ați văzut nemți? Unde? Cât de aproape?

– Nu. Nimic de felul ăsta. Totuși, trebuie să plecăm cât putem de repede.

Încruntându-se, Leib se uită la Yona, apoi încuviință din cap și plecă în pădure fără a mai spune vreun cuvânt.

– Ce spui, Aleksander? întrebă unul dintre bătrâni.

Era cel pe care Aleksander îl prezentase ca fiind Oscher, folosind copacul de care se rezema pentru a se sprijini în timp ce stătea în picioare. Femeia căruntă, soția lui Oscher, Bina, veni lângă el, îi luă mâna și i-o strânse în timp ce el adăugă:

– Trebuie să ne mutăm? Din acest loc confortabil și sigur? De ce?

Aleksander ezită și o privi pe Yona.

– Pentru că suntem prea expuși aici.

– Dar ai spus că nu vin nemții, murmură Ruth, cu ochii mari de teamă, în timp ce îl legăna pe Daniel.

Pleoapele micuțului îi cădeau, aproape închizându-se, gura îi era întredeschisă, iar Yona simți brusc un sentiment de furie la gândul că existau oameni în lumea asta care să îl vâneze pe acest copil lipsit de apărare.

– Poate nu astăzi.

Vocea lui Aleksander fu gravă, încărcată de suferință și epuizare, iar Yona, fără să se poată stăpâni, își întinse mâna și îi atinse brațul. Gestul de consolare păru să îl surprindă; o privi și clipi de câteva ori înainte de a aproba din cap, zâmbindu-i ușor.

– Dar vor veni, spuse Aleksander, tonul său fiind hotărât de data aceasta. Vor veni și nu putem sta aici să îi așteptăm.

– Ești prea prudent. Suntem în siguranță aici, spuse Sulia. O privi pe Yona și adăugă: Aleksander se îngrijorează prea mult uneori, este prea grijuliu.

Cuvintele fură cumva posesive, însă prea puțin conta acest lucru pentru că nu erau corecte.

– Nu există prea multă prudență în pădure, spuse Yona. Există pericol întotdeauna.

– Aha!

Sulia își încrucișă brațele și privi în jur la câțiva dintre membrii grupului, privirea ei fixându-se preț de câteva secunde asupra lui Aleksander, ca mai apoi să se îndrepte asupra Yonei.

– Deci asta se întâmplă din cauza ta, da? I-ai spus lui Aleksander că trebuie să ne mutăm tabăra? Și el te crede pentru că l-ai ajutat să prindă niște pește?

– Sulia, șopti una dintre femei în semn de avertisment, însă nimeni altcineva nu vorbi.

Yona își simți obrajii înfierbântându-se din nou. Palmele îi erau transpirate. Ar fi vrut să fugă, dar, dacă ar fi făcut-o, i-ar fi abandonat pe acești oameni unui destin asemănător celui pe care îl avuse familia Chanei. Așa că trase adânc aer în piept.

– Stați aici de prea multă vreme. Dacă din întâmplare dușmanii voștri vor veni mai aproape, vă vor găsi.

– Dușmanii *noștri*? repetă Sulia. Ai auzit asta, Aleksander? Trebuie să fim atenți la ceea ce spune. Ne spune ce trebuie să facem, dar nu se consideră una de-a noastră.

– Bineînțeles că este, Sulia, spuse Ruth, apoi se opri din a mai legăna bebelușul și își chemă fiicele. Încearcă să ne ajute, ceea ce o face să fie prietena noastră. Cu toții încercăm doar să supraviețuim. De ce să nu acceptăm îndrumare din partea cuiva care știe ce trebuie făcut?

– Până la urmă, cine este ea? întrebă unul dintre bătrâni. Nimeni nu o cunoaște din ghetou, din satele noastre.

– Ce contează? răspunse un alt bărbat. Cunoaște pădurea.

– Ei bine, și noi o cunoaștem! spuse primul bărbat.

– O, da, Leon, acum ne vei conduce prin pădure, nu-i așa? replică cel de-al doilea bărbat. Ne vei hrăni pe toți? Atunci, ce avem la cină în această seară?

Aleksander întrerupse cearta ridicând mâna.

– Ajunge! Yona, ce trebuie să facem?

– Trebuie...

Yona ezită, devenind dintr-odată nesigură... nu în privința necesității de a se muta, ci asupra dreptului de a le da instrucțiuni unor persoane pe care abia le cunoscuse. Dar Aleksander dădu din cap încurajator, iar ea trase adânc aer în piept înainte de a continua:

– Trebuie să distrugem adăposturile, să împachetăm lucrurile. O privi pe Ruth. Fetele știu cum să culeagă fructe de pădure?

Ruth dădu din cap în sens afirmativ.

– Dar nu știu sigur care sunt cele otrăvitoare, așa că am ezitat să le las.

– Le voi arăta eu. Asta avea să țină fetele ocupate, însă era și ceva ce trebuiau să știe dacă aveau să trăiască mai mult timp în pădure. Fructele de pădure comestibile aveau să le ajute să supraviețuiască. Cele necomestibile le puteau ucide, încet și dureros.

Yona le făcu semn fetelor, care se apropiară încet. În spatele lor, bărbații și femeile mai în vârstă se apucaseră de strâns lucrurile de prin preajmă – o tigaie, o pereche de pantaloni lăsați la uscat pe o piatră mare, o pereche de încălțări, o carte uzată legată în piele – îndesându-le în rucsacuri. Yona îl privi pe Oscher șchiopătând în timp ce traversa poiana și neliniștea ei se înteți; piciorul lui era într-o stare mai proastă decât își imaginase ea.

– Știi că numele tău înseamnă *porumbel*, spuse cealaltă fată, când Yona îngenunche pentru a ajunge la nivelul ochilor ei.

Avea părul drept și mătăsos, chiar dacă nu mai fusese pieptănat de luni de zile. Sora ei avea bucle mici, încâlcite și amândouă aveau obrajii rozalii, buzele uscate de sete și năsucurile arse de soare. Însă ochii lor negri erau luminoși și curioși.

– Știu. Uite de ce am primit acest nume.

Yona zâmbi și își întoarse încheietura mâinii, arătându-le semnul din naștere. Ambele fetițe se aplecară înspre el fascinate, iar cea mai mare îi atinse încheietura mâinii.

– Arată exact ca un porumbel adevărat, spuse cealaltă fetiță.

– Vreți să vă spun un secret? întrebă Yona și ambele fetițe se aplecară înspre ea, cu ochii larg deschiși. Câteodată, simt acest porumbel, când îmi este foame, când sunt tristă sau speriată. Îl simt ca și când ar încerca să zboare.

– Uau! exclamă cea mai mică.

– Yona, șopti cea mare, uitându-se încă la semnul din naștere de culoare maro închis pe care Yona îl simțea pulsând. Îmi place numele tău. Eu nu știu cum l-am primit pe al meu.

– Și care este numele tău?

– Pessia, spuse fetița, zâmbind timid. Și ea e Leah. Sora mea. Eu sunt mai mare. Cu doar zece luni.

Yona zâmbi în timp ce Leah lovi cu piciorul în pământ. Mă bucur să vă cunosc, Leah și Pessia. Pot să vă mai spun încă un secret?

Ochii Pessiei se deschiseră larg și aprobă din cap, aplecându-se înspre ea.

– Ce secret?

Leah păru încă nesigură.

– Pădurea e plină de lucruri bune de mâncat și de băut, șopti Yona.

– Dar mami spune să este periculos să mâncăm din pădure, spuse Leah.

– Mama voastră avea dreptate în privința asta atunci când trăiați în sat. Acum, că trăiți în pădure, vă voi învăța cum să găsiți lucruri comestibile. Există o singură regulă. Nu veți mânca niciodată ceea ce culegeți înainte să mă întrebați pe mine sau pe mama voastră, până când veți învăța. Dacă îmi promiteți asta, vă voi învăța? În regulă?

Leah aprobă din cap, însă Pessia păru sceptică.

– Asta înseamnă că vei rămâne cu noi, domnișoara Yona?

Yona privi deasupra capetelor lor înspre Aleksander care vorbea cu Oscher, Moshe și cu celălalt bărbat în vârstă, Leon. Privi pentru câteva secunde cum Sulia o ajuta pe Ruth să împacheteze lucrurile bebelușului și cum Miriam, Bina și Luba începură să tragă frunzele și scoarța de pe acoperișurile improvizate de ei. Era oare în stare să facă asta? Să renunțe la singurătatea ei, și, posibil, la siguranța ei, pentru a ajuta acest grup să supraviețuiască? Era împotriva lucrurilor învățate de la Jerusza, însă trebuia să o facă, nu-i așa?

– Da, Pessia, răspunse Yona și, dintr-odată, porumbelul de pe încheietura mâinii ei începu din nou să se zbată, fie de bucurie, fie de îngrijorare, nu știa. Voi rămâne, deocamdată.

Pessia o studie pe Yona pentru câteva secunde înainte ca un zâmbet ușor să îi însenineze fața.

– Bine, ce mă bucur!

– Da. Yona se ridică și le făcu semn fetelor să o urmeze. Cred că și eu mă bucur.

CAPITOLUL 9

Până când Leib se întoarse cu Rosalia, o femeie înaltă, solidă, la vreo treizeci de ani, cu păr castaniu cu șuvițe roșii, ochi negri, mers încrezător și cu o pușcă în mână, tabăra fusese aproape de tot demolată, lucrurile membrilor grupului fuseseră îm pachetate, adăposturile fuseseră distruse. Yona le arătase fetițelor cum să culeagă repede și eficient afinele mari care creșteau în jurul taberei și cum să le diferențieze de fructele otrăvitoare ale unei plante numite dalac, care cresc singure, câte unul pe fiecare plantă. Fetițele culegeau fiecare în câte un coș pe care Yona îl împletise în grabă din crenguțe de salcie și scoarță de copac, ținându-le apoi sub observație cât timp se duse în poiană să o întâlnească pe Rosalia.

Rosalia o strânse ferm de mână, dar fără să i-o strivească, studiind-o cu ochi blânzi.

– Leib mi-a spus că te afli aici pentru a ne ajuta. Și că tu ești responsabilă pentru peștele din abundență pe care l-am primit aseară.

Yona își plecă capul.

– Peștele a fost prins și cu ajutorul lui Aleksander și al lui Leib.

– Suntem foarte recunoscători, Yona. Ne era foarte foame.

Yona avu sentimentul că trecuse un fel de test.

– Ai o pușcă, spuse ea, arătând către arma din mâinile Rosaliei.

Rosalia privi în jos, ca și când ar fi fost surprinsă de faptul că se afla acolo.

– O, da. E a lui Aleksander. El și cu mine facem pe rând de gardă în tabără. Și Leib.

– Asta e bine. Yona privi în jur. Bineînțeles, Ruth are copiii, dar Sulia și Miriam? Sunt tinere, sănătoase. Nu fac și ele cu schimbul?

– Le e teamă de arme. Vocea Rosaliei fu calmă. E mai bine așa. Cei care protejează grupul trebuie să fie siguri pe sine.

Yona aprobă din cap. Rosalia nu se grăbise să le critice pe celelalte două femei, iar ea aprecia acest lucru.

– Ai folosit vreodată o armă, Yona? întrebă Rosalia.

– Nu.

– Dar cum te protejezi aici? Leib mi-a spus că stai în pădure de foarte mult timp.

– Evit oamenii.

– Cu siguranță, pădurea e plină de partizani acum.

Se gândi la pașii pe care ea și Jerusza îi auziseră în pădure, la modul în care Jerusza o avertizase să stea ascunsă, la călătoria lor înspre mlaștină în vara anului 1941 pentru a-i evita pe soldații ruși care fugeau de atacul germanilor.

– Am învățat să stau departe. Să mă feresc.

– Ești foarte solitară.

Yona își lăsă capul în jos. Cum putea să îi explice că nu se simțise niciodată cu adevărat singură pentru că nu știuse niciodată cum este să se afle în preajma oamenilor? Acum, își dădu seama că dorința ei de a vizita satele de la marginea pădurii putea să însemne asta, un dor adânc în sufletul ei, o singurătate pe care nu știuse să o definească.

– Poate.

– Și, cu toate astea, iată-te acum, aici. Cu noi. Nu mai ești singură.

Cuvintele nu fură spuse sub formă de întrebare, însă Yona simți curiozitatea din ele. Cealaltă femeie încerca să o înțeleagă. Yona și-ar fi dorit să-i poată explica, însă abia își putea înțelege deciziile luate în ultimele douăzeci și patru de ore, decizii care erau împotriva a tot ceea ce știa.

– Am cunoscut o familie, începu ea, însă nu știu mai apoi cum să îi explice despre Chana și despre ciudata dinamică dintre ea și părinții fetiței sau despre modul teribil în care îi abandonase. Am dat greș în privința lor. Eu... eu nu am făcut tot ce trebuia să fac. Și au fost uciși.

Ochii Rosaliei sclipiră în clipa în care își dădu seama despre ce era vorba.

– Erau ca noi. Evrei.

– Da.

– Și tu ești evreică?

– Am fost crescută de o evreică.

Privi în altă parte, simțindu-se cuprinsă de vinovăție. Cum putea să-i explice cuiva că simțea că aparține unei religii care nu avea să fie poate niciodată a ei?

– Dar suntem cu toții copiii aceluiași Dumnezeu, nu crezi?

– Cred că nemții nu ar fi de acord cu asta. Cred că și-ar dori să știe ce este în sângele tău.

Rosalia păru că ar mai fi vrut să spună ceva, însă Aleksander le întrerupse, îndreptându-se înspre ele.

– Cred că suntem pregătiți să pornim, spuse el.

Yona cercetă tabăra. Într-adevăr, fusese demontată, totul fusese împachetat, iar fetele se întorseseră la mama lor, care căuta cu atenție prin coșulețul lor de fructe de pădure. Dar nu puteau pleca totuși, tabăra era încă plină de semne că acolo locuiseră oameni, că gătiseră acolo. Ar fi fost o săgeată otrăvită înmânată nemților, ațintită în direcția în care se îndreptase grupul.

– Mai întâi, spuse ea, trebuie să ștergem toate urmele că am fost vreodată pe aici, cât de bine putem.

Aleksander încuviință din cap și privi înspre cer.

– Dar se va întuneca în câteva ore. Ar trebui să plecăm, ca să putem parcurge o distanță cât mai mare.

Yona înțelese la ce se referea. Cu un grup compus în cea mai mare parte din persoane în vârstă și copii, avea să fie dificilă deplasarea în absența luminii zilei. Trebuiau să învețe să se orienteze după stele, să meargă sub lumina lunii, dar nu în noaptea aceasta.

– Vom face tot ce putem aici, repede, apoi vom porni. Vom merge până la apus și vom căuta un loc să ne instalăm tabăra.

Trecură câteva secunde până ce el aprobă din cap.

– În regulă.

Câteva minute mai târziu, în timp ce Rosalia stătea de pază, iar fetițele se cocoțau pe un copac căzut, mâncând fructe de pădure împreună cu Leon, Oscher și Bina, Aleksander se adresă grupului:

– Trebuie să curățăm poiana de orice urmă că am fost aici.

– Arată goală acum, spuse Leib, privind în jur.

– Nu și celor care sunt obișnuiți să urmărească, răspunse Yona răspicat.

– Spune-ne ce trebuie să facem, Yona, zise Aleksander.

Yona inspiră adânc și încercă să ignore buzele strânse ale Suliei, schimbul de priviri dintre Oscher și Moshe, modul dubios în care o priveau Miriam și Luba.

– Luba, Miriam, luați niște crengi mari și măturați toate urmele de tălpi pe care le vedeți în pământ pe la marginile poienii, întorcându-vă în interior și asigurându-vă că vă ștergeți și urmele voastre la plecare. Leon, Oscher, dacă puteți, vă rog să căutați în toată tabăra resturile de bușteni arși, cărbuni sau cenușă – orice semn că ar fi fost făcut foc de către oameni aici – și așezați-le într-o stivă acolo. Leib, tu le vei duce la râu și le vei scufunda în apă. Sulia, mătură, te rog, toate locurile în care ați dormit, ștergând orice urmă care ar indica prezența voastră aici – urme în pământ, frunze în movile care nu sunt formate natural, chiar și smocuri de păr. Moshe, tu și Aleksander va trebui să strângeți scoarța pe care ați folosit-o pentru acoperișuri și să o împrăștiați de jur împrejur, pe jos, prin pădure, astfel încât să pară neatinsă.

– Eu ce pot face? întrebă Ruth.

Femeia îl legăna încet pe Daniel; ochii îi erau închiși, iar gura îi tresărea în vis.

– Tu ai un bebeluș, spuse Yona.

– Pessia îl poate ține.

Ruth îi aruncă o privire fetiței mai mari, care încuviință din cap, își șterse de cămașă degetele pătate de fructe de pădure și își întinse brațele pentru a-l lua pe frățiorul său mai mic. Băiețelul se așează în brațele Pessiei gângurind și oftând, iar Ruth se întoarse către Yona.

– Sunt gata.

– Atunci, vino cu mine, spuse Yona făcând spre ea un semn din cap.

Din mormanul de lucruri ce aparțineau grupului, Yona scoase două oale mari. Era extraordinar că reușiseră să obțină astfel de resurse și era recunoscătoare pentru asta. Oalele aveau să îi ajute să fiarbă remediile din plante și supele când vremea avea să se răcească. Iar acum, aveau să le folosească, ei și lui Ruth, pentru a face o treabă necesară, deși deloc plăcută.

– Trebuie să îndepărtăm cu apă dejecțiile, spuse ea, înmânându-i una dintre oale lui Ruth.

– Dejecțiile?

Ochii Yonei se îndreptară spre zona de dincolo de marginea poienii pe care grupul o folosise în mod evident drept latrină. Era ascunsă în spatele unui stejar masiv pentru a avea intimitate, acolo fiind săpate în pământ două

gropi mari. Un câine de urmărire sau un om cu experiență în cercetarea pădurilor aveau să o găsească imediat.

– O, spuse Ruth, urmându-i privirea Yonei.

O urmă pe Yona și împreună, într-o tovărășie tacită, turnară oală după oală cu apă adusă din râul din apropiere, apoi umplură cele două găuri cu pământ proaspăt, folosind două bețe în loc de lopeți. Încheiară cu alte câteva zeci de oale pline cu apă, făcând mai multe drumuri înspre și dinspre râu, și acoperiră locul cu frunze și crengi, până când, într-un final, pământul arăta ca neatins. Apoi se întoarseră împreună la râu să-și curețe pământul de sub unghii.

– Ai trăit singură aici? întrebă Ruth în timp ce își curățau mâinile cu apă rece.

– Da.

– Te superi dacă te întreb ce s-a întâmplat cu familia ta? Tonul ei fu blând. Cu siguranță ai avut părinți.

Yona se întrebă unde se aflau acum *Siegfried și Alwine Jüttner*. Erau niște străini.

– Nu știu ce s-a întâmplat cu ei, spuse Yona după o pauză. Femeia care m-a crescut a murit la începutul acestui an.

– Îmi pare rău.

Cum Yona nu mai spuse nimic, Ruth adăugă:

– Mă bucur că ești aici. Cu noi.

Yona căută în sine răspunsul înainte să-l ofere:

– Și eu mă bucur.

Cu trei ore înainte de căderea nopții, porniră, mișcându-se încet, înspre nord-est, printre copaci. Pătrundeau tot mai adânc în inima pădurii Nalibocka, înaintând încet, într-un ritm confortabil lui Oscher, care se sprijinea de Leib. Ruth îl ducea în brațe pe Daniel, în timp ce Miriam o ținea de mână pe Leah, iar Pessia înainta încet, ținând-o de mână pe Luba, după ce anunțase grupul că este fetiță mare și că poate merge singură. Ruth și Yona schimbară priviri pline de îndoială, însă fetița ținea bine pasul, o voință de fier citindu-i-se pe chipul îmbujorat, impresionând-o pe Yona.

Yona și Aleksander mergeau înaintea grupului, deschizând drumul, iar Rosalia încheia șirul, cu pușca în mâini, cercetând pădurea de eventualele pericole.

– Ne îndepărtăm de civilizație, spuse Aleksander în timp ce mergeau, aplecându-și capetele la unison sub o creangă joasă de stejar.

Ghetele lui striveau zgomotos vegetația de dedesubt, în timp ce Yona pășea în liniște, lăsându-și greutatea pe vârful picioarelor, așa cum o învățase mereu Jerusza. *Mișcă-te asemenea unui linx*, îi răsună în minte vocea Jeruszei. *Gândește asemenea unei vulpi. Vânează asemenea unui lup.*

– Da.

Aleksander își drese vocea.

– Ești sigură în privința asta, Yona? Inițial luasem decizia să stăm la distanță de o zi de mers față de orașele de la marginea pădurii.

Ea îl privi pentru o clipă. Maxilarul său ascuțit, sub barba crescută de câteva zile, era încleștat.

– De ce?

– Pentru a ne putea aventura în cazul în care vom avea nevoie de ceva.

– Cum ar fi?

– Mâncare, câteva găini, niște cartofi, niște gem. Ochelari pentru Moshe. Se opri pentru o clipă. De acolo am luat oalele în care gătim, de la o gospodărie nu departe de locul unde ne instalaserăm tabăra în primele săptămâni.

Ea își dădu seama despre ce era vorba.

– Ați furat aceste lucruri.

El se întoarse, ochii lui întâlnindu-i pe ai ei.

– O parte dintre ele, da. Pentru supraviețuire, Yona. Ne-a fost foarte greu să ne dăm seama ce putem mânca la început. Iar ochelarii lui Moshe fuseseră striviți de un neamț cu câteva săptămâni înainte să plecăm. Aproape că orbise fără ei. Și de o armă, Yona, aveam nevoie de o armă.

– Ați furat-o și pe aceea?

Conversația lor se întrerupse când ajunseră în dreptul unui râuleț. Yona îl testă prima, apoi dădu din cap, făcându-le semn celorlalți să înainteze. Cu palmele împreunate, băură toți apă, în special Leib, care sorbea cu înghițituri mari, disperate.

– Încet, spuse Yona, întinzând mâna pentru a-i atinge umărul. Suntem cu toții însetați. Dar dacă vei bea prea repede, te vei simți rău.

El aprobă din cap, însă continuă să înghită cu lăcomie apa rece, apoi Yona se întoarse la locul ei pe mal, lângă Aleksander.

– Se întunecă, spuse el.

Yona privi în sus la cerul albastru care devenea tot mai închis la culoare și care îi amintea uneori de lacul Kroman, din partea de sud a pădurii, unde înotau plătici, bibani și știuci. Ea și Jerusza îl vizitaseră de două ori pe timp de vară, când Yona era mai mică, bătrâna lăsând-o și să înoate odată acolo cât timp ea pescuise. Apa fusese rece, înviorătoare, mișcându-se în jurul ei altfel decât curenții blânzi, constanți din râurile în care făcea baie de obicei. Peștele pe care îl prinseseră era plătică, sărată. Apoi lacul devenise un loc în care sătenii își căutau hrană când recoltele erau slabe și economia era afectată și, de atunci, Jerusza nu o mai dusese niciodată acolo.

– Mai avem încă patruzeci și cinci de minute până să se întunece, răspunse Yona.

Aleksander făcu semn grupului și, în liniște, își umplură ploștile și sticlele cu apă – fiecare avea câte una – și îl urmară, trecând râul și mergând în șir, adâncindu-se tot mai mult în pădure.

– M-ai întrebat de armă, spuse Aleksander după un timp.

Cerul de deasupra devenise tot mai întunecat și Yona își dădu seama că trebuiau să se oprească în curând. Chiar în față era o poiană care putea să fie bună pentru ei.

– Ne trebuia o armă. Și era un țăran în apropiere de Mir pe care îl știam și care își ținea pușca în locul unde își depozita sarea. Într-o zi, am lăsat grupul și am așteptat în afara hambarului până când l-am văzut că pleacă la câmp. Eram în pivniță, cu pușca în mână, când a apărut în capătul scărilor, cu un pistol ațintit asupra mea. „Cine e acolo?“ a întrebat el, încercând să îmi vadă chipul. Mi-am ridicat șapca și s-a holbat la mine timp de un minut înainte să îmi rostească numele. M-a recunoscut; cu greu mi-a venit să cred. Am lucrat la ferma lui într-una din veri, când eram adolescent. Așa am știut că arma se afla acolo. L-am rugat să nu mă împuște și, chiar dacă nu a lăsat arma în jos, am știut cumva că nu avea să o facă. Am ridicat pușca în sus și i-am spus: „Îmi pare rău, dar am nevoie de ea“. Privea când la mine, când la ea. „Unde sunt părinții tăi?“, m-a întrebat. I-am spus că erau morți. „Frații tăi?“ „Sunt morți și ei“, i-am spus. M-a întrebat unde locuiesc. „În pădure“, i-am răspuns. Într-un final, a aprobat din cap, a lăsat arma jos și s-a dat la o parte, lăsându-mă să urc pe scară. Am urcat până când am ajuns alături de el. „Trebuie să îmi promiți ceva“, mi-a spus. Nu voi uita niciodată felul în care m-a privit. „Dacă te las să iei arma, trebuie să îmi promiți că vei

supraviețui și vei povesti lucrurile pe care le-ai văzut. Că nu vei lăsa nerăzbunată moartea familiei tale.“ I-am promis și, când am dat să plec, m-am întors și i-am pus o întrebare al cărei răspuns trebuia să îl aflu. L-am întrebat de ce... de ce mă lăsa să iau o armă de care avea nevoie pentru el însuși? De ce mă ajuta, la urma urmei, când majoritatea țăranilor din satele din împrejurimi m-ar fi predat cu bucurie pentru a primi o recompensă.

Aleksander se opri când ajunseră în poiană și atât el, cât și Yona priviră împreună înspre cer. Aproape că se întunecase complet, iar acest loc era la fel de bun ca oricare altul; era suficient spațiu pentru grupul lor și era ascuns de numeroși stejari, suficient de departe de râu încât să nu fie un loc evident unde puteau fi căutați. Yona făcu semn din cap înspre Aleksander, iar el se întoarse înspre grup și le spuse să înceapă să instaleze tabăra.

– Ce ți-a răspuns fermierul? îl întrebă Yona.

Ea și Aleksander se apucară să desfacă fâșii mari de scoarță de pe copaci. În spatele lor, în poiană, ea îl auzi pe Leib vomând, stomacul său fiind deranjat de faptul că băuse apă mult prea repede, dar nu se întoarse înspre el.

– Mi-a spus că, în copilărie, când el și tatăl meu erau copii, tatăl meu i-a salvat viața. Nu mi-a dat detalii, însă mi-a povestit că părinții lui nu l-au lăsat să-i mulțumească tatălui meu, din cauză că era evreu. Nici măcar nu l-au lăsat să le spună oamenilor că viața lui a fost salvată de Andrzej Gorodinsky. Însă nu a uitat niciodată acest gest și a sperat mereu că va avea ocazia să îl răsplătească într-o bună zi. Aleksander se opri pentru o clipă și își trase nasul, întorcându-se cu spatele, iar inima Yonei se strânse de durere. Era prea târziu, bineînțeles, să-l răsplătească pe tatăl meu. Însă fermierul mi-a spus că speră ca, prin ajutorul acordat mie, să îi ofere familiei mele șansa de a merge mai departe.

Yona își întinse mâna și îi atinse brațul.

– Îmi pare rău pentru părinții tăi, Aleksander. Și pentru frații tăi. Cuvintele nu sunt suficiente pentru a exprima asta.

El se întoarse înspre ea, privind-o îndelung.

– Îți mulțumesc. Însă fermierul avea dreptate. Trebuie să continui să trăiesc. Trebuie să merg mai departe. Altfel, orice urmă a noastră, a familiei Gorodinsky, a ceea ce am fost, se va șterge. Nemții nu ne omoară doar semenii. Ne nimicesc viitorul. Și nu pot accepta așa ceva.

Yona aprobă din cap. Și chiar dacă ar mai fi existat cuvinte care puteau fi rostite după asta, Yona nu le-ar fi știut oricum. Vorbise mai mult ca niciodată cu o altă persoană, aflase foarte multe lucruri despre prețul personal al faptelor comise de nemți și se simțea sufocată de durere. Așa că îi atinse din nou brațul, pentru ca el să poată auzi lucrurile nerostite și pentru a înțelege că îi era alături.

Până când construiră trei adăposturi improvizate din scoarță și frunze, sprijinite de copaci, și cât timp Leon și Moshe adunară crenguțe pentru a face focul, jumătate din grup adormise deja, inclusiv cei trei copii împreună cu mama lor. Aleksander se oferi să facă o tură de pază, iar Yona se așeză lângă foc, în întunericul adânc al nopții, privind cum Sulia și Miriam puseră apă la fiert și scoaseră cartofi dintr-un rucsac. Nu se simțise niciodată atât de golită în interior, dar și atât de încărcată de emoție, și se întrebă cum de era posibil să trăiască ambele senzații în același timp.

CAPITOLUL 10

Noaptea era senină și caldă, astfel că membrii grupului nu se obosiră să facă mai mult decât adăposturi de bază, se hrăniră cu o supă lungă și se târâră obosiți spre culcușurile lor. Leib făcu primul de pază, urmat de Aleksander, iar când Yona se trezi dimineață, iar cerul abia începea să se lumineze, rămase pentru o vreme nemișcată, privindu-l cum pășește încet, făcând constant ture în jurul perimetrului taberei.

Pășea ușor – nu atât de ușor pe cât o făcea ea care își petrecuse întreaga viață în pădure, dar suficient de ușor, încât să își poată da seama că el avea să învețe destul de repede. Așa cum afirmase chiar el, pădurea nu îi fusese niciodată casă, însă îi învăța rapid căile misterioase. Gândul acesta îi dădu Yonei un sentiment ciudat de ușurare amestecat cu tristețe, ușurare pentru că asta însemna că îl putea învăța suficient de multe lucruri pentru a-și ajuta grupul să supraviețuiască pe timp de iarnă, tristețe pentru că acest lucru însemna ca ei să nu mai aibă mereu nevoie de ea. Petrecuse cu ei mai puțin de o zi și simțea deja un atașament neașteptat față de toți.

Procedase corect să insiste ca ei să se mute – cu cât stăteau mai mult într-un loc, pe timp de vară, cu atât mai periculoasă devenea situația lor – dar Yona trebuise să recunoască faptul că grupul se descurcase destul de bine și singur. Găsiseră o cale să procure hrană, să facă diferența între plantele otrăvitoare și cele comestibile, să construiască adăposturi rudimentare, chiar să se înarmeze. Toate acestea spuneau foarte multe despre Aleksander, Rosalia, Leib și ceilalți, faptul că știuseră ce să ia din sate și ce să facă pentru a supraviețui. Yona avea să îi ajute să treacă mai ușor peste iarna ce urma să vină, dar, chiar și fără ea, existau toate șansele ca ei să supraviețuiască dacă erau suficient de norocoși să se ferească din calea celor care îi vânau.

Când Yona se ridică în picioare, o trecu un fior, cu toate că ziua de vară era deja mai caldă. *Vânătoare*. Cuvântul i se înfipse în inimă, zvâcnind acolo cu putere. Ea mai vânase animale. *Fusese* vânată de animale. Însă

gândul că oamenii vânează oameni era prea dificil de înțeles pentru ea și îi provocă o stare de rău.

Se îndreptă spre Aleksander, care se întoarse și o observă cum se apropia.

– Trebuia să mai dormi, spuse el. Odihnește-te!

– Eu nu dorm foarte mult.

Era adevărat. Jerusza o învățase cu mult timp în urmă că somnul, deși este necesar, era echivalentul slăbiciunii. Somnul te face vulnerabil, inutil. Cu excepția ultimelor luni din viața ei, când părăsea încet această lume îndreptându-se către cealaltă, Jerusza nu dormise niciodată mai mult de patru ore legate și își îngustase deseori buzele, certând-o pe Yona dacă dormise cumva mai mult de atât. Noaptea trecută, deși fusese epuizată după tot efortul depus de a intra în contact cu alți oameni, creierul Yonei fusese asaltat de gânduri referitoare la toate lucrurile pe care dorea să le facă în următoarele zile. Avea să învețe grupul să conserve peștele, să usuce afinele și merișoarele pentru iarnă, să adune și să depoziteze fructele de scoruș și de călin. Avea să îi învețe să vâneze fără arme, ce animale sălbatice erau cele mai nutritive, ce broaște și șerpi erau comestibili, ce ierburi puteau fi culese pentru a-i ajuta să facă mâncarea mai gustoasă, ce plante puteau fi adunate pentru a-i ajuta să se vindece de anumite boli. Avea să le arate cum să construiască adăposturi pentru iarnă și cum să prindă pește când iazurile aveau să fie cuprinse de gheață. Erau secrete ale pădurii pe care sătenii nu aveau de unde să le știe, secrete care puteau face diferența între viață și moarte.

– Pari îngrijorată, spuse Aleksander după o clipă.

Era, bineînțeles. Se simțea responsabilă pentru toată lumea care se afla aici. Însă privi, mai apoi, înspre tabără, unde Ruth își ținea la piept toți cei trei copiii adormiți, unde Oscher și Bina se țineau în brațe, unde Miriam dormea cu un braț atârnat protectiv deasupra lui Leib care sforăia, și o cuprinse o stare profundă de liniște, toate întrebările și grijile dispărând într-o șoaptă.

– Totul va fi bine, spuse ea, atât pentru ea însăși, cât și pentru Aleksander.

– Mă bucur mult că ești aici, Yona. Că ne-am găsit unul pe celălalt.

Se întoarse înspre el. Felul în care o privea îi tăia respirația.

– Te-ai descurcat bine și până acum, cu mult înainte ca eu să apar. Toată lumea este în viață și este bine hrănită.

El zâmbi ușor.

– Nu mă refeream la supraviețuire, Yona. Sunt recunoscător pentru *tine*. Privirea lui o fixă pe a ei timp de o secundă, apoi și-o îndreptă în jos. Pentru compania ta, vreau să spun.

Obrajii ei se încălziră și, privind înapoi înspre grup, simți că vorbele sale aveau un înțeles mult mai profund.

– Și eu sunt recunoscătoare pentru compania ta, Aleksander.

O jumătate de oră mai târziu, cerul se lumină și tabăra începu să se trezească, bebelușul fiind primul care începu să plângă. Când Ruth îl trase la sân, le atinse pe fete, care se treziră murmurând fărâme din visele lor. Rosalia se trezi următoarea, apoi Oscher și Bina. Yona îi privea în liniște cum căscau și se întindeau, ridicându-se în picioare și plimbându-se până la marginea poienii, unii dintre ei luând câteva înghițituri din ploștile pe care le umplură cu o seară în urmă, alții făcându-și pe rând nevoile în intimitatea umbrelor de dincolo de perimetrul taberei.

Până când soarele se ridică deasupra copacilor, Rosalia făcu de pază, Aleksander îi luă pe Moshe și pe Leon cu el să le arate cum să folosească setca în râul peste care trecuseră cu o seară înainte, fetele adunară cu veselie fructe de pădure împreună cu mama lor, iar Yona le învăță pe Sulia, Miriam și Luba cum să culeagă flori roz de săpunăriță ce înfloresc vara pe coasta dealurilor, cum să le strivească rădăcinile cu pietre mici și să le amestece cu puțină apă pentru a face săpun.

– Nu ar trebui să facem ceva mai util? întrebă Sulia suficient de tare încât vocea să-i fie auzită și de ceilalți, aplecându-se alături de Yona pentru a smulge din pământ o mână de flori. Asta nu pare a fi necesar.

Miriam și Luba o priviră, dar nu spuseră nimic. Yona simți cum i se strânge inima așa cum simțise uneori știind că un prădător îi adulmecase prezența.

– Fără săpun vă veți îmbolnăvi și veți lua păduchi, răspunse Yona. Avem noroc că este vară acum, însă până la toamnă, aceste plante se vor ofili. Înainte să se întâmple asta, vă voi arăta cum să faceți săpun din cenușă din lemn de esență tare și din grăsime animală.

Sulia scoase un sunet din străfundul gâtului, dar nu mai spuse nimic altceva.

– Leib ne-a spus că ești foarte pricepută la pescuit, Yona, spuse Miriam după o vreme.

Venise lângă Yona, cu fusta ridicată în partea din față, făcând din ea un coș în care să pună sutele de flori pe care le culesese. Era tăcută și harnică, lucru pe care Yona îl aprecia. Sulia și Luba se îndreptară în jos pe coasta dealului, conversând între ele.

– Am pescuit toată viața, răspunse Yona. Fiul tău are instincte bune. Va fi un bun pescar odată ce va învăța, dar și un bun vânător.

– Nu este viața pe care mi-am dorit-o pentru el, spuse Miriam după o lungă tăcere. Când copiii sunt mici, mamele visează toate lucrurile pe care le vor face într-o bună zi, oamenii care vor deveni. Nu m-am gândit niciodată, când Leib era copil, că avea să fie tot ce mi-a mai rămas. Nu m-am gândit niciodată că visele pentru el aveau să se îngusteze atât de mult. Acum visez doar să îl văd supraviețuind. Să îmi imaginez mai mult pare zadarnic. Se opri pentru o clipă și continuă: Pare imposibil.

Yona clipi de câteva ori, astfel încât Miriam să nu-i poată observa lacrimile din ochi. Nu știu ce să spună, așa că șopti:

– Îmi pare foarte rău. Pentru tot ce ți s-a întâmplat.

– Totuși, trebuie să fie planul lui Dumnezeu, nu-i așa? Doar că eu nu îl pot înțelege.

– Nici eu nu îl înțeleg, spuse Yona, apoi se simți brusc vinovată.

Nu trebuie să îl pui niciodată la îndoială pe Dumnezeu, îi spunea mereu Jerusza. *Datoria ta pe pământ este doar să încerci să îl înțelegi, să nu te îndoiești niciodată de voia Lui.* Dar asta era nebunie și Yona simțea că adevărul despre toate acestea era dincolo de puterea ei de înțelegere.

Miriam nu răspunse și, după o clipă, reveni la culesul florilor.

– Cum ați evadat din ghetou tu și Leib? întrebă Yona după câteva momente.

Miriam oftă din nou și își îndreptă spatele, cu ochii în lacrimi.

– Leib este tânăr, puternic. Asta însemna ca nemții să îl folosească la muncă, să construiască diverse lucruri. Într-o zi, pe mulți dintre ceilalți bărbați i-au dus din ghetou într-o poiană. I-au obligat să sape un șanț. Apoi, i-au împușcat pe toți. Tremură în timp ce luă o gură de aer. Soțul meu se afla printre cei uciși. Dar Leib a supraviețuit, și Aleksander, pentru că erau dintre cei care puteau munci, iar nemții aveau nevoie de ei. Însă nu am mai fost orbi după aceea. Am știut că era doar o chestiune de timp până când ne-ar fi omorât și pe noi. Așa că Leib și Aleksander – pe care îl știam din satul nostru – au început să discute despre evadare.

– Într-una din zile, s-a zvonit că ne vor muta pe toți într-un castel abandonat de la marginea orașului, un loc fortificat din care era imposibil de evadat. Odată aflați acolo, ne puteau ucide oricând, nu ar mai fi existat nici o cale de ieșire. Umbla vestea prin tabără că ar exista câțiva evrei care aveau să ne întâmpine în pădure. „Ieșiți din ghetou și vă vom găsi“, spuneau ei. Așa că, Leib și cu mine stabiliserăm un plan. Urma să fugă de la locul său de muncă. Știam că era riscant. Când l-am sărutat și ne-am luat la revedere în acea dimineață, m-am gândit că era posibil să nu îl mai văd niciodată. Însă nemții erau ocupați în ziua aceea să pregătească un alt grup de evrei ce urmau a fi împușcați în poiană și Leib a reușit să fugă. Eu m-am ascuns în ghetou, sub un șopron, până când au crezut că am plecat. Apoi, am fugit, doisprezece zile mai târziu, după ce s-au oprit din căutat. Dacă Leib ar fi plecat deja, nu cred că aș fi putut supraviețui. Dar a stat acolo în pădure, așteptându-mă pe mine, un miracol atât de mic pe lângă o pierdere atât de mare.

– Îmi pare foarte rău pentru soțul și copiii tăi, Miriam, spuse Yona după o vreme.

Miriam scutură din cap.

– Sunt liberi acum. Iar eu îl am încă pe Leib.

Vocea i se întrerupse la ultimul cuvânt și se transformă în plânset. Tăcerea care urmă era un spațiu gol ce nu avea să se mai umple vreodată.

Grupul rămase în poiană pentru încă două zile. În ambele zile, Yona merse cu Leib la râu cu setca și prinseră împreună sute de pești. În cea de-a doua zi, la lăsarea nopții, Aleksander făcu un foc, iar Yona le arătă celor din grup cum să afume peștele pentru a-l conserva pentru iarnă, construind o structură acoperită, în formă de trepied, din ramuri înalte și robuste, legate în partea de sus cu lăstari, folosind sfoară împletită din iarbă pentru a agăța peștele. Acoperi ramurile așezate sub formă de cort cu scoarță de copac pentru a menține fumul înăuntru, lăsând o mică deschizătură în partea de sus, apoi le arătă lui Leon și lui Oscher cum să facă un foc din crenguțe verzi de arin. Odată aprins focul, trebuiau să transfere cărbunii într-o groapă săpată în mijlocul cortului, unde aveau să îi țină cel puțin până a doua zi, asigurându-se că fumegă încontinuu fără să se aprindă. Era riscant să lase fumul să se ridice pe timp de zi, însă erau suficient de adânc situați în pădure încât existau puține șanse să fie observați, iar firicelul acela subțire

ce se ridica din cortul de afumat, era mai puțin evident decât norii ce se ridicau de la focurile de tabără pe care le făceau noaptea pentru a-și găti mâncarea. Aceia puteau fi văzuți de la o distanță de câțiva kilometri în zilele senine, dar nu și în întuneric, pentru că noaptea absorbea fumul.

Noaptea, Yona dormi pe un pat de frunze, la marginea poienii, suficient de departe de ceilalți, pentru a-i putea veghea. După o viață întreagă trăită în pădure, instinctele ei erau suficient de ascuțite încât să se trezească și la cel mai mic zgomot și, cu toate că Leib, Aleksander și Rosalia păzeau înarmați perimetrul, se simțea mai bine știind că și ea asigura o minimă protecție.

Treptat, până în cea de-a patra zi, Yona deveni tot mai neliniștită.

– Trebuie să ne mutăm din nou, îi spuse ea lui Aleksander, abordându-l în timp ce își făcea turele de dimineață primprejurul poienii, chiar înainte de răsăritul soarelui, ținându-și arma rezemată de umăr, în timp ce ochii scrutau întunericul.

În acea dimineață, se trezi speriată fără a ști motivul și se opri doar să își încalțe ghetele, grăbindu-se să iasă să-l găsească.

El se opri din mers și privi în jos spre ea.

– Să ne mutăm?

– Nu pot explica de ce. Am stat deja prea mult aici.

– Dar au trecut doar patru zile. Abia ne-am făcut confortabili. Avem și mâncare aici...

– Știu.

– Atunci, de ce?

– Uneori, pot simți anumite lucruri, lucruri rele care urmează să se întâmple. Îi aruncă o privire, apoi privi în jos. Așa simt și acum. Se apropie întunericul.

Într-un final, își ridică privirea, iar Aleksander îi studie în tăcere chipul. Maxilarul lui puternic și proeminent se încordă de câteva ori sub barbă și îi observă mărul lui Adam mișcându-se când înghiți. Simți cea mai ciudată dorință să își întindă mâna și să își pună degetele acolo pentru a-i simți pulsul și ritmul respirației, dar își feri din nou privirea, înainte ca el să îi poată citi în privire.

– Yona? spuse el încet.

Ea își întoarse privirea înspre el. Inima îi bătea cu putere în piept ca o tobă ce semnala un pericol, așa cum îi mai bătea uneori înainte de o furtună aprigă. Însă era și altceva, simțea și o căldură, o dorință tulburătoare.

– Da?

Făcu un pas mai aproape de ea. Simți din nou vibrația dintre ei, mișcarea aerului și, de data aceasta, își lăsă ochii să rătăcească încotro doreau. La brațele lui. La mușchii fermi ce se întindeau de-a lungul gâtului său. La felul în care pieptul său lat forța cămașa uzată pe care o purta. În clipa în care ochii îi reveniră la chipul lui, observă că el o urmărea cu atenție și avea ceva anume în privire, ceva ce nu mai existase până atunci. Nu își putu da seama ce era, însă îi trezi ceva în interior, ceva ce nu știa că se afla acolo.

– Yona, eu..., începu el.

Apoi, chemarea tânguitoare a unui lup în apropiere tulbură liniștea, fiind de-ajuns să îi alunge din suflet tot ceea ce simțise, să-i amintească de pericol, să lase toate celelalte lucruri la o parte. Aleksander păru să simtă și el schimbarea, întrucât făcu un pas înapoi și își drese vocea.

– Eu voi... voi merge să le spun celorlalți că e timpul să ne mutăm, spuse el.

Ea schiță un zâmbet, însă acum, că focul din interior i se mai domolise, neliniștea care o frământase o cuprinse din nou. Ceva se apropia, simțea asta.

– Mulțumesc!

Însă după ce Aleksander îi trezise pe ceilalți și îi înmânase pușca Rosaliei, trimițând-o să patruleze și avertizând-o să fie în alertă, își dădură seama că Leib nu se afla printre ei.

– Unde e? o întrebă Aleksander pe Miriam, ai cărei ochi erau larg deschiși și speriați.

– Nu am nici o idee, spuse Miriam. Era alături de mine când ne-am culcat.

Yona cercetă repede poiana. Lăsase setca alături de afumătoare cu o noapte înainte, însă nu se mai afla acolo. Fumul se ridica ușor prin deschizătura de deasupra cortului, iar părul de pe mână i se ridică din nou.

– S-a dus la râu să pescuiască, presupun, îi spuse ea lui Aleksander. Mă duc eu.

– Vin cu tine.

– Nu. Stai aici cu ceilalți! Dezinstalați tabăra și pregătiți-vă de mutare.

Pornise deja înspre pădure, cât de repede o purtară picioarele, înainte ca el să aibă vreo șansă să obiecteze.

Mai avuse acest sentiment și înainte, această contracție în abdomen, aceste furnicături pe piele. Odată, când era doar o fetiță, reușise să se cațăre într-un copac chiar înainte ca o haită formată din trei lupi să iasă din pădure alergând înspre ea. Când avea doisprezece ani, văzuse cu ochii minții, chiar cu o clipă înainte să se întâmple, cum un stejar masiv se rostogolea peste ele în timpul unei furtuni și avuse răgaz doar să o trezească pe Jerusza și să o tragă la o parte. Ultima dată se întâmplase cu patru ani în urmă, când o găsise pe Jerusza cu glezna răsucită grav din pricina unei căzături, încolțită de un urs brun care mormăia. Yona lovise creatura în spate cu o săgeată și o trăsese deoparte pe Jerusza în timp ce ursul trăgea să moară.

Ai un al șaselea simț, îi spusese atunci Jerusza. *Se află în tine, la urma urmei, și o parte din mine.* Yona obiectase, insistând că se aflase doar la locul potrivit și la timpul potrivit. Dar fusese mai mult decât atât și ea știuse asta atunci, așa cum o știa și acum.

Pe măsură ce se apropie de râu, încetini pasul și se strecură în liniște spre apă. Trupul ei tresări simțind ceva străin, ceva periculos. Îl zări mai întâi pe Leib, pe aceeași parte a râului pe care se afla și ea, cu spatele la ea. Stătea aplecat deasupra plasei, în lumina soarelui de dimineață, scoțând peștele cu rapiditate. Preț de o secundă, respiră mai ușurată. Era teafăr. Își imaginase doar pericolul.

Apoi observă mișcarea din tufișuri, la câțiva metri distanță, în dreapta ei. Se lipi de copac și își ținu respirația, urmărind ce se întâmplă.

Timpul păru să stea în loc, apoi doi bărbați își făcură apariția din pădure, unul slab ca o nuia, iar celălalt, robust ca trunchiul unui stejar bătrân, ambii purtând uniforme uzate, aceleași pe care Yona le observase la bărbații pe care îi văzuse anul trecut cu Jerusza, înainte să se refugieze în mlaștină, aceia despre care Jerusza îi spusese că erau partizani ruși. Ambii aveau puștile scoase, mișcându-se încet înspre Leib, cu acea ușurință antrenată a vânătorilor experimentați.

– *Ei, tî*![6] strigă dintr-odată bărbatul robust.

Leib se sperie atât de tare încât își pierdu echilibrul și căzu în râu. Se ridică imediat, învârtindu-se în jur, ochii deschizându-i-se larg când îi zăriră pe cei doi bărbați. Cel zvelt se năpusti asupra lui, rânjind fără a-și dezvălui dinții, părând a mârâi mai mult.

– *Ei, mne kajețea, on ievrei?*[7], mormăi bărbatul mai mărunt. *Eto tak? Tî ievrei*?[8]

Leib se holbă la ei pierdut, teama citindu-i-se în ochi. Era firesc să fie înspăimântat pentru că îșI îndreptară acum armele înspre el, întrebându-l dacă era evreu. Încet, cu inima bătându-i cu putere, Yona se trase înapoi pentru a-i putea surprinde pe bărbați din spate. Trebuia să se miște încet pentru a păstra liniștea, dar trebuia să ajungă la ei cât mai curând posibil, înainte ca vreunul dintre ei să apese pe trăgaci.

– *Ja ciabie nie razumieju*, bâigui Leib – în belarusă însemnând *nu înțeleg* – cufundat în apă până la brâu, ud leoarcă.

Existau multe asemănări între limba rusă și cea belarusă, însă din pricina spaimei ce îl cuprinse, Leib întâmpină dificultăți în a interpreta cuvinte ce nu îi erau foarte familiare. Se afla în cea mai gravă situație posibilă, căci apa îl împiedica să fugă. Nu se putea întoarce pur și simplu și să o ia la fugă, sperând că bărbații aveau să rateze când aveau să tragă înspre el. Era o țintă încolțită. Yona se apropie încet, în liniște.

– *Ty yevrey?* repetă cu voce ridicată bărbatul mai mărunt, în timp ce ochii i se îngustară, iar Leib scutură din cap în sens negativ, fiind evident îngrozit.

– Bineînțeles că este evreu, Vadim, spuse bărbatul robust în limba rusă în timp ce Leib începu să se retragă. Uită-te la nasul lui. Uite cât de murdar este. Probabil că este unul dintre ticăloșii care au furat de la noi.

– Evreu murdar.

Bărbatul mărunt scuipă în jos.

– Cred ar trebui să-l facem să plătească. Să îl dăm drept exemplu.

– Să-l spânzurăm în semn de avertizare, da, după ce îl împușcăm în cap?

Ambii bărbați chicotiră, ochii lui Leib mișcându-se disperați când înspre unul, când înspre celălalt. Era evident că nu înțelegea ce spuneau, însă își dădea seama că nu era de bine. Yona se strecură mai aproape, suficient de aproape încât îi putea mirosi. Ambii erau nespălați, mirosind a transpirație și a sare, a noroi și adrenalină. Erau atât de concentrați la băiat încât nici nu își dădură seama că și ei, la rândul lor, erau vânați.

Încet, cu grijă, se întinse după cuțitul pe care îl ținea prins de gleznă, dar spre groaza ei, nu se afla acolo. Își dădu seama într-o clipă că îl lăsase lângă culcușul ei din trestie, când se trezise înspăimântată în acea dimineață, panicată pe de-a-ntregul. Nu mai făcuse niciodată asta, nici când era copilă; dormea mereu ținând cuțitul la îndemână, strecurându-l mai apoi în teacă

atunci când se trezea. Sângele îi îngheța în vine, însă nu era vreme de mustrare pentru neglijența sa.

– Bine, atunci. Vrei să faci tu onorurile, Tikomirov? întrebă cel slab în timp ce continuă să rânjească la Leib.

Cel robust își ridică arma, îndreptând-o spre Leib care începuse să tremure. Brusc, Leib își ridică mâinile deasupra capului. Yona trebuia să facă ceva. Mintea ei fugi înapoi la lecțiile Jeruszei referitoare modul în care putea să imobilizeze un bărbat de două ori mai mare decât ea și trase adânc aer în piept.

– *Shis mikh nisht. Ikh bet aykh!* spuse Leib în idiș, revenind din cauza fricii la limba pe care o vorbise în pădure. Nu mă împușca, te rog!

– Acum vorbește în limba aia evreiască? întrebă cel robust.

Celălalt râse.

– Cred că da.

– E pentru ultima dată când va mai...

Însă, cel mare nu apucă să termine, că Yona sări înainte, cu pricepere, aterizând în partea de sus a spatele lui, încolăcindu-și picioarele în jurul coastelor lui pentru a le strânge.

– Ce naiba...? începu el cu voce sugrumată.

Dar asta fu tot ce reuși să spună, deoarece Yona, stabilizându-și corpul cu mușchii interiori ai coapselor, se ridică mai sus, până când capul ei se află deasupra capului lui, își întinse brațul stâng cu viteza fulgerului sub bărbia lui, își încolăci mâna stângă pe după gât și trase brusc în sus și în spate cu toată puterea. Se auzi o trosnitură, apoi alunecă de pe spatele lui în timp ce trupul bărbatului se prăbușea. Căzu imediat în spatele lui, folosindu-i corpul drept scut în fața celuilalt bărbat, al cărui chip era alb de frică, fluturând haotic pușca înspre ea.

– Fugi, Leib! strigă ea.

Și, așa cum prevăzuse, reușise să îi distragă suficient de mult atenția bărbatului, încât acesta deveni confuz și se întoarse brusc înspre râu. În secunda în care se întoarse complet cu spatele la ea, aceasta atacă, sărind mai întâi în față scoțându-i ochii cu degetul arătător și cu degetele mijlocii ale mâinii stângi, apoi, în clipa în care bărbatul se aplecă în față urlând de durere, îi lovi gâtul neprotejat cu muchia exterioară a mâinii drepte, împingând cu putere în scobitura gâtului, strivindu-i traheea. Se prăbuși la pământ alături de celălalt bărbat.

Brusc, Yona își duse la gură mâna dreaptă care o durea. Ce făcuse? Acționase din instinct, făcând lucrurile pe care Jerusza o pusese să le repete de o mie de ori, încă de pe vremea când era doar o fetiță. *Va veni o zi în care te vei bucura că te-am învățat ceea ce știu,* îi spusese Jerusza. Yona nu o crezuse atunci, nu crezuse cu adevărat că avea să fie necesar vreodată să ia viața unui alt om. Însă acum, acum pricepu. Nu existase altă cale; dacă nu ar fi acționat, l-ar fi ucis pe Leib fără nici un motiv. Cu toate acestea, nu putea nega sentimentul de vinovăție care o învăluise, puternic și agasant. Se lăsă în genunchi alături de cele două trupuri, ținându-și încă mâna la gură, cu ochii plini de lacrimi. Îl auzea pe Leib strigându-i numele, însă părea foarte îndepărtat.

– I-am ucis, șopti ea, holbându-se la trupurile inerte. Se simțea ca într-o stare de transă, ca și când ar fi plutit deasupra râului, privind în jos la întreaga scenă oribilă. Am luat două vieți. Simțea că este privită de ochi ce știa că nu se aflau cu adevărat acolo. Jerusza, murmură ea. I-am ucis.

– Yona! se auzi vocea lui Leib mai tare acum, apoi mâna lui îi atinse spatele și o trase în sus. Yona, trebuie să plecăm. Dacă mai sunt și alții?

Se întoarse către el, confuză. Chipul lui, aflat la doar câțiva centimetri distanță, era neclar.

– Yona! spuse el din nou, spaima simțindu-i-se în voce. Yona!

Simți cum revine la realitate, însă tot se simțea ca și când ar fi fost sub apă, în cea mai adâncă parte al lacului Kroman.

– Cred că erau singuri. Dar ai dreptate. Nu putem fi siguri, spuse ea cu voce joasă.

Ascultase cu atenție pădurea înainte să atace și nu simțise nici o altă prezență umană. Nu făceau parte dintr-o grupare sovietică; rătăceau de unii singuri prin pădure. Oare încercau să ajungă acasă? Oare aveau soții, copii la care sperau că se vor întoarce? Nu ar fi trebuit să se afle niciodată aici, iar acum erau morți.

– I-am ucis, spuse mai tare acum, când chipul lui Leib se limpezi în sfârșit.

– Ai făcut-o pentru a mă salva, spuse Leib.

Ochii lui erau injectați, umezi, Yona dându-și seama că se abținea cu greu să nu plângă.

– Eu...

Yona se opri în clipa în care își îndreptă din nou privirea înspre trupurile celor doi bărbați. Renunță la ce voia să spună și se întinse să ia pușca de lângă bărbatul mai mărunt. Se ridică în picioare și i-o dădu lui Leib.

– Mergi înapoi la tabără. Spune-i lui Aleksander ce s-a întâmplat. Asigură-te că sunt gata de plecare.

El luă pușca cu ezitare, nedezlipindu-și ochii de pe chipul ei.

– Și tu?

– Voi veni și eu în curând. Du-te, Leib, fugi!

Mai ezită încă o secundă, apoi încuviință din cap și se repezi înspre pădure cu pușca în mâna dreaptă.

Pădurea se liniștise, până și păsările se opriseră din cântat. Când sunetul pașilor lui Leib se estompase, Yona îngenunche încă o dată alături de cei doi bărbați. Ambii aveau ochii de culoarea ierbii mlaștinilor, ochi ce nu aveau să mai vadă niciodată. Le închise pleoapele cu blândețe cu ajutorul palmelor, cu aceleași mâini care le luaseră viața, apoi plânse, în liniștea care o înconjura. Plânse pentru familiile lor, pentru micul grup de refugiați înspăimântați față de care își luase angajamentul să îi ajute, pentru Jerusza, pentru propriii părinți, ale căror inimi fuseseră frânte cu mulți ani în urmă, când fiica lor fusese răpită.

În cele din urmă, își îndreptă spatele și, cu o grimasă, îi dezbrăcă pe ambii bărbați, le luă hainele și ghetele, lăsându-le lenjeria de corp, nelăsând-o inima să le facă o ultimă nedreptate, dezvelindu-le complet trupurile în pădure. Le strânse lucrurile într-o legătură pentru a le lua cu ea înapoi la tabără. Ghetele, în special, aveau să le fie de folos când urmau să se adâncească și mai mult în pădure și când avea să se lase frigul toamnei și al iernii.

Apoi rostogoli ambele trupuri în râul de mică adâncime, singura înmormântare pe care le-o putea oferi. Pădurea avea să îi absoarbă în tăcere și, până când cineva avea să le găsească oasele, toate urmele ei aveau să fie demult șterse. Privindu-i cum se scufundă în apa albastră, își șterse lacrimile. Apoi luă hainele și ghetele, pușca rusului bine făcut și setca pe care Leib o lăsase în urmă și în cele din urmă fugi, picioarele purtând-o în întunericul pădurii.

Hei, tu! (în limba rusă în original)
Hei, spune, ești evreu? (în limba rusă în original)

Nu-i așa? Ești evreu? (în limba rusă în original)

CAPITOLUL 11

În următoarele două luni, grupul se mută aproape săptămânal, pătrunzând tot mai adânc în pădure, schimbând mereu locul și nelăsând nici o urmă. Yona îi învață cum să găsească surse de apă sub pământ și cum să construiască fântâni simple. Le arătă cum să ucidă, să jupoaie, să eviscereze și să gătească o năpârcă, cum să pregătească o masă din larve de cărăbuși, cum să găsească arici, broaște și ouă de rață, care erau relativ ușor de găsit când vremea era caldă. Le arătă cum să prindă în capcană animale mici și să le golească de sânge, cum să eviscereze un cerb, cum să își construiască propriile culcușuri din stuf, cum să prindă laolaltă crengile pentru a face cadrul unui adăpost temporar, cum să își încline acoperișurile improvizate din scoarță de stejar și de pin pentru a-i feri de vânt și de ploaie pe timp de vreme rea. Și, încet, începură cu toții să se pregătească pentru frigul ce avea să vină.

Intenționase să stea doar câteva săptămâni, cât să se asigure că puteau supraviețui și fără ea. Însă cumva, săptămânile deveniseră luni și, când frunzele începură să își schimbe culoarea și toamna începu să își arate colții, ea se afla încă acolo.

– Trebuie să găsiți un loc să vă adăpostiți, îi spuse ea lui Aleksander într-o zi, pe la sfârșitul lui septembrie.

Soarele era jos pe cer, iar vântul rece sufla dinspre vest. Întregul grup străbătea o zonă mlăștinoasă pătrunzând tot mai adânc în pădure, făcându-și nevăzute urmele trecând prin apă până la glezne uneori, în căutarea unui loc în care să poată dormi peste noapte.

Se obișnuiră cu mutatul, se obișnuiră să subziste cu provizii insuficiente, se obișnuiră să ardă aproape toate caloriile pe care le ingerau. Deveniseră toți mai supli, mai puternici, până și copiii. Daniel își pierduse obrăjorii bucălați mult prea devreme, fața lui devenind la fel de ascuțită precum cea a surorilor sale mai mari, cu care mărșăluia adesea prin pădure șușotind și

ținându-se de mână. Erau cu toții mult prea supli, însă erau sănătoși, în viață. Yona era recunoscătoare pentru asta.

– Da, spuse Aleksander privind în jos înspre Yona și zâmbindu-i. Este aproape întuneric. Să căutăm o poiană pe un sol mai uscat.

– Da. Însă am vrut să spun și că trebuie să găsiți un adăpost pentru iarnă, un loc care să vă țină ascunși, în siguranță și de cald până la primăvară.

De data aceasta, expresia lui deveni confuză.

– Dar trebuie să continuăm să ne mișcăm. Chiar tu ai spus-o. Așa am rămas în siguranță.

Cu o săptămână în urmă, într-o misiune rapidă în satul de la marginea pădurii cu scopul de a face rost de o nouă pereche de ochelari pentru Moshe și, de data aceasta, și pentru Oscher, Aleksander și Yona surprinseră o discuție între două localnice care vorbeau despre o mică tabără de evrei, la un kilometru de mers în pădure, pe care nemții o descoperiseră cu o săptămână în urmă. Toți cei șaisprezece refugiați fuseseră împușcați pe loc, până și cele două fetițe. Yona simți că i se face rău și își acoperi gura când femeile râseră. Fiorul rece care-i cuprinse trupul nu dispăruse încă.

– Dar pe timp de iarnă e mai important să rămâneți în viață, decât să stați ascunși, spuse ea.

Tăcură pentru o clipă, căci se apropiară de un petic neted de pământ ascuns în mijlocul unui pâlc de molizi. Printr-o înțelegere tacită, se opriră și făcură un gest înspre grup în semn că acesta era locul unde aveau să înnopteze. Fără a fi rugați, Rosalia și Leib, ambii purtând arme, dispărură pentru a cerceta zona în căutarea unor semne de prezență umană.

– Dar, dacă stăm prea mult într-un loc, devenim o pradă ușoară, nu-i așa? întrebă Aleksander.

Își așezară rucsacurile pe pământ și începură să caute bușteni și bețe mari pentru a improviza adăposturile pentru următoarele câteva zile.

– Este mult mai periculos să înfruntați frigul.

Își scoase repede toporul din rucsac și începu să cioplească unii dintre copacii înguști, căzuți la pământ, aflați în apropiere. În tăcere, Aleksander își scoase și el toporul și începu să despice bușteni lungi și uscați, transformându-i în stâlpi. Își stabiliseră un ritm natural, o rutină, de când Yona se alăturase grupului și începuse să îi învețe. Acum, puteau construi împreună o colibă suficient de mare cât pentru șase sau șapte persoane în mai puțin de trei ore, punând deasupra un acoperiș din coajă de stejar uscat

sau de molid verde atunci când îi amenința vremea rece sau ploaia, iar Rosalia putea face același lucru. Ceilalți învățaseră și ei să construiască adăposturi, cu toate că erau mai începători. Yonei îi plăcea faptul că își stabiliseră cu toții un ritm, un set de responsabilități proprii. Nu se întâmplase niciodată așa cu Jerusza; amândouă împărțiseră tot ce trebuia făcut, cu excepția ultimelor clipe. Însă Yona descoperise că un grup așa mare funcționa cel mai bine atunci când exista o delimitare clară a sarcinilor.

– În plus, adăugă ea după câteva minute.

Yona și Aleksander își făceau propriile adăposturi de dimensiuni reduse, unul lângă celălalt, așa cum se obișnuiseră deja până acum. El era, aproape mereu, prima persoană pe care o vedea dimineața când se trezea și constată că asta îi făcea mare plăcere.

– Acum, ne aflăm suficient de adânc în pădure, încât dușmanii voștri nu vă vor găsi odată ce zăpada va începe să cadă.

De cealaltă parte a poienii, Sulia, care de obicei împărțea același adăpost cu Luba și Rosalia, îi privea în timp ce își îmbina crengile pe care ea însăși le adunase.

– Dar nu vom lăsa urme în zăpadă? întrebă Aleksander. Vom fi mult mai evidenți dacă vor veni să ne caute.

– Veți construi adăposturi în pământ, atât pentru căldură, cât și pentru a vă ascunde. Și vă veți deplasa prin împrejurimi doar când va ninge, iar zăpada vă va acoperi urmele. Nopțile sunt lungi și zilele sunt cenușii. E mai ușor să dispari în anotimpul rece.

Aleksander nu spuse nimic până când își termină de îmbinat adăpostul, adăugând scoarța pe acoperiș.

– Când vorbești despre iarnă, Yona, nu folosești niciodată cuvântul *noi*, spuse Aleksander în cele din urmă, întorcându-și privirea către ea. Intenționezi să pleci?

Ea tăcu vreme îndelungată pentru că nu știa care era răspunsul corect.

– Așa a fost planul dintotdeauna, nu-i așa? Că voi rămâne doar până când nu veți mai avea nevoie deloc de mine?

Aleksander așteptă până când ea îl privi în ochi.

– Încă mai avem nevoie de tine, Yona, spuse el cu voce joasă.

– Aleksander...

– Te rog. Nu pleca.

– Veți supraviețui fără mine.

– Dar cred că îmi vei lipsi mult prea mult. Își drese glasul. Tuturor, vreau să spun. Acum, ești una de-a noastră. Rămâi... dacă și tu vrei asta.

Ea îl privi îndelung și în privirea lui văzu un viitor pe care nu și-l imaginase niciodată pentru ea însăși, un viitor plin de zâmbete și prietenie în locul tăcerii și al singurătății. Poate chiar un viitor plin de iubire.

– Da, spuse ea încet. Vreau.

Dar chiar în clipa în care spuse acest lucru, vântul suflă și ea îl auzi șoptindu-i, șuierând un avertisment.

Două zile mai târziu, găsiră un loc, adânc în pădure, la două ore de mers de cel mai apropiat râu. Yona petrecu încă o zi în căutarea unei surse de apă subterană înainte de a săpa o fântână de mică adâncime și a reveni pentru a-i spune grupului că își găsiseră locul pentru iarnă. Nimeni nu avu nimic de obiectat.

Începură cu acoperișurile pentru adăpost făcute din scoarță de copac, însă în a doua zi, săpau cu toții în pământ, cu lopeți improvizate, toți cu excepția copiilor. Fetițele alergau primprejurul poienii, prefăcându-se că sunt zâne ale pădurii, în timp ce Daniel râdea la ele din culcușul lui din stuf. Râsetul lor o făcu pe Yona să zâmbească, cu toate că o dureau mușchii. Asta e ceea ce salvau ei – un viitor de zâmbete pentru acești trei copii inocenți, poate chiar și pentru copiii pe care Pessia, Leah și Daniel urmau să îi aibă ei înșiși într-o bună zi. De milioane de ori se întrebă Yona de ce lumea permitea ca vieți precum ale lor să fie atât de violent nimicite.

Până la sfârșitul săptămânii care urmă, orientându-se după instrucțiunile Yonei, grupul finalizase cele două *zemlianka*[9] mari și unul cu mult mai mic. Spre deosebire de colibele temporare pe care le construiseră în ultimele câteva luni, concepute pentru a fi asamblate și dezasamblate rapid, acestea erau mult mai solide, permanente și protejate. Erau săpate adânc în pământ, cu pereți făcuți din bușteni de aproximativ treisprezece centimetri, cu podele din lemn și cu tavane subterane acoperite cu pământ și susținute de grinzi din bușteni, fiecare având câte o scară îngustă care ducea la intrarea de la suprafață. Acum, înainte de prima ninsoare, ușile adăposturilor erau vizibile, însă odată ce pădurea avea să fie acoperită de o pătură de zăpadă, acestea aveau să dispară. Avea să îi ia grupului câteva săptămâni în plus să construiască sobe din cărămizi făcute din pământ și hornuri pentru căldură,

iar Yona avea să le arate cum să le facă, așa cum le făcuse în fiecare an al vieții ei împreună cu Jerusza, atunci când se pregăteau pentru gerul iernii.

Totodată, grupul construi separat un buncăr subteran mai mic pentru depozitarea alimentelor, pe care Yona era nerăbdătoare să înceapă să îl umple înainte ca frigul să le îngreuneze căutarea, și o mică latrină. În final, după un interval de două săptămâni, ei își aveau cu toții casele lor reale, semipermanente, pentru prima dată după mulți ani.

Cât timp Leib, Aleksander și Moshe vânau și pescuiau, femeile adunau plante și fructe de pădure, Leon și Oscher aveau grijă de o afumătoare mare, iar Yona se aventura în pădure, în fiecare zi, pentru a aduna ierburi și a le pune la uscat. În curând, pământul avea să înghețe și să se întărească, iar leacurile naturii aveau să rămână în sol până la primăvară.

Când trăise cu Jerusza, făcuseră asta în fiecare an, uscând plantele pe care le adunau, măcinându-le pe unele pentru ceaiuri și comprese, iar pe altele lăsându-le întregi. Însă, pentru un grup de cincisprezece persoane – toți de vârste diferite – nevoile erau mai mari. Astfel, Yona adună coada șoricelului, pelin, cicoare și mușețel. Culese frunze de *dziurawiec*[10] pentru îngrijirea rănilor, liliac negru și coada șoricelului pentru febră, podbal pentru tuse, frunze de urzică pentru slăbiciune musculară, rozmarin pentru afecțiuni ale inimii, tulpini de coada-calului pentru umflături și tătăneasă pentru a trata oasele rupte și artrita. Până când aerul căpătă miros de zăpadă, ea încropise un întreg cabinet medical cu plante uscate și macerate care aveau să-i ajute să treacă iarna cu bine.

Într-o dimineață de început de decembrie, Yona se trezi înainte de răsăritul soarelui și, chiar din cuibul ei de sub pământ, simți schimbarea din aer. Își trase pe ea haina de lână și ieși la suprafață, unde fulgii de nea cădeau, agățându-se de pământ doar pentru o secundă sau două, înainte de a dispărea pentru totdeauna în pământ. În curând, zăpada avea să se așeze, însă pentru primele câteva minute, era ca și cum cerul și pământul se întâlniră, devenind unul și același.

Își înclină capul spre cer și simți fulgii de nea sărutându-i obrajii. Prima zăpadă din anotimp în adâncurile pădurii era întotdeauna magică și, cu toate că Yona trăise aproape douăzeci și patru de ierni, farmecul ei nu dispăruse niciodată. Deși știa că fulgii delicați de zahăr erau vestitorii pericolului ce avea să vină, al unei ierni care avea să le testeze rezistența

tuturor, nu le putea nicicum nega frumusețea cu care pluteau ușor în jos din cerul liniștit.

– Yona.

Îi auzi vocea lui Aleksander în spate și se întoarse speriată, trezindu-se din vis. Stătea în dreptul intrării în marele adăpost de tip *zemlianka*, privind-o.

– Aleksander. Își puse mâna deasupra inimii care o luase la galop. Nu te-am auzit. De ce te-ai trezit?

Ezită și traversă poiana pentru a i se alătura. La fel ca și ea, era îmbrăcat cu o haină de lână și, cu toate acestea, simți cumva căldura apropierii lui când brațul lui i-l atinse în treacăt pe al ei.

– Nu mai puteam dormi. E frumos, nu-i așa?

Priviră amândoi înspre cer și, pentru o clipă, simțiră că sunt singuri în pădure. Ceilalți din grupul lor dormeau și toate animalele își căutară adăpost din calea frigului. Singura mișcare era cea a zăpezii. În clipa în care Yona își întoarse din nou privirea înspre Aleksander, ochii lui erau deja fixați asupra ei.

– E greșit să îți placă atât de mult prima ninsoare? întrebă ea.

– Greșit?

– Ninsoarea aduce cu ea pericole mari. E oarecum ciudat să o întâmpini cu bucurie. Venirea ei nu înseamnă decât că viața va deveni mai complicată.

Nu era sigură că el pricepu ce dorea să spună până în clipa în care o luă de mână. Nici unul dintre ei nu avea mănuși, iar mâinile le erau înghețate, cu toate acestea, se încălziră brusc în clipa în care își împreunară degetele.

– Poate că lucrurile cele mai complicate sunt și cele mai frumoase, spuse Aleksander încet.

Și, întorcându-se pentru a-l privi din nou, Yona nu reuși să își mai desprindă mult timp privirea de la el. Când își întoarseră din nou privirile înspre magia cerului, simțiră pentru o clipă că în lume se așternuse pacea.

Mai târziu, când ceilalți se treziră și ieșiră în lumea vopsită în alb, Yona simți un val neașteptat de căldură revărsându-se asupra ei. Să vadă surprinderea, bucuria de pe chipurile celorlalți era pur și simplu fermecător. Fetițele alergau prin poiană, râzând și încercând să prindă zăpada cu limbile lor, în timp ce Daniel, privea pur și simplu înspre cer, cu ochii mari, fără să clipească. Oscher și Bina se legănau îmbrățișați, până și Rosalia privi înspre cer cu ochii în lacrimi.

Însă zăpada avea, în cele din urmă, să forțeze grupul să rămână înăuntru, în buncărele lor, pentru intervale lungi de timp și astfel, după ce își urară noapte bună în acea seară și se întoarseră în adăposturile lor, se așternu o liniște apăsătoare și sumbră, cu toate că lumea din jurul lor se îmbrăca în culoarea speranței și a păcii.

Aleksander, Leib, Miriam, Bina, Oscher, Luba și Sulia împărțeau unul dintre adăposturile mari, în timp ce Moshe, Leon, Rosalia, Ruth și copiii îl împărțeau pe celălalt. Yona îl avea pe al său, cel mai mic și mai rudimentar dintre toate, pe care îl construise în întregime doar ea, în timp ce restul se odihniseră. Totul se aranjase așa fără discuții – o împărțire similară cu cea pe care o avuseră pentru a se adăposti în fiecare seară pe vremea când făceau doar colibe temporare – și Yona se bucurase că nu încercase nimeni să împartă adăpostul cu ea. Faptul că făcea parte dintr-un grup, după o viață întreagă de singurătate, era încă tulburător și ciudat, iar ea avea nevoie de aceste nopți întunecate de solitudine pentru a putea respira.

Abia aținise în acea noapte a primei ninsori, când auzi un ciocănit la ușa micului ei adăpost. Sări direct în picioare, cu ochii mari cercetând în întuneric. Apoi, chiar în clipa în care se întinse să ia cuțitul pe care îl ținea mereu alături când dormea, auzi o voce șoptită de partea cealaltă a ușii.

– Yona? Yona, ești trează?

Într-o clipă, trecu de la spaimă la confuzie.

– Aleksander? întrebă ea.

– Pot să intru?

Fără a răspunde, se ridică din culcușul ei de stuf și merse de-a bușilea de-a lungul încăperii înguste pentru a da la o parte stâlpul din lemn care fixa ușa. Celelalte adăposturi *zemlianka* fuseseră concepute cu tavane mai înalte pentru a se simți în ele aproape la fel ca și în casele de la suprafața pământului, însă Yonei îi plăcea senzația de a fi îngropată în pământ, în siguranță, departe de lumea de deasupra. Nu avea nevoie decât de un spațiu suficient pentru culcușul său, pentru mica ei colecție de lucruri și pentru soba care să-i dea căldură.

Imediat ce deschise ușa, vântul pătrunse în încăperea îngustă și câțiva fulgi se strecurară într-o rafală. Focul din soba aflată în colț pâlpâi, modelând umbre care dansară pe chipul lui Aleksander. Stătea ghemuit în fața ușii, cu fața înroșită de frig. Instinctiv, Yona cercetă întunericul din spatele lui, însă era singur.

– Repede, intră, spuse ea și se dădu la o parte, făcându-i loc să se strecoare pe lângă ea, apoi închise ușa în urma lui, lăsând iarna afară.

Era pentru prima dată când Aleksander se afla aici, împărțind același spațiu cu ea. Privi în jur preț de câteva secunde, iar ea se abținu să nu zâmbească; tavanul se afla la mică distanță de podeaua din lemn, iar trupul lui era curbat, asemenea unui semn de întrebare, pentru a încăpea înăuntru.

– Vrei să iei loc? întrebă ea.

Bărbatul dădu din cap în semn de mulțumire, așezându-se pe singurul loc disponibil, pe marginea culcușului ei din stuf. Ea ezită puțin înainte de a se așeza lângă el.

– Totul e în regulă, Aleksander? E cineva rănit?

– Nu, nu, totul este în regulă, spuse el în grabă.

Își dădu jos căciula și o frământa în mâini. Ea își dădu brusc seama că era agitat.

– Adăpostul tău. E drăguț, Yona.

Ea râse, însă îngrijorarea i se zbătea în piept ca un fluturaș nesigur.

– Ai venit la miezul nopții pentru a-mi spune asta?

Întorcându-se înspre ea, umbrele focului îi dansau pe față, expresia îi era serioasă, iar chipul i se afla la doar câțiva centimetri distanță de al ei.

– Nu. Eu... eu am venit să îți mulțumesc.

– Să-mi mulțumești?

– Pentru toate astea. Pentru tot ce ai făcut pentru noi. Pentru că ai rămas. Știu că ai spus că vei pleca atunci când ne vom descurca singuri. Însă acum, sper.... sper că nu vei pleca.

Cuvintele lui fură întrerupte de un șuierat sinistru ce se auzi afară, vântul vâjâind printre copaci. Furtuna se întețea. Ea încercă să mai destindă atmosfera.

– Cu siguranță nu voi pleca nicăieri pe vremea asta, Aleksander.

Strânse căciula în mâini de câteva ori și apoi o privi din nou. Păru că îi cercetează chipul, privirea lui oprindu-se mai întâi asupra ochilor, coborând mai apoi înspre buze.

– Nu m-am referit la seara aceasta. Am vrut să spun... Niciodată. Sper că vei rămâne cu noi, Yona. Ceea ce vreau să spun este că sper că vei rămâne cu *mine*.

Yona nu se așteptă ca el să se întindă înspre ea, să își lipească buzele de ale ei, însă, când o făcu, se simți exact așa cum știa că trebuia să se simtă,

deși nu mai fusese niciodată sărutată până atunci. Se încordă pentru o clipă, surprinsă, apoi expiră, respirația ei întâlnind-o pe a lui, apoi se întinse înspre el și își închise ochii.

La început, gura lui ezită, însă când îi simți răspunsul, Aleksander îi puse o mână pe după gât, trăgând-o ușor înspre el, apoi, când limba lui îi despărți buzele, ea îi simți vibrația geamătului ușor care-i ieși din piept. Îl simțea în tot corpul ei, cu toate că doar buzele și mâinile lui o atingeau. Simți furnicături pe piele și o căldură care îi învălui tot trupul și care se îndreptă brusc între picioare. Când el se trase în spate, ea se întinse instinctiv după el, dorindu-l deja înapoi.

Fata își deschise ochii, cu respirația întretăiată, și îl zări privind-o, studiindu-i chipul.

– Este în regulă, Yona? Nu am știut...

Ea nu-și găsea cuvintele, astfel că își lipi apăsat buzele de ale lui, cu frenezie, cu disperare, întrerupându-l. El ezită doar pentru o secundă, apoi o trase înspre el, în brațele lui, deasupra lui, cu picioarele desfăcute. Gemu din nou, iar ea îi simți geamătul în propriul piept, apoi își puse mâinile sub coapsele ei și o trase mai ferm înspre el, sărutând-o acum cu și mai multă înfocare. Cu mâna stângă ținând-o încă de după gât, își strecură mâna dreaptă sub bluza ei pierzându-și amândoi răsuflarea în clipa în care degetele lui reci îi atinseră unul dintre sfârcuri, dându-i fiori în tot corpul.

– Încă e totul în regulă? șopti el cu gura lipită de a ei.

– Mmm-hmmm.

Asta fu tot ce reuși să spună, însă, în loc să o sărute din nou, el se opri și o privi.

– Ai mai făcut asta vreodată?

Respira cu greu și se întrebă dacă și pupilele ei erau la fel de dilatate ca și ale lui. Îl privi câteva secunde înainte de a șopti.

– Aleksander, nu am mai cunoscut nici un bărbat înaintea ta.

– Nu trebuie să...

– Știu, murmură ea, întrerupându-l din nou. Nu te opri.

El ezită doar pentru o clipă, apoi se întinse din nou înspre ea, unindu-și buzele cu ale ei, punându-și ambele mâini înapoi pe coapsele ei. Apoi, mâinile i se strecurară sub bluză, trăgând-o de pe ea, și-o scoase mai apoi pe a sa, astfel că, în răcoarea adăpostului ei strâmt, ardeau fierbinți, unul lângă celălalt, piele lângă piele.

Nu mai rămase nimic de spus, el se așeză deasupra ei, atingându-i ușor întregul trup, făcând-o să simtă lucruri pe care nu le cunoscuse niciodată, ghidându-i mâinile de-a lungul trupului lui, atât de neobișnuit, și în cele din urmă o pătrunse. În clipa în care ea țipă, el se opri, stând aplecat deasupra ei și îi șopti:

– Vrei să mă opresc?

– Nu, răspunse ea imediat, trăgându-l înapoi și închizându-și ochii, lăsând senzațiile să îi invadeze trupul.

Când terminară, rămaseră întinși pe spate în răcoarea încăperii, ea stând cu capul sprijinit pe pieptul lui, iar el cu brațul încolăcit pe după gâtul ei. Îi ascultă bătăile inimii și își simți propriul puls galopând în același ritm. Își închise ochii și îi inspiră mirosul, întrebându-se ce aveau să însemne toate astea. Citise suficient de multe lucruri în textele științifice pe care i le dăduse Jerusza încât să poată înțelege biologia a ceea ce se întâmplase între ei, însă nimeni nu o avertizase că-și va simți inima pe cale să explodeze, că-și va simți trupul atât de plin, dar și atât de gol, că, în scurt timp după ce liniștea avea să se instaleze, mintea avea să i se umple de întrebări și temeri.

Însă Aleksander o sărută în creștet și îi șopti:

– Yona, cred că te iubesc.

Abia atunci vocile pline de îndoială din mintea ei tăcură în sfârșit.

Își adânci fața în pieptul lui. Avea suficient timp pentru întrebări mai târziu. Pentru moment, tot ceea ce conta era asta.

– Și eu cred că te iubesc.

Să fi fost oare așa? Asta să fi fost ceea ce simțea? Zâmbi cu fața afundată în pielea lui, uimită de cuvintele pe care le rostise.

– Și eu te iubesc, Aleksander.

Adăpost în pământ, buncăr subteran (în limba rusă în original)
Sunătoare (în limba poloneză în original)

CAPITOLUL 12

Nimeni din tabără nu păru surprins să-l vadă pe Aleksander ieșind din adăpostul Yonei în dimineața ce a urmat, iar Rosalia îi puse o mână pe braț Yonei în timp ce mergeau să pună capcane pentru animale.

– Mă bucur pentru tine, spuse femeia cu părul ca focul, zâmbind ușor. Meriți să fii fericită. Amândoi meritați.

– Asta este? Fericirea?

În lumina zilei, Yona simți un amestec ciudat de exaltare și teamă. Puteai pierde atât de mult deschizându-ți inima și ea nu înțelesese niciodată acest lucru până aseară, când ușile inimii ei fuseseră larg deschise. Acum se simțea goală, expusă, ca și când s-ar fi trezit fără o armă, fără un plan, în bârlogul unor urși care hibernau. Yona se simți stânjenită și privi înspre Rosalia.

– Poate nu a însemnat nimic pentru el.

– Doar un nebun ar frânge o inimă în asemenea împrejurări. Dacă Aleksander a venit la tine, este pentru că vrea să fie cu tine și pentru că speră că și tu simți la fel.

Yona reflectă la aceste cuvinte în tăcere.

– Cred că vreau, spuse ea în cele din urmă.

– Toți am pierdut atât de multe. Când găsim fericirea, în special acolo unde nu ne așteptăm să o găsim, trebuie să facem tot ce ne stă în putință pentru a o păstra cu grijă, nu crezi? Era o anumită tristețe în vocea Rosaliei în timp ce îi strângea mâna Yonei și adăugă: Te rog, nu te îngrijora!

Însă Yona *era* îngrijorată și nu se putea stăpâni. Era bucuroasă că adunase hasmațuchi și troscot, împreună cu alte plante medicinale, însă nu își imaginase vreodată că avea să fie chiar ea cea care să aibă nevoie de ele. Știa că și plantele puteau să dea greș și asta o îngrijora. O sarcină în inima pădurii întunecate putea fi letală, atât pentru mamă, cât și pentru copil și, cu oameni aflați pe urmele lor, plânsetul inocent al unui nou-născut putea trăda întregul grup. Pur și simplu, Yona nu putea rămâne însărcinată și își

promise să fie mult mai atentă pe viitor, dacă avea să existe un viitor pentru ea și Aleksander.

După acea primă noapte, fără a purta vreo discuție în privința asta, Aleksander se mută în adăpostul Yonei și în fiecare noapte dormi cu brațele încolăcite strâns în jurul ei, de parcă, până și în somn, îi era teamă să îi dea drumul. El continuă să patruleze prin împrejurimi o dată la fiecare trei nopți, făcând schimb cu Leib și Rosalia și, când partea lui de culcuș era goală, Yona simțea un amestec ciudat de libertate și singurătate. Nu era încă obișnuită să își împartă viața cu altcineva, chiar și după câteva luni petrecute cu grupul, astfel că era reconfortant pentru ea să aibă loc să respire. Însă îi simțea lipsa când era plecat și adesea îi era greu să adoarmă, deoarece, atunci când își închidea ochii, își imagina toate scenariile îngrozitoare care i se puteau întâmpla în întuneric. Era pentru prima dată în viața ei când ținuse suficient de mult la cineva încât să își facă griji dacă l-ar pierde; știuse întotdeauna că Jerusza își putea purta singură de grijă. Dar acum își dădu seama că dragostea o face vulnerabilă. Era un sentiment care nu îi plăcea.

La început de decembrie friguros, fiind înfometați după o zi frustrantă de vânătoare, Aleksander îi reaminti în șoaptă că Hanuka avea să înceapă în următoarea seară. Stăteau întinși unul lângă celălalt în întuneric și se simți ușurată știind că nu putea să-i vadă lacrimile izvorâte în ochi pe neașteptate. Cunoștea bine povestea referitoare la miracolul uleiului ritualic pe care Macabeii îl ardeau timp de opt zile, însă nu sărbătorise niciodată prea mult. Jerusza sculptase mereu o menoră în care aprinseseră cu supunere lumânări, dar o făcuseră în tăcere, Jerusza sărind peste unele seri în care avusese altceva de făcut. Se gândi pentru o clipă la dorința pe care o simțise într-o noapte răcoroasă de vineri, în anul 1931, când urmărise de afară, prin geam, o familie sărbătorind prima noapte a Festivalului Luminilor. *Obiceiuri prostești*, le numise Jerusza, însă Yona jinduise tot timpul după magia pe care o întrezărise prin geamul ferestrei, reflectându-se pe chipurile lor în lumina lumânării. Era oare posibil să participe, în sfârșit, la una dintre tradițiile la care tânjise mereu?

– Mama obișnuia să facă *latke*[11] și *sufganiyot*[12]. Știi ce sunt acelea? Gogoși umplute cu dulceață, șopti Aleksander în întuneric, neobservându-i lacrimile.

Yona îi simți zâmbetul din voce, dar și tristețea, durerea pentru lucrurile pierdute.

– Vom aprinde o menoră în fiecare seară și vom cânta *Ma'oz Tzur*.

Yona știa cântecul din cărțile pe care le citise și de la Jerusza care îl recita cu voce tare într-o monotonie lipsită de emoție. Fusese singurul mod în care bătrâna femeie onorase o sărbătoare.

– *Ma'oz Tzur Yeshu'ati, lekha na'eh leshabe'akh*, murmură Yona.

Aleksander zâmbi și continuă versul în locul ei în ebraică, vocea lui gravă îmbrăcând cuvintele într-o melodie tânguitoare pe care nu o auzise niciodată.

– *Adăpostul meu, stânca mântuirii mele! Este plăcut să îți aduc laude*, cântă el. *Fie ca lăcașul nostru de cult să fie refăcut. Și acolo îți vom aduce mulțumirile noastre. Când îl vei fi nimicit pe dușmanul care latră. Atunci vom sărbători prin cântec și psalmi sacrificiul aflat pe altar.*

Yona își închise ochii și își sprijini capul pe pieptul lui. Îi auzi inima galopând mai tare ca de obicei.

– Ce frumos! Cred că îți este foarte dor de familia ta.

El tăcu pentru o vreme, răsuflarea îi era greoaie și caldă, apoi Yona simți cum o lacrimă îi alunecă din ochiul drept, pătrunzând în materialul aspru al cămășii lui. El nu schiță nici un semn că ar fi observat-o.

– Au luat totul, Yona. Totul. Cum aș putea vreodată să iert așa ceva? Cum aș putea purta altceva în afară de ură în inima mea pentru oamenii care mă urăsc, care îmi urăsc poporul atât de mult încât să ne ucidă pe toți?

Răceala din vocea lui îi dădu fiori.

– Poate că nu poți, spuse ea după o vreme. Poate că nu trebuie. Poate că nu putem scăpa de lucrurile care ne torturează. Poate că tot ceea ce putem face este să trecem prin toate cum știm cel mai bine.

– Nu știu cum să o opresc furia aceasta, murmură el, apoi tăcu o vreme. Uneori mă urăsc pentru faptul că am supraviețuit. Și ce să fac cu atâta ură?

Durerea din vocea lui îi frânse inima. Nu putea spune nimic care să schimbe ceea ce simțea. Uneori, cuvintele pot muta munți, alteori pot să nu însemne absolut nimic.

– Cred că există un motiv pentru care te afli încă aici, Aleksander, spuse ea mult mai târziu, când găsi, în sfârșit, cuvintele care păreau potrivite. Ai supraviețuit pentru că Dumnezeu se folosește de tine pentru a-i ajuta pe alții să supraviețuiască.

Însă Aleksander adormise deja, pieptul lui ridicându-se și coborând în timp ce umbrele continuau să îi devoreze sufletul.

În ziua următoare, în vreme ce zăpada se așternea ușor și cât timp Aleksander fu plecat cu Leib să verifice niște capcane pe care le instalaseră la o jumătate de zi distanță de tabără, Yona ieși la suprafață luându-și toporul cu ea, tăie o bucată mare de lemn uscat și înghețat și îl aduse cu ea în micul ei adăpost. Nu mai sculptase de pe vremea când era fetiță, disperată fiind pe atunci să aibă companie, chiar și a unor creaturi imaginare, însă își aminti imediat cum să facă. Aproape că îi simți mâinile Jeruszei așezate peste ale ei când își scoase cuțitul și începu încet, cu pricepere, să radă fâșii de lemn, tăind în aceeași direcție cu fibra. Apoi, cu tăieturi mai mici, sculptă trăgând ușor cuțitul înspre propria-i inimă, până când forma de bază luă contur, o netezi și o finisă timp de câteva ore până când se declară mulțumită de rezultat. Cât timp îl așteptă pe Aleksander să se întoarcă, merse în cămara grupului aflată în interiorul adăpostului mare și scoase nouă lumânări pe care le făcuse în toamna aceea cu sfoară din urzici și ceară de albine. De obicei, grupul păstra lumânările pentru a întâmpina Sabatul în fiecare vineri seara, însă ar fi rămas oricum suficiente.

Revenind în adăpostul ei, Yona așteptă până când Aleksander intră pe ușă, odată cu el aducând și o rafală de zăpadă. Îi arătă obiectul care fusese doar o bucată de lemn cu câteva ore mai devreme, el îl privi, apoi se uită din nou spre ea cu îndoială.

– Ai făcut o menoră? întrebă el.

– Știu că nu e cea mai importantă sărbătoare evreiască, spuse ea. Dar reprezintă lumina în întuneric. Speranța într-un miracol. Eliberarea din moarte. Și m-am gândit că va avea o însemnătate pentru fiecare dintre noi în această seară.

Aleksander aprobă ușor din cap și, fără a-și dezbrăca haina, veni în fața ei, examină liniile fin conturate în lemn, brațele pentru opt lumânări așezate în șir și brațul mai înalt din mijloc pentru *shamash*, lumânarea centrală.

Își ridică privirea, cu ochii larg deschiși de uimire.

– Yona, e perfectă. Eu... eu nu știu cum să-ți mulțumesc.

Un sfert de oră mai târziu, când soarele aluneca înspre orizont, întregul grup se adună în marele adăpost *zemlianka*, cel pe care Moshe, Leon, Rosalia, Ruth și copiii îl împărțeau. Yona se bucură că făcuseră adăposturile mai mari decât era necesar, suficient de mari pentru a se putea

mișca în ele, asta făcând posibilă adunarea în grup, cu toate că mai rămânea foarte puțin spațiu.

– Priviți ce a făcut Yona, spuse Aleksander ridicând menora pentru a putea fi văzută de toată lumea.

Se auziră câteva exclamații în grup, iar Yona, emoționată, scoase lumânările din buzunar și le așeză pe fiecare braț.

– Lumină în întuneric, spuse Aleksander, privind în ochii Yonei. Speranța într-un miracol.

Câțiva dintre cei din grup murmurară plini de uimire cuvinte de recunoștință, apoi sunetele se stinseră când Leon, cel mai în vârstă dintre ei, le făcu semn să tacă, pășind în față pentru a aprinde lumânarea centrală, *shamash*, în sobă, și folosind-o pentru a aprinde prima lumânare. Moshe recită binecuvântarea menorei, onorându-l pe Dumnezeu pentru poruncile și pentru miracolele față de strămoșii lor, pentru că le dăduse viață și pentru că îi sprijinise. Însă cumva, chiar în timp ce Yona privea în jur la capetele plecate, la expresiile sobre ale celorlalți adulți, singurătatea ei persista, la fel ca și tristețea. Hanuka, așa cum știa ea, trebuia să reprezinte sărbătorirea unui miracol, însă era greu de imaginat un miracol aici, unde pierduseră cu toții atât de multe lucruri, unde până și supraviețuirea lor părea a fi mai mult o întâmplare norocoasă decât o parte din planul lui Dumnezeu.

La două săptămâni după intrarea într-un nou an greu, temperaturile crescură cu câteva grade și viscolul puternic de mai înainte se transformă treptat într-o ninsoare ușoară, fiind vremea perfectă pentru a se aventura afară după aproape o lună de stat în subteran. Chiar dacă grupul mai avea încă o rezervă bunicică de gălbiori, carne afumată, pește și fructe de pădure, Yona era nerăbdătoare să verifice o parte din capcanele pentru animale puse de ei și să le arate câtorva dintre ei cum să pescuiască iarna, când iazurile erau înghețate la suprafață. Ningea încă suficient de mult pentru a le șterge urmele, iar peste zi, vremea era suficient de temperată cât să poată petrece câteva ore afară fără să înghețe.

Rosalia fu de acord să patruleze în jurul taberei cât timp Aleksander se oferi să îl ia pe Leib cu el și să verifice capcanele instalate prin pădure. Luba și Sulia se oferiră voluntare să topească niște zăpadă și să spele cu săpun din grăsime animală câteva dintre hainele membrilor grupului, în

timp ce Moshe, Leon și Oscher întrebară dacă puteau merge și ei cu Yona în expediția de pescuit la copcă.

Se deplasară încet după ce părăsiră tabăra, înaintând cu greu înspre o mlaștină înghețată aflată în apropiere. Șchiopătatul lui Oscher îi întârzia, dar Moshe merse încet alături de el, oferindu-i umărul său pentru sprijin, în timp ce Leon merse cu câțiva pași înainte alături de Yona.

– Suntem norocoși că te cunoaștem, Yona, spuse Leon după ce merseră un timp într-o tăcere confortabilă.

Era un bărbat tăcut, un fost profesor care nu vorbea decât atunci când avea ceva important de spus, o fire foarte secretoasă. Yona respecta acest lucru, îi respecta tăcerea, respecta faptul că își folosea glasul doar atunci când era important.

– Și eu simt același lucru, răspunse Yona. Față de voi toți.

Își înclină capul pentru a o studia.

– Trebuie să fie greu pentru tine. Ești obișnuită cu singurătatea.

Yona aprobă din cap, apoi se așternu ușor tăcerea între ei, zăpada scârțâindu-le sub tălpile ghetelor. Căra în spate un coș mare făcut din salcie, cel pe care avea să-l folosească pentru a prinde peștii și pentru a-i transporta acasă, făcând-o oarecum să se simtă ca și când ar fi avut aripi. Privi înapoi și își încetini ușor pasul pentru a-i acorda mai mult timp lui Oscher, care părea că se chinuie să țină pasul cu ei. Simți un val de îngrijorare pentru el. Să fi greșit oare că acceptase să îl ia cu ei? Să-l fi pus oare în pericol? Și totuși, cu siguranță ar fi fost mult mai rău să-l fi lăsat în urmă simțindu-se complet inutil.

– În cazul meu este invers, spuse Leon după o vreme, reluând conversația.

În jurul lor, zăpada continua să cadă ușor printre copacii goi care păziseră pădurea sute de ani. Lumea era tăcută, nemișcată, liniștită.

– Eu sunt obișnuit să fiu în preajma oamenilor, cu familia, cu prietenii, cu negustorii, cu rabinul, cu vecinii mei. Aici, mă simt foarte izolat, se destăinui Leon.

Yona își dădea silința să înțeleagă acest lucru.

– Nu te ajută faptul că împarți adăpostul cu Moshe, Rosalia, Ruth și copiii?

Leon oftă.

– A fost plăcut să am copiii în preajmă. Ei nu știu suficient de multe despre lume încât să înțeleagă cu adevărat ce se întâmplă, ceea ce ne

permite să ne prefacem pentru o clipă că nu ne luptăm pentru viețile noastre, trăind sub pământ asemenea animalelor. Însă Pessia se trezește adesea având coșmaruri și mă întreb ce demoni pot să bântuie visele unor ființe atât de fragede. Ceilalți au fost o alinare pentru mine, bineînțeles, dar, într-un fel, faptul că ne aflăm împreună doar ne amplifică singurătatea. Au devenit familia mea, însă nu sunt cu adevărat familia mea, nu-i așa? Familia mea adevărată este moartă, toți, și faptul că îi simt pe alții respirând alături de mine noaptea îmi reamintește de respirația celor care nu mai sunt acolo, care nu vor mai fi niciodată acolo. Oftă din nou și privi în altă parte. Mi-e teamă că, petrecând tot mai mult timp împreună în subteran, viața mea de dinainte se îndepărtează treptat. Și nu sunt pregătit încă să las în urmă acea viață.

Fusese pentru prima dată când Yona îl auzi pe Leon vorbind atât de mult și cuvintele lui triste îi sfâșiară inima.

– Nu cred că trebuie să renunți la vechea ta viață pentru a avea una nouă, spuse ea după o vreme.

El zâmbi trist.

– Bineînțeles că da. Tu mai ești aceeași persoană care erai înainte de a te hotărî să ni te alături? Nu cred că mai ești. Trebuie să evoluăm, cu toții, altfel ne ofilim, dar asta înseamnă, totodată, că ne îndepărtăm pe zi ce trece de trecutul nostru. Și, Yona, mie mi-a plăcut trecutul meu. Îmi este teribil de dor de el, de viața pe care o clădisem, de oamenii pe care i-am iubit.

– Îmi pare rău, Leon.

Cuvintele fură complet nepotrivite.

– Nu este vina ta, bineînțeles, spuse Leon.

Dar dacă el se înșela? Dacă sângele ei german o făcea să fie vinovată? Era ceva la care se gândise mult în ultima vreme. Dacă sângele evreiesc făcea o persoană să fie evreică, atunci, sângele german ce o făcea pe ea să fie? Dacă moștenirea miracolelor făcea parte din dreptul de naștere al cuiva, se întâmpla oare același lucru și cu moștenirea păcatelor?

– Așa cum am spus, adăugă el, neștiind ce furtună avea loc în interiorul ei, suntem recunoscători că te avem alături de noi.

După o oră de mers, ajunseră la albia mlăștinoasă a unui râu, care era, așa cum Yona spusese, înghețat la suprafață, smocuri de iarbă străpungând gheața. Le făcu semn celorlalți să se apropie, iar Oscher, respirând greoi,

adună un morman de frunze și se așeză pe el tremurând, apoi se întinse înspre picior, masându-l și mormăind pentru sine.

– Ești bine? întrebă cu blândețe Yona.

– O, da, bine, bine, spuse în grabă Oscher, însă fața îi era roșie, iar respirația încă nu îi revenise la normal.

Când Leon se aplecă și îi puse o mână pe umăr, Moshe și Yona schimbară priviri îngrijorate.

– Continuă, Yona, adăugă Oscher după câteva secunde. Sunt bine, chiar sunt bine.

Yona ezită, apoi încuviință din cap, dând jos din spate coșul de salcie și aplecându-se deasupra gheții. În curând, respirația avea să îi revină la normal și avea să se simtă stânjenit de îngrijorarea ei. Mai bine își concentra atenția asupra peștelui.

– Secretul pentru a prinde zvârlugi în noroi pe timp de iarnă e simplu, începu ea. Vedeți, sub gheața de la suprafață este puțin oxigen, iar peștii sunt disperați să primească mai mult. Când vom face o gaură în gheață, chiar și una mică, vor veni direct la noi.

În timp ce bărbații priviră, ea luă toporul și ciopli o gaură cu un diametru de treisprezece centimetri în suprafața alunecoasă. Se aplecară cu toții să privească, iar Oscher, a cărui respirație în sfârșit se mai stabilizase, se încruntă.

– Dar nu se întâmplă nimic, spuse el.

– Așteptați! spuse ea.

Puse deasupra unul dintre coșuri și deschise o mică încuietoare de pe fund, potrivindu-l perfect deasupra găurii. Apoi, se ridică în picioare și le făcu semn bărbaților.

– Acum, priviți!

Cei trei bărbați priviră în interior, iar ea zâmbi când Moshe exclamă uimit. Știa exact ce vedeau, chiar și fără să privească, pentru că ea și Jerusza pescuiseră de nenumărate ori, pe timp de iarnă, exact așa. Unul câte unul, atrași de oxigen, peștii grași în formă de șarpe alunecau din gaură, în speranța că vor putea gusta aerul. Însă, odată ce părăseau apa, deschizătura coșului îi oprea să sară înapoi și, astfel, se zbăteau în coșul din salcie uscată până când rămâneau nemișcați.

În următoarea oră, Yona adună zvârlugile când nu se mai mișcară și le puse în coșul mai mare, în timp ce coșul mic continuă să se umple. Când se

umpluse de aproape că dădea pe dinafară, Yona scoase în cele din urmă primul coș din gaura făcută în gheață și privi cum un ultim pește luă o gură de aer proaspăt, aterizând pe gheață, alunecând și zbătându-se nebunește. Împinse în gaură bucățile de gheață tăiate și o închise la loc astfel încât nici un alt pește să nu își mai piardă viața inutil, apoi își îndreptă spatele și îi observă pe bărbați holbându-se la ea.

– Ce este? întrebă ea, devenind brusc conștientă de propria persoană.

– Vom mânca bine timp de câteva zile, cu toții, spuse Moshe încet. Yona, ești un miracol.

Yona își feri privirea, stânjenită.

– Nu e chiar așa de greu când cunoști zona. Însă nu am putea pescui așa dacă ar fi mai frig, peștele nu ar ieși. Și nici nu ne-am putea deplasa dacă nu ar ninge, pentru că urmele noastre ar fi prea evidente. Astăzi a fost o zi norocoasă.

Apoi bărbații șoptiră între ei, iar Moshe se oferi să care unul dintre coșuri și Leon pe celălalt. Yona aprobă din cap și le întinse coșurile, apoi, când porniră ușor înapoi spre tabără, urmându-și propriii pași care abia se mai zăreau în zăpadă, se întoarse la Oscher și îi oferi un umăr pe care să se sprijine. Cu toate că refuzase inițial, respira tot mai greoi după primele minute, iar când se împiedică și aproape căzu, Yona puse o mână fermă pe antebrațul lui și nu îi mai dădu drumul, ținându-l strâns cât timp înaintară prin pădurea înzăpezită.

– Voi doi luați-o înainte, le spuse ea lui Moshe și lui Leon când se apropiară de tabără. Eu și Oscher vă vom urma îndeaproape.

Urmele lor de mai devreme se vedeau încă și știa că ei le puteau urmări până acasă.

Leon și Moshe părură nesiguri, dar se grăbiră să plece, ducând în spate coșurile grele.

– Îmi pare rău, spuse Oscher la câteva clipe după plecarea celor doi bărbați care se făcură nevăzuți în pădurea ce se întindea în fața lor. Vă încetinesc, Yona. Nu ar fi trebuit să vin.

– Nu, mă bucur că ai venit. Și nu te îngrijora. Nu este nici o grabă.

Ninsoarea se înteți se acum, după-amiaza se întunecase, norii se adunaseră deasupra lor, înghițind soarele. Rafale mari de vânt biciuiau pădurea, iar ea îl simțea pe Oscher tremurând alături de ea. Fără cei doi bărbați după care să se țină și care o luaseră înaintea lor, pasul lui încetini și mai mult și,

pentru întâia oară, Yona începu să se întrebe ce putea face în cazul în care bărbatul avea să nu mai poată continua. Era sigură că avea suficientă putere pentru a-l duce în spate, dar avea să o lase? Cu siguranță, avea să îl rănească în orgoliu. Jerusza nu ar fi acceptat să fie tratată ca o invalidă, chiar și în ultimele clipe, și suspecta că nici Oscher nu ar accepta acest lucru. Însă nu îl putea lăsa în frig, pierzându-și viața doar pentru a salva aparențele.

Pe măsură ce el continuă să încetinească, gâfâind din ce în ce mai tare, Yona își cântări opțiunile în minte, motiv pentru care, probabil, îi luă mai mult timp să audă vocile necunoscute din fața lor. De regulă, era atentă la tot ce se petrecea în pădure, însă, acordându-i atenție lui Oscher, lăsase garda jos. Se opri brusc și, punând mâna pe pieptul lui Oscher, îl opri și pe el. Își duse un deget la gură, apoi, în tăcere, ascultă.

Vocea era îndepărtată, mult prea îndepărtată pentru ca Yona să poată înțelege cuvintele, însă era o voce de bărbat și era agresivă. Poate era cineva care ieșise la vânătoare. Dacă ea și Oscher s-ar întoarce, poate ar reuși să îl evite pe străin.

Apoi inima ei tresări la auzul unei alte voci: cea a lui Moshe, ridicată și îngrijorată. Străinul din pădure se răstea acum la Moshe și fiecare celulă din corpul Yonei intră brusc în alertă maximă.

– Așteaptă aici! spuse Yona. În spatele copacului.

După o secundă, scoase cuțitul din teaca de la gleznă și i-l înmână lui Oscher.

– Dar vei avea nevoie de el, ca să te protejezi, spuse Oscher, alb la față de frică.

– Voi fi bine.

Bineînțeles că, dându-i arma, simți cum i se strânge stomacul, însă Oscher era mult mai lipsit de apărare decât ea și, dacă cineva ar fi venit după el în absența ei, cuțitul i-ar fi dat totuși o șansă să lupte.

– Mă voi întoarce cât de repede pot.

Fără a mai spune ceva, se grăbi înspre locul de unde se auzise vocea lui Moshe, picioarele purtând-o iute prin zăpadă, plămânii explodându-i de panică.

Încetini pasul pe măsură vocile se apropiară; dacă putea păstra în continuare elementul surpriză, era în avantaj, cu toate că străinul din fața ei

era înarmat. Se afla suficient de aproape acum pentru a distinge vocile și ezită în clipa în care auzi din nou vocea străinului vorbind în belarusă.

– ...nu există nici un motiv suficient de bun pentru a umbla prin pădure, spuse bărbatul cu ton ferm, cu voce gravă. Vă mai întreb o dată: ce faceți aici? Nu vânați evrei, nu-i așa?

Yona înaintă ușor pe furiș până putu să îi vadă pe Moshe și Leon, stând unul lângă celălalt, încolțiți de un bărbat cu maxilar proeminent acoperit cu o barbă țepoasă, cu umeri lați și cu o pușcă. Ținea arma ațintită direct asupra celor doi bărbați, însă era ceva în expresia lui și în atenția cu care rostise cuvintele care o liniști cumva pe Yona. Vorbise în belarusă rar, cu atenție, de parcă nu era limba cu care se simțea cel mai confortabil, apoi îl auzi și pe Moshe încercând să facă același lucru, încercând cu greu să spună câteva cuvinte în belarusă, cu toate că nu mai vorbise vreo altă limbă în afară de idiș de câteva luni bune.

– Nu, noi nu vânăm evrei, reuși el să spună. Noi pescuim doar. Vezi aici? Aici, avem pește.

Făcu semn înspre coșul din spatele lui și bărbatul păși în față pentru a se uita, lăsând ușor arma în jos.

– De unde l-ați luat?

Bărbatul era îmbrăcat cu ceva ce părea a fi o uniformă militară rusească uzată, avea ghete militare și o haină roasă, iar cămașa și pantalonii păreau prea strâmți pentru el. Cu siguranță, accentul lui nu era rusesc.

– Dintr-un râu aflat cam la un kilometru distanță de aici.

Moshe arătă în altă direcție decât cea în care se afla tabăra sau din care tocmai venise, sperând, evident, că îl putea îndrepta pe bărbat într-o direcție care să nu îl ducă înspre Yona și Oscher sau înspre tabăra lor ascunsă în pădure.

Ochii bărbatului se îngustară.

– Nu există nici un râu în direcția aceea. De ce mă minți?

Ceva se mișcă în umbrele din spatele bărbatului, apoi, brusc, sângele Yonei îngheță. Nu era un animal, era o altă persoană în copac, un alt bărbat. De ce se ascundea? Cine erau acești bărbați? Pentru o clipă se gândi la cei doi soldați ruși care fuseseră cât pe ce să îl ucidă pe Leib doar pentru a se distra. Dar, privind fix la ramurile întunecate și întortocheate, ochii ei se adaptară și putu distinge silueta unei femei tinere cu păr lung, negru, prins într-o coadă împletită, stând ghemuită și respirând greoi.

Yona își duse mâna la gură, înțelegând ce se întâmplă. Acesta nu era un bărbat aflat acolo pentru a le face rău. Acesta era un bărbat care conducea un grup exact ca al ei, era aproape sigură de asta. Nu părea să își dea seama că Moshe și Leon se aflau în aceeași situație ca și el și, când își ridică din nou arma înspre ei, Yona înțelese că nu mai putea să aștepte nici o secundă în plus.

– Așteaptă! spuse ea în idiș, ieșind din tufișuri.

Bărbatul se întoarse către ea, apărându-i pe chip, într-o succesiune rapidă, mai întâi teamă, apoi furie, urmată de confuzie.

– Te rog, spuse ea în idiș. Suntem la fel ca și tine.

Le aruncă câte o privire lui Moshe și lui Leon, care se holbau îngroziți la ea, apoi se uită din nou la bărbat, care nu rostise încă nici un cuvânt. Apropiindu-se de țeava armei lui, care acum era îndreptată înspre ea, se întrebă dacă nu cumva făcuse o greșeală enormă.

– *Ești* evreu, nu-i așa?

Bărbatul păru nesigur, dar se afla acum suficient de aproape de el încât să-i poată citi în ochi. Putu să vadă că bărbatul o înțelesese, fapt care o asigură și mai mult că nu se înșelase. Un sătean belarus nu ar ști atât de bine idiș și nici un partizan rus.

– Cine ești? întrebă bărbatul, vorbind tot în belarusă, însă accentul îl trădă și mai mult.

– *Amkha*.

Acesta fusese primul cuvânt pe care Aleksander i-l adresase în pădure, cuvântul ebraic ce reprezenta faptul că aveau aceeași naționalitate.

Bărbatul lăsă, în sfârșit, arma jos și se holbă la ea.

– Ce faceți aici? Voi toți?

Bărbatul făcu semn înspre Moshe și Leon, însă ochii lui erau îndreptați tot spre Yona. Acum vorbi în idiș, ceea ce însemna că o crezuse și, totodată, că ea nu se înșelase. Fata simți cum tensiunea i se scurgea din trup asemenea apei printre degete.

– Sunteți din vreunul dintre ghetouri? întrebă el.

I-ar fi luat prea mult timp să-i explice trecutul ei, așa că dădu ușor din cap în sens afirmativ.

– Tot grupul nostru este. Și voi sunteți?

– Da.

Bărbatul ezită și aruncă o privire în spatele lui. Din umbră ieși un alt om pe care Yona îl zărise în întuneric, împreună cu femeia cu coadă lungă, care era mai tânără decât își imaginase Yona, neavând mai mult de cincisprezece sau șaisprezece ani. În spatele lor, Yona zări și mai multă mișcare, mai erau și alții ascunși în copaci.

– Mergem de câteva zile bune. Suntem flămânzi. Ne-ați putea... ați vrea să împărțiți cu noi peștele vostru? Nu vă vom fi o povară după aceea.

– Bineînțeles, răspunse Yona instantaneu. Câți sunteți?

El făcu un pas mai aproape și îi studie fața. Avea în jur de treizeci de ani, ochi blânzi, cu toate că expresia lui era încă prudentă. Ea își dădu seama că încerca să se decidă dacă putea să aibă sau nu încredere în ea. Privi din nou înspre Moshe și Leon, apoi chipul i se îmblânzi în cele din urmă.

– Unsprezece. Doi sunt copii. Voi?

– Cincisprezece, spuse Yona.

Făcuse și ea alegerea să aibă încredere în el. Era ceva anume în privirea lui, atât blândețe, cât și determinare. Putu să vadă limpede acum că nu intenționase să le facă rău lui Leon și lui Moshe, că ei reprezentaseră doar o amenințare pentru oamenii lui și că ar fi făcut orice era necesar pentru a-i proteja.

– De cât timp se află grupul vostru aici? întrebă bărbatul.

– De câteva luni.

Era din nou prea dificil să îi explice bărbatului că povestea ei era diferită de a lor, că ea aparținuse dintotdeauna pădurii.

Bărbatul clipi de câteva ori.

– Ați supraviețuit în tot acest timp? În plină iarnă? Dar cum? Noi am părăsit ghetoul din Lida în urmă cu doar două săptămâni. Am crezut că știm bine pădurea, însă... suntem flămânzi. Nu am mai fost niciodată în pădure pe timp de iarnă și m-am gândit că...

Vocea lui se stinse, sunând a înfrângere și a neputință.

Yona privi înspre Moshe și Leon și încet, cu gravitate, Leon aprobă din cap.

– Vino! spuse Yona. Vă vom arăta.

Leon încuviință din cap încă o dată, iar ea privi înapoi înspre bărbatul cu ochi blânzi, dar și înspăimântați totodată. Acum văzu limpede, îi confundase teama cu agresivitatea.

El îi fixă privirea pentru încă o clipă, apoi făcu semn înspre pădure în spatele lui. Yona privi cum ieșiră, alăturându-i-se bărbatului și femeii care se aflau deja acolo, încă alți cinci bărbați și o femeie care ținea de mână doi băieței. Expresiile lor erau epuizate, bântuite, iar obrajii le erau scobiți de foame. Yona își simți inima sfâșiată, în special pentru cei doi copii, care erau doar cu puțin mai mari decât fetițele lui Ruth. Păreau înspăimântați și slăbiți, iar Yona își dădu seama că trebuia să îi ajute. Se uită din nou la primul bărbat care încă o mai privea, apoi se întoarse înspre Moshe și Leon.

– Conduceți-i către tabăra noastră, spuse ea. Eu mă duc să îl aduc pe Oscher. Privi înapoi înspre străin și încuviință din cap. Este suficient pește pentru a-l împărți cu voi toți. Leon și Moshe vă vor arăta drumul. Voi veni și eu imediat.

Apoi alergă înapoi în pădure, inima bătându-i cu putere în timp ce se gândea la ceea ce tocmai pusese în mișcare.

Plăcinte tradiționale evreiești făcute din cartofi, pregătite pentru Hanuka
Gogoși evreiești cu dulceață, pregătite pentru sărbătoarea Hanuka

CAPITOLUL 13

Până când Yona ajunse în tabără cu Oscher, cu aproape o oră mai târziu, prezentările fuseseră deja făcute și, din pură coincidență, se dovedi că liderul nou-veniților îi cunoscuse pe Ruth și pe părinții ei cu un deceniu în urmă, când tatăl lui Ruth îl angajase să-i construiască un alt acoperiș deasupra casei familiei sale.

Numele lui era Zusia Krakinovski și i se spunea Zus, asemenea zeului din legendele grecești. Multe dintre persoanele pe care le adusese cu el erau membri ai familiei sale: fratele său, Chaim, soția lui Chaim, Sara, și trei verișori, Israel, George și Wenzel. Cei doi băieți, în vârstă de șase și șapte ani, erau ai lui Chaim și ai Sarei, și mai erau doi bărbați care nu se înrudeau cu ei, Lazare și Bernard, și o fată orfană, de cincisprezece ani, numită Ester, care îi implorase să o ia cu ei când auzise despre planul lor de evadare.

Veniseră cu toții din satele din apropierea orașului Lida, aflate la marginea vestică a pădurii. Spre deosebire de Aleksander și de grupul împreună cu care acesta sosise în primăvară, Zus și însoțitorii săi cunoșteau zona, cunoșteau pădurile. Fuseseră cu toții fermieri și muncitori înainte de război, vânând și pescuind în pădure pentru a se întreține pe timp de vară, cultivându-și propriile culturi de cartofi și de sfeclă pentru iarnă.

– Din acest motiv m-am gândit că voi putea avea grijă de ei, îi explică Zus, cu glasul înăbușit de îngrijorare, lui Aleksander, arătând înspre membrii grupului său, care îndesau cu toții în gură bucăți aburinde de pește, lăsând oasele goale.

Flămânziseră cu toții în pădure, un lucru pe care Yona îl înțelese și mai limpede acum, când lumina focului din sobă le lumina fețele slabe, mâinile înroșite și claviculele atât de proeminente încât se asemănau mai mult cu ale unor păsări decât cu ale unor ființe umane. Se înghesuiră cu toții în adăpostul cel mai mare, cel în care dormeau Moshe, Leon, Rosalia, Ruth și copiii, unde, nu cu mult timp în urmă, grupul inițial petrecuse cele opt nopți

de Hanuka și, cu toate că nu mai rămăsese prea mult spațiu de mișcare, căldura întregului grup și căldura focului reușiră să îi dezghețe pe nou-veniți. Ester, fata cu coada lungă, se așezase lângă Rosalia, șoptindu-i ceva cu ochii mari și triști, iar cei doi băieți ai lui Chaim, Jakub și Adam, se jucau pe rând cu păpușile din trestie ale Pessiei și ale lui Leah, în timp ce fetițele îi priveau cu zâmbete timide.

– Ai făcut ce trebuia, afirmă Aleksander, întinzându-se să ia încă un pește din bolul pe care Sulia tocmai îl pusese în fața lor.

Îl strecură în gură, mâncând carnea de pe oase și aruncând apoi scheletul alunecos pe jos, de unde Sulia îl luă fără a spune nici un cuvânt.

– Nu sunt chiar atât de sigur, oftă Zus. În ghetou, cel puțin, aveam mâncare.

– Totuși, nu prea multă, frate, spuse Chaim.

Era mai suplu și cu câțiva centimetri mai scund decât Zus cel cu umerii lați. Stătea cu spatele la fratele său, masându-i umerii Sarei cu o mână în timp ce cu cealaltă luă un pește, aruncându-l drept în gură. Făcu o pauză pentru a mesteca și scoase oasele afară, apoi adăugă:

– Iar în ghetou aveau și gloanțe pentru noi.

Zus își scărpină maxilarul, privind-o câteva clipe pe Yona, apoi își lăsă brusc privirea în jos.

– Nu pot uita asta. Dar dacă nu reușim să supraviețuim în pădure, era mai bine dacă rămâneam acolo.

– Îngrădiți ca animalele? întrebă Chaim. Prefer să mor aici, în felul nostru.

– Nu veți muri.

Yona vorbi înainte să își dea seama, simțindu-se tulburată de privirea lui Aleksander fixată asupra ei, precum și de cea a lui Chaim și Zus. Privi înspre Aleksander, însă expresia de pe chipul lui era impenetrabilă.

– Nu veți muri, repetă ea privind din nou înspre Chaim și apoi înspre Zus care se uita la ea într-un fel anume, ce îi făcu stomacul să tremure. Nu vă vom lăsa!

– Yona, șopti Aleksander, pe un ton de avertizare.

Privi din nou înspre el, dându-și seama ce voia să spună, că nu aveau cum să hrănească încă unsprezece guri flămânde. Însă nici nu îi putea trimite pe acești oameni înapoi în pădure să piară în timpul iernii aspre. Natura o

înzestrase cu un dar și nu le putea întoarce spatele unor oameni care nu doreau altceva decât să supraviețuiască.

– Veți rămâne până la primăvară, spuse ea, privindu-l direct pe Zus. Toți.

Alături de ea, Aleksander îi șopti din nou numele, pe un ton mai aspru de data aceasta, însă ea nu îl privi. Avea și ea un cuvânt de spus în toate acestea.

Zus privi când la Yona, când la Aleksander și-apoi din nou înspre Yona.

– Mulțumesc, spuse el, cu vocea gravă și caldă și totodată nesigură. Ochii lui se îndreptară din nou spre Aleksander. Mulțumesc, repetă el, însă, de data aceasta, o parte din căldura din glas se stinse.

Aleksander făcu semn din cap înspre Zus, acceptându-i recunoștința, apoi se ridică brusc și ieși fără a mai spune nici un cuvânt, dispărând pe ușa adăpostului în noaptea biciuită de vânt. Yona îl privi cum pleacă, întrebându-se dacă nu ar fi trebuit, poate, să gestioneze altfel situația. Avea să înțeleagă mai târziu, trebuia să o facă. Ea credea în a spune ce simte, însă într-un grup erau în mod evident roluri pe care trebuiau cu toții să le joace, roluri care fuseseră stabilite cu mult înainte ca ea să ajungă acolo și pe care nu le înțelegea încă pe deplin. Simți că făcuse o gravă greșeală.

– Îmi pare rău, spuse Zus o clipă mai târziu.

Și, până ce Yona se întoarse spre el, Chaim intrase deja într-o conversație cu Sara și cu unul dintre verișorii lui, astfel că Yona se simți dintr-odată singură cu Zus, deși stăteau cot la cot cu încă alte douăzeci și patru de persoane.

– Nu ai pentru ce să îți ceri scuze, spuse Yona, privind în altă parte.

– Nu am vrut să creez nici o problemă.

Ea își întoarse din nou privirea înspre el. Ochii lui erau verzi asemenea frunzelor de stejar în toiul verii și atât de plini de tristețe încât, privindu-i preț de câteva clipe, sufletul i se umplu de durere. Cu toate acestea, ea continuă să îi privească în tăcere.

– Aleksander este doar îngrijorat pentru supraviețuirea tuturor, însă vom reuși. Vom supraviețui cu toții. Îți promit asta.

El o studie. Păru că încearcă să îi citească în ochi, să îi citească gândurile, iar ea se întrebă ce anume vede.

– Îți mulțumesc, Yona.

Ea aprobă din cap și, în lumina focului ce pâlpâia pe chipul lui, trimițând umbre care-i dansau în jurul ochilor, nu-și mai putu dezlipi privirea de la el.

O oră mai târziu, când se întoarse în adăpostul ei, după ce ajutase la pregătirile de somn pentru restul taberei, realiză că Aleksander nu se afla acolo. În următoarea zi, avea să fie mai mult timp pentru a discuta cum să se împartă, însă acum, nou-veniții aveau să ocupe cel de-al doilea adăpost mare, iar grupul inițial urma să îl ocupe pe cel mai mare. În micul adăpost al Yonei, abia era suficient spațiu pentru a-l împărți cu Aleksander, așadar, nici nu se mai punea problema de a aduce persoane noi acolo.

Îi luă mai bine de o oră Yonei să adoarmă și, înainte de a o face, ieși la o plimbare în jurul taberei, în frigul de afară, în încercarea de a-l găsi pe Aleksander. Nu revenise în adăpostul lor, iar ea era îngrijorată.

– E în adăpostul grupului nostru, spuse Leib.

Se opri din patrulat în jurul perimetrului, apăsându-și mâinile înmănușate pe fața roșie și rece. Suflă aburi în aer și privi înspre cerul înnorat, lipsit de stele. Avea să ningă, Yona putea simți asta în aer.

– Câțiva au fost supărați din pricina noilor aranjamente, adăugă el.

Yona aprobă din cap și se întoarse la adăpostul ei, cu stomacul întors pe dos. De ce se simțea ca și când ar fi trebuit să-și ceară scuze? Grupul inițial nu era mai îndreptățit să supraviețuiască decât nou-veniții. Nu aveau obligația să se ajute reciproc?

Odată, Jerusza îi povestise Yonei despre călătoriile ei în sud, în jos prin Austro-Ungaria, prin Bosnia și Herțegovina, înaintând prin Serbia și ajungând în cele din urmă în Imperiul Otoman. Pe atunci era tânără, iar Yona ascultase cu fascinație despre această frântură rară din viața Jeruszei, cu mult timp înainte ca Yona să existe. Jerusza fusese în pădurile de lângă Prizren, în Munții Šar, când albanezii făcuseră un *besa*[13] să păstreze integritatea pământului lor, iar acel *besa*, ajunsese să reprezinte, peste ani, un cuvânt de onoare, o obligație să își ajute semenii la nevoie.

Yonei îi plăcu acest lucru, ideea că exista un termen pentru acest sentiment de integritate, de responsabilitate față de toți cei care trăiau împreună pe acest pământ. În ultimele câteva luni, se tot trezise rostind cuvântul, gustându-l, amintindu-și că, deși era un concept care aparținea albanezilor, era, de asemenea, un crez care trebuia să se aplice întregii omeniri. Oamenii ar trebui să se ajute mereu la nevoie; nu există altă cale pentru ca rasa umană să supraviețuiască. Iar acum, nu exista nici o altă soluție, decât să extindă acest *besa*, această protecție și asupra lui Zus și a grupului său. Aleksander trebuia să înțeleagă.

Dimineață, partea lui de culcuș era tot rece și goală și, ieșind în lumina dimineții difuze și încețoșate, Yona observă că urmele lor de cu o seară înainte fuseseră șterse de o pătură proaspătă de zăpadă imaculată, trase adânc în piept o gură de aer umed și rece și privi pentru o clipă cerul, întrebându-se dacă avea să ningă din nou, dacă puteau merge din nou la râu să pescuiască. Aveau nevoie de hrană. Uitându-se în jos, în partea cealaltă a poienii, își încrucișă privirea cu cea a lui Aleksander care stătea în pădure, cu una dintre puști sprijinită de piept, privind-o. Își simți inima cum tresaltă, însă mai luă o gură de aer și apoi înaintă prin zăpadă înspre el.

El se aplecă să o sărute, dar buzele lui ajunseră mai degrabă pe obraji decât pe buze, simțindu-se reci pe piele.

– Am crezut că era rândul lui Leib să patruleze, spuse ea.

– Nu eram obosit. M-am oferit să preiau eu.

– Ai fi putut veni în pat.

El nu spuse nimic pentru o clipă. Respirațiile lui deveneau nori ce atârnau între ei înainte de a se destrăma.

– Am avut nevoie de timp să mă gândesc.

Era ceva în felul în care o spusese, în felul în care își întoarse privirea, ceva ce o neliniști.

– Să te gândești la ce?

– La ce să mă gândesc? La supraviețuirea noastră, Yona. La toți oamenii pe care încerc să îi protejez. La felul în care i-ai pus pe toți în pericol.

Cuvintele izbucneau din el într-un șir de mici explozii.

Ea făcu un pas înapoi, zăpada scârțâindu-i sub tălpi.

– Nu putem lăsa să se întâmple ceva nici unuia dintre ei. Știi asta, Aleksander.

El scoase un sunet din gât, pe jumătate mormăit și pe jumătate râset.

– O spui de parcă poți controla acest lucru, Yona. De parcă ai vreun fel de înțelegere cu Dumnezeu. Dar nu ai nici un fel de putere și nici măcar nu sunt sigur de faptul că Dumnezeu ne ascultă. Suntem singuri cu toții în inima pădurii și vor mai trece săptămâni, poate chiar luni, până când zăpada se va topi. Nu avem suficientă mâncare.

– Vom aduna și mai multă, spuse ea încet.

– Nu avea suficient spațiu!

– Aseară, toată lumea a încăput. Poate că nu este confortabil, dar *este* suficient.

– Și ce facem dacă vin nemții, replică el. Ce vom face atunci? Cu cincisprezece oameni, ne-am putea ascunde, ne-am putea mișca. Dar cu douăzeci și șase? Va fi de două ori mai greu. Ne-ai expus la pericol, Yona.

Ea își privi în aer respirația preț de o clipă, simțind o senzație neobișnuită de furie în stomac. Nu mai simțise niciodată așa ceva față de Aleksander, însă acum și-ar fi dorit să îl prindă de guler și să îl scuture.

– Ce ați fi făcut fără mine? întrebă ea încet.

– Cum?

– Ce ați fi făcut fără mine? Tu ești un intelectual, Aleksander. Un contabil. Tu însuți ai spus asta, nu cunoști aceste păduri. Ai fi știut ce alimente să păstrezi pentru iarnă? Cum să vânezi sau să pescuiești când animalele ar fi devenit tot mai rare? Cum să vă ascundeți? Cum să vă încălziți pe timp de iarnă? Cum să construiți adăposturi sigure în pământ?

Nu îi plăcea să aducă toate aceste lucruri în discuție, însă realitatea era că supraviețuise doar pentru că ea se oferise să-l ajute, *besa*. Acum era rândul lui să facă același lucru.

În timp ce o privea, ochii lui erau ca doi cărbuni încinși.

– Ei bine, Yona, să înțeleg că mi-ai arătat care mi-e locul, nu-i așa? Sunt inutil, da? Asta vrei să spui? Bine. Mă bucur că în sfârșit ai spus cu voce tare ceea ce gândești.

Ea făcu un pas înapoi.

– Bineînțeles că nu asta am vrut să spun. Nicidecum.

Când râse, scoase un sunet nemilos.

– Nu, Yona, cuvintele tale au fost foarte clare. Tu ești salvatoarea noastră, iar eu ar trebui să îmi închid gura și să fiu recunoscător.

– Nu asta am...

– Atunci, cred că ar trebui să te întorci la adăpostul tău.

Spuse *adăpostul tău*, nu *adăpostul nostru* și cumva, simți asta, mai mult decât orice altceva spusese, ca pe o lovitură.

– Este frig afară și, cum aparent nu putem supraviețui fără tine, ar trebui să te odihnești pentru viitoarele tale acțiuni eroice.

– Aleksander...

Însă el se îndepărtase deja, afundându-se din nou în întunericul pădurii, pentru a păzi grupul de pericolele care puteau să îi pândească în întuneric.

Însă cum rămânea cu pericolul pe care nu-l puteau vedea, propriile lor decizii perfide și nemiloase? Poate că nu exista nici un fel de protecție

împotriva lor.

– Îmi pare rău, Yona.

Cuvintele lui Aleksander erau blânde, pline de regret, când se întoarse, două ore mai târziu, în adăpostul pe care-l împărțeau, cu fața roșie de frig, cu fulgii încă agățați, înghețați și rezistenți, de genele sale. Yona vizitase deja celelalte adăposturi, verificându-i mai întâi pe nou-veniți, care erau cu toții recunoscători că reușiseră să treacă cu bine încă o noapte, și apoi pe membrii inițiali ai taberei, care erau înghesuiți, dar care se simțeau destul de bine. Luba făcuse febră ușoară și tușea, iar Yona se întoarse în adăpostul ei, după o scurtă vizită în cămară, cu o mână de ierburi uscate să îi prepare din ele un ceai.

Yona nu-i răspunse, căci ce ar mai fi fost de spus? Știa că atunci când o persoană își cere scuze, ar trebui să o ierți. Însă acum nu putea face asta, pentru că ceea ce Aleksander dorise nu fusese corect. Nu e nimic scuzabil în a lăsa oameni nevinovați să moară pentru că prezența lor nu se potrivește nevoilor tale. Asta le făcuseră polonezii evreilor când îi ajutaseră pe naziști, nu-i așa?

– Îmi pare rău, spuse el din nou. M-am gândit doar la oamenii pe care i-am scos eu însumi din ghetou, întrucât mă simt responsabil față de ei.

– Înțeleg, spuse ea privind în jos. Însă acum, și ceilalți au nevoie de tine.

– Știu. Respirația i se precipită și făcu un pas mai aproape. Ai o inimă mare, Yona.

Însă când îi acoperi gura cu a sa, când o trase înspre el, când își dezbrăcă haina și își strecură brusc mâinile reci în partea din față a puloverului ei, cuprinzându-i sânii cu un geamăt ușor, ea își dădu seama că vorbele sale nu fuseseră un compliment, iar nodul din stomac i se strânse și mai tare, cu toate că își închise ochii și îl sărută înapoi.

Era aproape miezul zilei când Yona ieși din adăpost urmată de Aleksander. Soarele străbătea cu greu prin norii groși, iar Sulia se afla în partea cealaltă a poienii, privind-o pe Yona cu maxilarul încleștat, în timp ce sorta fructe de pădure. Fără să gândească ce face, Yona înaintă prin zăpadă. În ciuda lunilor pe care Yona le petrecuse împreună cu grupul, Sulia nu devenise mai prietenoasă cu ea. Poate că era timpul să încerce să schimbe lucrurile.

– Pot să te ajut? întrebă Yona, întinzându-se după o mână de fructe de pădure.

Sulia își feri privirea.

– Cum, să îți murdărești mâinile cu treburi de-ale femeilor?

Yona clipi de câteva ori, apoi culese câteva fructe de pădure care se uscară și începură să mucegăiască. Era important să le aleagă periodic pe cele stricate înainte să le afecteze și pe celelalte.

– Nu mă placi, observă ea, menținându-și glasul calm și uniform.

Nu mai simțise până acum așa venin și nu îl putea înțelege, cu toate că îi amintea oarecum de modul în care mama Chanei reacționase față de ea după ce Yona o ajutase și-i vindecase soțul.

Chipul Suliei se înroși, ghemuindu-se în haină și își făcu de lucru cu fructele de pădure, evitându-i privirea Yonei.

– Ba te plac.

– Eu... eu nu cred că mă placi.

Maxilarul Suliei se încordă și se relaxă de câteva ori, apoi, la fel de brusc ca o explozie, își ridică capul.

– Doar că locul tău nu se află aici! exclamă ea. La urma urmei, cine ești tu? Ce fel de persoană este crescută în pădure fără nici un contact uman. Este nefiresc.

Yona se dădu înapoi sprijinindu-se pe călcâie.

– Eu nu sunt...

– Știi, câteodată te privesc împreună cu Aleksander. Felul în care știi cum să vorbești cu el, cum să îl convingi să facă lucrurile pe care vrei să le facă... Îmi pare rău, dar nu ești normală, Yona. Pui ceva la cale și nu te voi lăsa să faci asta. Cineva trebuie să îl protejeze, să protejeze grupul, chiar dacă ai reușit să-i păcălești pe toți ceilalți.

Yona simți o strângere neobișnuită în piept, o confuzie. Toată viața ei fusese sinceră, chiar și în interacțiunile ei cu dificila Jerusza. Cu toate că bătrâna avusese adesea un mod enervant de a vorbi pe ocolite despre anumite lucruri, fusese întotdeauna sinceră. Yona îi știuse mereu părerea și motivul pentru care era așa, chiar dacă nu îi plăcuse sau nu fusese de acord întotdeauna cu ea. Însă acest sentiment era străin de ea, această nevoie de a se apăra împotriva unor acuzații absurde, nefondate.

– Eu nu... eu nu înțeleg ce vrei să spui, Sulia.

– Tu nu ești de-a noastră, Yona. Și, mai devreme sau mai târziu, și Aleksander va observa asta. Te comporți ca un bărbat, ca și când te-ai considera mai bună decât mine sau decât celelalte femei. Însă nu ești. Și mai este ceva. Nu îmi pasă cine te-a crescut. Tu nu ești ca noi. Te consideri evreică, însă acest lucru reprezintă o religie ce se transmite prin sânge sau tradiție, dar tu nu poți pretinde asta în nici un fel.

– Sulia, eu...

Dar Sulia se ridicase deja în picioare, scuturându-și zăpada de pe mâini. Îi întoarse spatele și înaintă prin zăpadă înspre adăpostul ei fără a mai spune nici un cuvânt.

Yona se ridică în picioare, iar vârfurile degetelor i se înroșiră când strânse în pumni fructele de pădure. Oare toți din tabără simțeau la fel? Nu făcuse nimic altceva decât să încerce să își ofere cunoștințele, abilitățile de supraviețuire.

Stătea încă acolo în picioare, privind în urma Suliei, când Zus se apropie, venind dinspre partea estică a pădurii. Pașii lui erau mari și siguri, iar ținuta lui îi amintea de leul de munte, mândru, puternic și încrezător.

– Aici erai, spuse el cu vocea profundă și caldă. Te-am căutat.

Yona se întoarse, încă năucită, și încercă să-i zâmbească.

– Zus.

El îi cercetă ochii când se apropie de ea.

– Ești bine?

Fata dădu din cap, simțindu-se deja stânjenită. Nu avea nimic de regretat, nimic de care să îi fie rușine.

– Da, da, bineînțeles.

Tuși și se aplecă să ia sacul cu fructe de pădure pe care Sulia îl lăsase în urmă, plecând furioasă. Trebuiau duse înapoi în cămară. Începu să meargă în direcția aceea, iar Zus o urmă pășind alături de ea.

– Ce este? întrebă Zus după un minut. Nu ești în apele tale.

Yona ar fi zâmbit poate dacă nu ar fi fost atât de supărată. Cum de putea deja să o citească atât de bine?

– Nu este nimic, spuse și, când îl privi, își dădu seama că nu o crezuse. Este în legătură cu Sulia, se destăinui ea după o pauză. Mi-a spus ceva legat de faptul că nu aparțin grupului. Eu... eu nu înțeleg de ce mă displace atât de mult.

– Este geloasă pe tine.

Răspunsul lui Zus fusese atât de rapid și de sincer încât o făcu să se împiedice. O prinse de cot zâmbind și o ajută să își recapete echilibrul.

– Geloasă? Ce motiv ar putea avea să fie geloasă?

El privi în jos înspre ea, amuzat și amândoi remarcară în același timp că degetele lui se mai aflau încă pe brațul ei. Le trase înapoi în grabă.

– Păi, pentru relația ta cu Aleksander, dacă ar fi să ghicesc.

În acel moment, Yona se opri din mers.

– Cum?

Zus o privi la fel de confuz pe cât de confuză se simțea și ea.

– Sincer, chiar nu vezi asta? Felul în care se comportă în prezența lui?

Yona clipi de câteva ori.

– *E* prietenoasă, presupun.

Zus râse.

– Ei bine, îi poți spune și așa.

Se uită la ea și deveni serios în timp ce ea continuă să îl privească nedumerită.

Merseră tăcuți pentru o vreme, iar mintea Yonei se umplu de gânduri. Relația ei cu Aleksander se întâmplase pur și simplu. Cum ar putea cineva să îi poarte pică pentru ceva ce era atât de firesc? La urma urmei, dacă Sulia și Aleksander ar fi avut sentimente asemănătoare unul pentru celălalt, nu puteau fi împreună, în același fel, înainte de a o întâlni pe Yona? Nimic din toate astea nu avea nici un sens și frustrarea Yonei se amplifică; cum de știa atât de bine să supraviețuiască, dar era atât de confuză când venea vorba de ceva ce trebuia să fie în fond o interacțiune socială elementară? Își scutură capul și oftă.

– Ai spus că mă căutai?

– O, da. Ezită. De fapt, e despre Aleksander. El conduce, mai mult sau mai puțin, grupul, nu-i așa?

Yona făcu semn din cap în sens afirmativ. Era, cu siguranță, liderul de facto, cel care lua deciziile, deși acuzațiile Suliei referitoare la faptul că Yona îl controla îi răsunau încă în urechi.

– Da. El i-a condus afară din ghetou. Au încredere în el.

– Bine. Asta e bine. Mă gândeam că ar fi bine, poate, să mă întâlnesc cu el, ca de la bărbat la bărbat, să discutăm despre ce vom face pentru restul iernii. Știu că suntem o povară pentru grupul vostru.

– Nu sunteți o povară.

Zâmbi neîncrezător.

– Bineînțeles că suntem, spuse ezitând. Pot să te întreb ceva?

Yona încuviință.

– Tu nu ai venit împreună cu ei din ghetou, nu-i așa?

Ea scuturǎ din cap și se simți brusc epuizată. Avea și Zus să sublinieze faptul că nu aparținea acelui grup?

– Este chiar atât de evident? Eu... eu am crezut că au devenit familia mea. Însă acum, cred că am văzut doar ceea ce am dorit eu să văd.

El se întinse să îi ia sacul cu fructe de pădure, oferindu-se tacit să îl care în locul ei în timp ce înaintau prin zăpadă înspre cămară.

– Suntem o familie cu toții, spuse el după câteva minute. Nu cred că detaliile contează.

Ea ezită.

– Am fost crescută de o femeie evreică, însă nu m-am născut din părinți evrei, izbucni ea. Deci probabil că te înșeli referitor la faptul că aș face parte din familie. Poate chiar nu aparțin acesteia, la urma urmelor. Poate că mă amăgesc doar.

El aprobă și rămase tăcut pentru o vreme. Când ajunseră la adăpost, ea deschise ușa, iar el o ținu până când ea se strecură înăuntru. Veni în urma ei și, când ochii ei se adaptară la întuneric, observă că o fixa cu privirea.

– Tu *ești* familia noastră, spuse el când îi surprinse privirea. Ce contează cu adevărat este ceea ce se află în inima ta, cred, și asta reprezintă ceva mult mai complex și mai personal decât felul în care îl venerezi pe Dumnezeu. Am cunoscut cândva un fermier, de religie creștină, purta o cruce mare în jurul gâtului, avea un frate care era preot. Și când au venit nemții, el a adăpostit douăzeci de evrei în hambarul său și alți cinci în subsolul casei sale, fără să stea pe gânduri. El a ajutat pentru că a fost nevoie de ajutorul lui și nu și-a putut întoarce spatele semenilor săi. *El* a fost o familie.

– *Besa*, șopti Yona. Ce om bun!

– Și un om mort, din păcate. Nemții i-au găsit pe evrei. I-au ucis pe toți, apoi l-au ucis și pe el fără să clipească.

Yona văzu cum ochii îi străluceau acum în întuneric.

– Asta e groaznic, Zus. Îmi pare tare rău.

– Și mie. Ezită. Cred că de fiecare dată când un suflet moare, lumea devine mai întunecată.

Yona se gândi la Chana, la ochii ei inocenți, la gaura lăsată de glonț în capul ei, la râsul nemilos pe care îl auzise printre copaci.

– Într-adevăr, acum este foarte întunecată.

Zus aprobă din cap.

– Da. Însă există și lumină. În vremuri foarte întunecate, lumina răzbește întotdeauna, pentru că există oameni care se opun, ale căror fapte sunt pline de curaj și oneste. Ceea ce vreau să spun, Yona, este că, în clipe precum acestea, nu mai contează ceea ce te-ai născut să fii. Contează ceea ce alegi să devii.

Yona îl privi mult timp în ochi. Nu știu ce să spună. Oare făcuse ea cu adevărat vreo alegere până în acel moment sau întreaga ei viață fusese dictată de alegerile altor persoane? Să fi fost oare tot ceea ce ea reprezenta rezultatul deciziei Jeruszei de a o răpi într-o noapte caldă, din Berlin, cu mai bine de două decade în urmă?

Și totuși, privirea hotărâtă a lui Zus, atitudinea lui încrezătoare, îi aduse o consolare neașteptată și aprobă din cap, pentru că nodul care i se pusese brusc în gât o împiedică să mai vorbească.

Jurământ de onoare (în limba albaneză în original)

CAPITOLUL 14

Odată cu trecerea iernii, noul grup se acomodă treptat cu ritmul grupului vechi și, până când primii muguri ai primăverii începuseră să apară, deveniră o familie inseparabilă. Timpul petrecut în spații atât de strâmte fusese fără îndoială dificil, căci cele două adăposturi mari erau aglomerate, lipsite de aer, arhipline de oameni. Însă gurile suplimentare ce trebuiau hrănite nu mai contaseră mulțumită instinctelor de vânătoare ale noului grup, ale lui Zus și Chaim, în mod special, care aveau un al șaselea simț în privința găsirii și prinderii în capcană a animalelor pe care nici Yona nu reușise să le prindă și astfel, în toiul iernii, grupul avuse de trei ori ospețe copioase cu carne roșie și tare de cerb, urmate de două zile cu tocană zemoasă din carne de căprioară. Era suficient pentru ca toți să reușească să supraviețuiască iernii.

Sosirea noului grup le schimbase Pessiei și lui Leah starea de spirit, și faptul de a le vedea pe fetițe mai vesele, chicotind la ceea ce le spuneau băieții lui Chaim – Adam și Jakub, în vârstă de șase și șapte ani – era ca un tonic pentru ceilalți. Când inimile copiilor erau mai ușoare, nopțile erau luminate de râsete și suspine mulțumite, în locul plânsetelor înfundate și al coșmarurilor mute.

Până și Sulia păru să se mai dezgheațe odată cu schimbarea vremii și, chiar dacă nu își ceruse niciodată scuze față de Yona pentru lucrurile pe care i le spusese în poiană, se holbase mai rar la ea, deși era evident că făcea tot posibilul să o evite. Uneori, când Aleksander se oprea să o ajute pe Sulia cu ceva, ori dacă o lua cu el în pădure să o învețe câteva tehnici elementare de vânătoare, Yona observa cum cealaltă femeie îi zâmbea triumfător. Dar ea se prefăcea mereu că nu observă și îi trimitea în schimb un zâmbet siropos. Nu avea să existe niciodată o prietenie între ele, însă tensiunea părea că se mai stinse. Yona nu pricepea încă nimic din toate acestea, însă era bucuroasă.

Întregul grup era mai fericit când reîncepu să iasă din subteran și, chiar dacă Yona știa că venirea primăverii însemna totodată și creșterea pericolului de a fi descoperiți, pentru că aveau să apară tot mai multe patrule inamice în pădure, se bucura că supraviețuiseră, reușind să înceapă un nou an. Anul 1943 era ca un dar și abia după ce frunzele copacilor începuseră să înmugurească, tuturor le venise să creadă că reușiseră imposibilul, să supraviețuiască peste iarnă fără a pierde nici un singur suflet.

Însă noaptea, în timp ce membrii grupului stăteau în jurul unui foc de tabără, înconjurați de ultimele petice înghețate de zăpadă, cântând încet cântece tradiționale idiș și trecând de la unii la alții țigările rulate din rădăcini uscate de floarea-soarelui, Yona, care adesea stătea singură cât timp Aleksander patrula în pădure, avea anumite presimțiri ce îi îngrădeau oarecum bucuria. Ceva avea să vină, ceva întunecat și nu putea să își dea seama ce anume era. Noaptea, când Aleksander sforăia lângă ea, cu brațul greu încolăcit în jurul ei, cu capul întors într-o parte, își închidea ochii și vedea demoni în întuneric.

La o săptămână după ce și ultima zăpadă se topi, Yona se trezi dintr-un coșmar chiar înainte de răsăritul soarelui și îl scutură pe Aleksander să se trezească, inima bubuindu-i încă în piept de teamă și de certitudine.

– Trebuie să ne mutăm, spuse ea când își deschise ochii și îi fixă cu greu asupra ei, revenind din lumea viselor în care locuise fără ea.

Bărbatul clipi de câteva ori.

– Ne mutăm într-o săptămână. Știi asta. Încă mai adunăm provizii.

– Nu, trebuie să plecăm mai repede.

Nu putea să explice, nu putea să descrie cel de-al șaselea simț al ei care îi spunea uneori lucruri. Chiar și după tot acest timp, îi putea încă auzi vocea Jeruszei șoptindu-i în ureche, râzând uneori la ea, în vânt.

– Cum le voi explica celorlalți? întrebă Aleksander, iar Yona își dădu seama din privirea lui că nu o crezuse.

– Spune-le că ești îngrijorat. Este posibil ca nemții să se îndrepte încoace acum, că vremea le permite din nou.

– Dar este adevărat? Încă este prea frig.

– Crezi că asta îi va opri?

Își închise ochii pentru o clipă și tot ce putu să vadă fură niște bărbați în uniforme ieșind brusc de după copaci, focuri de armă explodând ca niște

văpăi mici de flăcări din mitralierele concepute pentru a-i șterge pe toți de pe fața pământului într-un timp la fel de scurt precum cel al câtorva bătăi de inimă.

– Nu îi va opri, Aleksander.

– Dar suntem doar douăzeci și șase. Nici nu merită timpul pe care ar trebui să îl petreacă pentru a pătrunde atât de adânc în pădure.

– Nu contează. Știi asta. Iar acum, că zăpada s-a topit, câinii lor ne vor putea din nou lua urma. Suntem în pericol și trebuie să plecăm. Te rog, trebuie să mă crezi.

El o privi îndelung, cu buzele îngustate.

– Nu astăzi, Yona. Mâine. Avem nevoie de timp pentru a strânge și timp pentru a ne pregăti mental. Am stat aici toată iarna. Ai idee cum este să te simți din nou ca acasă? Nu, nu ai, pentru că tu nu ai avut niciodată una, nu-i așa?

Vorbele erau dureroase.

– Și eu mă simt acasă aici, Aleksander. Înseamnă ceva pentru mine.

– Ei bine, atunci, poți înțelege de ce nu îi pot cere pur și simplu grupului să abandoneze acest loc.

– Nu le ceri asta, spuse ea încet, atât de încet încât el nu păru să o audă, apoi se ridică în picioare și își trase pe ea un pulover. Le ceri să aibă încredere în tine. Să aibă încredere în mine. Ca să supraviețuiască.

Singurul lui răspuns fu să se ridice din pat, să își tragă haina pe el și să dispară, fără a mai spune nici un cuvânt, prin ușa mică a adăpostului lor. Cum rămase așa în liniște, după plecarea lui, privi în jur pentru o clipă, mai întâi la podeaua ușor înclinată, apoi la pereții din lemn, privi la adăpostul care îi ținuse în siguranță și în viață, trăind mai mult decât s-ar fi așteptat. Avea să îi lipsească. Însă putea să facă față unei dureri sufletești.

Își petrecu jumătate de oră împachetându-și lucrurile, apoi, ieșind din adăpost, cercetă cu privirea poiana. Câteva persoane erau deja treze, bucurându-se de prima dimineață mai caldă pe care o avuseră în ultimele câteva luni de zile. Cei patru copii se fugăreau unii pe ceilalți primprejur, râzând, în timp ce Daniel privea din poala lui Ruth, bătând bucuros din palme. Yona fu surprinsă să simtă lacrimi în ochi și se opri pentru câteva secunde să îi privească.

Zus se apropie din partea cealaltă a poienii, unde lucrase cu Chaim să curețe colecția de arme a grupului.

– Aleksander spune că trebuie să plecăm mai repede decât am plănuit? zise el, brațul său atingându-l pe al ei în treacăt când se întoarse să i se alăture, privindu-i pe copii jucându-se.

Yona îți simțea tensiunea în gât, încă se mai afla acolo după discuția pe care o avuse mai devreme cu Aleksander.

– Da. Știu că este neplăcut. Dar este pentru a menține grupul în siguranță. Îmi pare rău.

– Îți pare rău? Zus așteptă până ce ea își îndreptă privirea înspre el. Ochii lui erau plini de uimire. Yona, să nu îți pară rău. Tu faci ceea ce poți pentru a ne menține pe noi în siguranță. Ar trebui cu toții să sărutăm pământul pe unde calci.

Ea își mușcă buza și își feri privirea.

– Mă crezi?

– Bineînțeles că da. Este foarte limpede că instinctele tale ne-au ajutat și ne-au salvat mereu. De ce le-am ignora acum?

Ea scutură din cap. Cuvintele lui Aleksander referitoare la faptul că ea nu știuse niciodată ce este o casă adevărată îi făcură o gaură în piept.

– Nu știu. Aleksander mi-a spus că nu pot înțelege ce simțiți voi, ceilalți, deoarece trecutul meu este foarte diferit de al vostru. Probabil că are dreptate.

– Yona! Nu are. Nu are dreptate.

Vocea lui Zus fu gravă, luând-o prin surprindere când îi atinse brațul, degetele lui zăbovind acolo. Simți cum i se face pielea de găină când pielea lui se atinse de a ei.

Ridicându-și privirea înspre el, fu uimită din nou de verdele ochilor lui, care păreau să se schimbe odată cu vremea, odată cu starea lui de spirit. Astăzi, ochii lui erau luminoși, plini de viață.

– Poate că nu știi cu adevărat.

– Sau poate că asculți persoana care nu trebuie, spuse el blând. Nu uita să te asculți pe tine, Yona. Nimeni nu știe mai bine ca tine ce se află în inima ta.

El se îndepărtă înainte ca ea să mai poată adăuga ceva.

Yona dormi cu greu în acea noapte, îngrijorată de ziua care urma și afectată atât de cuvintele lui Aleksander, cât și de cele ale lui Zus. Grupul avea să plece în următoarea dimineață, chiar după ivirea zorilor. Urmele lor în pădure – adăposturile lor subterane, pământul pe care și sub care

locuiseră timp de luni de zile – erau prea evidente pentru a le putea șterge, astfel că Yona nu putea decât să se roage ca grupul să fi fost de mult plecat când vreun câine de vânătoare al nemților avea să le găsească tabăra.

Îi conduse pe un drum ocolit, în jurul unei zone cu tufișuri dese, peste petice de gheață, chiar și printr-o mlaștină pe jumătate înghețată care le udase ghetele și le făcu dinții să clănțăne. Trebuiau să își încălzească picioarele și să își usuce hainele la foc, oriunde s-ar fi instalat în acea seară, însă merita riscul pentru că nici o ființă umană și nici un animal nu avea să înainteze până aici să-i urmărească. Îi purtase în direcții care nu aveau nici un sens, încercând să gândească ce alegeri ar face urmăritorii, astfel încât să îi conducă în direcția opusă. Într-un final, chiar înainte ca lumina să se stingă de pe cerul de primăvară timpurie, ea conduse grupul într-o poiență înconjurată de pini înalți, un loc bun de tabără pentru acea noapte.

Erau cu toții epuizați, fuseseră ademeniți într-un fals sentiment de siguranță de somnul lor lung de iarnă și nimeni nu mai era obișnuit să meargă atât de mult cum o făcuseră în acea zi. Ritmul lor fusese lent, în mare parte din cauza lui Oscher și a copiilor, însă Yona știa că trebuiau să se miște în continuare, că nu își puteau permite să meargă mai puțin. Coșmarurile erau în permanență acolo când își închidea ochii, umbre de soldați pândind la limita gândirii ei conștiente. Pericolul era încă mult prea aproape.

Se mutau tot la două zile, vânând și adunând provizii în zilele în care stăteau pe loc, cârpind hainele, tratând bășicile dureroase făcute în timpul mersului, încălzindu-și picioarele și mâinile înghețate la foc, seara, atunci când era suficient de întuneric pentru ca fumul să nu îi trădeze. Erau mai obosiți decât fuseseră în timpul lungii ierni, însă erau mult mai bine hrăniți acum, că pământul începuse să își ofere din nou darurile. Zi de zi, solul pădurii devenea tot mai bogat în ciuperci porcini bulboase, tufe cu afine, râuri cu pește aflat în perioada de reproducere. Animalele ieșeau, dezmorțindu-se în urma iernii și căzând în capcanele rudimentare pe care cei trei veri ai lui Zus – Israel, George și Wenzel – învățaseră să le instaleze împreună cu Leib, și în majoritatea nopților, grupul avea suficientă mâncare.

În aprilie, sărbătoriră Pesahul cu matzo făcut din făină pe care o luaseră dintr-un sat și, chiar dacă Ruth și Luba arseră pâinea în cuptorul din cărămizi și lut pe care Yona îi ajutase să îl facă, era totuși o alinare pentru

ei să revină la o tradiție familiară lor. Leah, Pessia și cei doi fii ai lui Chaim puseră cele patru întrebări „Ma Nishtana“ despre sărbătoarea Pesahului, iar Leon și Oscher spuseră pe rând povestea exodului evreilor din Egipt. Era o noapte de pace care o făcuse pe Yona să simtă că face parte din familie și care îi făcuse pe toți să simtă că supraviețuirea era, la urma urmelor, posibilă.

Însă sfârșitul lunii mai aduse o infestare cu păduchi în tabăra lor, fapt care o înfioră pe Yona. Micile insecte erau o pacoste, le dădeau tuturor mâncărimi și le uscau pielea, însă cel mai important aspect îl reprezenta faptul că erau adesea purtătoare de tifos și, dacă unul dintre membrii grupului contracta boala, aveau să fie cu toții expuși. Unii dintre ei aveau să moară. Yona știa că trebuiau să facă ceva în privința asta, cât mai repede posibil.

– Avem nevoie de mercur, spuse ea încet într-una dintre dimineți, chemându-i pe Aleksander și pe Zus deoparte, în timp ce restul grupului stătea în jurul unui mic foc.

Era periculos să facă fum pe timpul zilei, însă erau nevoiți să ardă păduchii, așa că nu avuseră de ales. Adunau insectele mici, fiecare dintre ei de pe corpul celuilalt, fiecare din părul celuilalt, chiar și din sprâncene și gene și îi aruncau în flăcări. Yona o surprinse pe Ruth plângând în timp ce îi culegea din părul ondulat al lui Daniel.

– Mercur? întrebă Zus, privind-o în ochi.

– Dintr-o farmacie, vrei să spui? întrebă Aleksander. Dar asta este periculos, Yona.

Yona trase adânc aer în piept.

– Știu. Dar cred că este singura soluție.

Toți trei se priviră unii pe ceilalți pentru o clipă. Unul dintre ei trebuia să se aventureze înapoi în civilizație, să fure ceva într-o misiune periculoasă și să dispară înapoi în pădure fără a lăsa vreo urmă. Încercaseră deja toate soluțiile pe care Yona le știuse: să își țină lucrurile deasupra flăcărilor, să își spele hainele în apă fiartă, chiar și să își șteargă trupurile cu propria lor urină în speranța că acidul avea să ucidă păduchii. Însă aceștia erau încăpățânați, intrând voioși în pori și așteptând să treacă nenumăratele asalturi asupra lor, sărind de la o gazdă la alta și reproducându-se.

– Ce va face mercurul? întrebă Aleksander.

– Femeia care m-a crescut m-a învățat, cu mult timp în urmă, un truc pe care îl învățase de la soldații ruși pe care i-a ajutat, hrănindu-i timp de o lună, pe vremea Primului Război Mondial, răspunse Yona.

De fapt, Jerusza o pusese pe Yona să repete de câteva ori informația, avertizând-o că avea să îi trebuiască într-o bună zi, pentru că păduchii erau invadatori nemiloși, periculoși.

– Mercur amestecat cu un ou, pus pe o bucată de cârpă și aplicat pe întreg corpul. Este singura cale de a-i îndepărta pentru totdeauna.

Aleksander se scărpină în cap.

– Asta sună a trăncăneală a unei bătrâne.

Zus îl fixă cu privirea.

– Sună mult mai promițător decât tot ceea ce facem în momentul de față. Voi merge eu. Știu un oraș cu farmacie.

Yona îi zâmbi cu recunoștință.

– Atunci, voi veni cu tine.

Răspunsul ei fusese brusc și Zus o privi uimit, însă nu o refuză.

– Nu, bineînțeles că tu trebuie să rămâi aici, Yona, spuse Aleksander. Voi merge eu cu Zus.

Fata se întoarse înspre el.

– Zus cunoaște satele, Aleksander, iar eu cunosc pădurea. Este mai bine așa. Tu vei rămâne să îi protejezi pe ceilalți.

Aleksander îi cercetă pentru o clipă privirea.

– Nu, Yona. Este prea periculos. Dacă ți se întâmplă ceva... Ezită și scutură din cap. Nu, nu te pot lăsa să faci asta.

Nu era sigură că obiecta pentru că o iubea sau pentru că îi recunoștea importanța pentru întregul grup. Poate că încerca doar să dovedească faptul că el era cel care făcea regulile. Nu mai avea importanță pentru că el greșea. Să mergi repede într-un sat și să te întorci de acolo la adăpostul întunericului, dispărând mai apoi în pădure pe timpul zilei, era periculos și era nevoie de o persoană care știa foarte bine cum să se facă nevăzută între copaci. Deschise gura să explice, însă Zus i-o luă înainte.

– Yona, cred că Aleksander are dreptate, spuse el, întorcându-și privirea caldă înspre ea. *Ai fi* cea mai indicată persoană pentru a merge, însă tocmai din acest motiv trebuie să rămâi, în caz că se întâmplă ceva. Grupul are nevoie de tine. Îl voi lua cu mine pe Chaim. Amândoi cunoaștem zona. Eu știu până și farmacia pe care o vom vizita, dacă se mai află încă acolo. Știu

un farmacist în Lubcha care l-a angajat pe tatăl meu să îi repare ferestrele cu mulți ani în urmă după o spargere. Tatăl meu făcuse treabă bună, așa cum făcea întotdeauna și, la final, bărbatul a refuzat să îl plătească. L-a numit evreu împuțit, acuzându-l că făcuse o treabă de mântuială, apoi i-a spus că, de fapt, nu o făcuse deloc. Zus zâmbi ușor, însă era multă tristețe în colțul buzelor sale și furie în ochii săi. Ar fi frumos să îi fac o vizită, de dragul vremurilor trecute. Cred că și Chaim ar simți la fel.

Îl privi pe Aleksander, iar acesta încuviință din cap.

– Atunci, așa rămâne. Cât de repede puteți merge?

– Putem pleca într-un ceas. Ar trebui să ajungem până la miezul nopții la marginea pădurii. Puteți rămâne aici pentru câteva zile să vă putem găsi cu ușurință?

Zus privi înspre Yona.

Se gândi câteva secunde la asta, în mintea ei încă se derulau toate destinele pe care le puteau avea Zus și Chaim în pădure, în special dacă aveau să fie descoperiți. Însă ei reușiseră să scoată din ghetou alte nouă persoane, inclusiv copii, și să îi conducă în pădure nedetectați. Aveau să supraviețuiască, dacă totul avea să meargă bine.

– Da, spuse ea. Vom rămâne aici, dacă nu va exista nimic care să ne forțeze să ne mutăm. Cred că suntem în siguranță pentru câteva zile.

Zus aprobă din cap.

– Mă duc să îi spun lui Chaim.

Îl privi cum se îndepărtează, apoi se întoarse către Aleksander.

– Cred că mai bine ar fi să merg cu ei. Ar crește șansele să se întoarcă în viață.

– Este mai bine să rămâi aici. Am luat deja hotărârea. Și ei cunosc pădurea. Vor fi bine.

Era o răceală anume în tonul lui, ceva ce o luă prin surprindere și o făcu să își ridice brusc capul și să-l privească în ochi. El își feri privirea.

Când se îndepărtă și el, ea își masă ceafa, încercând să desfacă nodurile de tensiune din mușchi, având în continuare presentimentul că ceva îngrozitor avea să se întâmple. Când Zus ieși din unul dintre adăposturi, urmat îndeaproape de Chaim, ochii lui îi întâlniră pe ai Yonei și, pentru câteva clipe, simți că și el împărtășea același presentiment.

Zus și Chaim plecară într-o oră, ambii înarmați cu puștile pe care Yona le luase de la soldații ruși uciși în vară. Înainte să plece, Zus se opri în fața Yonei și îi șopti:

– Ne vom întoarce cu mercurul, îți promit.

Cuvintele lui erau blânde și le simți pe obraz.

– Aveți grijă! Vă rog!

El aprobă din cap, apoi cei doi frați plecară, pădurea înghițindu-i pe de-a-ntregul.

În următoarea noapte, Aleksander rămase afară să patruleze, iar Yona merse să doarmă singură în coliba pe care o construiseră împreună cu o zi în urmă. Așa cum procedaseră și în vara și în toamna trecută, membrii grupului dormeau, la fel, împărțiți în mai multe grupe, acum că ieșiseră din hibernare, câte doi sau trei într-o colibă, unii dintre ei, cum erau Rosalia sau Zus, alegând să își construiască propriile adăposturi, dormind singuri.

Yona nu reușise încă să scape de presentimentul că ceva rău avea să se întâmple, însă se pricepea să doarmă câteva ore în șir chiar dacă mintea îi galopa, pentru că somnul o proteja împotriva bolilor și era esențial pentru supraviețuire. Cu toate că era îngrijorată pentru Zus și Chaim, adormi imediat ce luna ajunse la zenit; nu era nici un semn de ploaie în aer, astfel că ea și Aleksander își lăsaseră deschis acoperișul improvizat pentru a putea privi stelele ce-i aduceau liniște.

Se trezi speriată câteva ore mai târziu. Visase un nor mare de corbi, atât de mulți încât luna și stele dispăruseră pe bolta întunecată. În timp ce croncăneau la unison, cu glasurile lor răsunătoare, sări în picioare, inima bătându-i cu putere în piept. Visele despre corbi însemnau moarte iminentă. Se dădu jos din pat și fugi în poiană înainte de a realiza ce face.

– Aleksander! șopti ea în întuneric.

Trecuseră câteva secunde până ce ochii i se adaptară și, când se limpeziră, văzu contururile colibelor luminate de luna aproape plină. Îi auzi pe câțiva oftând în somn, pe cineva întorcându-se pe culcușul de stuf. În rest, noaptea era liniștită, tăcută, prevestitoare. Încă mai auzea în minte ecoul chemării corbilor.

Rămase nemișcată și ascultă până când auzi pași, o singură pereche învârtindu-se în perimetrul poienii, mișcându-se constant în cerc. Era Aleksander în patrulare; trebuia să îl găsească repede pentru a-i spune că

ceva nu era în regulă. Inima continuă să îi bată cu putere în piept pe măsură ce se îndreptă spre locul de unde se auziseră pașii.

– Aleksander! șopti ea din nou.

Dar când ajunse la locul respectiv și zări umbra unui bărbat îndreptându-se înspre ea, se opri speriată. Nu era Aleksander.

– Leib? întrebă confuză în timp ce el își grăbi pasul, apropiindu-se.

– Yona? Ce este? Vocea lui era scăldată în teamă. S-a întâmplat ceva?

Ea scutură din cap, iar el se opri alături de ea.

– Leib, unde este Aleksander?

Când ochii lui Leib se fixară asupra ei, erau întunecați, închiși.

– Nu este aici.

– Dar era rândul lui să patruleze în noaptea asta. Dacă nu este aici, atunci unde se află?

Ea clipi și văzu din nou ciorile, privindu-le avertismentul cu ochii minții. Cercetă cu privirea pădurea, însă nimic nu se mișca în întuneric.

– Leib?

– El e...

Dar nu își încheie fraza. În schimb, se foi neliniștit, holbându-se la ea. Când își ridică privirea și îi întâlni ochii, profunzimea milei ce se oglindea în ei îi tăie respirația și dintr-odată își dădu seama. Nu era în pericol. Nu asta îi prevestise visul ei, deloc.

– El nu ar face..., șopti ea.

– Yona..., începu el.

Însă ea pornise deja înspre tabără știind exact ce avea să găsească chiar dacă nu ajunse încă la adăpostul pe care Sulia și Luba îl împărțeau, cel cu plasă țesută din iarba-mlaștinii atârnată la intrare pentru a oferi intimitate. Încet, cu inima bătându-i cu putere în piept, trase perdeaua verde și privi înăuntru.

Într-o parte a adăpostului în pantă, Luba dormea pe spate, sforăind ușor. În cealaltă parte, Sulia stătea întinsă. Iar deasupra ei, cu spatele gol, mișcându-se într-un ritm pe care Yona îl recunoscu imediat dezgustată, se afla Aleksander.

– O! exclamă Yona.

În ciuda voinței sale, fetei îi scăpă un strigăt perceptibil, suficient de tare încât să îl facă pe Aleksander să se întoarcă stânjenit, dându-se la o parte de pe Sulia.

– Yona! se înecă el, chinuindu-se să se ridice în picioare, trăgându-și în grabă pantalonii înapoi pe coapse.

Totul părea să se întâmple în reluare. Sulia se opuse, întinzându-se după Aleksander, însă el se îndepărtă de ea, alb la față în întuneric. Sulia își luă repede rochia, cu o expresie plină de furie, și-o trase repede pe cap și îi rosti numele lui Aleksander. Însă el plecase deja de lângă ea, îndreptându-se către Yona, încercând să ajungă la ea, bâiguind o explicație. În colț, Luba continuă să sforăie tare, fără să simtă ce se întâmpla.

Yona nu așteptă ca Aleksander să îi spună ce avea de spus. În schimb, făcu câțiva pași înapoi, ieși în poiană și se întoarse și fugi, intră în grabă în coliba sa, cea pe care o împărțise chiar cu o noapte înainte cu un bărbat despre care crezuse că o iubea.

Însă toate acestea nu însemnară nimic pentru el și acum, în timp ce își aprinse o bucată de scoarță de pin cu mâinile-i tremurânde și își strânse în grabă lucrurile, lacrimile îi curgeau râuri pe chip. Îl ignoră pe Aleksander care intră în urma ei.

– Yona, dă-mi voie să îți explic! spuse el, întinzându-se înspre ea, însă ea se trase într-o parte.

– Ce ai putea să spui?

Nu îl privi. Tremura, temându-se să nu se prăbușească. Nu se mai simțise niciodată așa și nu avea nici cea mai vagă idee ce să facă.

– Tu nu ai de unde să știi, pentru că nu provii dintr-o societate așa cum provenim noi, începu el.

– Ajunge cu asta! Ajunge să mă tot faci să mă simt ca o străină! *Știu* că sunt o străină, Aleksander! Însă nu am crezut că acest lucru contează pentru tine!

– Nu asta am vrut să spun, Yona! Îi atinse din nou brațul, iar ea și-l trase iarăși înapoi. Doar că ești diferită de noi.

Ea pufni în râs.

– Sunt diferită, deci nu aș putea înțelege cum este să fii trădat?

– Nu asta încerc să spun! Ceea ce vreau să spun este că lucrurile nu stau așa cum probabil ai citit în cărțile tale. Acolo se află o lume cu totul diferită. Încercam doar să găsesc puțină fericire, pentru scurt timp, pentru a uita necazurile...

– Și nu puteai face asta cu mine?

El își deschise și închise gura de câteva ori privind în altă parte.

– Tu nu mă mai privești așa cum o face Sulia. Ea are nevoie de mine pentru a o salva.

– Deci nu mă dorești pentru că nu sunt neajutorată?

Privi înapoi înspre ea cu maxilarul încleștat.

– Doar că... Își strecură degetele prin păr. E mult mai dificil cu tine. Iar cu Sulia este ușor. Nu este viața suficient de grea?

Își simți dintr-odată inima pustiită.

– Eu îți fac viața mai dificilă?

– Nu asta am vrut să spun, Yona. Te rog, oprește-te din împachetat și ascultă-mă pentru o clipă. Nu înțelegi.

Într-adevăr, Yona avea prea puțină experiență în ceea ce privește felul în care oamenii trebuiau să interacționeze unii cu ceilalți. Însă știa suficient de multe încât să își poată da seama că, atunci când un bărbat iubește o femeie, nu face așa ceva. Oricum, nu un om bun. Și mai știa, la fel de sigur pe cât își cunoștea propriul suflet, că nu mai putea rămâne aici nici o secundă în plus. Cu toate că ajutase grupul să găsească o cale de a supraviețui peste iarnă, acum știau și ei lucrurile pe care le știa ea. Și era grupul lui Aleksander, nu al ei, iar el și Sulia tocmai demonstraseră asta cât se putea de limpede. Yona ignorase avertismentele Jeruszei, își deschisese inima fără prudență, făcuse o greșeală enormă, de neimaginat, crezând că era cu adevărat o membră a acestei familii. Chiar și acum, îi răsuna în minte râsetul Jeruszei, înăbușit și nemilos.

Era timpul să plece.

Îi luară doar câteva minute pentru a-și pune tot ce avea într-un rucsac. Se întoarse înspre Aleksander care se afla încă în spatele ei, vorbind încă, spunând lucruri care nu mai contau. Puse un deget pe buze și, în sfârșit, el se opri, ochii sclipindu-i de disperare în întuneric.

– Yona? întrebă el, cu vocea ridicată, rugătoare. Aici suntem în pădure. Regulile nu sunt la fel. Cu toții încercăm doar să supraviețuim.

– Nu trebuia să rămân atât de mult timp, spuse ea încet și, în clipa în care ochii lui se deschiseră larg și începu să protesteze, ea își ridică mâna și așteptă până când el tăcu din nou. A fost greșeala mea. Când Zus și Chaim se vor întoarce cu mercurul, adunați câteva ouă din cuiburile din apropiere. Folosiți doar albușurile. Amestecați-le cu mercur și înmuiați bucăți de cârpă în soluție pe care fiecare dintre voi să le poarte pe piept timp de o zi, apoi pe spate, într-o altă zi. Asta ar trebui să vă scape de păduchi. Acum

știți cum să vânați, cum să prindeți în capcană animale, cum să pescuiți, cum să vă deplasați. Zus și Chaim sunt cu voi acum și cunosc pădurea mai bine ca voi, așa că nu lăsați mândria să vă stea în cale, altfel veți muri aici. Ascultați-i. Și nu lăsați niciodată garda jos, pentru că nemții vă vor găsi. Dumnezeu să vegheze asupra voastră, a tuturor.

Se întoarse să plece, însă, când el o prinse de încheietura mâinii pentru a o opri, durerea îi ieși la suprafață ca o spumă albă, fierbinte, de furie. Răsucindu-se, își înfipse unghiile în antebrațul lui, strângând până când el urlă de durere și îi dădu drumul.

– Nu mă vei mai atinge *niciodată,* spuse ea.

– Dar pădurea...

– ...este locul unde aflăm cu adevărat cine suntem.

Apoi, stingând lumânarea de pin dintr-o suflare, își ridică rucsacul în spate și se strecură în noaptea întunecată.

De cealaltă parte a poienii, Sulia stătea afară în dreptul adăpostului ei, cu rochia strâmbă, cu un zâmbet ușor schițat pe chip, ca și când considera că triumfase în sfârșit, reușind să o îndepărteze pe Yona. Însă nu Sulia fusese cea care o determinase pe Yona să plece. Yona trebuia să fi plecat cu câteva luni în urmă, însă își deschisese inima cu naivitate în fața persoanei nepotrivite, lucru care o făcuse să ignore tot ceea ce știuse că este adevărat. Acum era mai înțeleaptă. Acum avea să se întoarcă la lumea pe care o cunoștea, lumea în care zbura singură, ca un porumbel în pustietate, liberă. Încheietura mâinii îi pulsa cu un anumit scop și, întorcându-se, porni înainte printre copaci.

Mai târziu, când furia se stinse și durerea i se strecură în suflet, cel mai supărător lucru i se păru că Aleksander nu o urmase și nu încercase să o oprească. Ea nu se întoarse să privească înapoi, dar și-l imagină stând lângă Sulia în timp ce o priveau plecând, femeia care îi ajutase să supraviețuiască nemaifiind acum decât o notă de subsol în povestea lor.

CAPITOLUL 15

Yona merse doar vreo treizeci de minute, cu lacrimile revărsându-i-se pe obraji, fără nici o direcție, prin pădurea deasă în care lumina lunii se pierdea aproape complet, când dintr-odată auzi pași apropiindu-se. Suferința ei fu imediat înlocuită de teamă și se furișă ușor în spatele unui copac, ținându-și respirația. După pași își dădu seama că erau doi oameni ce înaintau cu greu prin întuneric, ambii bărbați, judecând după sunet, iar mintea începu să-i rătăcească. Dacă erau nemți, era posibil să fie urmați îndeaproape și de alții. Avea o șansă îi oprească pe cei doi, pentru că îi putea lua prin surprindere, dar ce făcea cu o întreagă unitate militară germană? Să fie oare prea târziu pentru a proteja grupul?

Însă când bărbații se apropiară, le auzi vocile și le recunoscu imediat, răsuflând ușurată. Erau Chaim și Zus care se întorceau din misiune. Își închise ochii și se sprijini cu o mână de copac pentru a-și trage sufletul, încet, cu recunoștință că erau în viață. Preț de câteva secunde se gândi să îi lase să treacă. La urma urmei, era rușinată de durerea care știa că îi era întipărită pe chip. Însă trebuia să știe dacă avuseseră succes, pentru că, dacă aveau mercurul, ar fi dormit mai bine știind că grupul avea să înlăture amenințarea iminentă de tifos. Dacă nu, trebuia să se întoarcă, nu-i așa?

Trase adânc aer în piept, ieși de după copac când se aflau la o distanță de doar câțiva pași și se bucură să vadă că reacția lor a fost imediată; armele lor se ațintiră asupra ei, cu toate că garda lor fusese jos cu câteva secunde mai devreme. Cu astfel de instincte, aveau o șansă să lupte.

– Sunt doar eu, spuse ea încet și amândoi o priviră surprinși, cu ochii încă alarmați, apoi lăsară armele în jos.

– Yona? exclamă Zus, pășind în față. Întinse mâna ca și când ar fi dorit să îi atingă fața, dar se răzgândi și își trase mâna repede înapoi. Ce este? Ce ai pățit? S-a întâmplat ceva?

Ea își scutură capul.

– Grupul este bine. Eu doar... eu nu am mai putut rămâne.

În tăcerea așternută între ei, cuvintele păreau să se rostească fără sunet și, după o pauză, Zus clipi în semn că pricepuse despre ce era vorba.

– Aleksander. Ce a făcut? Văzând că nu răspunde, maxilarul i se încleștă. A fost cu Sulia?

– Tu *ai știut*?

Un alt val de disperare amenința să o inunde.

– Nu, Yona, nu am știut. A fost doar... a fost doar o bănuială. Îmi pare rău.

Yona se simți rușinată de lacrimile ce-i umplură din nou ochii.

– Da, păi, a spus că nu pot înțelege pentru că nu sunt ca el. Că lucrurile sunt mult mai simple cu ea.

Rosti cuvintele cu un glas monoton, rușinată de cât de profund o răniseră.

– Acestea nu sunt cuvinte ale unui bărbat cu coloană vertebrală, spuse imediat Zus, Yona simțindu-i furia din glas. Și dezvăluie în totalitate caracterul lui, nu pe al tău.

Ea privi în pământ.

– Este firesc să doară atât de mult?

– Da, mă tem că da.

Zus se încruntă, apoi se întoarse înspre Chaim și făcu semn din cap. Avu loc o înțelegere între frați și Chaim făcu câțiva pași, la câțiva metri distanță, încât să nu poată auzi. Zus se întoarse către Yona.

– Nu am știut, Yona. Nu aș fi păstrat un astfel de secret. Nu sunt de acord să îi trădăm pe oamenii care țin la noi.

– Știu.

Și, într-adevăr, așa era. Era conștientă, cu toate că nu cunoscuse foarte multă lume, că Zus era diferit de Aleksander, că avea un alt fel de suflet. Simțise asta din prima clipă în care îl cunoscuse și acest lucru o tulburase atunci așa cum o tulbura și acum. Aleksander păruse a fi tot ceea ce avuse nevoie: siguranță, securitate, un loc căruia să aparțină. În final, se dovedise a nu fi nici unul dintre aceste lucruri și se întrebă cum de putuse fi atât de oarbă. Cu siguranță îi apreciase complet greșit caracterul și apreciase complet greșit ceea ce se afla în propriul ei suflet. Își șterse lacrimile. În sufletul ei, tristețea purta o îndelungă bătălie cu furia.

– Ai luat mercurul? întrebă ea.

El dădu din cap în sens afirmativ, desfăcându-și haina pentru a-i arăta un rucsac plin cu fiole. O ușurare îi inundă ființa, înmuindu-i genunchii. Zus se întinse să o prindă, iar ochii lor se întâlniră.

– Slavă Domnului! șopti ea continuând să îl privească. Mulțumesc, Zus, că ai făcut asta. Știu că a fost periculos.

Cu greu păru să o audă.

– Unde mergi, Yona?

– Departe.

Își întâlniră privirile și, pentru prima dată, Yona simți că o putea citi ca pe un jurnal, că o făcuse probabil dintotdeauna. Gândul acesta ar fi trebuit să o neliniștească, dar o umplea, în schimb, de o liniște ciudată, de un sentiment străin ei, acela de a fi pe deplin înțeleasă.

– Nu pleca. Te rog, spuse el.

– Trebuie să plec. Trebuia să plec de mai demult. A fost o greșeală să mă complac în confortul acesta, a fost o greșeală să rămân. Nu am aparținut niciodată acestui grup. Acum îmi este clar acest lucru.

– Greșești, Yona. Nu îl poți lăsa pe Aleksander să te determine să pleci, Yona.

Zus făcu un pas mai aproape și, de data aceasta, când își întinse mâna să-i atingă fața, ea nu se feri și nici el nu se mai abținu. Atingerea lui pe obraz era și aspră, și blândă în același timp.

– Nu ai văzut asta, dar el nu a fost niciodată demn de tine.

– Sau poate că ceva nu este în regulă cu mine. Poate că eu sunt cea care nu știu să iubesc.

Cumva, rostind cu voce tare aceste cuvinte fusese ca și cum ar fi eliberat un stol de păsări înspre cer.

– Vei ști, Yona. Când va fi persoana potrivită, vei ști. Zus trase adânc aer în piept. Și nu este nimic în neregulă cu tine, Yona. Rănile noastre ne fac să fim ceea ce suntem, iar tu... tu ești mai puternică decât orice persoană am cunoscut vreodată, cred. Rămâi, Yona. Te rog. Avem nevoie de tine.

– Îmi pare rău, Zus, spuse ea încet, îndepărtându-se.

Mâna-i căzu de pe chipul ei, iar ochii i se umplură de o tristețe adâncă, asemenea unei fântâni săpate în pământ.

– Yona...

Ea zâmbi cu tristețe.

– Sunt un porumbel, Zus. Își ridică încheietura mâinii, care pulsa acum cu un anumit scop, avertizând-o. Iar porumbeii sunt meniți să zboare. Făcu încă un pas mai departe de el. Protejează-i, Zus. Știu că o vei face. Acum, ei te ascultă pe tine, cu toții. Te respectă. Și eu te respect.

– Dar...

– Rămâneți cu bine, Zus!

Se întoarse, căci, dacă ar fi continuat să îl privească în ochi încă o clipă, ar fi rămas pentru totdeauna. Apoi fugi, împiedicându-se în vegetație, știind că nu o va urma, nu pentru că nu ar fi dorit acest lucru, ci pentru că știa că alegerea îi aparținea ei.

Jerusza o învățase întotdeauna pe Yona să se îndrepte înspre est în vremuri tulburi, să zboare mereu înspre răsărit, niciodată înspre apus. *Să te îndrepți mereu spre începutul zilei, nu spre sfârșitul ei.* Cuvintele bătrânei îi sunau acum Yonei în urechi, acum când fugea în direcția greșită, dorind doar să se elibereze de Aleksander. Simțea nevoia să își limpezească mintea, să fugă de vinovăția pe care o simțea pentru că abandonase grupul, chiar dacă unii dintre ei nu o mai doreau acolo.

Făcuse tot ce putuse pentru ei și îi lăsase echipați cu tot ceea ce le era necesar pentru a supraviețui. Nu mai aveau nevoie de ea, nu de acum înainte. La urma urmelor, probabil că ar fi supraviețuit și peste iarnă fără ea, cu toate că nu cunoșteau pădurea la fel ca ea, erau cu toții inteligenți, dotați. Ar fi găsit ei o modalitate de a se hrăni, de a se adăposti, de a se ascunde de nemți. Poate că ea nu însemnase nimic pentru ei.

În plus, chiar dacă își dăduse acum seama că Aleksander nu era de încredere, el condusese bine grupul, luase decizii bune pentru a-i ajuta să supraviețuiască. Zus devenise și el un lider acum și, împreună, înțelegeau ce aștepta pădurea de la ei.

Ea nu era o salvatoare. Cum de putuse crede asta, că soarta lor se aflase în mâinile sale? Asta fusese o nesăbuință, un act egoist. Nu aveau nevoie de ea, indiferent de ce spusese Zus. Și totuși, de ce îi răsuna încă în urechi vocea lui? *Rămâi, Yona. Te rog.*

Timp de trei săptămâni, Yona rătăci prin pădure, aventurându-se din când în când la marginea sud-vestică a ei, sperând să mai zărească oameni doar pentru a-și alina singurătatea. Îi venea cu greu să creadă că, după o viață trăită doar în compania Jeruszei, nu mai știa cum era să stea singură. Îi lipsea sentimentul pe care i-l dădea gândul că ea conta, fie cât de puțin, pentru ceilalți. Îi era dor să vadă zâmbetele celorlalți, să audă râsete, să stea la masă împreună cu alții. Îi era dor până și de căldura confortabilă a lui Aleksander alături de ea noaptea. Nu își dăduse seama că, odată deschisă

ușa sufletului său, era imposibil de închis la loc în totalitate. Noaptea, în clipele acelea confuze dinainte să adoarmă în scorburile copacilor bătrâni și singuratici, auzea adesea vocile copiilor, Pessia, Leah, Daniel, Jakub și Adam. De ei îi era cel mai mult dor, pentru că ei aveau cea mai mare nevoie de protecție. Ei erau cei care o bântuiau când încerca să adoarmă.

Se gândise de vreo două ori să se întoarcă, însă se forță să meargă mai departe, deși avea un ritm încet. Singură, era de obicei rapidă, asemenea unui vultur, însă își dăduse seama că târăgănase, rămânând la o distanță de câteva zile de mers față de grup, pentru a fi aproape în caz că se întâmpla ceva. Însă nu putea trăi la nesfârșit în această stare de indecizie și, din acest motiv, spre sfârșitul lui iunie, părăsi cu greu pădurea, îndreptându-se înspre civilizație. Trebuia să lase o distanță între ea și grup, să nu se întoarcă, să nu-și asculte inima care o trăgea înapoi, înspre est.

Cuvintele Jeruszei o bântuiau și acum, în timp ce înainta înspre vest, în direcția din care venise inițial, cu atât de mult timp în urmă. *Behaimstrasse, numărul 72, în Berlin*. *Siegfried și Alwine Jüttner*. Părinții ei. Jerusza îi spusese să nu se întoarcă la ei, dar dacă bătrâna femeie se înșelase în tot acest timp, cumplit de tare, și o îndepărtase pe Yona de viața pe care ar fi trebuit să o trăiască? Dacă regăsindu-și acum părinții, putea să alunge sentimentul sfâșietor de singurătate ce amenința să o copleșească acum?

Dar acest gând era naiv și Yona știa acest lucru. Europa se afla în plin război. Nu putea pur și simplu să străbată Polonia și să treacă atât de ușor peste granițele nemțești, nu-i așa? Și cine putea ști dacă, după douăzeci și unu de ani de când copilul lor fusese luat de lângă ei, familia Jüttner se mai afla încă acolo. Însă când Yona o întrebase pe Jerusza pe patul de moarte dacă avea să îi mai vadă vreodată, Jerusza nu negase acest lucru și, cu greu, îi făcuse încă o declarație bulversantă. *Universul creează tot timpul oportunități pentru viață și pentru moarte.* Dar ce avea să însemne acest lucru? Avea să fie oare regăsirea părinților ei o oportunitate pentru viață? Avea să fie oare acesta motivul pentru care picioarele continuau să o poarte înspre vest? Simțea că străbătea continentul împinsă de forțe mai mari decât ea și, pentru prima dată, scăldându-se încă într-o mare de suferință, se lăsă purtată de curent.

Se îndreptă înspre pădurea Białowieża, pădurea Turnului Alb, unde trăise pentru o vreme cu Jerusza, pădurea în care cunoscuse un bărbat tânăr pe nume Marcin, în urmă cu mai bine de zece ani, scoțând-o din izolarea în

care se aflase. Era un loc unde se simțea ca acasă, iar acum îi era dor de îmbrățișarea lui, dar asta însemna să străbată o zonă mult mai populată – atât de localnici, cât și de soldați – decât era pe vremea când ea și Jerusza o traversaseră cu mulți ani în urmă. Totuși, știa cum să se facă nevăzută în public, nu privind în jos, ci mergând cu capul sus, întâlnind privirile oamenilor timp de câteva secunde și nelăsându-se intimidată de privirea lor. Astfel, lăsa impresia că nu avea motiv să se teamă, nimic de ascuns, dar știa, de asemenea, să evite contactul vizual prelungit care îi făcea pe urși, pe lupi și pe oameni să o perceapă ca pe o agresoare.

Se spălă într-un pârâu, frecându-și fața trandafirie, curățându-și mizeria de pe degete și din unghii, spălându-și părul cu flori de săpunăriță și clătindu-l până ce începu să strălucească. Își schimbă cămașa și pantalonii pe care îi purta de obicei și îmbrăcă o rochie pe care o ținea la fundul rucsacului, una pe care nu o folosise decât ca strat suplimentar în toiul iernii. Jerusza o furase pentru ea cu mulți ani în urmă, spunându-i să o țină mereu la îndemână, în caz că trebuia să se aventureze în vreun sat, întrucât cămașa grosolană și pantalonii uzați ar fi făcut-o imediat să pară suspectă. Și pentru că Yona avea să treacă prin câteva zone de civilizație înainte să ajungă în siguranța pădurilor vestice, trebuia să arate ca și când ar fi aparținut locului respectiv.

Era doar în trecere pe la marginile unui sat mare, necunoscut ei, recunoscătoare că aproape reușise să ajungă lângă un nou pâlc de arbori, când auzi o rafală de mitralieră, un țipăt și apoi, după ce un stol de ciori se ridicaseră speriate în aer, zburând departe de pericol, se așternu o liniște rece, înfiorătoare. Yona rămase nemișcată.

Dintr-odată, se auzi o mișcare mai în față, în apropierea unei vechi biserici de la marginea orașului. Fu de-ajuns pentru ca Yona să-și revină, să se ridice și să se târască în cele din urmă spre un pâlc de copaci aflat pe deal, ascunzându-se după un stejar masiv, după care o femeie își făcu brusc apariția. Era o călugăriță, purta un veșmânt de culoare neagră, însă gulerul alb care ieșea în evidență și gluga erau pătate de sânge. Ducea în brațe un copil mic, o fetiță cu bucle lungi și blonde, ale cărei picioruțe goale atârnau inerte în brațele călugăriței.

Călugărița plângea, apropiindu-se de căsuța din spatele bisericii.

– Părinte Tomasz! Părinte Tomasz! strigă ea. Vă rog, sunteți aici?

Femeia nu putea bate la uș㘠căci fetița atârna cu toată greutatea în brațele ei, însă, cu siguranță, dacă ar fi fost cineva înăuntru, ar fi auzit-o. Nu ieși nimeni și, o clipă mai târziu, urletul de disperare al călugăriței îi zgudui Yonei întreaga ființă. Își înfipse unghiile în trunchiul copacului așteptând. Dacă fetița era moartă, nu mai era nimic de făcut. Dar dacă era încă în viață...

Apoi, dintr-odată, fetița mișcă, iar Yona coborâse deja jumătate de deal până să-și dea seama ce face. Călugărița se întoarse la auzul pașilor ei, părând speriată, însă probabil că văzuse ceva în ochii Yonei care vorbeau în tăcere mai mult decât orice altceva, pentru că o privi și îi spuse simplu în belarusă:

– A fost împușcată. Ai putea să o ajuți? Nu știu cum să o salvez, însă dacă nu facem ceva, va muri.

– Voi face tot ce pot, spuse Yona.

Călugărița dădu o dată din cap, îi puse apoi în brațe trupul inert al fetiței și îi făcu semn să o urmeze înspre biserica aflată la câțiva metri de casă.

Se strecurară împreună prin ușa din spate într-un hol întunecat. Călugărița aprinse o lumânare, apoi încă una, cât timp Yona așeză cu grijă fetița pe podea și îi puse o mână pe gât. Încă mai avea puls, unul puternic, și Yona răsuflă ușurată.

– Apă, spuse ea întorcându-se înspre călugăriță. Am nevoie de apă și alcool pentru rană, dacă ai. Și coada șoricelului pentru a-i ajuta sângele să se coaguleze. Crește coada șoricelului prin apropiere?

– Una dintre surori are un coșuleț cu plante medicinale. Voi merge să văd dacă are.

Călugărița se ridică în picioare, ștergându-și sângele de pe mâini de veșmânt, unde păru să dispară ca și când ar fi fost luat de Dumnezeu.

– Te rog. Nu o lăsa să moară.

– Nu o voi lăsa.

Yona nu știa ce anume o determinase să facă o asemenea promisiune, pe care era posibil să nu o poată îndeplini, însă păru să o liniștească pe călugăriță, care aprobă din cap și plecă în grabă.

Yona își întoarse din nou atenția înspre fetiță, ale cărei buze se mișcau ca și când ar fi încercat să spună ceva, deși era încă inconștientă. Fața îi era albă și când Yona îi atinse fruntea cu mâna, era umedă și rece, strălucind de transpirație. Yona îi desfăcu nasturii rochiței și văzu rana făcută de glonțul

care intrase în trupul ei micuț, trecând prin ea chiar pe sub claviculă și pe sub umărul stâng. Încă doi sau trei centimetri mai la dreapta și i-ar fi străpuns inima.

Cât putu de încet, Yona ridică ușor fetița, aplecându-și capul pentru a-i vedea spatele. Exista și o rană de ieșire, ceea ce era o binecuvântare, dar sângera masiv. Yona o întinse înapoi pe spate și fetița gemu, chipul schimonosindu-i-se de durere.

Călugărița se întoarse după câteva minute cu tot ce îi ceruse Yona și, fără a rosti nici un cuvânt, Yona se puse pe treabă, dezinfectând mai întâi rana cu votca pe care i-o dăduse călugărița, simțindu-se încurajată când copila tresări, și întinzând mai apoi o pastă făcută din coada șoricelului pisată în grabă, atât pe pieptul, cât și pe spatele fetiței. Treptat, sângerarea încetini și când Yona își puse obrazul pe pieptul copilei, îi auzi bătăile puternice ale inimii și respirația constantă. Oftând, își îndreptă spatele și îi întâlni privirea îngrijorată a călugăriței.

– Este încă în viață, spuse călugărița, iar Yona își dădu seama că femeia plângea.

Yona aprobă din cap.

– Cineva ar trebui să îi anunțe pe părinții ei.

– Părinții ei sunt morți. Își șterse ochii, însă noi lacrimi îi izvorau în locul celorlalte. Nemții i-au împușcat. Au crezut că au ucis-o și pe ea.

Yona își simți inima strângându-i-se în piept.

– Sunt evrei?

Călugărița scutură din cap. Lacrimile îi curgeau și mai tare acum.

– Au crezut că părinții ei sunt comuniști. Evreii din orașul nostru au fost în mare parte luați și duși departe sau uciși.

Își puse ambele palme pe obraji și trase adânc aer în piept. Ochii ei limpezi, de un albastru marin, înconjurați de riduri de expresie care nu mai fuseseră folosite de ceva vreme, priveau fix în ochii Yonei.

– Probabil că unii dintre soldați se consideră buni creștini. Dar să împuști o familie nevinovată... Cum poate cineva să creadă că Dumnezeu aprobă așa ceva? M-am tot gândit la asta din ziua în care au sosit și nu am găsit încă nici un răspuns.

– Eu... eu nu sunt creștină, izbucni Yona, simțindu-se brusc stingherită, expusă.

De ce spusese așa ceva? Doar pentru că nu mai putea îndura felul în care femeia o privea, ochii ei cerând o explicație.

Femeia aprobă încet din cap.

– Atunci, evreică?

Tonul ei fu constant, iar Yona nu-și putu da seama ce gândește.

După câteva clipe lungi de tăcere apăsătoare, Yona cântări întrebarea. În pădure, deși simțise că nu aparținea grupului, simțise totuși o asemănare profundă cu oamenii care credeau în aceleași lucruri în care credea și ea, chiar dacă nu fusese obișnuită cu tradițiile lor.

– Da, cred că sunt, șopti ea, deși era, în mod evident, o nesăbuință să recunoască așa ceva, chiar și în fața unei călugărițe care părea a fi cumsecade.

Era imposibil de știut în cine putea avea încredere și în cine nu, însă trebuia să aibă încredere în Dumnezeu, nu-i așa? Și nu l-ar fi putut trăda printr-o minciună, nu într-o biserică unde oamenii veneau să se închine.

Yona se așteptă ca expresia călugăriței să se transforme în judecată, care, din contră, păru chiar ușurată.

– Bine. Deci crezi în Dumnezeu.

Yona clipi de câteva ori.

– Bineînțeles că da.

– Ei bine, asta e tot ce contează, nu crezi? Călugărița oftă și își coborî privirea înspre fetiță. Cred în ceea ce cred, însă cu toții ne îndreptăm spre Dumnezeu în moduri diferite, nu-i așa? Totuși, aceasta nu e calea care trebuie.

Chiar atunci, fetița se mișcă. Genele îi fluturară, apoi clipi de câteva ori, privind înainte și înapoi, când la Yona, când la călugăriță, teama de pe chipul ei adâncindu-se și mai mult de fiecare dată când redeschidea ochii.

– Cine sunteți voi? întrebă ea în belarusă, cu vocea abia șoptită, privirea ei oprindu-i-se asupra Yonei.

– Numele meu este Yona. Și ea este sora...

– Sora Maria Andrzeja, adăugă încet călugărița.

– Suntem aici pentru a te ajuta, spuse Yona. Cum te numești?

Copila privi când la Yona, când la călugăriță, și o parte din teamă i se mai șterse puțin de pe chip.

– Anka, șopti ea.

– Anka, spuse Yona, simțindu-și propria voce tremurând. Acum, este foarte important să stai cât mai nemișcată. Ești rănită și ne aflăm aici pentru a te ajuta.

Fetița privi în jos înspre propriul piept, iar ochii i se măriră când văzu tot sângele. Își ridică înapoi privirea înspre Yona.

– Mama și tata?

Yona nu reuși să spună nimic din cauza nodului ce i se puse brusc în gât, și astfel, privind neîntrerupt fetița în ochi, își scutură capul.

Anka clipi de câteva ori, primind vestea, apoi chipul i se schimonosi și începu să plângă.

– I-am văzut, știi, când aveam ochii închiși. Mama își lua rămas-bun de la mine.

Yona se înecă în propriul plânset înăbușit și trebui să se întoarcă pentru o clipă să-și revină. Sora Maria Andrzeja veni alături de ea și luă mâna fetiței în a sa.

– Acum ești aici, cu noi, și te vom proteja.

– Dar unde suntem aici?

– La Biserica Sfânta Elena, răspunse călugărița. Aici ajutăm oamenii care au nevoie de sprijin.

– Dar eu nu sunt catolică, șopti Anka. Tatăl meu nu credea în Dumnezeu.

– Dar Dumnezeu crede în tine, draga mea, răspunse imediat sora Maria Andrzeja. Își ridică ochii, fixându-i privirea Yonei. Și asta ne face pe toți să fim la fel, oriunde în lume.

Mai târziu, după ce ascunseră fetița într-o mică încăpere aflată la subsolul bisericii și după ce aceasta adormi într-un final, scâncind din când în când în vis, Yona se așeză pe o bancă, în sala principală a bisericii și privi în sus la crucifixul de deasupra altarului. Nu mai fusese niciodată într-o biserică, nu mai văzuse niciodată o asemenea reprezentare detaliată a evreului despre care se spunea că își sacrificase viața pe cruce pentru mântuirea lumii. În timp ce îl studia, în întunericul luminat de flacăra lumânării, se simți cuprinsă de o tristețe profundă. Să fi fost credința inutilă în clipe ca acestea? Unde se afla Dumnezeu când se petreceau toate aceste lucruri, în această lume în care oamenii mureau înfometați sau piereau în mâinile unor bărbați cruzi și lipsiți de suflet? Unde se afla Dumnezeu când vecinii se întorceau unii împotriva celorlalți?

– Este ușor să ne îndoim de credința noastră, spuse sora Maria Andrzeja, alăturându-i-se Yonei. Și este mult mai greu să o păstrăm.

Sora își schimbase îmbrăcămintea și acum gulerul care îi înconjura fața era de un alb imaculat, iar toate urmele de sânge din rana fetiței fuseseră șterse.

– Nu înțeleg cum poate Dumnezeu lăsa aceste lucruri să se întâmple, șopti Yona, privind înspre călugăriță și apoi înspre altar, de unde un Iisus poleit cu aur le privea tăcut. Toate acestea. Această durere sufletească. Această moarte. Această suferință. Femeia care m-a crescut m-a învățat să nu mă îndoiesc niciodată de Dumnezeu, însă în ultima vreme, am momente când nu pot face asta.

Sora Maria Andrzeja tăcu o vreme.

– De-a lungul întregii istorii a omenirii, Dumnezeu ne-a testat, ne-a testat credința. Știi povestea lui Iov?

Yona dădu din cap în sens afirmativ.

– Atunci, știi că Dumnezeu l-a protejat pe Iov, iar Iov a prosperat. Iov era un om bun. Vechiul Testament îl descrie ca fiind fără de vină și cinstit, un bărbat cu frica lui Dumnezeu și care ocolea răul. Diavolul a venit la Dumnezeu și Dumnezeu i-a dat voie Diavolului să îl testeze pe Iov, să îi testeze credința, luându-i totul, cu excepția propriei vieți. Și așa a și făcut, luându-i tot ceea ce îi era drag. Iov a blestemat ziua în care s-a născut, însă nu l-a blestemat niciodată pe Dumnezeu. Nu înțelegea de ce Dumnezeu îl testa, însă continua să creadă în Cel Atotputernic.

Yona scutură din cap cu frustrare.

– Însă la sfârșitul vieții, Dumnezeu i-a dat totul înapoi lui Iov. Acest lucru nu se întâmplă și aici. Dumnezeu lasă oameni nevinovați să piară, atât de mulți, în mâinile răului. Fetița de la subsol, ce rău a făcut ea? De ce ar permite Dumnezeu ca atât de mulți oameni ca ea să fie testați?

– Nu îți abandona credința, copila mea. Ochii călugăriței erau asemenea unei fântâni adânci, plini de mâhnire. Nu ne putem decât ruga să fim slujitorii lui, să facem tot ce ne stă în putință pentru a ușura suferința și pentru a-i salva pe cei nevinovați.

Yona lăsă privirea în jos.

– Dar dacă nu reușesc să fac acest lucru?

Se gândi la felul în care soarta o împinse în calea refugiaților din pădure. Dumnezeu îi dăduse o ocazie să îi ajute și, la început, ea răspunse acestei

chemări. Să fi greșit oare acum prin faptul că plecase?

– Nu poți face decât partea ta. Poți face tot ce îți stă în putință pentru a aprinde un băț de chibrit în întuneric care să lumineze calea. Dumnezeu este cu tine mereu, și vede ce este în sufletul tău. Călugărița își așează mâinile peste ale Yonei. Astăzi, ai salvat viața acelui copil. Aceasta a fost lucrarea lui Dumnezeu prin tine. Poate că mâine vei ajuta pe altcineva. Atât timp cât vei face bine, vei împlini voia lui Dumnezeu. Tu faci diferența.

– Oricine salvează o viață este considerat ca și când ar fi salvat o lume întreagă, șopti Yona pentru sine.

– Talmudul.

Yona își ridică surprinsă privirea.

– *Tu* cunoști Talmudul?

Sora Maria Andrzeja zâmbi ușor.

– Aceia dintre noi care Îl caută își petrec întreaga viață în încercarea de a-L găsi pe Dumnezeu, de a-L cunoaște, de a-L înțelege. Poate că îl auzim atunci când ne așteptăm mai puțin. Însă trebuie să ascultăm mereu. Nu trebuie să întoarcem niciodată spatele.

Yona simți cum îi izvorăsc lacrimi în ochi și aprobă din cap. Călugărița, având o credință catolică solidă, era complet de diferită de Jerusza. Însă amândouă parcurseseră același drum spre cunoaștere. Oare putea să însemne asta că nici unul dintre noi nu era chiar atât de diferit, la urma urmelor?

– Nu știu de unde vii, nici încotro te îndrepți, continuă călugărița după o clipă. Dar este o cameră în pod. Nu vrei să rămâi măcar peste noapte?

Inima Yonei tresări.

– O, nu aș putea să...

– Este probabil periculos să îți cer să rămâi. Însă nu este pentru beneficiul meu. Nici pentru al tău. Este pentru copil. Poate voi avea nevoie de ajutorul tău.

Yona își plecă capul. Călugărița avea dreptate. Nu putea pleca înainte să se asigure că fetița avea o șansă să supraviețuiască.

– Da, bineînțeles.

– Bine. Călugărița se ridică în picioare și bătu palma cu Yona. Să nu îți fie niciodată teamă să pui întrebări. Dar să te asiguri mereu că inima ta e deschisă pentru a auzi răspunsurile.

CAPITOLUL 16

Yona avu un somn agitat pe podeaua de lemn din micul pod al bisericii, undeva sub turlă și crucea care stătea deasupra ei. Era pentru prima dată în aproape douăzeci de ani când își petrecuse noaptea în alt loc decât în pădure, iar nemișcarea aerului și liniștea din clădirea veche o făcuse să se simtă ciudat. Se ridicase de vreo două ori în picioare cu gândul să plece, însă de fiecare dată simțea mirosul sângelui Ankăi pe propriile-i haine și se așeza la loc, împotriva voinței sale.

Se trezi gândindu-se la ultima dată când dormise sub un acoperiș adevărat. Nu avea decât doi ani când fusese răpită de către Jerusza și probabil că schimbarea bruscă și drastică fusese cea care îi fixase în memorie câteva dintre amintirile pe care le avea din viața sa de dinainte, până ca pădurea să i se întipărească în minte pentru totdeauna. Vedea acele clipe ca pe niște fotografii îndepărtate, mereu mult prea departe pentru a le putea atinge. Buclele întunecate ale mamei sale. Unghiurile ascuțite ale pereților din dormitorul ei. Ridurile fine de pe chipul tatălui său. Urmări aceste riduri acum, un ritm familiar, și adormi gândindu-se încă la părinții pe care îi avuse cândva, aflați la o distanță de o lume și o viață.

Cu mult înainte de răsăritul soarelui, se trezi și coborî în liniște pe scara ce ducea în holul bisericii, apoi jos, în subsol, unde era ascunsă fetița. Sora Maria Andrzeja se afla deja acolo cu ea, dormind dusă într-un scaun alături de pătuțul copilei. Fetița dormea și ea, pieptul ridicându-i-se și coborându-i regulat, iar Yona observă că îi mai revenise culoarea în obraji. Dacă reușeau să prevină infectarea, avea să supraviețuiască. Și apoi, ce avea să se întâmple? Unde avea să meargă biata fetiță?

Yona își puse o mână pe fruntea Ankăi și se bucură să o simtă caldă și nu fierbinte. Era o luptătoare, chiar dacă nu știa încă acest lucru. Însă avea nevoie de mai mult pentru a supraviețui, de acea îngrijire pe care Yona o învățase de la Jerusza, însă călugărița îi spusese că proviziile de plante medicinale ale comunității erau pe terminate.

Yona se strecură afară înainte ca sora Maria Andrzeja să se trezească, ieșind din biserică în liniștea dimineții de dinaintea răsăritului. Călugărița i-ar fi spus că este periculos să se aventureze în pădure, însă nu știa că Yona putea să se miște ca vântul și să se facă nevăzută printre copaci. Nu știa că, fără pădure, Yona nu putea respira.

Luna ce apunea era încă strălucitoare și plină, luminându-i calea, deși orizontul nu începuse încă să se zărească. Nici măcar o lumină nu ardea în sat; nici o lumânare nu pâlpâia. Aflat așa în nemișcare, părea părăsit, parcă din altă lume. În pădure, deși nu puteau fi văzute, animalele puteau fi tot timpul auzite, cum se mișcau, cum scormoneau, cum se așezau, cum se trezeau. Aici, ai fi zis că întreg orașul își ținea respirația, stând în așteptare.

Făcându-și drum înspre periferia orașului, care se contopea cu pădurea, văzu de la distanță doi soldați nemți fumând la colțul unei străzi, vârfurile țigărilor lor licărind în întuneric asemenea unor mici scântei. Rămase în umbră, mișcându-se încet și, chiar în clipa în care ajunse la adăpostul unor copaci, zări încă vreo doisprezece soldați tineri adunați în grup, toți purtând în jurul brațului svastici cusute pe banderole roșii. Ea se apropie, dar ei nu o observară. Îi auzi vorbind încet, cu vocile lor grave. Se chinui să audă ce spuneau, dar se îndepărtau și nu îndrăzni să îi urmeze. O trecu un fior rece când ajunse în cele din urmă în pădure, unde zări pe jos sute de cartușe goale și o fâșie imensă de pământ proaspăt săpat la câțiva metri distanță. Îi luă câteva secunde să își dea seama că nu putea fi altceva decât o groapă comună și se înecă brusc, simțind gustul amar al fierii. Aproape că putea auzi spiritele încercând să ajungă la ea, implorând după ajutor. Inima începu să-i bată cu putere și se întoarse, cu ochii încețoșați de lacrimi, și o luă la fugă în pădure.

În următoarea oră, cât timp zorile se iviră încet, ea adună coada-șoricelului, flori de tei, brusture și iarba Sfântului Ioan, salută păsările trezite din somn ca pe niște vechi prieteni, culese fructe de pădure coapte și niște ciuperci porcini mari și comestibile și, cu ajutorul cuțitului, rămase pentru puțin timp nemișcată și vână un iepure gras din care avea să facă o supă hrănitoare pentru călugăriță și pentru fetiță. Văzuse asta pe chipul lor; amândouă erau flămânde. Fetița, în mod special, nu avea să supraviețuiască dacă nu era hrănită corespunzător. Își îndesă proviziile în buzunarele adânci ale rochiei sale.

Până când se strecură din nou în oraș, străzile începură să se trezească, însă știa să se facă nevăzută. Merse în umbră, ținând capul plecat. Era o nimeni, un nimic, o femeie oarecare din sat care ieșise cu treburile ei matinale.

– *Sie!*[14]

Un strigăt dur în limba germană străpunse liniștea dimineții, însă ea avu grijă să nu reacționeze prea repede. Poate că nu i se adresase ei.

– *Halt!*[15] adăugă el.

Încet, își ridică privirea, păstrându-și expresia neutră, cu ochi liniștiți și calmi.

– *Dobraj ranicy*[16], spuse ea cu calm.

Neamțul care se holba la ea de la câțiva metri distanță era mai în vârstă decât ea, avea peste patruzeci de ani sau aproape cincizeci, iar uniforma era diferită de cea pe care o văzuse la bărbații mai tineri, bănuind că era ofițer. Cu atenție, își arcui sprânceana și adăugă cu respect:

– *Guten morgen*[17].

Vorbi în germană rostind cuvintele încet, nesigur, ca și când abia le învățase.

– Ce faci? întrebă el nesigur în belarusă, accentuând greșit silabele și cu o pronunție complet eronată.

Ea își dădu seama după rapiditatea cu care puse întrebarea că, deși se afla aici de ceva timp, bărbatului îi lipsea inteligența sau capacitatea de a învăța cu adevărat noua limbă.

– Mă întorc de la mama mea.

Se bucură că apucase să ascundă lucrurile pe care le luase din pădure în pliurile rochiei sale, altfel cum ar fi putut să îi explice ce era cu ele?

– Atât de devreme?

– Câteodată dorm la ea când îi este frică. Și, în ultima vreme, îi este frică tot timpul.

Neamțul o studie. Ea îl privi la rândul ei, evitând să clipească. Într-un final, el își coborî privirea, apoi și-o ridică din nou înspre ea, iar ochii îi deveniră reci, glaciari.

– Și mama ta unde locuiește, mai exact?

– Pe strada Gesia, răspunse ea cu calm. Reținuse un nume de stradă, pe la marginea orașului, în caz că avea să îi trebuiască. În căsuța cu obloane albastre. Ea le-a vopsit când eu eram mică, după moartea tatălui meu. Are

grijă de trandafirii din grădină în fiecare zi, însă nu au înflorit încă anul acesta. În fiecare noapte îngenunchează și îl întreabă pe Dumnezeu când îi va trimite flori.

Continuă să îl privească în timp ce el făcea eforturi să traducă șirurile lungi de cuvinte spuse de ea în belarusă. Jerusza o învățase să nu mintă niciodată oamenii dacă acest lucru era posibil, însă dacă avea să fie vreodată încolțită, să rămână calmă și să spună o poveste cu detalii inutile, acesta fiind cel mai bun mod de a vinde o poveste. Cineva care încerca să evite adevărul vorbește, în mod firesc, mai puțin, nu mai mult. Asezonă povestea cu date inutile și imediat deveni mult mai apetisantă. Faptul că ofițerul se chinuia să înțeleagă limba făcea ca acest subterfugiu să fie și mai eficient.

– Bine. Nu ar trebui să ieși atât de devreme, spuse el, făcând un pas înapoi, lăsând-o să plece.

Apoi, în timp ce o studia, ceva în expresia lui se schimbă. Făcu din nou un pas mai aproape, pulsul ei începând să galopeze. Făcuse cumva vreo gafă? Cu toate acestea, îl privi tăcută, nedezlipindu-și ochii de la el, căci dacă ar fi privit în altă parte, i-ar fi dat de înțeles că îi era teamă. Simțea cumva că era tipul de bărbat care ar fi mirosit și cea mai mică urmă de teamă.

– Ochii tăi, șopti el, în cele din urmă. Unul albastru, unul verde...

Ea clipi. Nu era ceea ce se așteptase să-i spună și observația lui o încurcă pentru câteva secunde. Ochii îi erau cea mai mare slăbiciune, ceva ce nu îi permitea să se piardă în mulțime dacă cineva s-ar fi apropiat suficient de mult. Aproape că și uitase acest lucru; trecuse atât de mult timp de când nimeni nu îi mai pomenise de ei.

– Da, așa este, spuse ea după o clipă.

Când el tăcu, ea își ridică din nou privirea fără să vrea. El îi studie încă o dată ochii.

– Doar că... Se opri și scutură din cap. Nimic. Spun prostii. Ești poloneză, bineînțeles, nu-i așa? Sau belarusă sau ce sunteți voi acum? Granițele voastre se modifică atât de des încât nu le mai pot ține minte.

Yona aprobă din cap.

– Bineînțeles că ești, șopti el, mai mult pentru sine decât pentru ea. Bineînțeles. Bine, poți pleca.

Apoi se întoarse brusc și se îndepărtă. Ea nu mai zăbovi, pentru că nu își dorea ca el să se răzgândească. Grăbindu-se să se îndepărteze, reacția lui

ciudată continuă să i se deruleze în minte.

Merse în grabă spre biserică, cu capul plecat, intrând pe aceeași ușă din spate pe care ieșise cu câteva ore mai devreme. Se duse direct la subsol, unde o găsi pe sora Maria Andrzeja veghind asupra Ankăi ai cărei ochi erau încă închiși.

Se întoarse când Yona intră, însă expresia ei era reținută.

– Am crezut că ne-ai părăsit.

Yona scoase iepurele, ciupercile și fructele, alături de coada șoricelului și de ierburi.

– Nu. Fetița avea nevoie de leacuri pentru a combate febra. Și m-am gândit că îți este foame.

Călugărița se holbă la iepure mult timp, apoi privi din nou înspre Yona, cu ochii mari.

– Ai fost în pădure?

Yona încuviință din cap.

– Asta a fost o nebunie. Ei execută oamenii care par să se furișeze prin preajmă, știi. Puteai să fii prinsă.

Yona nu pomeni nimic de faptul că aproape se întâmplase acest lucru.

– Ai nevoie de mâncare. Pot vedea asta pe chipul tău. Și tu, și fetița.

Călugărița inspiră adânc.

– Nu sunt doar eu. Mai sunt și ceilalți. În căsuța din spatele bisericii, suntem opt călugărițe și mai este și un preot prin preajmă.

– Atunci, mă voi întoarce în pădure la noapte și voi aduce mai multă mâncare.

– Nu. Sub nici o formă. Este mult prea periculos. Călugărița ezită, privind din nou înspre iepure. Însă diseară vom mânca împreună. Îți mulțumesc, Yona. Dar, te rog, nu mai risca să faci asta din nou.

Yona își lăsă capul în jos. Cum să îi explice călugăriței că evadarea în pădure nu fusese deloc riscantă pentru ea? Întoarcerea la biserică fusese periculoasă.

În acea seară, una dintre celelalte călugărițe, o femeie pe nume sora Maria Imelda, rămase cu Anka în timp ce dormea, cât timp celelalte călugărițe se adunară în jurul unei mese înguste, uzate, în căsuța din lemn din spatele bisericii. O femeie zveltă cu umeri căzuți și cu părul încărunțit, numită sora Maria Teresa, pregăti o supă consistentă de iepure cu cartofi și o altă

călugăriță, cea mai tânără dintre ele, o femeie blondă cu ochi mari albaștri și cu un nas mic, delicat, făcu pâinea care, deși avea miros de rumeguș, îi lăsă Yonei gura apă.

– Un festin, șopti Maica Bernardyna, călugărița plinuță cu părul cărunt, cu ochi blânzi, ce părea a fi lidera lor. Îți suntem recunoscătoare, Yona. Ai venit din pădurea Nalibocka?

Yona dădu din cap, iar călugărițele adunate în jurul mesei, șase la număr, incluzând-o și pe sora Maria Andrzeja, care ședea alături de ea, o priviră curioase. Însă nu era nici o urmă de judecată în nici una dintre priviri și, pentru prima dată, Yona simți că era înconjurată de oameni care o priveau și o acceptau exact așa cum era. Nu se așteptase la acest lucru într-o biserică catolică.

– Sora Maria Andrzeja spune că ești evreică? spuse în continuare călugărița mai în vârstă, fără ca expresia să i se schimbe.

Yona privi înspre sora Maria Andrzeja.

– Sunt, spuse cu reținere Yona și, în jurul mesei, se iviră doar aprobări din cap și câteva zâmbete. Îmi pare rău, nu vreau să vă pun în pericol prin prezența mea aici. Înțeleg cum stau lucrurile. Dacă preferați să plec...

Sora Maria Teresa începu să aducă bolurile cu supă aburindă la masă, așezând mai întâi unul în dreptul Yonei, înainte de a le servi pe celelalte călugărițe.

– Draga mea, pericolul se află deja la ușa noastră. Iar tu ești oricând binevenită aici.

– Am ajutat multe persoane ca tine, spuse călugărița cea blondă, iar o femeie mai în vârstă îi făcu semn să tacă.

– Cu toate acestea, numărul vieților pe care nemții le-au luat îl depășește pe cel al persoanelor pe care noi le-am salvat, spuse încet Maica Bernardyna, iar celelalte călugărițe se întristară. Ne rugăm în fiecare zi ca această teroare să se termine, însă crimele continuă.

Ea privi în jur la fiecare dintre călugărițe, privirea ei fixându-se din nou asupra Yonei cât timp sora Maria Teresa aduse și ultimele boluri de supă, așezându-se și ea mai apoi.

Împreună, călugărițele rostiră rugăciunea în latină, iar Yona își aplecă capul și se întrebă dacă Dumnezeu le putea auzi.

– *Benedíc nos Dómine et haec Túa dóna quae de Túa largitáte súmus sumptúri. Per Chrístum Dóminum nóstrum. Ámen*.[18]

Când rugăciunea se încheie, Yona își ridică privirea și zări lacrimi în ochii maicii Bernardyna.

– Mă tem că am vești, spuse călugărița în vârstă.

– Da?

Vocea surorii Maria Andrzeja era goală, răsunând ca un ecou în tăcerea care se așternuse brusc.

– Nemții au arestat o sută de săteni, spuse maica Bernardyna cu voce calmă, constantă. Urmează a fi executați.

Exclamația Yonei răsună în încăpere și, brusc, privirile tuturor călugărițelor se fixară asupra ei. Văzând că nimeni nu spune nimic, șopti în cele din urmă:

– Dar, de ce?

Maica Bernardyna privi mai întâi înspre sora Maria Andrzeja, apoi își întoarse din nou privirea înspre Yona.

– Un soldat neamț a fost atacat prin surprindere la periferia orașului săptămâna trecută și a fost bătut fără milă. Nemții au spus foarte clar în trecut că vor exista consecințe pentru astfel de fapte.

Cuvintele puseră stăpânire pe Yona, înghițind în sec, simțindu-și gâtul uscat.

– Deci plănuiesc să ucidă o sută de oameni?

– Ca avertisment. Vocea surorii Maria Andrzeja era constantă. Bărbați și femei, bătrâni și tineri. Aleși la întâmplare.

– Dar... nu putem lăsa acest lucru să se întâmple.

Călugărița mai în vârstă zâmbi cu blândețe la ea.

– Draga mea copilă, inima ta simte așa cum trebuie, însă nu este o luptă pe care trebuie să o porți tu.

– Dar nu îi putem lăsa pur și simplu să omoare oameni nevinovați, obiectă Yona. Trebuie să existe ceva ce să putem face. Privi cum Maica Bernardyna și sora Maria Andrzeja făcură schimb de priviri, tăcerea vorbind mai mult decât orice altceva. Ce este? întrebă ea văzând că nimeni nu spune nimic.

– Dimineață, voi merge să vorbesc cu comandantul german, spuse Maica Bernardyna după o lungă și apăsătoare pauză.

– Dar dacă nu vă va asculta...

Vocea Yonei se stinse cuprinsă de disperare. Nu își putea imagina că un bărbat care ordonă o execuție ar putea fi înduplecat de pledoariile unei

călugărițe.

– Din acest motiv, trebuie să ne rugăm să o facă. Tonul călugăriței mai în vârstă fu categoric. O privi pe Yona timp îndelungat și apoi zâmbi cu tristețe. Sper că și tu te vei ruga pentru noi, Yona. Acum, la masă, toată lumea, înainte ca supa să se răcească.

Însă nimeni nu se mișcă să atingă mâncarea, iar pe masa din fața lor, aburul încetă să se mai ridice, supa se răci și se lăsă din nou o tăcere apăsătoare.

În subsolul bisericii, dimineața devreme, Anka se trezi, iar Yona îi dădu niște ceai de tei pentru a preveni infecția. Apoi, în timp ce sora Maria Andrzeja îi îngriji rănile, fredonând în sinea ei un cântec tulburător, Yona mărunți restul de ierburi și le puse în săculețe de pânză pentru a i le duce soției fermierului de la marginea orașului care acceptase să o primească pe fetiță.

– Este o femeie bună, îi spuse sora Maria Andrzeja Yonei după ce Anka adormise din nou. Cunoaște oameni care o pot ajuta pe copilă să se mute. O va ține în siguranță.

Însă Yona știa, la fel de bine precum știa și călugărița, că nu exista nici o garanție de siguranță, nicăieri în Polonia și poate niciunde în întreaga Europă.

– Și pe voi? întrebă încet Yona. Cine vă va ține în siguranță? Dacă planul Maicii Bernardyna de a vorbi astăzi cu ofițerul german vă pune pe toate în pericol? Pentru că sora Maria Andrzeja nu spuse nimic întrebă încet Yona: Cine vă va proteja?

– Noi credem în planul lui Dumnezeu, spuse călugărița după o lungă vreme. Și dacă, într-un final, acest plan va însemna sfârșitul timpului nostru pe pământ, noi credem în Rai. Și credem că, prin moartea și învierea Sa, Iisus a deschis poarta Raiului pentru noi. Credem că, în cer, în casa tatălui nostru, vom găsi paradisul dincolo de orice ne-am putea imagina. În Rai ne vom reîntâlni cu toții.

Yona se simți cuprinsă de disperare.

– Dar nu credeți că și evreii vor ajunge acolo, nu-i așa?

Se gândi la micuța Chana, la familiile ucise ale grupului din pădure și chiar la Jerusza. Ce era pe lumea cealaltă pentru ei dacă raiul era rezervat doar celor care i se închinau lui Iisus?

– Bineînțeles că vor ajunge.

Răspunsul surorii Maria Andrzeja sună ferm, neechivoc, Yona fiind surprinsă să simtă lacrimi în ochi pe măsură ce călugărița continuă să vorbească.

– Eu cred că evreii care trăiesc vieți frumoase și curate vor fi și ei mântuiți, pentru că și ei urmează lumina lui Dumnezeu.

– Am crezut că religia catolică consideră că oamenii trebuie să îl accepte pe Iisus pentru a-și găsi mântuirea.

Călugărița zâmbi ușor.

– Din câte observ, ai citit mult referitor la teologie, Yona. Și mi-aș dori să am un răspuns mai bun pentru tine referitor la modul în care lucrează Dumnezeu. Însă adânc în noi, se află adevărul lui Dumnezeu. Găsește acel adevăr, ține-te ferm de el și cred că acei dintre noi care trăiesc frumos în cinstea lui se vor reuni în viața de apoi. Făcu o pauză și își puse mâinile peste cele ale Yonei. Palmele îi erau calde, liniștitoare. Acum du-te, copila mea. Du-te până nu e prea târziu. Femeia care o va proteja se numește Maja Yarashuk, e una dintre enoriașele noastre. O vei recunoaște după cicatricea de pe obraz, în forma de cruce. Soțul ei a fost ucis de nemți, iar ea li s-a opus din răsputeri. Locuiește la marginea estică a orașului, nu departe de aici, într-o gospodărie vopsită în alb, cu ferestre cu tocuri vopsite în roșu, culorile steagului polonez. Acolo se află o rază a vânturilor cu un vultur, iar vulturul are lipsă o parte din aripa stângă. Așa vei ști că te afli la locul potrivit. Când te va întreba cine te-a trimis, să îi spui că „irisul siberian“ și va ști că am fost eu.

– Irisul siberian?

Sora Maria Andrzeja zâmbi.

– Floarea mea preferată, în cele mai frumoase nuanțe de albastru. Pentru o secundă, privirea ei se îndepărtă, apoi păru că revine în prezent. Așteaptă! exclamă ea, apoi plecă în grabă, revenind o clipă mai târziu cu câteva documente. Actele mele de identitate, spuse ea, încredințându-i-le Yonei. S-ar putea să îți fie de folos.

Yona făcu un pas în spate.

– Nu ți le pot lua. Dacă vei avea nevoie de ele?

– Nu voi avea nevoie de ele, spuse ferm călugărița, întinzându-se după mâinile Yonei și punându-i documentele înainte ca Yona să le poată retrage din nou. Nu voi pleca nicăieri în afara acestei biserici și celelalte călugărițe

vor garanta pentru mine. Însă ție îți pot fi de folos dacă vei fi oprită pe drum când vei merge să îi încredințezi Majei fetița.

Yona privi în jos și văzu deasupra un act de identitate cu poza călugărițeі. Era mai tânără în acea poză și, fără veșmântul de călugăriță, părea a fi o persoană complet diferită. Părul ei era întunecat ca al Yonei și, chiar dacă fețele lor aveau un contur diferit, erau documente care puteau trece de un prim control. Yona ezită încă o secundă, apoi aprobă din cap, luă documentele și le strecură în buzunar, rostind în șoaptă un cuvânt de mulțumire.

– Ți le voi aduce înapoi, spuse Yona.

– Nu e nevoie, spuse călugărița zâmbind. După ce o vei lăsa pe Anka, va trebui să pleci, Yona. Se întâmplă multe lucruri aici, Yona, lucruri rele.

– Dar...

Yona începu să obiecteze, însă fu întreruptă de geamătul Ankăi în somn.

– A sosit clipa, spuse sora Maria Andrzeja.

Nu mai așteptă răspunsul Yonei; în schimb, o scutură ușor pe fetiță, trezind-o din somn. Când Anka clipi uitându-se la ele, sora Andrzeja îi explică, cu un glas extrem de relaxat, că Yona avea să o ducă într-un loc unde avea să se vindece și unde avea să fie în siguranță până la sfârșitul războiului. Anka păru nesigură, însă când sora Maria Andrzeja se aplecă să îi sărute fruntea, își ridică capul și o sărută pe călugăriță pe ambii obraji.

– Mulțumesc, șopti ea. Mulțumesc că m-ai salvat.

Călugărița se întoarse înainte ca Anka să îi surprindă lacrimile, apoi o trase pe Yona înspre ea, cuprinzând-o într-o îmbrățișare scurtă și strânsă.

– Dumnezeu să fie cu tine, copilă, îi șopti Yonei la ureche, apoi se întoarse și părăsi în grabă subsolul bisericii fără a mai privi înapoi.

Tu (în limba germană în original)
Oprește-te! (în limba germană în original)
Bună dimineața (în limba belarusă în original)
Bună dimineața (în limba germană în original)
Binecuvântează-ne, Doamne, pe noi și aceste daruri ale Tale, pe care le primim din mare mila Ta, prin Hristos, Domnul nostru. Amin. (în limba latină în original)

Cara DC

CAPITOLUL 17

Anka era ușoară ca o pasăre în brațele Yonei, mult prea ușoară. Ținând cu grijă în brațe prețiosul bagaj, se grăbi să treacă pe lângă un grup de soldați nemți care nu îi acordară nici o atenție, pe lângă un șir de localnici care stăteau privind în gol la coadă în fața unui magazin cu pânze de păianjeni pe la geamuri, pe lângă o școală părăsită. În întreg orașul, draperiile erau trase complet, majoritatea vitrinelor erau închise și cei câțiva oameni care mergeau primprejur, o făceau cu ochii plecați în jos, îmbrăcămintea lor fiind la fel de gri ca și clădirile care îi înconjurau, ca și cum ar fi încercat să se facă nevăzuți.

Printr-un miracol, ea și Anka ajunseră la marginea orașului fără ca nimeni să le oprească. Și totuși, orașul era tăcut, în așteptare. Cu inima bătându-i tare și cu brațele îndurerate din pricina greutății fetiței, Yona mări pasul și se îndreptă spre est pe un drum nepavat înspre protecția oferită de pădure până când zări gospodăria pe care sora Maria Andrzeja i-o descrisese, cea albă, cu tocuri de culoare roșie la ferestre și cu un vultur cu aripa ruptă aflat pe roza vânturilor.

– Aici este? întrebă Anka cu glas slăbit.

Tot ațipise și se tot trezise, iar acum își deschise ochii și privi împrejur cât timp Yona merse pe drumul nepavat înspre gospodărie. În spate, un hambar dărăpănat și cenușiu se opunea cu încăpățânare cerului întunecat al dimineții, întorcându-și spatele copacilor aflați dincolo de el. Privind dincolo de acesta, înspre marginea pădurii, inima Yonei tresări neașteptat. Ea aparținea acelui loc, pădurii, și nu acestuia de aici, acestui sat. Însă Jerusza îi spusese mereu să nu se îndoiască niciodată de planul lui Dumnezeu, căci până și atunci când lucrurile păreau că se năruie, exista întotdeauna un motiv, exista întotdeauna un scop.

Ușa gospodăriei se deschise și o femeie înaltă, zveltă, la vreo cincizeci de ani, rămase acolo preț de o clipă sau două, privind înspre ele, apoi se grăbi să le întâmpine. Privi o singură dată în ochii Yonei, făcu semn din cap și

puse mâna pe fruntea Ankăi. O trase repede înapoi ca și când ar fi fost fierbinte.

– Cine te-a trimis?

– Ăăă... irisul siberian.

Femeia strânse din buze și aprobă din cap.

– Intrați în casă, înainte să vă vadă careva, spuse ea.

Și, cu toate că nu părea să mai fie vreun alt suflet prin preajmă, Yona o urmă, știind că, în această lume, ca și în a ei, ochi invizibili puteau privi din întuneric.

Înăuntru, gospodăria era slab luminată și mirosea a drojdie și a paie. Un strat de praf îmbrăca scaunele și masa. Fără a spune vreun cuvânt, femeia o conduse pe Yona, care încă o mai ducea în brațe pe Anka, într-o încăpere din spate și închise ușa.

– Este o trapă sub covor, spuse ea, întorcându-se în cele din urmă înspre ele. Vorbi sacadat, tensionat. Nu este o soluție bună pe termen lung, dar este bună pentru voi în caz că ați fost urmărite astăzi.

– Nu am fost urmărite.

Ochii femeii se îndreptară înspre Anka, apoi reveniră la ea.

– Ar trebui să lași jos fetița, spuse ea fără a aștepta vreun răspuns.

Făcu un semn înspre canapeaua mică și uzată aflată într-o parte a camerei, iar Yona lăsă ușor fetița care gemu încet.

– Văd că este rănită. Fruntea Majei se încreți de îngrijorare. Tare.

– Da. A fost împușcată. Am curățat rana, iar glonțul a ieșit, dar trebuie să se vindece.

Femeia bombăni ceva în barbă, o înjurătură indescifrabilă, apoi studie mult timp fetița în tăcere, pe urmă se întoarse înspre Yona.

– O voi ajuta. Îți dau cuvântul meu. Dar cine ești tu? Cum de ai venit să o aduci la mine? Tu nu ești mama ei.

Yona se miră cum de Maja își dăduse seama atât de limpede de acest lucru.

– Eu... începu să vorbească, apoi se opri.

Cum putea să îi explice cine era, ce căuta ea acolo? Cu greu putea înțelege ea însăși acest lucru.

– Părinții ei sunt morți, spuse ea într-un final.

Ceva se schimbă la ea și chipul Majei se îmblânzi.

– Cu toții mor în vremurile astea. Atât de mulți copii fără părinți. Scutură din cap. Și cum o cheamă?

– Anka. Va trăi dacă îi vei păstra rana curată și îi vei reduce febra. Ți-am adus niște coada șoricelului care...

– Știu, o întrerupse Maja. Zâmbi ușor. Și eu cunosc secretele pădurii. Înainte de a mă căsători cu soțul meu, înainte să vin și să locuiesc aici, am fost infirmieră. Din acest motiv călugărițele trimit, din când în când, la mine oameni care necesită vindecare. Se aplecă lângă Anka, aceasta privindu-le cu ochi mari și confuzi, și spuse încet: Bună, Anka. Eu sunt Maja Yarashuk. Te voi ține aici în siguranță.

Anka o privi, însă nu rosti nici un cuvânt.

– Ce vei face cu ea? întrebă Yona.

– Am niște prieteni. Ajută oamenii să dispară. Însă voi aștepta până când starea ei va fi stabilă și bună.

Se ridică brusc în picioare.

– Aici, în această casă?

Yona privi cu îndoială înspre ferestrele din față. Dacă cineva avea vreo bănuială că acolo se petrecea ceva suspicios, nu exista nici un loc în care să se poată ascunde.

Maja o privi îndelung, analizând-o.

– Mai există o trapă într-una din boxele din grajd. Asta e tot ce trebuie să știi. Acum, pleacă. Cu cât vei pleca mai devreme, cu atât mai în siguranță va fi.

Yona știa că aceste cuvinte nu fuseseră rostite cu intenția să o rănească, însă o făcuseră. Să fi fost asta menirea ei, să protejeze viața pentru o clipă și-apoi să fie alungată? Era un rol ciudat pe care trebuia să îl joace și stârnea în ea un sentiment imens de singurătate, o senzație că nu aparține nici unui loc. Însă Maja avea dreptate, era mult mai bine pentru fetiță să rămână în această casă, să fie ascunsă și vindecată, apoi să fie dusă altundeva, să înceapă o nouă viață, cu voia lui Dumnezeu.

Yona îngenunche alături de Anka și își puse o mână pe fruntea fetiței. Era încă rece, ceea ce era un semn bun.

– Vei fi în siguranță aici, șopti ea, atingând obrajii scobiți ai fetiței.

– De unde știi? întrebă în șoaptă Anka.

Yona își ridică privirea înspre Maja, care le privea.

– Știu asta, spuse ea privind din nou spre Anka. Trebuie să avem încredere în sora Maria Andrzeja. Și-a riscat viața pentru a te salva, iar ea are încredere în Maja. Trebuie să avem și noi încredere în ea.

Anka îi cercetă ochii Yonei, apoi aprobă din cap. Își ridică privirea înspre Maja și apoi își întoarse din nou privirea înspre Yona.

– În regulă... Bine.

Yona se ridică în picioare și făcu semn din cap înspre Maja.

– Să vă mai aduc ierburi? Ceva mâncare?

Maja privi înspre Anka și apoi o conduse pe Yona afară din încăpere. În timp ce se îndepărta, Yona își ridică mâna peste umăr înspre Anka, în semn de rămas-bun în tăcere. Fetița își ridică și ea mâna, atingând aerul unde tocmai se aflase Yona.

– Îți spun încă o dată: să nu te mai întorci, rosti ferm Maja când se îndepărtară suficient de mult încât fetița să nu le mai poată auzi. Este pentru binele fetiței. Și pentru al tău.

– Dar eu...

– Îți mulțumesc, Yona, pentru că ai adus-o aici. Însă nu poți salva pe toată lumea de una singură. Ai încredere în mine să fac partea ce îmi revine mie. Acum, pleacă!

Vocea Majei fu categorică și, dacă nu i-ar fi zărit bunătatea în ochi, Yona s-ar fi întors imediat și ar fi luat fetița cu ea. Însă îi citi onestitatea Majei pe chip, tăria de caracter, oboseala, și știu și că Anka avea să fie în siguranță aici, atât cât putea fi oricine în toiul războiului.

Yona inspiră adânc și apoi, fără a mai privi în urmă, se strecură pe ușa din față în liniștea dimineții de afară. Trebuia să străbată centrul satului pentru a ajunge la pădure, în partea cealaltă. Anka avea să fie în siguranță. Maja avea dreptate, nu putea să salveze pe toată lumea de una singură. Iar acum, așa cum îi spusese călugărița, era timpul să plece.

Îi luă Yonei doar o oră și jumătate până să intre din nou în oraș, lăsând în urmă drumul nepavat. Un tânăr soldat neamț, care nu se aflase acolo mai devreme, bloca drumul în timp ce ea se apropia.

– Stop, spuse el în belarusă. Cine ești și de unde vii?

Pentru o clipă, în loc de teamă, Yona simți cum o învăluie o mare tristețe. Accentul bărbatului era străin, însă cuvintele erau perfecte și, spre deosebire de celălalt ofițer pe care îl întâlnise mai devreme, era, în mod evident, mult mai inteligent. Însă, în loc să își desfacă aripile într-o

universitate pe undeva, folosindu-și inteligența pentru a face lumea mai bună, se afla aici, un soldat anonim, pe un drum nepavat care ducea spre nicăieri, înfăptuind lucrarea diavolului într-un ținut străin.

– Vorbești belarusă? întrebă el văzând că tăcerea Yonei se prelungește prea mult, însă de data aceasta, ea simți mai puțină compasiune pentru el, căci tonul lui fusese arogant. La naiba, nu o pot scoate la capăt în orașele astea. Ești poloneză? Voi, țăranilor, știți măcar ce sunteți? Nu contează, în curând veți vorbi cu toții germană.

Ea privi în sus și îi întâlni privirea. Ochii lui erau de un albastru glaciar, nasul îngust era ascuțit precum ciocul unei păsări.

– Mă duc la biserică să mă rog, răspunse ea într-o belarusă impecabilă.

El își arcui sprânceana.

– Și de unde vii?

– Lapte. Am fost să văd dacă vreunul dintre fermierii de la marginea orașului au lapte de dat.

Fusese primul lucru care-i venise în minte.

– Lapte? Pentru cine?

Se gândi instantaneu la Anka.

– Pentru fiica mea.

Ochii lui se îndreptară spre abdomenul ei plat ca o scândură, apoi reveniră la chipul ei.

– Fiica ta?

Ea continuă să-l privească.

– Are patru ani și este înfometată.

Soldatul continuă să o studieze.

– Dar ai venit fără lapte.

– Nici unul dintre fermieri nu a avut să îmi dea. Eu... eu nu am avut cu ce plăti.

Soldatul pufni în râs.

– Și ai crezut că îți va da cineva ceva din bunătate? Doamnă, aici nu a mai rămas nici un pic de bunătate. Nu știi asta?

– Din acest motiv mă duc la biserică. Mă voi ruga la Dumnezeu să mă ajute să găsesc.

El scutură din cap, lăsând privirea să alunece în altă parte.

– Dumnezeu nu se află acolo în dimineața asta, doamnă, te asigur. Mergi acasă dacă știi ce e mai bine pentru tine.

Inima îi tresări în piept.

– S-a întâmplat ceva?

Se gândi la conversația avută cu călugărițele cu o noapte înainte, la suta de localnici nevinovați, la intenția Maicii Bernardyna de a susține cauza lor în fața germanilor.

O umbră de neliniște îi străbătu chipul, înlocuită repede de furie.

– Te rog, ascultă-mi sfatul și mergi acasă la copilul tău, bine?

Ea făcu un efort să se relaxeze.

– Da, domnule, spuse ea, iar el dădu din cap aparent mulțumit că reușise să o pună la punct. Mulțumesc!

Se grăbi să se îndepărteze de el, ușurată că o lăsase să plece fără să o întrebe de acte. Le avea pe cele de la sora Maria Andrzeja, care insistase în grabă să le ia, însă simțea că nu ar putea păcăli cu ele decât pe cineva mai puțin inteligent.

– Așteaptă! strigă în urma ei, iar ea îngheță.

Să își fi dat seama în cele din urmă că îl mințise?

Se întoarse încet, făcând un efort să pară nevinovată.

El înaintă înspre ea, iar ea rămase nemișcată, ținându-și respirația. El îi studie încă o dată chipul, ca și când ar fi încercat să se hotărască asupra ceva. Apoi, în grabă, scoase un mic obiect din buzunarul său și i-l înmână.

– Uite. Pentru fiica ta.

Ea îl luă, dar el se îndepărtase deja, întorcându-se la postul lui, până ca ea să își dea seama ce primise. Era un baton mic de ciocolată, cu ambalajul scris în limba germană. Poate că reprezentase pentru el o frântură de casă și, cu toate astea, i-l oferise ei, îngrijorat pentru fetița înfometată în vârstă de patru ani. I se strânse inima. Era o fărâmă de normalitate într-o lume care o luase razna.

– Mulțumesc! strigă ea, însă el nu se mai întoarse.

Își ridică doar mâna dreaptă în semn de acceptare, apoi, după o secundă de pauză, porni și ea în direcția ei.

Pe drum înspre biserică era liniște, neobișnuit de multă liniște. De obicei, la ora aceea a dimineții, oamenii umblau încoace și încolo. Apropiindu-se, auzi voci ridicate și murmurul unei mulțimi, simțind în aer o agitație plină de teroare, ca la apropierea unei furtuni. Vru să o ia la fugă, însă ar fi părut suspectă, așa că merse cât de repede o purtară picioarele până ajunse după

colț, ivindu-i-se înainte piața din fața bisericii. Brusc, își acoperi gura cu mâna și se abținu să nu țipe.

Piața era plină de locuitori ai orașului, cel puțin două sute dintre ei, înghesuiți cot la cot, unii vorbind în șoaptă, alții plângând. În cealaltă parte a mulțimii, nemții îi supravegheau cu puștile pregătite. În fața lor, pe treptele bisericii, se aflau călugărițele cu care cinase cu o seară înainte, toate cele opt, împreună cu sora Maria Andrzeja într-un capăt și maica Bernardyna în celălalt. Stăteau în șir, privind tăcute la trupul unui preot tânăr atârnând lipsit de viață pe un eșafod rudimentar care fusese în mod evident construit din câteva bănci rupte scoase din biserică. Yona își simți stomacul întorcându-i-se pe dos și gustul fierii în gât. Ce se întâmplase în scurtul timp cât ea fusese plecată?

– Asta, răcni înspre mulțime un ofițer german bine făcut, într-o belarusă foarte stricată din cauza accentului său, este ceea ce întâmplă când alegeți să vă luptați cu noi! Voi ați atras asta asupra voastră! Ați înțeles? Sângele acestui preot se află pe mâinile voastre!

Yona încremeni, holbându-se la chipul surorii Maria Andrzeja. Ochii călugăriței priveau drept înainte, maxilarul îi era încleștat, iar bărbia împinsă în față, sfidătoare, furioasă. Cum de ajunseseră călugărițele în această postură? Yona trebuia să facă ceva, însă ce anume?

Trase aer în piept pentru a se liniști și începu să înainteze tăcută prin mulțimea care se dădea cu ușurință la o parte, pentru că astăzi nimeni nu își dorea să fie vizibil, înghesuindu-se cu toții în încercarea de a se ascunde unul în spatele celuilalt. Într-o clipă, se trezi că se află în fața mulțimii formate în mare parte din femei tinere și copii mici ascunși în spatele lor. Curajul lor o făcu pe Yona să tragă adânc aer în piept; își expuseseră toate trupurile aici, în mod deliberat, pentru a-i proteja pe cei mici aflați în spatele lor. Nu înțelegeau că trupurile lor formate din carne și oase nu aveau cum să le ofere nici o protecție în fața salvelor de gloanțe.

– Acest preot... spuse ofițerul german în timp ce se plimba, cu chipul transfigurat de furie. Este mort din cauza voastră, a tuturor. Cu o săptămână în urmă, a avut loc un atac asupra unui soldat german, iar atacatorul a fugit. Ieri, am arestat o sută de cetățeni ai acestui sat, cu intenția de a-i face să plătească pentru crima comisă, drept exemplu pentru voi toți. Însă acest preot a pășit în față, în această dimineață, oferindu-și viața în schimbul vieții lor. La fel au făcut și aceste opt călugărițe.

Yona exclamă cu voce tare, dar sunetul fu absorbit de murmurul agitat al mulțimii. Brusc, înțelese totul. Călugărițele plănuiseră asta de la bun început; când maica Bernardyna spusese cu o seară în urmă că speră să îi reușească târgul, la asta se referise. În dimineața aceasta, sora Maria Andrzeja îi dăduse Yonei actele sale știind că nu aveau să îi mai trebuiască niciodată.

– Nu, șopti ea.

– Le-am acceptat târgul, continuă neamțul, strigând înspre mulțime. Astăzi, toți trebuie să fiți pedepsiți, pentru ca lecția să fie învățată, și din acest motiv, v-am adunat pe toți aici pentru a privi. Sunteți asemenea copiilor, toți, și acesta e singurul mod în care copiii învață. Poate că astăzi veți pricepe.

Yona încercă să îi prindă privirea surorii Maria Andrzeja, însă călugărița continuă să privească hotărâtă înainte. Yona fu atât de concentrată să o privească pe călugăriță, încât trecuseră câteva secunde până să își dea seama că și asupra ei erau ațintite priviri. Se întoarse și-l zări pe ofițerul german, cel pe care îl întâlnise cu o zi înainte și care păruse atât de uimit de ochii ei, stând deoparte într-un grup format din alți ofițeri. O privea cu o expresie ciudată pe chip și, când privirile lor se încrucișară, îi șopti ceva ofițerului de lângă el, un bărbat înalt cu păr negru, încărunțit, al cărui spate era întors înspre mulțime.

Ofițerul mai înalt se întoarse încet și, în acea clipă, timpul păru să se oprească în loc pentru Yona. În fundal, încă îl mai auzea pe neamțul de pe trepte și murmurul mulțimii înspăimântate, însă totul se petrecea ca și când câmpul ei vizual se îngustase brusc în clipa în care chipul bărbatului îi apăru în față și ochii lor se întâlniră.

Chipul îi era ridat asemenea unei țesături uzate și, chiar dacă colțurile gurii îi atârnau în jos, chiar dacă ochii i se adânciseră tot mai mult în orbite odată cu trecerea timpului, ea îl recunoscu într-o secundă și văzându-l, îi reveniră în memorie frânturi de amintiri cu miros de lapte. Un chip aplecat deasupra pătuțului ei de bebeluș, cu mult timp în urmă. Un zâmbet la primul ei pas. O mână care se strecurase într-a ei, uriașă și caldă, ca să o echilibreze.

Și iată-l acum, aici, imposibil, cu peste două decade mai târziu, la mai mult de nouă sute de kilometri distanță de apartamentul de pe Behaimstrasse din Berlin unde îl văzuse ultima dată.

Era Siegfried Jüttner, bărbatul care îi fusese cândva tată.

CAPITOLUL 18

Fără să-și ia ochii de la fată, Jüttner își îndreptă pașii înspre ea, urmat de ofițerul cu care vorbise cu o zi înainte și, cum stătea acolo paralizată, constată, cu indiferență, că era ofițer de rang înalt, purtând o uniformă decorată cu epoleți de argint pe umăr și cu insigne pe gulere. Ajunsese destul de aproape de ea când se trezi din șoc și începu să se retragă din calea lui, îndepărtându-se de acest bărbat al cărui sânge îl împărtășea. Întreg trupul i se zdruncină, picioarele îi tremurară cât timp se adânci în mulțime, neluându-și nici o clipă ochii de la el.

Viețile sunt cercuri care se învârt în jurul lumii și când sunt menite să se intersecteze din nou, o vor face, îi spusese Jerusza pe patul de moarte. Acum, brusc, Yona înțelese. Bătrâna prevăzuse un astfel de moment, o reuniune îngrozitoare. La urma urmelor, era posibil ca Yona să fi fost purtată de curent înspre vest tocmai pentru asta. Însă de ce? *Noi credem în planul lui Dumnezeu,* îi spusese sora Maria Andrzeja chiar în dimineața aceea, dar cum puteau face toate acestea parte din el?

Sus, pe scările bisericii, ofițerul furios încă răcnea.

– Așa că, vedeți? Acum, veți asista la execuția acestor opt călugărițe! urlă el.

Panica ce se crease în mulțime fusese de ajuns ca să îi permită Yonei să se strecoare și mai adânc în masa de oameni, să se ascundă de tatăl său care cerceta acum înnebunit chipurile din jur, apropiindu-se din ce în ce mai mult. Inima îi bătea cu putere în piept, ochii i se umplură de lacrimi, Yona făcându-se din ce în ce mai mică, lăsând mulțimea disperată să o înghită.

– Și, poate că vă veți aminti de asta data viitoare când veți încerca să treceți peste noi! strigă el.

Mulțimea se agită, mamele se aplecară asupra copiilor lor, bătrânii se lăsară în genunchi pentru a se ruga, adolescenții vorbiră în șoaptă despre rebeliune și lipsa de putere. Pe treptele bisericii, ofițerul făcu semn unui număr de opt soldați, câte unul pentru fiecare călugăriță, să pășească în față

cu pistoalele. Dintr-odată, Yona se opri din mers. Își putea vedea încă tatăl, însă el nu o putea vedea, deși cerceta cu disperare mulțimea. Dintr-odată se simți rău și, chiar dacă nu se afla într-un unghi de unde să le poată vedea pe călugărițe, le putea simți durerea radiind prin mulțimea adunată acolo.

Și în acea clipă, înainte ca soldații germani să își ridice pistoalele, înainte ca ordinul să fie dat, Yona își dădu seama că tot ceea ce se întâmplase în viața ei până în acest moment fusese menit să o aducă aici, în acest loc, unde ar fi putut fi singura persoană în putere să oprească ceea ce avea să se întâmple. Nu știa de ce, însă știa ce trebuia să facă. În timp ce alții se închinau, ghemuindu-se de frică, călugărițele își ridicară ochii înspre Dumnezeu, iar ea trase adânc aer în piept, se ridică în picioare și se întoarse în direcția bărbatului care îi dăduse viață.

– Stop! strigă ea în limba germană. Siegfried Jüttner! Te rog, oprește asta!

La auzul numelui ofițerului superior, bărbatul robust aflat pe treptele bisericii se întoarse, privind cu dispreț înspre mulțime în încercarea de a afla de unde provenise vocea. Însă Yona nu privi înspre el. Ea îl privi pe tatăl său care în sfârșit o regăsise în mulțime. El se holba la ea cu gura căscată.

– Oprește asta, te rog, spuse ea, și acum, apropiindu-se, îi vorbi doar lui. Poți face asta, nu-i așa? Te rog. Te implor să le salvezi viețile călugărițelor.

– Inge?

Când Jüttner vorbi, până și vocea lui îi păru familiară, atât de familiară încât o zdruncină până în străfundul inimii ei închise cu mult timp în urmă. Fără să privească în spate, îi făcu un semn ofițerului de pe treptele bisericii, indicându-i printr-o singură mișcare a mâinii să se oprească. Yona avusese dreptate; el era ofițerul superior aici. Scuturând din cap cu o neîncredere plină de dezgust, ofițerul de pe trepte le făcu semn celor opt soldați, iar Jüttner începu din nou să îndrepte spre Yona, care făcu eforturi să rămână pe loc, cu toate că asta era împotriva tuturor instinctelor ei. Însă dacă fugea, călugărițele aveau să moară.

Mulțimea tăcută se dădu în lături, la fel ca Marea Roșie, cât timp înaltul ofițer nazist trecu printre ei, oprindu-se la doar câțiva metri distanță de Yona. Celălalt ofițer, cel care o văzuse cu o zi înainte, îl urmă în grabă.

– Vedeți? Este exact așa cum v-am spus! Ochii ei! Exact ca...

– Ajunge.

Lumea din jurul lor amuți când Jüttner se apropie atât mult de ea încât putu să-i simtă respirația pe obraz. Uniforma sa nu avea nici o cută, privirea îi era scrutătoare și prudentă. O privi direct în ochi, ca și când ar fi încercat să privească în sufletul ei, apoi, fără a spune nici un cuvânt, îi prinse încheietura mâinii stângi și o ridică cu blândețe în sus. Îl urmări cu privirea cât timp el se uită în jos la ea. Porumbelul întunecat pulsă în clipa în care îl mângâie cu degetul său mare, vrând parcă să se asigure că e real. Ceva i se schimbă în privire, ca și când îndoiala i se risipise. Apoi, ridicându-și din nou privirea înspre ea, ochii i se umplură de lacrimi.

– Inge? șopti el. Ești cu adevărat tu?

Acesta fusese numele ei cândva, înainte ca Jerusza să apară din umbră și să o răpească. Ea aprobă, mișcând ușor din cap.

– *Papa*, șopti ea, primul său cuvânt, cu atât de mult timp în urmă, un cuvânt pe care nu îl mai rostise deloc în mai bine de două decenii.

Îi era greu să se decidă cum să îl privească pe bărbatul din fața sa; era tatăl din amintirile ei începătoșate, dar, totodată, era un străin în uniformă nazistă, un străin care aprobase executarea unui preot, care fusese cât pe ce să coordoneze execuția unui număr de opt călugărițe nevinovate.

– Cum de te afli aici? întrebă el.

Și, cum ea privi înapoi spre treptele bisericii, ochii lui îi urmară pe ai săi, înspre locul de unde ofițerul roșu la față îi privea confuz și dezgustat și înspre locul de unde sora Maria Andrzeja îi privea cu gura căscată.

– Ai fost în viață în toți acești ani?

Yona inspiră adânc.

– Îți voi povesti totul. Dar, mai întâi, trebuie să oprești asta. Te rog! Călugărițele nu au făcut nimic. Ați demonstrat deja ceea ce ați dorit să demonstrați cu preotul.

El aprobă încet din cap ca vrăjit și se întoarse înspre ofițerul care rămase la câțiva metri distanță de el și care asistase uimit la schimbul de cuvinte dintre ei. Jüttner îi șopti ceva și, cu toate că bărbatul păru uluit, dădu din cap și se grăbi să urce treptele bisericii, unde-i transmise comanda celuilalt ofițer, roșu la față, care era pe punctul de a ordona execuția. Acesta păru furios, însă dădu scurt din cap și le ordonă soldaților să se retragă. Apoi, răstindu-se la unul dintre ei, îi ordonă să le conducă pe călugărițe în biserică și să le păzească până ce situația avea să fie clarificată.

Yona privi până când sora Maria Andrzeja dispăru înăuntru, aruncându-i Yonei o ultimă privire plină de confuzie și de groază. Apoi, când ofițerul de pe trepte se făcu și el nevăzut în interiorul bisericii și mulțimea se îndepărtă treptat de ea, se întoarse spre Jüttner.

– *Danke*, spuse ea, mulțumindu-i în germană.

– Este doar o soluție temporară, până când vom înțelege ce cauți aici. O privi pentru încă o clipă. Fiica mea, șopti ca pentru sine.

Când o luă de mână, degetele lui lungi strângându-i-le pe ale sale, și începu să o tragă după el, stomacul i se întoarse brusc pe dos. Călugărițele primiseră o amânare a pedepsei, dar pentru cât timp? Și care avea să fie prețul pentru salvarea lor? De data aceasta, când cuvintele Jeruszei i se adresară în vânt, fură cât se putea de clare. *Nesăbuito! Ce ai făcut?*

Mâna lui Jüttner era aspră și rece, însă în clipa în care își întoarse privirea înspre ea, îi observă probabil teama de pe chip și mai slăbi puțin din strânsoare.

– Totul va fi bine, spuse el, trecând pe lângă șirul de soldați care fuseseră pregătiți să le execute pe călugărițe puțin mai devreme, pentru că toți se holbau la ea confuzi.

– Așteaptă! spuse ea, oprindu-se brusc, forțându-l și pe el să se oprească odată cu ea.

Când se întoarse, în expresia lui era un amestec ciudat de blândețe și nerăbdare.

– Da? Ce este?

– Călugărițele. Cum voi putea ști că vor fi în siguranță dacă vin cu tine?

El se uită înspre soldați, care îi priveau la rândul lor cu toții, o umbră străbătându-i chipul.

– Pentru că eu comand aici. Oamenii mei fac ceea ce le spun să facă.

– Nu au greșit cu nimic.

El păru că ar vrea să obiecteze, însă, în schimb, se încruntă și o strânse și mai tare de mână.

– Încă nu înțelegi.

Se întoarse brusc și o duse în sus pe treptele bisericii. Împinse cu putere ușile din lemn pentru a le deschide, lăsând o rază de lumină să pătrundă într-un sanctuar care fusese distrus.

Băncile erau răsturnate și rupte, iar mirosul de scrum mai plutea încă în aer. În colț, cele opt călugărițe stăteau ținându-se de mână și rugându-se, iar ofițerul care fusese cât pe ce să le ordone execuția le privea de la câțiva metri distanță, cu fața încă roșie asemenea unei sfecle. Un soldat stătea de pază în apropiere, privirea lui trecând stingherită de la o călugăriță la alta și apoi la crucifixul din aur ce atârna deasupra altarului.

Yona îi simți privirea surorii Maria Andrzeja fixându-se asupra sa cât timp Jüttner o trase după el printre rândurile de bănci rupte înspre celălalt ofițer.

– Deci, ce este asta? întrebă bărbatul, holbându-se insistent la Yona.

– Asta este fiica mea, spuse Jüttner, vocea lui accentuând ultimul cuvânt.

Ochii surorii Maria Andrzeja se măriră, iar câteva călugărițe schimbară priviri între ele.

Buza superioară a ofițerului se curbă.

– Fiica ta este poloneză? Ce, te-ai culcat cu o târfă poloneză cu douăzeci de ani în urmă, Jüttner?

– *Fiica* mea este de origine *germană*, spuse Jüttner cu asprime, iar celălalt bărbat făcu un pas înapoi și privi pentru o clipă în podea. Nu ne vei trata cu lipsă de respect pe nici unul dintre noi.

Când își ridică din nou privirea, îndoiala din expresia lui fu cât se poate de evidentă.

– Da, bine, ce are ea de-a face cu toate astea?

– Până mă întorc, vei ține aceste călugărițe în siguranță, hotărî Jüttner, însă acesta nu era răspunsul așteptat. Nu vei da drumul execuției.

O spuse pe un ton atât de degajat ca și când i-ar fi spus celuilalt bărbat să nu comande la cină în absența lui.

– Dar...

– *Înțelegi?* Vocea lui Jüttner se transformă în răcnet, iar celălalt bărbat își întoarse privirea în altă parte. Ți-am dat un ordin.

– Da, domnule.

Mulțumit, Jüttner dădu din cap și își coborî privirea înspre Yona, pe care o strângea încă de mână.

– Vino!

Yona privi încă o dată la sora Maria Andrzeja, ai cărei ochi se îngustară acum. Își putea imagina ce gândea călugărița, că Yona o minți se, în privința numelui ei, în privința a tot. Avea poate să găsească vreo ocazie să îi

explice totul călugăriței într-o bună zi, să o facă să înțeleagă că nimic din toate acestea nu fusese o minciună, că era posibil ca două persoane să existe într-una singură și că tot ceea ce conta era ceea ce se afla în sufletul acelei persoane. Însă acum nu era timp pentru asta, așa că Yona se întoarse și plecă, lăsându-l pe Jüttner să o conducă afară din biserică, înapoi în lumina soarelui, acolo unde piața era acum goală, de unde mulțimea se risipise rapid în urma amânării execuției, amânare pe care nu aveau cum să o înțeleagă.

Tăcută, Yona îl urmă pe Jüttner, a cărui mână era încă prinsă în jurul mâinii ei asemenea unei menghine.

Jüttner o duse repede, ca vântul, înspre o casă mare din piatră aflată în centrul orașului, care fusese, în mod evident, confiscată de la un localnic înstărit cândva.

– Casa mea, spuse el brusc, fără să o privească.

Făcu semn din cap celor doi soldați care stăteau afară, apoi, eliberând-o din strânsoare, descuie ușa din față și o conduse înăuntru. Ferestrele erau acoperite cu draperii grele, purpurii, pereții erau văruiți într-un alb delicat, cel al cojii de ou, iar mobila frumos lucrată era de un alb imaculat. Covoarele ce arătau de parcă fuseseră aduse dintr-un alt ținut acopereau podeaua din lemn, fin lustruită, iar pe pereții aflați de-a lungul scării se mai zăreau câteva urme șterse de rame dreptunghiulare în care Yona își imagină că atârnaseră cândva fotografii de familie. Ce se întâmplase cu oamenii pentru care acel loc însemnase cândva *acasă*?

Jüttner ezită după ce închise ușa grea în urma lor, rămânând în lumina difuză din hol.

– Vei avea nevoie de o baie, spuse el.

Pentru prima dată, Yona deveni conștientă de stratul subțire de murdărie care-i acoperea pielea și care nu o deranjase de obicei. Privi înspre podea în timp ce el adăugă:

– Vei găsi o cadă în încăperea din spate, chiar acolo, cu câteva găleți de apă lângă ea, pregătite deja pentru baia pe care urma să o fac eu. Apa va fi rece, însă o baie rece face ca organismul să devină mai rezistent. Îți voi aduce ceva de îmbrăcat din dulap. A locuit cândva o fată aici, care era cam de înălțimea ta.

– Sunt bine. Nu am nevoie...

– Vei lua cina cu mine. Trebuie să fii prezentabilă. Își îmblânzi puțin tonul. Este mai bine pentru tine. Te vei simți mai bine.

– În regulă, spuse Yona, însă nu se mișcă din loc, așa cum nici Jüttner nu o făcu.

– Chiar tu ești, Inge? șopti el după o clipă.

Ea privi în sus, înspre el, și îi întâlni privirea. Îl văzu cercetându-i ochii neobișnuiți, confirmându-i ceea ce știa deja.

– Da, eu sunt, spuse ea.

Privirea lui se îndreptă încă o dată înspre porumbelul de pe încheietura mâinii ei.

– Numele meu este Yona acum.

El se holba la încheietura mâinii fetei, neluându-i în seamă cuvintele.

– Mergi. Schimbă-ți îmbrăcămintea.

Era un ordin, și Yona se trezi îndepărtându-se deja, mergând spre capătul holului.

Douăzeci de minute mai târziu, ieși din baie, unde se scăldase într-o cadă adâncă, albă, cu picioare în formă de gheare, lăsând o dâră de murdărie în urma ei cu toate că încercase să o șteargă. Înfășurată într-un prosop alb, deschise ușa și găsi pe marginea unui scaun aflat alături o rochie de zi, de culoare crem. O ridică cu grijă, analizând-o cu uimire, căci nu mai purtase niciodată așa ceva. Țesătura se învolbura ca o cascadă, nefiind deloc practică, dar după ce intră din nou în baie și o trase peste cap, descoperi că îi vine aproape perfect, atârnând înspre podea și acoperindu-i perfect cuțitul și teaca de pe gleznă. Și totuși, în ceva atât de feminin și de ridicol, se simțea goală, expusă.

Avea părul încă ud când intră în camera de zi, câteva minute mai târziu. Jüttner, încă îmbrăcat în uniformă, mergea de colo colo încruntat și tresări în clipa în care ea intră.

– Am făcut o cafea. Bei cafea? Și am adus și niște biscuiți făcuți de menajera mea, Marya. Vine în fiecare zi. Îți va spăla lucrurile pentru mâine. Vei dormi în dormitorul de la capătul scărilor.

Păru să își dea seama că vorbise deja prea mult, căci își închise repede gura și îi făcu semn înspre una dintre canapele, ce părea atât de țeapănă de ai fi zis că nu mai șezuse nimeni pe ea până acum.

– Inge, te rog să mi te alături. Vrei și friș că?

Yona scutură din cap, traversând încăperea și așezându-se cu grijă, straturile numeroase ale rochiei foșnind la fiecare mișcare făcută de ea. Îi turnă o ceașcă de cafea neagră aburindă, pregătindu-și mai apoi una și pentru sine, cu straturi generoase de frișcă și zahăr, iar ea se miră de nepăsarea cu care făcea acest lucru. Cel mai probabil, majoritatea oamenilor din acest oraș nu mai văzuse frișcă sau zahăr de la începutul războiului.

Mâinile îi tremurară în timp ce-și duse ceașca înspre buze.

– Nici nu știu de unde să încep.

Nici Yona nu știa, așa că trase puțin de timp, luând o gură de cafea. Nu mai gustase nimic asemănător până atunci, fină, neagră și aromată, și tuși, înecându-se. Băuse doar cafea din ghinde în pădure.

– De unde ai știut cine sunt? întrebă el în cele din urmă. După toți acești ani?

Ea îi studie chipul. Ar fi vrut să îl urască pentru ceea ce era acum, însă nu își putea opri mintea din a se întoarce în trecut, înapoi la alte vremuri, la alte locuri. Până și parfumul lui îi era familiar: lemn de cedru cu o notă de lavandă. Încercă să lase familiaritatea deoparte, însă îi era imposibil.

– Nu am uitat niciodată.

El privi în altă parte, apoi, când o privi din nou, câteva secunde mai târziu, ochii îi erau umezi.

– Unul dintre ofițeri mi-a spus că a văzut pe cineva cu ochi ca ai tăi, aceeași vârstă... Făcu o pauză și își scutură capul. Nu mi-am imaginat vreodată că ai putea fi tu cu adevărat. Am crezut că e nebun. De foarte multe ori, în acel prim an, după dispariția ta, mama ta a jurat că te-a văzut. Dar s-a înșelat mereu.

Cuvintele îi străpungeau dureros inima. În amintirile ei începătoșate, tatăl său era distant și îndepărtat, însă chipul mamei sale strălucea cu căldură. Cândva, Yona fusese iubită.

– Mama mea? Rosti cu grijă cuvintele, simțind gustul lor neobișnuit în gură. Se află încă în Berlin?

Jüttner privi în podea.

– A murit la doi ani după ce ai fost luată. Doctorul a spus că din cauza suferinței, din cauza inimii frânte.

Yona își simți ochii umplându-i-se de lacrimi.

– Îmi pare foarte rău, spuse ea și, cu toate că nu fusese vina ei, simțea asupra sa o responsabilitate apăsătoare.

– Dar unde *ai fost* tu, Inge? întrebă Jüttner după o clipă, cu voce tremurândă. Unde ai fost în toți acești ani?

Vocea lui se stinse într-o șoaptă disperată.

– Numele meu este Yona acum, îi spuse încă o dată, iar el păru din nou să nu o audă. Am fost luată de o femeie pe nume Jerusza.

O studie, încercând să digere ceea ce tocmai îi spusese, expresia lui devenind dintr-odată confuză.

– Și te-a adus aici? În Polonia?

– În cele din urmă.

– Dar unde ai locuit? Unde ai stat?

– Nicăieri. Pretutindeni. În pădure.

– Vrei să spui că într-un sat de lângă pădure?

Transpirația îi sclipi pe față când se aplecă.

– Nu. Niciodată într-un sat. Ea... ea nu avea încredere în oameni. Am locuit sub pământ, am construit adăposturi în care să dormim noaptea, am căutat hrană.

– Dar cum de vorbești atât de bine germana dacă ai fost crescută de o sălbatică în pădure?

– Jerusza nu era o sălbatică. Era... Glasul Yonei se stinse, căci oare cum ar fi putut să o descrie pe bătrână? Cuvintele nu ar fi fost niciodată îndeajuns. Ea considera că suntem cu atât mai pregătiți să ne descurcăm în lume, cu cât deținem mai multe cunoștințe. M-a învățat multe lucruri. Cum să supraviețuiesc. Multe limbi.

– Și această... această femeie ți-a făcut vreun rău, Inge? Abia își putu controla furia din voce. Unde se află ea acum?

– A murit. Yona ezită. Și nu, nu mi-a făcut niciodată nici un rău.

Dar nu era oare asta o minciună? Răpise o fetiță bine îngrijită din casa ei și o transformase într-o luptătoare disperată, înfometată.

– Dar care a fost motivul ei? Fața i se înroșise și o venă groasă i se umflă pe gât. De ce noi? De ce tu?

Yona nu spuse nimic pentru o clipă și cât timp tăcu, tatăl ei se așeză cu greu pe una dintre canapele și își lăsă capul în mâini.

– *De ce?* șopti el. Spune-mi de ce.

– Nu știu. Yona ezită înainte să continue. Mi-a spus mereu că m-a salvat.

El își ridică privirea uimit.

– Te-a *salvat*? De la ce? Dintr-o casă călduroasă, sigură, cu părinți care te iubeau?

Cuvintele îi sfâșiară inima.

– Da? întrebă ea cu voce stinsă. M-ați iubit?

– Bineînțeles că da. Sunt tatăl tău. Vocea i se frânse și se ridică brusc în picioare. Începu să se plimbe. Ne-a distrus, Inge. M-a transformat într-un nebun.

– Jerusza a spus... Yona făcu o pauză și înghiți. A spus că sunteți oameni răi.

– *Noi* suntem oameni răi? Se înecă într-un râs forțat. Ne-a răpit copilul! Vorba aceea: cine este fără de păcat să arunce primul cu piatra, nu-i așa?

Yona ezită, apoi răspunse cu grijă:

– Dar iată-te acum, coordonând execuția atâtor oameni nevinovați. Deci, poate că nu greșise chiar atât de mult.

O umbră de neliniște îi străbătu chipul.

– Ordinele nu au fost niciodată ale mele. Trebuie să înțelegi asta.

– Dar le îndeplinești.

– Am de ales?

Ea îl privi fix.

– Întotdeauna ai de ales.

El se ridică brusc în picioare și începu să se plimbe.

– Nu. E ușor pentru tine să spui asta. Nu știi cum este. Dacă nu m-aș supune ordinelor pe care le primesc, mi-aș pierde viața.

– Și, în schimb, mii de oameni trebuie să și-o piardă pe a lor?

– Nu știi! Ochii lui erau aprinși, aproape febrili, când se întoarse înspre ea. Nu înțelegi. Va fi pace aici doar în momentul în care ei vor înceta să se mai împotrivească!

– Și evreii? întrebă încet Yona. Va fi pace și pentru evrei în această lume pe care ți-o imaginezi?

– Evreii?

Păru că se înecă rostind cuvântul, ca și când gustul lui ar fi fost execrabil. Începu din nou să se plimbe.

– Evreii au acționat împotriva Germaniei în timpul Primului Război Mondial, Inge. Înțelegi asta? Armata germană urma să câștige, însă evreii au fost cei care au distrus totul acasă. Tot evreii au fost cei care au adus războiul asupra noastră de la bun început, îți dai seama. Ei controlează

totul, băncile, în Europa și în afara ei. Înțelegi? Dacă le permitem să câștige din nou teren, vor distruge Germania. Evreii sunt o rasă otrăvitoare care trăiește pe seama averii Germaniei și care ne trage în jos. Trebuie să îi distrugem înainte de a ne distruge ei pe noi.

Yona se holbă la el.

– Astea sunt prostii, toate astea. Crezi că mii, poate milioane de oameni, merită să moară pentru ca Germania să prospere? Crezi că, dacă ar exista vreun Dumnezeu, ar accepta așa ceva?

– Ai fost crescută în pădure de o femeie nebună. Nu știi nimic despre Dumnezeu.

– Ba știu. Așteptă până ce el își îndreptă privirea înspre ea. Și tu știi. Știi în adâncul sufletului tău că ceea ce faci este un afront la adresa Lui. Văd asta în ochii tăi. Își dăduse seama că forțase deja prea mult nota și totuși continuă: De ce nu faci ceea ce este corect, eliberându-le pe călugărițe?

El o privi cu neîncredere.

– Iarăși călugărițele? Mă întrebi de parcă vreunul dintre noi ar avea de ales. Întrebi de parcă destinul se află în mâinile tale sau ale mele.

– Dar se află. Nu-i așa?

El deschise gura ca și când ar fi dorit să răspundă, apoi o închise din nou și ieși furtunos din încăpere, îndreptându-se înspre scări. O clipă mai târziu, auzi ușa dormitorului trântindu-se.

Yona privi înspre ușa de la intrare în casă. Dacă ar fi plecat acum, dacă ar fi putut să se strecoare cumva pe lângă soldații din fața casei, ar fi fugit înspre pădure și ar fi fost deja departe când Jüttner și-ar fi dat seama că lipsește. Însă, făcând asta, le-ar fi pecetluit soarta călugărițelor. Jüttner îi spusese că aveau să fie în siguranță, dacă ea avea să meargă cu el acasă. Trebuia să rămână, cel puțin până ce găsea o cale să îl convingă să ordone eliberarea lor. Și apoi, ce avea să se întâmple?

În cele din urmă, urcă scările și intră în camera despre care îi spusese că avea să fie a ei, un dormitor îngust, cu un pat mic, acoperit cu o cuvertură dantelată de culoare crem. Deasupra, întinsă frumos, se afla o cămașă de noapte ce părea să i se potrivească. Închise ușa în urma ei și luă cămașa, simțind materialul diafan alunecându-i printre degete, apoi o așeză din nou la locul ei. Nu își putea imagina o lume în care ar purta ceva atât de inutil, până și pentru a dormi în ea. Pe noptieră, se afla un glob de cristal cu câțiva copaci înăuntru, cu un strat de zăpadă așternut pe jos. Când Yona îl ridică

să îl privească mai de-aproape, zăpada se mișcă. Vrăjită, îl întoarse în sus și în jos, privind zăpada plutind în jos, încet, în liniște, sub cupola de sticlă. I se făcu brusc dor de siguranța mult iubitei ei păduri.

În cele din urmă, lăsă jos globul și se așeză pe pat, testându-i rezistența. Nu mai dormise într-un pat din noaptea de dinaintea celei de-a doua aniversări a sa și se simțea ciudat, neobișnuit. Terenul de sub o persoană ar trebui să fie solid și sigur, nu moale și pufos, întrucât acesta nu i-ar da decât o idee falsă de confort. Și, în plus, toate acestea erau false. După câteva minute în care ascultă ticăitul gălăgios al ceasului cu pendul aflat lângă fereastră, se așeză peste cuvertură, lăsându-și capul pe una dintre pernele umplute cu pene. După o secundă, se dădu jos din pat și se întinse pe spate pe podea.

Mai târziu, în timp ce stătea cu ochii fixați în tavan, auzi o ușoară bătaie în ușă.

– Intră! spuse ea, ridicându-se în timp ce mânerul ușii se răsuci și Jüttner își făcu apariția.

– Îmi cer scuze, spuse el morocănos, și, pentru o fracțiune de secundă, crezu că reușise să o scoată la capăt cu el, apoi el adăugă: Nu trebuie să uit că ai fost crescută de o lunatică în pădure. Îți va lua ceva timp să înțelegi anumite lucruri. Însă ești fiica mea și eu te voi învăța. Nu primi nici un răspuns și, după o pauză, el își drese glasul: Ce faci pe podea?

– Patul este prea moale.

El o privi de parcă ar fi fost nebună. Poate chiar era.

– Ce se va întâmpla cu călugărițele? întrebă ea.

– Încă nu știu. Însă nu se va lua nici o decizie în această noapte. Îți dau cuvântul meu.

Ea îi cercetă ochii încercând să-și dea seama dacă o minte, însă nu găsi în ei decât tristețe profundă și teamă.

– Bine.

– Dormi puțin. Vom sta mai mult de vorbă când te vei trezi.

Yona încuviință din cap, iar el îi zâmbi ciudat, cu jumătate de gură, apoi închise ușa în urma lui. O clipă mai târziu, ea auzi încuietoarea clicăind și își dădu seama, chiar înainte de a se ridica și răsuci ea însăși mânerul, că o încuiase înăuntru. Traversă încăperea și încercă fereastra, care se deschise cu ușurință. O închise din nou, ușurată că avea o cale ușoară de scăpare în cazul în care ar fi avut nevoie. Cu toate acestea, era neliniștită de faptul că

el se gândise nu doar să o închidă înăuntru, ci și că ar avea dreptul să facă acest lucru.

Se întinse la loc pe podea și își închise ochii, pentru că avea să-i trebuiască toată energia pe care o putea obține pentru tot ceea ce urma să se întâmple. Totuși, știa că nu avea să doarmă bine aflându-se sub acoperișul unui inamic, cu toate că era parte din propria lui carne și propriul lui sânge.

CAPITOLUL 19

Îi luă Yonei cam o oră să se relaxeze, însă căzu în cele din urmă într-un somn ciudat, fiind pe jumătate adormită, și o visă pe Jerusza. În vis, Jerusza mergea înspre ea prin pădure, cu ochii aprinși de furie, dar, când vorbi, vântul biciuitor îi duse repede cuvintele departe. Cu fiecare pas pe care Yona îl făcea mai aproape, disperată să audă ceea ce îi spunea Jerusza, bătrâna devenea tot mai transparentă, până când dispăru cu totul într-o rază de soare. Se făcu nevăzută și cuvintele sale – cu siguranță, un avertisment – dispăruseră și ele. Yona se trezi speriată, inima bătându-i cu putere, cu fruntea plină de sudoare și timp de câteva clipe înceţoșate nu își putu aminti unde se află. Privi nebunește în jur, la mobilierul elegant, la perdelele brodate, la patul moale lângă care se afla. Pulsul îi încetini treptat, pe măsură ce își reaminti totul.

Și totuși, așa ar fi fost viața ei dacă Jerusza nu ar fi venit după ea cu toți acești ani în urmă. Oare mama ei ar mai fi trăit? Ce fel de persoană ar fi devenit Yona?

Însă când viața îți deschide o ușă, altele în urma ei se închid. Era imposibil să știe cum ar fi fost, ce ar fi fost, întrucât alegerile pe care Jerusza le făcuse îi schimbaseră viitorul pentru totdeauna. Nu mai avea nici un rost să privească în urmă. Iar fantoma Jeruszei putea să strige tot ce voia în vânt, căci bătrâna nu își avea rostul aici, nu în acest moment. Nu o putea salva pe Yona de trecut.

Ceva mai târziu, Yona adormi din nou, însă de data aceasta, somnul ei fusese fără vise și, când se trezi în lumina ce pătrundea prin ferestre, se simți odihnită pentru prima dată în ultimele săptămâni. Se ridică în șezut, mirată că dormise atât de bine. Cum de își lăsase garda jos? Rapid, se ridică în picioare, își așeză rochia și părul și se îndreptă spre ușa care se deschise ușor și pe care Jüttner o descuiase, probabil, când se trezise dimineață.

– Călugărițele? întrebă fără să salute când intră în bucătărie. Sunt bine?

Jüttner era îmbrăcat în uniformă completă, savurând o ceașcă de cafea la măsuță. Își ridică privirea și zâmbi cu îngăduință, ca și când ar fi fost un copil care cerea încă o porție de prăjitură. Ieri păruse că o ia razna. Astăzi, era politicos și calm. Schimbarea aceasta rapidă a lui îi dădu fiori.

– Bună dimineața, Inge. Cum ai dormit?

– Călugărițele? repetă ea.

– Sunt bine, Inge.

Însă privirea lui era rece și dură, iar ea nu îl crezu.

– Arată-mi. Te rog. Trebuie să le văd.

El îi făcu semn să ia loc în fața lui și, când ea se așeză, încet și cu reținere, se ridică și îi aduse ibricul din argint. Îi turnă o ceașcă de cafea aburindă, apoi se așeză la locul său.

– Tocmai voiam să merg acolo.

– Ia-mă cu tine.

Yona îl privi în ochi. El ezită.

– Asta te-ar face fericită? În regulă. Dar, mai întâi, vei servi puțină cafea și ceva de mâncare. Ești invitata mea.

Jüttner nu așteptă să îi răspundă și îi întinse o bucată de pâine unsă cu un strat gros de unt. Yona o privi nevenindu-i să creadă, neputându-și imagina vreun cetățean polonez care să mai fi gustat unt de la începutul războiului. Era și brânză și un mic platou cu cârnăciori reci. Yona nu mâncase de cu o zi în urmă, însă mâncarea, abundența de neconceput, îi întoarse stomacul pe dos. Împinse ușor pâinea la o parte, dar îi surprinse expresia lui Jüttner, apoi o luă și mușcă puțin din ea, primind din partea lui un semn de aprobare.

– Mulțumesc, spuse ea după ce înghiți, deși cuvintele aveau gustul la fel de amar precum pâinea.

– Cu plăcere, spuse Jüttner privind în altă parte. Am crezut că vei încerca să pleci în timpul nopții.

Yona își mușcă buza și se abținu să îl întrebe dacă acesta fusese motivul pentru care o încuiase în cameră ca pe o prizonieră.

– Vezi tu, Inge, spuse el, întorcându-și privirea către ea. Era o blândețe în cuvintele sale acum, ceva mult mai familiar. Acest lucru mi-ar fi sfâșiat inima.

Simți cum o cuprinde un sentiment de milă față de el, însă nu trebuia să uite cine era, ceea ce devenise.

– Sunt încă aici.

El își plecă capul.

– Nu poți pleca. Nu am mai fost întreg de când... El se opri, ridicându-se brusc și își făcu de lucru ducându-și farfuria și ceașca pe masa din bucătărie. Ar fi o umilire.

Își drese glasul de câteva ori și apoi tăcu.

– Călugărițele, spuse ea după ce se scurseră câteva minute. Te rog. Mă vei duce la ele?

El își șterse ochii, apoi se întoarse înspre ea.

– Plecăm în cinci minute. Termină-ți felia de pâine, Inge. Își șterse firimiturile de pâine din colțul gurii și zâmbi. Sunt oameni care nu au ce mânca.

*

În lumina strălucitoare a dimineții, cartierul în care locuia Jüttner era frumos, dar și neobișnuit de pustiu. Cum mergeau tăcuți înspre piața bisericii aflată în partea nordică a orașului, pașii lor răsunau tare, bocănind pe pavaj și Yona își imagină oameni trăgând cu ochiul printre faldurile draperiilor de la ferestrele de deasupra, întrebându-se cine era ea, ce căuta cu un comandant nazist. Aveau probabil să creadă că și ea este la fel ca el. Nu aveau de unde ști că ea se afla aici doar pentru a le salva pe călugărițe.

Însă era mai mult decât atât, nu-i așa? Era legată și mai mult de Jüttner prin asemănarea cu chipul său. El era parte din ea, deși ura enorm rolul pe care îl juca în acest război. Yona nu știuse niciodată cum era să facă parte dintr-o familie și iată că acum se afla aici un bărbat care, în ciuda tuturor defectelor sale enorme, o iubise cândva. Poate că încă o mai iubea. Însă acea nevoie de iubire însemna oare, chiar și parțial, o acceptare tacită a alegerilor lui? Sau era doar natura umană? Și dacă despre asta era vorba, cum să refuze aceste sentimente? Nu putea rămâne pentru totdeauna, însă, odată plecată, avea să fie iarăși singură și, în același timp, avea să-i frângă din nou inima tatălui său. Oare avea să fie responsabilă pentru suferința ce nu putea fi evitată?

– Ai grijă acolo, șopti Jüttner, atingându-i brațul și ajutând-o să ocolească o baltă de pe stradă.

Abia după ce trecu de ea, observă apa înroșită de sângele închegat, precum și petele de sânge de pe trotuar și de la baza fațadei magazinului

aflat în dreapta ei, o carmangerie baricadată cu scânduri și abandonată. I se întoarse stomacul pe dos și se desprinse de Jüttner, urându-se pentru faptul că o îmbunase, chiar și în mică parte, grija lui pentru ea. În mod evident, acolo fuseseră uciși oameni, recent, simțind mirosul încă metalic al morții în aerul dimineții tăcute.

– Nu e nevoie să alergi, Inge, spuse Jüttner, cu un zâmbet în voce, mărindu-și pasul să poată ține ritmul cu ea.

Dar nici măcar nu avu puterea să-l privească, nu îi putu lua în seamă avertismentul amuzant, pentru că avea, de fapt, toate motivele să fugă, să fugă în pădure cât de repede o puteau duce picioarele, fără să mai privească înapoi.

Biserica era păzită de doi soldați care își îndreptară spatele, așezându-se în poziție de drepți și care îi transmiseră lui Jüttner salutul german cu palma întinsă în față, îndoindu-și mâinile și îndreptându-le în jos ca și când și-ar fi ferit fețele de Dumnezeu. El salută înapoi și o conduse pe Yona pe lângă ei în interiorul bisericii. Ea le simți privirile arzându-i spatele până când ușa bisericii se închise încet, greoi, în urma lor, lăsând lumina soarelui pe dinafară.

Îi luă Yonei o fracțiune de secundă până când ochii i se obișnuiră cu lumina slabă din biserică și o altă fracțiune de secundă să observe că cele opt călugărițe stăteau aliniate în altar, toate aflându-se încă în viață, cu mâinile legate la spate. Ea răsuflă zgomotos, iar ofițerul nazist de cu o zi înainte, care stătea în picioare alături de ele, îi aruncă mai întâi ei o privire, înainte să-l salute pe Jüttner, care-i răspunse înapoi.

– Vezi? spuse mândru Jüttner, atrăgându-i printr-o atingere atenția Yonei în timp ce se îndreptau pe culoar înspre prizoniere.

Ea se feri de atingerea lui, dar el nu păru să ia în seamă acest lucru.

– Ce ți-am spus? Sunt foarte bine.

Yona aprobă din cap, însă nu putu spune nimic. În orice caz, Jüttner greșea. Deși călugărițele erau încă în viață, ceea ce era o mare ușurare, toate păreau îngrozite, toate cu excepția surorii Maria Andrzeja, care avea un ochi vânăt și o rană pe obraz și care părea furioasă și hotărâtă. Când Yona se îndreptă spre ea, ofițerul nazist făcu o mișcare pentru a o opri, însă Jüttner își ridică mâna.

– Nu, las-o să se apropie, Schneider, spuse el. Simte o anumită afecțiune pentru ele.

Ochii celuilalt bărbat se îngustară, apoi îl priviră când pe Jüttner, când pe Yona.

– Nu înțeleg.

– Nu trebuie, spuse Jüttner. Acum va sta de vorbă cu călugărițele. Acesta este ordinul meu.

Bărbatul o privi mânios, însă se dădu la o parte și începu să vorbească încet cu Jüttner în timp ce Yona se apropie de sora Maria Andrzeja. Celelalte călugărițe se feriră puțin într-o parte pentru a-i face Yonei loc să se strecoare acolo.

Nici Yona, nici sora Maria Andrzeja nu spuse nimic în primele câteva secunde. Călugărița îi cercetă ochii Yonei, ca și când ar fi încercat să-și răspundă la o întrebare, înainte să șoptească, în cele din urmă, cu glas răgușit:

– Ești fiica comandantului german? Este adevărat?

Yona își lăsă capul în jos.

– Prin sânge doar.

Apoi se așternu din nou tăcerea între ele. În spatele ei, Yona putea auzi șoaptele slabe, furioase ale lui Jüttner și ale celuilalt ofițer nazist.

– Trebuia să îmi spui, spuse sora Maria Andrzeja în cele din urmă, iar Yona își ridică privirea, ușurată să afle că o parte din furia și suspiciunea călugăriței se risipiseră, deși confuzia încă mai persista. De ce nu mi-ai spus?

– Nu am știut nici eu.

Nedumerirea de pe chipul călugăriței se adânci și mai mult.

– Nu înțeleg.

– Am fost răpită de la părinții mei când eram doar un bebeluș.

După câteva secunde, dădu din cap în semn de acceptare.

– Și-atunci, de ce te afli aici acum? În această biserică?

– Am vrut să mă asigur că sunteți în siguranță toate. Am vrut să aflu ce s-a întâmplat. Eu... eu vreau să vă ajut.

Celelalte călugărițe o priveau, unele cu suspiciune, altele cu milă și tristețe. Sora Maria Andrzeja nu spuse nimic.

– Este adevărat? întrebă Yona după o clipă. Ofițerul neamț a spus pe treptele bisericii că voi v-ați oferit viețile în schimbul sutei de locuitori ai acestui oraș pe care plănuiau să îi execute.

Sora Maria Andrzeja nu spuse mult timp nimic. Când, într-un final, privi înapoi înspre Yona, ochii îi erau atât de plini de disperare încât Yonei i se tăie respirația.

– Ne-am rugat pentru asta, noi toate, cele opt, de multă vreme, spuse încet călugărița. Ne-am rugat pentru siguranța orașului. Ne-am rugat ca nemții să ne lase să trăim în pace. Mai întâi, au venit după evrei, iar noi am făcut prea puțin ca să îi oprim. Mai apoi, anul trecut, au executat șaizeci de localnici fără nici un motiv, printre ei aflându-se doi pastori ai bisericii din cealaltă parte a orașului care acum e închisă. De atunci, orașul și-a ținut respirația, în așteptare. Însă, în tăcere, Dumnezeu ne-a vorbit.

– Dar să vă sacrificați pe voi...

– Aceasta este singura soluție. Vom salva vieți nevinovate. Iar nemții vor simți că și-au luat tributul, întrucât orașul va fi, cu siguranță, înspăimântat să vadă cum opt călugărițe în veșmintele lor sunt ucise chiar în fața lor. În clipa în care călugărița se uită în sus și îi întâlni privirea Yonei, ochii îi străluceau hotărâți. Își coborî vocea, șoptind cu asprime: Și mai credem, totodată, că asta ar putea aprinde focul rezistenței. Nemții nu cred că polonezii și belarușii au în ei puterea de a riposta. Dar o avem, să știi. Poate că morțile noastre vor inspira o schimbare, vor forța oamenii să îl întrebe chiar ei pe Dumnezeu care este rolul lor.

– Dar atunci, nu vor muri mai mulți oameni?

Ochii călugăriței se umplură de lacrimi.

– Oameni vor muri oricum. Sper, totuși, că puține dintre aceste morți vor fi în zadar.

Yona îi atinse brațul surorii Maria Andrzeja.

– Trebuie să existe o altă cale.

– Nu există. Am venit aici pentru a-i ajuta pe oamenii din acest oraș, pentru a ajuta să salvăm cât de mulți putem, să le reamintim că Dumnezeu îi iubește în permanență. Dumnezeu ne-a dat în cele din urmă un răspuns cu privire la rolul pe care suntem menite să îl jucăm în toată această poveste. Naziștii au nevoie de cineva pe care să îl dea ca exemplu. Cine ar putea-o face mai bine ca noi, dacă cele opt vieți ale noastre pot salva o sută? Este calea pe care Dumnezeu ne-a oferit-o.

– Dar..., începu Yona, glasul ei stingându-se în neputință.

– Îți amintești, Yona? Cine salvează o viață este considerat ca și cum ar fi salvat o lume întreagă.

Yona se lăsă pe călcâie și o privi mai întâi pe sora Maria Andrzeja, apoi pe celelalte. Le putea citi hotărârea în ochi, însă era și teamă acolo.

– Nu voi lăsa asta să se întâmple, spuse Yona. Dacă Dumnezeu m-a trimis aici să vă salvez?

Sora Maria Andrzeja așteptă până când Yona se întoarse și îi întâlni privirea.

– Sau poate că *noi* avem menirea de a *te* salva pe *tine,* amintindu-ți de bunătatea ta, de responsabilitatea ta față de semenii tăi.

– Dar...

– Noi ne acceptăm soarta. Toate. Trebuie să faci la fel. O singură lacrimă se rostogoli pe obrazul călugăriței, dispărând în rana care i se întindea de la nas până la ureche. Să nu uiți niciodată, Yona, Dumnezeu este tatăl tău și se află în permanență alături de tine.

Și ochii Yonei se umplură de lacrimi. Nu spuse nimic. Jerusza o învățase mereu că pădurea era părintele ei, și mamă, și tată, și ce altceva era pădurea, la urma urmelor, dacă nu creația lui Dumnezeu? Poate că și atunci când Yona se simțise foarte singură fusese mereu înconjurată de un tată care o iubise exact așa cum era.

– Și fetița? întrebă după o clipă sora Maria Andrzeja, coborând vocea până la șoaptă. Este în siguranță?

– Este.

Sora Maria Andrzeja își închise ochii pentru puțin timp.

– Slavă Domnului! Își întoarse privirea înspre Yona. Îți mulțumesc, Yona! Ai fost curajoasă și bună, însă acum e timpul să pleci. Lasă-ne pe noi cu soarta noastră. Noi toate o acceptăm.

Yona privi înspre celelalte călugărițe. Unele o priveau, altele aveau ochii închiși părând că se roagă.

– Dar nu trebuie să renunțați. Voi face tot ce îmi stă în putință pentru a vă ajuta. Voi vorbi cu Jüttner. Tatăl... tatăl meu.

Călugărița zâmbi cu tristețe și îi evită privirea Yonei.

– Speranța deșartă este periculoasă, Yona. Nu ne mai pot elibera acum. Amintește-ți, târgul a fost făcut deja. Viețile noastre în schimbul a o sută. Dacă nemții ne lasă să trăim, altcineva va trebui să plătească.

– Trebuie să existe o...

– Inge!

Vocea nerăbdătoare a lui Jüttner răsună din spate, se întoarse și îl găsi privind-o. Celălalt ofițer se îndepărtase, aflându-se la mijlocul culoarului, cu spatele drept întors înspre ei, cu mâinile strânse în pumni.

– Mergem, acum? o întrebă pe Yona pe un ton aproape vesel de parcă uitase că în apropiere se aflau opt ostatice.

Yona își întoarse încă o dată privirea înspre sora Maria Andrzeja, însă ochii călugăriței erau închiși, buzele i se mișcau și, cumva, Yona își dădu seama că se ruga pentru ea, ceea ce era greșit, nemeritat.

– Haide să mergem, spuse Jüttner cu o evidentă nerăbdare și, înainte ca Yona să răspundă, mâna lui îi cuprinse deja brațul pentru a o conduce afară.

– Da, la revedere, *fiică de german,* spuse ofițerul când trecură pe lângă el.

Yona simți sarcasmul ce-i îmbrăcase cuvintele, iritarea sa. Jüttner făcu un semn din cap înspre ofițer, care, la rândul său, răspunse dând din cap, apoi o trase pe Yona după el afară din biserică, înapoi în lumina soarelui.

– Nu poți ordona eliberarea lor? întrebă Yona în timp ce ea și Jüttner se întorceau acasă de la biserică. Tu comanzi aici, nu-i așa?

– Nu este atât de simplu.

El evită să o privească.

Fata se gândi la ce îi spusese sora Maria Andrzeja.

– Pentru că va trebui să execuți o sută de locuitori ai orașului dacă le eliberezi, spuse ea răspicat.

El dădu încet din cap.

– Călugărițele însele au fost cele care au venit la noi cu acest târg. Încerci să salvezi oameni care nu doresc să fie salvați.

– Cu toții vrem să fim salvați.

El privi înspre ea.

– Unii trebuie să se sacrifice pentru un scop nobil.

Yona înghiți în sec.

– Deci intenționezi să le ucizi într-un final?

– Știu că este important pentru tine. Însă nu știu ce să fac. Își coborî privirea înspre ea când trecură de colțul străzii. Cearcănele de sub ochi îi erau pronunțate, fruntea îi era încrețită de oboseală. Trebuie să înțelegi că sunt doar o mică rotiță dintr-un întreg mecanism, Inge.

– Dar tu comanzi aici. Cu siguranță poți face ceva. Cu siguranță poți...

– Ajunge! Vocea lui fu joasă, dar îi simți furia din ton, frustrarea. Nu știi nimic despre asta. Crezi că îmi place să trăiesc într-un sat polonez uitat de Dumnezeu la naiba-n praznic? Nu crezi că aș prefera să mă aflu acum în Berlin? Nu, Inge, mă aflu aici cu un scop și nu mă pot abate. Dacă îmi voi permite să uit, voi da greș. Și asta nu este o opțiune. Trebuie să facem ceea ce este de făcut și cât mai repede, dar, înainte de toate, orașele trebuie controlate. Și acest lucru presupune ca oamenii să știe care sunt consecințele subminării noastre.

– De ce te *afli* aici? întrebă Yona când trecură de un alt colț al străzii.

Se aflau acum aproape de locuința lui Jüttner, iar la capătul străzii lungi, pădurea se contura în depărtare. În clipa în care privirea lui Jüttner alunecă direct acolo, mutându-se apoi repede în altă parte, ca și când nu ar fi vrut să-și lase ochii să se îndrepte într-acolo, Yona văzu limpede, într-o fracțiune de secundă, despre ce era vorba. Se aflau aici în căutarea partizanilor ruși și a evreilor ascunși în pădure. Brusc, i se tăie respirația.

– Pădurea, reuși ea să spună.

Expresia lui se înăspri.

– Acolo se află oameni care ne creează probleme, ne aruncă în aer liniile de cale ferată, omorându-ne oamenii. Și cine sunt ei? Dezertori ruși și evrei care au fugit ca lașii de propria lor soartă? Nu merită să trăiască.

Yona simți cum îi îngheață sângele și începu să tremure.

– Cine ești tu să hotărăști asta?

El se opri din mers și o prinse de mână. Ochii lui o cercetau descosând-o, dând la o parte straturi asemenea cojilor de ceapă.

– Acolo ai fost până să vii aici, nu-i așa? Cu unul dintre aceste grupuri?

Yona nu spuse nimic, însă după o clipă, el o prinse de braț și i-l strânse atât de tare încât țipă de durere și uimire.

– Evrei sau ruși? rosti printre dinți. Când văzu că nu răspunde, o scutură cu putere, simțindu-i ochii arzători pătrunzându-i până în străfundul inimii. *Evrei sau ruși?*

Cu toate acestea, ea nu spuse nimic și, după o clipă, el îi eliberă brațul strâmbându-se dezgustat.

– Evrei, presupun. Rușii își folosesc târfele și apoi le abandonează. Ea își mușcă atât de tare buza încât simți gustul sângelui. Ei bine, acum ești aici. Încerca să se consoleze singur. Poate că nu ai avut de ales cât timp ai fost singură, însă acum ești cu mine. Și cu siguranță știi că evreii sunt leneși și

vicleni. Sunt o povară pentru noi toți. Dacă simți compasiune pentru ei, ai fost păcălită.

– Nu, *tu* ai fost. Își recăpătă glasul în cele din urmă. Tu ai fost spălat pe creier și ești mult prea naiv pentru a vedea asta.

Se făcu roșu la față și întregul corp i se încordă.

– Cum îndrăznești?

Vocea lui fu inexpresivă, lipsită de emoție, dar ea îi simți furia ieșind din el în valuri în clipa în care o luă de braț și începu din nou să meargă, trăgând-o după el. Ea se împiedică ușor, însă el nu își încetini pasul, strângând-o și mai tare de braț. Rămaseră tăcuți când cotiră pe strada lui și când îl salută din cap pe soldatul din fața casei sale. Nici unul dintre ei nu mai spuse nici un cuvânt până când intrară amândoi în casă și închiseră ușa în urma lor.

– Nu îmi vei mai vorbi niciodată așa, spuse el pe un ton mai jos, de data aceasta, ostil.

– Când? întrebă ea încet, ignorându-i vorbele, chiar dacă o făcură să se simtă ca și când ar fi plonjat în râul Neman, în toiul iernii. Când mergeți după ei?

Cu ochii minții, o văzu pe Ruth și pe cei trei copii mici ai ei, pe Oscher cu piciorul lui șchiop, pe fiii cei tineri ai lui Chaim. Îi văzu pe toți, unul câte unul. Dar chipul care-i stăruia în minte era cel al lui Zus. *Rămâi, Yona*, îi spusese el cu ochii adânciți în ai ei, mângâindu-i fața. *Te rog. Avem nevoie de tine.*

– Doar nu te gândești să te întorci? Nu, nu ar fi nimeni atât de nesăbuit.

Sprâncenele lui Jüttner se ridicară atât de sus că aproape dispărură în părul de pe frunte. Pufni într-un râs sarcastic, neîncrezător.

Ea nu reacționă.

– *Când?* repetă ea.

Își încordă maxilarul și apoi zâmbi ușor.

– De azi în două săptămâni.

– Te rog, nu face asta. Îi era ciudă că îi tremurase vocea, că sunase atât de disperată. Te rog, oprește asta!

El nu spuse nimic și, după câteva secunde, ea adăugă:

– Te rog, tată. *Papa*.

Era dureros pentru ea să îl numească așa, însă văzu reacția pe care o stârnise. El se feri ca și când l-ar fi lovit, iar ea își dădu seama că acel

cuvânt făcuse diferența. Oftă și într-un final o privi în ochi.

– Nu are nimic de-a face cu mine, Inge. Pădurea este plină de partizani ruși care vor să ne distrugă. Sunt prima noastră țintă. Mai este și un bărbat pe nume Bielski în pădure. Un evreu, un porc din Stankiewicze. A dus sute de evrei în Nalibocka și distrug liniile de tren germane, opresc transporturile germane. Vezi de ce nu avem de ales? De ce trebuie să ripostăm? Mai este încă un grup de evrei, conduși de un bărbat pe nume Zorin, care face același lucru. Aceștia nu sunt nevinovați, Yona. Ei luptă împotriva noastră. Acesta este războiul.

– Încearcă doar să supraviețuiască, obiectă ea, rușinată de scânteia de speranță egoistă pe care o simțise când își dăduse seama că el țintea de fapt grupurile mai mari, grupuri ale căror locații ea nu le cunoștea.

– Dar nu au nici un drept să supraviețuiască, Inge, spuse el după o lungă pauză.

– Cine ești tu să decizi așa ceva? întrebă ea.

Înainte ca el să mai spună un cuvânt, ea alergă înspre scări, disperată să creeze o distanță între ei. Mintea i se umplu de gânduri. Trebuia să îl avertizeze pe Zus, pe Aleksander și pe ceilalți că nemții aveau să vină. Trebuia să găsească o cale de a ajunge și la celelalte grupuri pentru a le spune să se pregătească. Dar cum să le lase pe călugărițe? Aveau să fie executate în clipa în care ar fi plecat. Cum putea să pună o viață mai presus de o alta? Cine era ea să aleagă?

Refuză să i se alăture lui Jüttner la cină în acea seară și adormi plângând, în siguranță, într-o încăpere călduroasă oferită de inamic, când întunericul de neoprit învăluia treptat cerul nopții, apropiindu-se din ce în ce mai mult de toți cei la care ținea, acoperind stelele.

CAPITOLUL 20

Jüttner refuză să o ia pe Yona cu el la biserică în dimineața ce a urmat, însă când se întoarse acasă în acea seară, chiar când amurgul se lăsa peste oraș, primele cuvinte pe care i le adresă erau o promisiune referitoare la călugărițe, și anume că acestea erau încă în siguranță.

– Am vorbit chiar eu cu sora Maria Andrzeja azi, spuse el sec. M-a rugat să îți spun că se roagă pentru tine.

Yona nu și-i putea imagina pe cei doi purtând o conversație și se întrebă ce anume îl făcuse pe Jüttner să stea chiar el de vorbă cu călugărița.

– Îți mulțumesc.

Îi veni greu să rostească aceste cuvinte, să își exprime recunoștința pentru ceva anume.

Luă loc în salon și îi făcu și ei semn să facă același lucru. Se așeză în fața lui, cu stomacul strâns ca un ghem. Părea mai senin astăzi, mai vesel. Asta o făcea să se simtă inconfortabil.

– Am găsit o soluție, cred.

O privi plin de mândrie, când, într-un final, îndrăzni și ea să îl privească.

– O soluție?

– Călugărițele vor fi duse în pădure. Se vor trage focuri de armă, opt împușcături. Apoi vor fi urcate într-un camion și duse în altă parte a Poloniei, departe de acest loc. Li se va ordona să nu se mai întoarcă niciodată aici, în caz contrar, vor fi împușcate pe loc. Nimeni din oraș nu va trebui să știe că pedeapsa nu a fost executată.

Yona se holbă la el.

– Le vei cruța?

– Cu două condiții. Când voi pleca în pădure peste două săptămâni, te vei întoarce la locuința mea din Berlin, acolo unde îți este locul. Am aranjat deja un transport pentru tine. Așteptă ca ea să-i răspundă, însă nu o făcu, așa că el continuă. A doua condiție este să îmi spui unde se ascund evreii. Mă vei direcționa către tabăra lui Bielski.

– Nu am văzut niciodată acel grup, răspunse ea cu sinceritate.

– Nu mă minți, Inge. Încerc să te ajut.

– Nu este o minciună.

– Atunci, cu cine ai fost? Cu grupul lui Zorin?

Vocea lui era din ce în ce mai ridicată.

– Nu. Am fost singură.

Să fi fost asta cu adevărat o minciună? La urma urmei, chiar și atunci când fusese cu grupul, se simțise exclusă, indiferent ce îi plăcuse să creadă.

– Dar este un grup în partea vestică a pădurii Nalibocka, chiar la sud de drumul mare care traversează râul. I-am văzut.

Era o zonă a pădurii unde știa aproape cu siguranță că nu se ascundea nimeni, deoarece o traversase doar cu o săptămână în urmă și nu zărise nici un semn de prezență umană. Nici nu ar fi un loc bun de ascuns, copacii erau mai tineri și mai subțiri acolo, erau mai puține animale de prins în capcană, mai puține râuri pentru pescuit, mai puține locuri pentru ascuns. Însă, cu siguranță, Jüttner nu știa nimic despre toate acestea.

Totuși, își îngustă privirea după o clipă.

– Minți.

– Încerc să salvez călugărițele, spuse ea printre dinți. Avem o înțelegere, nu-i așa? Inspiră adânc și se gândi la Jerusza, inventând detalii pentru a-și vinde povestea. Crezi că mă simt bine trădând oameni care nu mi-au greșit cu nimic? Însă sunt cel puțin treizeci de persoane care se ascund acolo, în corturi făcute din iarba-mlaștinii. Cel puțin câțiva dintre ei sunt înarmați, i-am auzit vânând căprioare când am trecut pe acolo.

După câteva clipe lungi, chipul lui se înseninã.

– Bine. Mă bucur că vezi lucrurile așa cum le văd și eu. Ai făcut ceea ce trebuie.

– Am făcut oare?

El se încruntă.

– Îmi dau seama că acest lucru, care se află între mine și tine, este foarte fragil acum. Încerc, Inge. Le voi ține în siguranță pe călugărițe.

Cuvintele se așternură între ei, iar Yona își simți gâtul uscat. Emoțiile o inundau în valuri: simțea o ușurare în privința călugărițelor, se simțea vinovată pentru faptul că avea să plece imediat ce călugărițele vor fi fost în siguranță, întrucât trebuia să avertizeze grupul aflat în pădure. Primea ceva valoros din partea lui Jüttner sub pretexte false și își dădea seama de asta.

– Schneider a fost de acord cu asta?

– Am organizat asta fără știrea lui. Dacă ar fi fost după el, ar fi fost moarte de acum două zile.

– Nu va insista să ducă el însuși la bun sfârșit execuția?

– Așa cum ai mai spus, el primește ordine de la mine. Jüttner tăcu pentru o clipă, apoi își drese glasul. Sper că îți dai seama că încerc să îți ofer ceea ce dorești.

I se puse un nod în gât.

– Știu că faci asta.

– Sunt conștient de faptul că mă consideri un om crud. Dar sper că, odată ce vei începe să mă cunoști mai bine, îți vei da seama că fac doar ceea ce trebuie să fac.

Spre surprinderea Yonei, aceste cuvinte o consolară puțin, deoarece și ea avea lucruri pe care trebuia să le facă, lucruri care aveau să îl rănească.

– Știu că asta crezi.

Mai târziu, servind la cină o supă consistentă de vițel, preparată de menajera

tăcută a lui Jüttner, de origine belarusă, Yonei îi scăpă o întrebare care o sâcâia de câteva zile.

– Cum poți trăi cu toate astea?

Jüttner se opri pentru o clipă cu lingura dusă pe jumătate înspre gură. Mâna îi tremură în timp ce o lăsă înapoi în bol. Trase de timp ștergându-se la gură cu șervetul din pânză înainte să întrebe:

– Să trăiesc cu ce?

– Cu faptele pe care le-ai făcut. Cu morțile pentru care ești responsabil?

Ochii lui se îngustară și obrajii i se înroșiră. Pentru o clipă, ea se temu că exagerase. Însă umerii lui se lăsară în jos și scutură din cap.

– Sincer, nu am găsit încă o soluție pentru asta, Inge.

– Atunci, de ce continui? insistă ea după câteva secunde.

Ceasul din hol ticăia zgomotos în liniștea care se așternuse, amintindu-i că timpul se scurgea: pentru ea, pentru grupurile din pădure, pentru călugărițe. Trebuia să plece imediat ce călugărițele aveau să fie în siguranță.

– De ce nu îți părăsești postul și să încerci să-ți răscumperi greșelile?

Râsetul lui fu trist și gol.

– Nu este chiar atât de simplu. Nu înțelegi? Dacă îmi abandonez postul, așa cum îmi sugerezi, voi fi arestat și executat ca trădător. Asta dorești să mi se întâmple?

– Bineînțeles că nu.

Se holbă la el, surprinsă de cât de empatic fusese răspunsul său. Cu toate că era un om îngrozitor, nu își dorea să îl vadă mort.

– Atunci, înțelegi de ce nu am de ales.

Mâncară în tăcere, Yona luând din politețe doar câteva înghițituri de supă, deoarece își pierduse și de data aceasta apetitul.

– Este vina mea că ai devenit persoana care ești acum? Să fi fost răpirea copilului tău și moartea soției tale motivele care te-au transformat în ceea ce ești?

El clipi de câteva ori privind-o.

– Nu înțeleg ce mă întrebi.

Însă Yona văzu în ochii lui că înțelesese. Ar fi devenit oare altfel dacă ar fi cunoscut iubirea necondiționată a unui copil? Dacă el și soția sa ar fi îmbătrânit împreună? Să fi fost Jerusza cea care pecetluise soarta lui și pe cea a tuturor celor care muriseră de mâna lui, prin decizia ei de a o răpi pe Yona cu mult timp în urmă? Sau, dacă Jüttner ar fi devenit o altă persoană, ar fi existat un alt bărbat care să fie în pielea lui și să împartă pedepse cu moartea? Răspunsurile erau îngrozitoare și imposibil de aflat.

– Îmi pare tare rău, spuse ea încet.

El își drese vocea.

– Nu ai pentru ce să-ți ceri scuze. Ai fost o victimă, la fel ca mine.

Se opri să ia încă o înghițitură și, pentru o clipă, chiar dacă spațiul dintre ei era umplut de tristețe și regret, se întrezări și un crâmpei de înțelegere acolo, o punte care în sfârșit îi unea.

În acea noapte, ea visă pădurea, însă, în locul apei curate, șopotitoare, râurile cunoscute ei curgeau înroșite de sânge. La miezul nopții, se trezi transpirată, convinsă că auzise împușcături, un șir rapid de pac-pac-uri în depărtare, însă în clipa în care se ridică în șezut în pat, își dădu seama că nu fusese decât un vis. Merse la fereastră și o deschise, lăsând aerul rece al nopții să pătrundă înăuntru, trăgând cu ochiul afară, la străduța de jos. Deasupra, cerul era presărat de stele și luna plină scălda acoperișurile în lumina ei. Trase cu urechea împrejur, însă tăcerea o convinse încă o dată și

definitiv că sunetele nu fuseseră reale. Cu toate acestea, când se întinse iarăși, somnul nu o mai cuprinse timp de câteva ore bune.

Se trezi târziu, simțindu-se încă obosită după noaptea agitată pe care o petrecuse și, când coborî în bucătărie, descoperi că Jüttner plecase deja și că menajera, Marya, spăla vasele.

– Bună dimineața, o salută Yona pe menajeră în belarusă.

Bănuia că asta era limba pe care femeia o vorbea, cu toate că nu o auzise niciodată rostind vreun cuvânt.

– Jüttner este aici?

Marya se întoarse înspre ea cu sprâncenele ridicate.

– *Tatăl* tău? întrebă ea în belarusă, cu glasul scăldat într-o ură pe care cu greu și-o putu ascunde. Da, a plecat. Ai dormit bine, din câte observ. Ce bine pentru tine!

Yona ar fi vrut să obiecteze că Jüttner nu era tatăl ei, nu tocmai. Că nu era răspunzătoare pentru păcatele lui. Însă dormea sub acoperișul unui comandant nazist și se hrănea cu mâncarea pe care poziția lui o asigura.

– Nu sunt ca el, șopti ea.

Marya o privi cu suspiciune.

– Și-atunci, de ce vorbești limba noastră? Ești nemțoaică, nu-i așa?

– Nu am fost crescută acolo.

– Da, am auzit. Fiica dispărută a tatălui tău. Și cum de te afli acum aici? Suspiciunea îi scânteie în ochi. În acest moment? În acest oraș? Totul este foarte suspect.

Yona se gândi la cuvintele surorii Maria Andrzeja.

– Poate că acesta este planul lui Dumnezeu.

Menajera pufni în râs, însă nu mai spuse nimic.

– Aceasta a fost casa ta? întrebă Yona după o clipă. Înainte de sosirea nemților?

– Nu. Marya se opri ca și când ar fi stat în cumpănă dacă să-i spună mai multe Yonei. Dar am lucrat pentru oamenii care au locuit aici.

– Ce s-a întâmplat cu ei?

Acum avea altceva în privire: furie.

– Tatăl a fost împușcat pe stradă. Mama și copiii au fost împușcați în paturile lor. Cel mai mic avea doar patru ani. Pentru că erau simpatizanți ruși, așa au spus nemții. Acum, spune-mi tu mie, cum poate un băiețel de patru ani să fie simpatizant rus, hm?

Yona își duse mâna la gură.

– Camera în care am dormit...

– Era a fiicei adolescente. Czeslawa. A murit chiar în locul unde ai dormit. Marya își încrucișă brațele la piept, cu o mină arogantă, dar și devastată. Globul de zăpadă de pe noptiera ta? Acela frumos cu pădure și cu zăpadă? Obișnuia să îl privească în fiecare seară, visând la un viitor departe. Iar acum, din cauza unor oameni asemenea tatălui tău, este moartă, îngropată aici în pământ. Nici măcar nu apucase să părăsească orașul în care s-a născut.

Yona traversă în grabă bucătăria și vomită în chiuvetă. Când își îndreptă spatele, observă că menajera încă o privea.

– Îmi pare rău, spuse Yona.

Menajera mormăi doar.

– Asta nu îi aduce înapoi, domnișoară Inge.

Numele dat ei la naștere suna ciudat și greșit rostit de Marya, mai rău chiar de cum suna când îl rostea Jüttner, care, cel puțin, o cunoscuse ca fiind altcineva cu mult timp în urmă.

– Eu sunt Yona, spuse ea încet. Numele meu este Yona acum.

Marya o privi mânioasă.

– Crezi că poți să scapi de ceea ce te-ai născut să fii? Nici unul dintre noi nu poate. Nu vezi asta?

Se întoarse fără a mai spune nici un cuvânt și părăsi încăperea, lăsând-o pe Yona singură, cu un gust amar și plin de regret.

Se îmbrăcă în grabă, purtând din nou hainele fetei moarte. Lucrurile ei fuseseră frumos împachetate și așezate într-un colț al camerei, căci Marya îi spălase rochia, cămașa, pantalonii, lenjeria intimă și îi cususe până și găurile din ciorapi. Acum, păreau că o mustră, amintindu-i că nu era timp să se joace de-a îmbrăcatul, însă trebuia să o facă. Dacă mai continua încă puțin timp jocul de-a fiica ascultătoare, poate-i salva pe toți. Nu era păcat să nu încerce?

Se simți ușurată să nu o întâlnească pe Marya când se strecură din nou pe scări în jos, dar ușurarea dispăru când trase cu ochiul prin ușa din față și văzu doi soldați afară, amândoi întorcând capul și holbându-se curioși la ea până când închise ușa la loc.

Îi luă un minut până să își dea seama că se aflau doi soldați la ușa din față și că unul dintre ei ar fi trebuit să păzească aleea. Repede, traversă în grabă

casa și deschise ușa din spate. Se uită în stânga și în dreapta și nu zări nici un alt suflet. Fără a ezita, se strecură pe alee, închizând ușor ușa în spatele ei, apoi, alegând pe partea umbrită, merse repede până la capătul străzii, unde aruncă o privire și observă că strada era pustie. Nu mai așteptă nici o clipă și o luă la fugă, îndepărtându-se cât mai mult de casa lui Jüttner obținută cu forța.

Încetini, mergând acum în pas vioi pe strada principală, pentru a nu stârni suspiciuni. Care era planul ei? Încetini ușor când se apropie de biserică. Avea să se strecoare încet printr-una dintre ferestrele de lângă altar și să arunce un ochi înăuntru, acolo aflându-se o ușă laterală care ducea în biserică și care avea un geam cu aspect translucid, de nuanța pielii Maicii Domnului. Dacă își lipea fața de sticlă, putea vedea înăuntru chiar dacă imaginea era neclară. Era suficient cât să numere opt călugărițe stând în șezut și care se aflau în viață. După aceea, avea să se grăbească înapoi la locuința lui Jüttner înainte ca el să afle că lipsește, agonizând acolo, gândindu-se la următoarea sa mișcare. Trebuia, mai apoi, să fie pregătită să fugă în pădure în clipa în care călugărițele aveau să fie în siguranță.

Chiar înainte să dea colțul înspre mica piață de lângă biserică, auzi voci ridicate și îngheță. Îi luă câteva secunde să își dea seama că una dintre voci era a lui Jüttner, cuvintele lui fiind asemenea unui ciocan ascuțit, amenințător, plin de furie. Era prea departe pentru a distinge ce spunea, însă strecurându-se înainte în încercarea de a înțelege ceva din cearta care avea loc și rămânând în umbră, îl zări afară, chiar în ușa bisericii, împreună cu Schneider care se făcuse mic de frică, împungându-i nasul cărnos al acestuia din urmă și urlând referitor la ceva anume. Schneider era roșu la față, încercând să spună și el ceva, însă Jüttner continuă fără oprire, vorbind furios peste el.

Yona își mușcă limba și se strecură înapoi, lăsând umbrele să o înghită. Ceva nu era în regulă. Cu inima bătându-i cu repeziciune, Yona urcă în grabă pe străduța îngustă, coborî mai apoi pe o alee și înaintă spre ușa bisericii aflată lângă altar. Avea să arunce doar o privire înăuntru pentru a verifica starea călugărițelor și avea să plece după aceea, la fel de repede precum venise.

Nu se afla nici o pază la ușa din spate, fapt care nu o miră pe Yona, deoarece nici dățile trecute nu zărise nici un soldat care să stea de pază aici și Yona presupuse că ușa fusese încuiată. Ceea ce nu se așteptase să vadă

însă, era o ușă nepăzită care fusese lăsată ușor întredeschisă. Ritmul bătăilor inimii ei se mări.

Ezită înainte să se strecoare înăuntru, ușor precum o adiere de vânt. Biserica era tăcută și întunecată și, în liniștea aceea, Yona simți mirosul de sânge și de gloanțe trase, înainte să zărească trupurile. Își puse o palmă peste gură în timp ce ochii i se adaptară la lumina slabă. Acolo, în altar, aliniate într-un șir drept, întinse pe spate, se aflau șapte dintre cele opt călugărițe, cu capetele găurite de gloanțe, cu ochii deschiși privind pierduți în sus, către Dumnezeu. Cea de-a opta călugăriță se afla la doar câțiva metri distanță, în genunchi, căzută în partea dreaptă, cu fața înspre crucifixul de deasupra altarului, având o gaură de glonț în spate. Murise în timp ce se ruga, privind în sus către Iisus. Yona știuse dinainte să se apropie și să întoarcă trupul neînsuflețit că era sora Maria Andrzeja.

Ochii blânzi ai călugăriței erau deschiși și goi, iar buzele ușor deschise. Yona și-o imagină șoptind lui Dumnezeu, rostindu-și repede ultimele cuvinte, chiar în timp ce răsunau deja celelalte focuri de armă. Sau să fi fost sora Maria Andrzeja cea care murise prima?

– Îmi pare rău, șopti Yona, însă nu se mai regăsea nici un pic de iertare pe chipul ridat al călugăriței, nici o absolvire în ochii ei.

Nu se mai afla aici, pentru că sufletul ei se înălțase deja. Porumbelul de pe încheietura mâinii Yonei pulsă în clipa în care se aplecă în grabă să îi sărute fruntea rece a călugăriței. Cu palma sa, îi închise cu grijă ochii surorii Maria Andrzeja și rămase nemișcată preț de câteva clipe. Apoi își îndreptă spatele și își puse din nou mâna peste gură, privind înspre celelalte șapte călugărițe, amuțite pe vecie. Se întoarse și spuse în gând o rugăciune în întuneric, apoi se strecură afară pe unde intrase și inspiră cu lăcomie aerul proaspăt. Îi auzi din nou vocea ridicată și furioasă a lui Jüttner venind dinspre treptele din față ale bisericii și își dădu seama că nu asta își dorise să se întâmple.

El încercase să oprească execuția, dar poate că finalul fusese dintotdeauna inevitabil. Yona se amăgise crezând că putea face vreo diferență.

Dar mai putea, totuși, să ajute grupul care era în pădure.

Jüttner spusese că planurile de a intra în pădure erau deja în desfășurare, dar dacă nu era prea târziu pentru a face ceva? *Oricine salvează o viață este considerat ca și când ar fi salvat o lume întreagă*. Yona parcă mai auzea încă citatul din Talmud rostit de glasul delicat și blând al surorii Maria

Andrzeja. Se întoarse și plecă în grabă, făcând eforturi mari să pară obișnuită și nonșalantă, nu plânsă și răvășită, și pe măsură ce vocea lui Jüttner se stinse treptat în urma ei, se îndepărtă de trecutul său pentru totdeauna.

Știa că nu avea să îl mai vadă niciodată.

Douăzeci de minute mai târziu, Yona intră din nou în casa lui Jüttner prin ușa din spate, se schimbă în rochia sa, își încălță ghetele rezistente și luă în grabă ce-i veni la îndemână din dulapul fetei moarte: două perechi de încălțări, multe șosete, două pulovere și o haină frumoasă de lână, de culoare roșie, mult prea deschisă la culoare pentru pădure, dar care avea să îi ofere protecția extrem de necesară împotriva iernii geroase. Ieși așa cum intrase și, ștergându-și lacrimile care nu mai conteneau să curgă, porni în grabă pe drumul care ducea înspre gospodăria aflată aproape de marginea pădurii, cea cu tocurile ferestrelor vopsite în roșu și cu un vultur cu aripa ruptă. Trebuia să se asigure că Anka era în siguranță înainte să părăsească pentru totdeauna orașul. I-ar fi adus liniște să știe că, în toată nebunia aceasta, cel puțin o viață fusese salvată, că una dintre ultimele fapte ale surorii Maria Andrzeja avea să rămână drept moștenire a sa.

– Stop!

O voce răsună de pe marginea drumului și un soldat neamț păși în calea ei, câteva firimituri atârnându-i în colțul buzelor subțiri. Mânca în timp ce ea se apropiase, o abatere clară de la datoria sa și apariția ei îl luase prin surprindere în mod evident. Îi luă doar o secundă să realizeze că era același neamț pe care îl întâlnise în drumul ei înspre oraș în urmă cu trei zile și, după câteva secunde, păru că și el constată același lucru.

– A, tu ești, spuse el fluent în belarusă. Cauți din nou lapte pentru fiica ta?

Ea zâmbi ușor stingherită, acest lucru ascunzându-i ușurarea pe care o simțise. El nu fusese acolo, în piață, în acea zi când se prezentase în fața lui Jüttner, neștiind că ea era altcineva decât o simplă săteancă.

– Îi este foarte foame, domnule. Își lăsă capul în jos și adăugă: Vă mulțumesc pentru ciocolată.

Când îl privi înapoi, observă că ochii lui de un albastru deschis erau ca două fântâni pline de disperare.

– Pentru puțin. Mi-aș fi dorit să am mai multă să îți dau.

Ea privi înspre bucata rămasă de pâine, lăsată pe marginea drumului, pe jumătate mâncată. El îi urmări privirea și apoi, când se uită din nou înspre ea, o umbră de vinovăție combinată cu o oarecare iritare îi străbătu chipul.

– Vezi tu, și mie îmi este foame.

Părea bine hrănit și, cu toate că ea îi apreciase bunătatea în clipa în care îi oferise ciocolata, acum își dădu seama de ce făcuse acest gest: fusese un motiv să poată dormi liniștit noaptea, amăgindu-se că făcuse o faptă bună.

– Îmi pare rău că trebuie să întreb din nou, domnule, spuse ea în cuvinte mieroase, astfel încât să nu-i simtă veninul sau tristețea. Pot să trec? Trebuie să îmi hrănesc copilul.

El se încruntă la ea.

– Ai bani de data aceasta? Pentru lapte?

– Puțini, spuse ea ezitând.

Își linse buzele, ștergându-și firimiturile. Pentru o clipă, crezu că avea să-i ceară să îi arate banii, lucru pe care, bineînțeles, nu l-ar fi putut face, pentru că nu avea nici unul. Însă el făcu doar semn din cap și se dădu la o parte.

– Ne vedem când te vei întoarce pe aici.

Ea aprobă din cap.

– Probabil că voi sta o vreme. Vezi tu, nu am foarte mulți bani și va trebui să mă târguiesc cu țăranii.

El făcu semn din cap în sens afirmativ și își ridică sprâncenele, gura schimonosindu-i-se într-un rânjet atotștiutor. O privi din cap până în picioare, evaluând-o, întrebându-se, fără îndoială, ce altceva avea să mai ofere în schimb. Îi displăcu aluzia pe care o făcuse el.

– Înțeleg, spuse el, privind-o, în mod vădit, plin de dorință.

Ea forță un zâmbet gol.

– Ne vedem în câteva ore.

– Voi aștepta.

Porni în pas vioi, întorcându-și spatele la ea și revenind la bucata lui de pâine.

Ea merse vreo jumătate de oră, doar să se asigure că nu e urmărită, apoi se apropie de gospodăria albă cu obloane de culoare roșie, tăcută, aflată la capătul îndepărtat al orașului. În curte se afla un câine, numai piele și os, acesta fiind probabil unicul motiv pentru care nu fusese ucis până acum

pentru carne. Își ridică capul în clipa în care Yona se apropie, cu ochii umezi și triști. Ea își feri privirea și bătu încet la ușa din față.

Nu primi nici un răspuns, astfel că mai ciocăni încă o dată, mult mai tare de data asta. Poate că Maja era doar prudentă, însă când Yona privi prin fereastră în încăpere, totul părea nemișcat, neatins, particulele de aer dansând în aerul stătut. Ea înghiți în sec, gâtuită de frică și porni înapoi, îndreptându-se spre grajd, spre trapa din podea aflată acolo.

Yona ajunse în fugă la grajdul de la marginea proprietății și, strecurându-se pe una dintre uși, se îngrozi la gândul că le-ar putea găsi pe Maja și pe Anka zăcând în fân, o oglindire a scenei petrecute în biserică. Însă când ochii i se adaptară la întuneric, respiră ușurată. Nu era nici un cadavru, nici o urmă de sânge, nici cea mai fină urmă de miros în aer. Era doar liniște.

În grabă, trecu de la o boxă la alta, dând la o parte fânul din locurile părăsite până când zări un mic pătrat în podeaua grajdului. Aceea era trapa. Folosi vârful unei lopeți să o deschidă, ștergându-și mai apoi urmele din rumeguș, astfel încât dacă avea să vină cineva să caute, să nu îi poată depista urmele pașilor. Coborî în adăpost și închise trapa deasupra ei, afundându-se în întuneric.

Înaintă pe lângă zid în liniște, mergând prin beznă. Își imaginase că trapa avea să ducă înspre o încăpere ascunsă, însă părea să fie un tunel îngust ce se întindea la nesfârșit. Neliniștea i se amplifică pe măsură ce merse departe fără să vadă nimic. Înspre ce o purta această cale invizibilă?

Fu cât pe ce să se întoarcă în clipa în care se împiedică de ceva greu și cald.

– Of! exclamă o voce subțire în întuneric.

Yona făcu un pas înapoi.

– Cine e acolo?

Se auzi o voce mult mai hotărâtă și în întuneric se aprinse un chibrit, iluminând chipul strălucitor, sfidător al Majei stând protector deasupra Ankăi care ședea ghemuită. Probabil că fetița fusese cea peste care dăduse Yona. Păru să o recunoască pe Yona în aceeași clipă în care și Yona o recunoscu pe ea și amândouă răsuflară ușurate.

– Ce cauți aici? întrebă Maja. Nu trebuia să vii.

Băgă mâna în buzunar și scoase o bucată de scoarță de pin pe care o aprinse. În câteva secunde, se lumină suficient de mult încât să poată vedea

lungimea tunelului care părea să se termine undeva la câteva sute de metri distanță.

Se uită în jos la Anka, ce o privea cu ochișorii săi luminoși și înspăimântați. Fetița nu trebuia să afle ce li se întâmplase călugărițelor, așa că Yona se apropie de Maja și-i povesti în șoaptă care fusese soarta lor.

– Trebuia să vă avertizez, încheie ea și Maja încuviință din cap, privind apoi în jos, înspre Anka, cu îngrijorare.

– Îți mulțumesc! Însă cred că suntem în siguranță aici pentru moment. Aseară am adus-o în tunel; persoana mea de contact va veni în această seară să o ia și să o ducă într-un alt sat.

– Și tu? întrebă Yona.

– Eu voi rămâne aici. Mai este treabă de făcut.

– Dar dacă nemții află despre tine...

– Atunci, îmi voi reîntâlni soțul mai devreme decât mi-am propus. Îmi accept soarta. Însă tu trebuie să pleci acum. În mod cert, nu mai ești în siguranță în sat dacă ai fost văzută cu călugărițele.

Yona își feri privirea. Maja nu știa nici pe jumătate ce se întâmplase.

– Trebuie să mă întorc în pădurea Nalibocka. Este planificată o ripostă împotriva unor grupuri aflate acolo. Trebuie să îi avertizez.

Privi înapoi înspre Maja și Anka și observă că se holbau la ea cu ochii mari.

– Va fi periculos, spuse Maja. Mai bine te trimit cu Anka, să te ajut să dispari.

Yona scutură din cap.

– Acesta e un lucru pe care trebuie neapărat să-l fac.

– Prea bine. Maja făcu semn din cap înspre capătul tunelului. Mergi în direcția aceea până când se termină tunelul. Se află o ușă la suprafață, care se deschide în pădure.

Yona o privi uimită.

– O ușă care se deschide în pădure?

– În felul acesta putem duce și aduce copiii fără să fie văzuți. Soțul meu, el a construit tunelul în timpul războiului trecut. Într-o bună zi, germanii îl vor găsi și mă vor executa pentru asta. Dar nu cred că se va întâmpla în această zi. Acum du-te, cu grijă. Odată ce ai ieșit în pădure, îndreaptă-te înspre nord timp de o oră, apoi către est. Vei găsi, într-un final, pădurea Nalibocka.

– Și Anka?

– Ea va fi luată pe cealaltă cale. Va fi în siguranță.

Yona se aplecă înspre fetiță, care urmărise uimită schimbul de vorbe.

– Cum te simți, Anka? întrebă ea.

– Mai bine. Într-adevăr, obrajii ei erau mai luminoși, glasul mai puternic. Unde este sora Maria Andrzeja?

– Nu se află aici, spuse Yona cu blândețe. Dar este aici. Îi atinse pieptul fetiței în partea stângă, chiar deasupra inimii. Cred că veghează asupra ta.

Anka aprobă în tăcere.

– La fel ca mama și ca tata, spuse ea după o clipă, iar Yona putu doar să aprobe din cap. Atunci, voi fi în siguranță.

Fetița păru nesigură. Yona luă mâinile Ankăi și le strânse cu putere.

– Cu atâta lume care veghează asupra ta, cum să nu fii în siguranță?

Fetița zâmbi ușor, apoi Maja îi atinse umărul Yonei și îi făcu semn din cap înspre capătul tunelului.

– Du-te, spuse ea. Dumnezeu să fie cu tine!

– Și cu voi, spuse Yona.

Nu privi deloc înapoi cât timp goni de-a lungul tunelului, urcă pe scara atârnată în capăt și dădu într-un pâlc de copaci. Apoi fugi înspre Nalibocka, picioarele purtând-o deja înspre singura casă pe care o cunoscuse vreodată cu adevărat.

CAPITOLUL 21

Pădurea o absorbi repede pe Yona, înghițind-o în întunericul său. Însă cât timp înaintă tot mai adânc în pădure, mergând spre est cât de repede o purtară picioarele, nu se simți mângâiată de familiaritatea locului. Se simțea rău. Călugărițele erau moarte. Nu reușise să oprească asta. Și nu făcuse nimic pentru a le răzbuna moartea. Însă răzbunarea ar fi fost dulce doar pentru o clipă, apoi ar fi rămas o povară permanentă în sufletul ei. Nu, acum făcea lucrul cel mai important pe care îl putea face: să fugă să îi avertizeze pe Aleksander, pe Zus și pe ceilalți. Dar avea să îi găsească oare la timp? Simțea cum se scurgeau deja minute prețioase, asemenea nisipului dintr-o clepsidră.

Yona Se opri des, respirând în liniște, așteptând să dea de urme ce nu voiau nicicum să se arate. Trebuia să se asigure că nu era urmărită, că nu îi conducea pe nemți direct la prada lor. Păși pe frunze și pe iarbă și înainta prin râuri pentru ca urmele pașilor ei să piară. Și, cu toate că durerea îi apăsa pe suflet, neputând face nici măcar un pas fără a-i vedea ochii goi ai surorii Maria Andrzeja, se simți oarecum mai ușurată, deconectată în sfârșit de un trecut care fusese mereu o povară invizibilă pentru ea. Nu era a Jeruszei, nu aparținuse niciodată ei și știa asta acum. Însă nu aparținea nici tatălui ei neamț și nici mamei sale moarte. Ea își aparținea doar sieși, un porumbel într-o pădure întunecată, pădure care o chema acum la ea.

Merse vreme de trei zile, oprindu-se doar pentru câteva ore pe ici, pe colo, dormind în scorburile copacilor căzuți cât timp soarele veghea sus pe cer. Mânca fructe de pădure și frunze, prindea pește în râuri, culegea ciuperci russula cu pălărie verde, simțind treptat că redevine ea odată ce se distanțase de carnagiu. În cea de-a doua zi, se trezi vorbind cu sora Maria Andrzeja, cerându-și scuze, mai întâi, și rugând-o să o îndrume, mai apoi, să îi dea un semn încotro să se îndrepte. Însă călugărița nu îi răspunse niciodată. Jerusza rămase după ce murise, șoptindu-i din când în când în vânt, dar sufletul călugăriței era deja departe. În cea de-a treia zi, Yona

începu să vorbească direct cu Dumnezeu, întrebându-l de ce permite ca astfel de lucruri să se întâmple pe pământ. Oare nu le putea auzi?

Însă vocea Jeruszei fu cea care îi răspunse la întrebare într-o adiere de vânt. *Universul se află mereu în echilibru,* spusese ea. *Vară și iarnă. Zi și noapte. Hrană și otravă. Bine și rău. Pentru a cunoaște lumina, trebuie să cunoști și întunericul.*

– Am văzut atât de mult întuneric! răspunse Yona șoptind furioasă, iar vântul îi purtă vorbele înspre cer. Cu toții am văzut! Când se va termina, Jerusza?

Nu mai primi nici un răspuns.

Își dădu seama că se apropie de un grup aflat în mișcare în clipa în care găsi câteva tufe golite complet de afine și trei molizi a căror coajă fusese luată. Găsi și câțiva bușteni arși, precum și oase de clean într-o poiană și, aplecându-se pentru a le studia, își dădu seama că fuseseră lăsate acolo cu cel mult o zi în urmă. Judecând după numărul scheletelor de pește, era un grup cam de mărimea celui pe care îl părăsise, aflându-se în aceeași parte a pădurii unde îl lăsase cu o lună în urmă. Simți o urmă de speranță. Să-i fi găsit atât de ușor? Însă simți și teamă totodată, căci, prin faptul că aruncaseră acolo oasele în loc să le îngroape și că lăsaseră resturile unui foc și ale unei mese în urma lor, trasaseră deja o hartă înspre ei pentru urmăritorii lor. Pulsul Yonei crescu; știa că trebuia să facă nevăzute aceste urme.

Abia după încă o jumătate de zi de mers își dădu seama că, în clipa în care avea să găsească grupul, avea să îl reîntâlnească și pe Aleksander pentru prima dată de când plecase. Gândindu-se la acest lucru se împiedică, fiind cât pe ce să cadă, deși pământul de sub ea era plat și drept. Își restabili echilibrul, prinzându-se de un puiet, simțind cum i se taie respirația. Nu se mai gândise la el prea mult în ultimele câteva săptămâni, însă distragerea atenției nu era un scut impenetrabil.

Făcu un efort și porni din nou la drum. Nu mai conta, nu-i așa? Nu mai putea face nimic care să o rănească mai mult decât o făcuse deja. *Rănile noastre ne fac să fim ceea ce suntem,* spusese Zus și poate că avuse dreptate. Când un tei se frângea, creștea adesea înapoi mult mai puternic și mai frumos în părțile rupte. Dacă același lucru era valabil și pentru oameni?

Și astfel, era vocea profundă a lui Zus cea care îi răsuna în urechi, nu cea a lui Aleksander, când, în sfârșit, zări urme de pași proaspăt făcute, nu mai vechi de o oră; urmele unui bărbat, singur, creând un cerc larg. Erau făcute, cu siguranță, de una dintre patrulele grupului și dacă Yona îi găsise doar prin simplul fapt că se îndreptase înspre est, asta însemna că erau mult prea ușor de găsit în cazul în care aveau să vină nemții. Își închise pentru puțin timp ochii, deschizându-i brusc înapoi, căci văzu în minte imaginea unui carnagiu.

Chiar în clipa aceea, auzi pași și se ascunse în grabă și fără a scoate nici un sunet în dreptul unui copac. Într-un minut, reuși să distingă silueta unui bărbat cu umeri lați apropiindu-se din întuneric. Câteva secunde mai târziu, inima îi tresări. Era Zus, cu sprâncenele încruntate, bombănind ceva ca pentru sine în timp ce patrula cu pușca atârnată pe umăr. Rămase nemișcată preț de câteva secunde, privindu-l pur și simplu, remarcând cât de mult îi crescuse barba deasă, cele câteva fire albe care îi apăruseră în întunecimea părului său. Cum de nu le observase până acum? Apoi, făcându-și curaj, ieși de după copac cu mâinile ridicate în semn de capitulare.

Zus o observă imediat, ridicându-și arma și ațintind-o asupra ei atât de repede încât ai fi zis că era doar o extensie a propriului său corp. Dar, într-o fracțiune de secundă, suspiciunea lui se transformă în ușurare, teama i se transformă în mirare, furia i se transformă în ceva blând și trist, ceva ce ea nu putea defini. Lăsându-și arma jos, îi rosti numele, „Yona“, fiind cu siguranță cel mai frumos sunet pe care îl auzise vreodată: propriul ei nume – nu cel care îi fusese dat cu mulți ani în urmă de niște străini – rostit de o voce atât de pătrunzătoare și gâtuită de emoție.

– Zus, spuse ea în clipa în care se îndreptă grăbit spre ea.

– Ești chiar tu, spuse el, oprindu-se brusc la doar câțiva metri distanță, ca și când ar fi intenționat să o îmbrățișeze, dar se răzgândise. Yona, m-am temut că ai... Se opri, cu vocea încărcată de emoție. Mulțumesc lui Dumnezeu, spuse el, cu vocea atât de gravă și de scăzută ce aproape se pierduse în adierea vântului.

Ar fi dorit să rămână prinsă în acel moment pentru totdeauna, țintuită de profunzimea atât de familiară a privirii lui Zus, dar nu putea.

– Trebuie să ne mutăm, Zus, spuse ea, iar el clipi de câteva ori, ca și când ar fi făcut eforturi să se întoarcă de undeva de departe. Nemții, adăugă ea. Vin nemții.

*

În timp ce se îndreptau spre grup, Yona repetă tot ce știa despre infiltrarea planificată în pădure, deși nu îi putu explica de unde aflase un astfel de secret. Zus acceptă acest lucru, fără să judece și rămase tăcut pentru o vreme, asimilând noutățile și reflectând la ce însemnau toate acestea pentru ei. Pe măsură ce se apropiau de tabără, el îi povesti despre evenimentele petrecute în ultima lună și Yona fu surprinsă să afle că grupul se mărise cu încă șapte persoane în scurtul timp în care ea fusese plecată. Două familii complete sosiseră dintr-un sat în care se ascunseseră împreună, timp de câteva luni, în zona de depozitare aflată sub grajdul unui țăran până când acesta fusese ucis într-un raid al poliției locale care îl suspectase că adăpostea dezertori. Familiile fuseseră în căutarea unui grup condus de un bărbat pe nume Tuvia Bielski, care se zvonea că ar fi suficient de mare încât să poată funcționa ca o mică comunitate. Era grupul pe care îl menționase și Jüttner, cel care ascundea sute de evrei. În schimb, noii veniți dăduseră din întâmplare de acest grup și fuseseră primiți imediat.

Zus, din câte se pare, își asumase tot mai mult rolul de lider în săptămânile în care Yona fusese plecată.

– Cu toții am simțit că datorită ție am supraviețuit, spuse Zus, având în glas multă căldură și ceva mult mai profund. Și apoi, i-am văzut pe Aleksander și Sulia purtându-se diferit, ca și când plecarea ta a fost o trădare a noastră, a tuturor.

La auzul acestor cuvinte, în inima Yonei zvâcni un sentiment confuz de recunoștință.

– Nu trebuia să poarte nimeni o luptă pe care o aveam eu de purtat cu Aleksander.

– Nu este nici o luptă, spuse Zus cu simplitate. Ci doar o clarificare în privința caracterului lui Aleksander.

Nu mai adăugară nimic în privința asta și, zece minute mai târziu, intrând în tabăra aglomerată, ochii i se umplură de lacrimi văzând copiii fugărindu-se unii pe ceilalți primprejur și pe verii lui Zus, Israel, George și Wenzel, stând cu capetele aplecate, îngenuncheați lângă o buturugă, măcinând ghindele pentru a face făină. Oscher repara o gheată, iar Ester, fata în vârstă de cincisprezece ani, culegea cu atenție fructe punându-le într-un coș.

Micuța Pessia fu prima care o zări pe Yona, fața înseninându-i-se cu un zâmbet.

– Yona! strigă ea, sărind în picioare și alergând înspre ea.

Yona uită pentru câteva secunde de pericolul ce o făcuse să vină aici atât de repede. Crezuse că aceasta era familia lui Aleksander, că ea era intrusa, însă când Pessia i se aruncă în brațe, urmată la scurt timp de Leah, își dădu seama că făcuse o greșeală când plecase. Aparținea acestui loc, în mijlocul pădurii, în mijlocul acestui grup, care era și al ei, la urma urmelor.

– Mă bucur atât de mult să te văd, șopti ea în urechea Pessiei, apoi o sărută pe Leah și își îndreptă spatele pentru a-i întâlni pe ceilalți. Ieșiseră cu toții din colibele lor sau veniseră din pădure pentru a vedea de ce era atâta agitație și, cum privea la mulțimea de chipuri zâmbitoare, familiare, printre care se aflau și câteva străine, ochii i se umplură de lacrimi de recunoștință.

– Îmi cer scuze că am plecat.

– Nu ai de ce să îți ceri scuze.

Vocea profundă a lui Zus se auzi din spatele ei și, cât timp își șterse lacrimile, observă câteva femei dând din cap. Aleksander nu ieșise încă, nici Sulia, însă Yona observă multe priviri îndreptate înspre adăpostul înclinat, conceput doar pentru două persoane.

– Ne bucurăm că ai venit acasă, Yona, spuse Ruth.

Îl ținea în brațe pe Daniel care crescuse și mai mult în luna în care Yona fusese plecată. Viața își urmase cursul firesc în absența ei și gândul acesta îi umplu inima de regret pentru clipele pe care le ratase.

– Și eu mă bucur, spuse Yona.

Și, chiar în acel moment, Aleksander ieși din construcția mică, urmat îndeaproape de Sulia, care se întinse în încercarea de a-l lua de mână, însă acesta o ignoră.

– Yona? exclamă el, și în expresia lui observă atât ușurare, cât și agitație. Nu mă așteptam să te întorci.

Yona fu surprinsă că nu o răniră cuvintele lui. Aleksander nu mai însemna nimic pentru ea acum, nimic mai mult decât oricare altă persoană. Era o persoană a cărei viață trebuia să o salveze, ca și pe toți ceilalți.

– Da, păi, viața e plină de lucruri la care nu te aștepți, nu-i așa? spuse ea calm, privind înspre Sulia, care avu măcar decența de a privi în altă parte.

Zus își drese glasul, Yona dându-și seama că sunetul mascase un râset.

– Yona a venit cu noutăți, spuse Zus.

Toți ochii se îndreptară înspre el, așteptând răbdători, Yona fiind uimită de câtă atenție primise. Înainte de plecarea ei, părea mulțumit să aibă un rol secundar, însă, în absența ei, el umpluse un gol. Era mai mult decât ar fi putut ea spera, era un om bun, cu instincte puternice și necesare în pădure. El menținuse grupul în siguranță.

– Yona, îi vei cunoaște într-o clipă și pe soții Sokolowski și Gulnik, continuă el. Ei sunt noile familii care ni s-au alăturat. Însă acum, trebuie să te ascultăm pe tine.

Yona făcu înspre Zus un semn de mulțumire, apoi se întoarse spre grup.

– Nemții vor veni în pădure în foarte scurt timp, spuse ea fără introducere. Trebuie să ne mutăm. Acum.

Câteva persoane exclamară uimite. Ea îi observă pe ambii băieței ai lui Chaim privindu-l imediat pe tatăl lor, iar el își puse mâinile pe capetele amândurora ca și când ar fi încercat să-i protejeze prin atingerea sa.

– Să ne mutăm, unde? întrebă Sulia, cu tonul ridicat și aspru. Noi locuim aici.

Aleksander se îndepărtă ușor de ea.

Yona inspiră adânc. Se gândise la asta pe toată durata călătoriei sale înspre ei. Unde să meargă astfel încât nemții să nu le poată da de urmă, să nu îi poată găsi?

– În mlaștina mare, chiar la vest de inima pădurii.

În siguranță, îi șopti vocea din minte, un ecou din trecut.

– O *mlaștină*? vorbi din nou Sulia, cu dispreț în glas, însă de data asta Aleksander se întoarse și îi făcu semn să tacă.

Yona se întoarse înspre Zus, care dădu din cap gânditor. El își ridică ochii și îi întâlni privirea; ea îi citi în ochi aprobarea.

– Nemții nu se vor gândi că ne-am putea ascunde acolo, pentru că e un mediu neprietenos. Și nu vor risca să intre acolo după noi.

– Și acolo vrei să mergem? Vom sta în apă până la umeri, nu-i așa? spuse vărul lui Zus, Israel. Dumnezeu știe peste ce creaturi vom da pe acolo.

– Lipitorile nu vă vor ucide, spuse Yona.

– Nu știu să înot, șopti Miriam și alți câțiva aprobară din cap.

– Ne vom ajuta unii pe ceilalți, spuse Yona. Există câteva zone în mlaștină care sunt prea adânci pentru a putea merge și le vom evita. Adulții vor duce copiii. Cei mai puternici dintre noi îi vor ajuta pe cei care

întâmpină greutăți. Știu o insulă care se află în mijloc, mică, dar cu mulți copaci. Se gândi la vremea în care Jerusza o dusese acolo, în susurul liniștitor al apei. Este suficient de mare pentru noi toți, pentru a sta acolo o vreme. Ne putem refugia acolo până vor trece nemții.

– Cine poate spune dacă vor trece de noi? întrebă unul dintre bărbați.

– Suntem un grup mic, spuse Yona. Nu suntem grupul pe care îl caută. Ei caută partizanii ruși și grupuri mari conduse de un bărbat numit Zorin și un altul numit Bielski.

– Tuvia Bielski, spuse unul dintre bărbații din familiile nou-venite. Avea un magazin în Subotniki. Eram în căutarea taberei lui când am venit în pădure.

Yona aprobă din cap, deși tot ce știa despre Bielski era din ceea ce îi spusese Jüttner.

– Știi cumva pe unde se află tabăra lui Bielski?

– Da. Noi am dat de voi mai întâi, însă cred că se află la câteva zile distanță de mers înspre sud.

– Dar aici, în această mlaștină, așa cum spui, ce vom mânca? întrebă una dintre femeile care făceau parte din familiile nou-venite.

Zus păși alături de Yona să-i răspundă.

– Vom lua mâncarea pe care am strâns-o deja. Este suficientă cât să ne ajungă câteva săptămâni, cel puțin.

– Mâncarea aceea e pentru iarnă. Glasul lui Aleksander fu aspru. Așa era planul.

Zus nici măcar nu îl privi.

– Acum, planul s-a schimbat. Vom începe să strângem din nou pentru iarnă când vom fi în siguranță. Dar, mai întâi, trebuie să supraviețuim acestei încercări.

– Va fi probabil și ceva mâncare pe insule, deși nu va fi suficientă. Zus are dreptate, trebuie să luăm cu noi ceea ce avem. Dar trebuie să plecăm acum, spuse Yona. Nemții sunt în avantaj. Cred că sunt la o săptămână distanță, dar vor acoperi de trei ori mai repede distanța pe care o putem parcurge noi în același timp. Nu avem deloc vreme de pierdut.

Majoritatea grupului dădu din cap în semn de înțelegere, apoi Zus vorbi:

– Ne vom aduna acum lucrurile și vom porni într-o oră. Se aplecă, puse o mână pe umărul Yonei și adăugă încet: Pot vorbi cu tine între patru ochi?

– Bineînțeles. Ce este, Zus?

Mergând după el în cealaltă parte a poienii, simți privirea lui Aleksander îndreptată asupra ei, însă nu o afectă atât de mult pe cât își imaginase că avea să o facă.

Zus privi în jos spre ea cu ochii triști.

– Cred că ar trebui să încercăm să găsim grupul Bielski, să îi avertizăm. Și grupul Zorin, dacă putem. Altfel, vom fi la fel de vinovați ca și colaboratorii de la marginea pădurii.

Yona oftă.

– Și eu m-am gândit la același lucru. Însă va fi periculos.

– Știu. Și ultimul lucru pe care vreau să îl mai spun acum, Yona, este că trebuie să ne împărțim. Tu cunoști pădurea mai bine decât oricare dintre noi, deci cred că trebuie să duci cu tine cea mai mare parte a grupului înspre mlaștină. Iar eu cunosc zonele de la marginea pădurii unde, cel mai probabil, se ascund grupurile Bielski și Zorin, așa că voi lua câțiva dintre bărbați cu mine și vom merge să îi avertizăm. Este cel mai logic așa.

Yona aprobă din cap cu inima grea.

– Suntem mai puternici când suntem împreună, dar acum nu avem nevoie de putere. Avem nevoie de viteză și trebuie să reușim să ne facem nevăzuți. Și trebuie să ne asigurăm că celelalte grupuri din pădure vor avea și ele timp să facă același lucru.

– Da, spuse Zus. Să mergem să le spunem tuturor.

Însă nici unul dintre ei nu se mișcă. După câteva secunde, Zus își drese vocea:

– Eu... eu aș vrea ca lucrurile să fi stat altfel, Yona.

– Și eu. Ea își ridică ochii și îi întâlni privirea. Dar vom fi amândoi în siguranță. Dumnezeu veghează asupra noastră. Trebuie să o facă, nu-i așa?

Zus nu spuse nimic, însă ea își dădu seama din privirea lui că nu credea în totalitate în vorbele ei. Nici ea nu era sigură că se încrede în ele. Unul lângă celălalt, se întoarseră la ceilalți care vorbeau în șoaptă unii cu ceilalți cât timp ei se apropiară. Zus privi încă o dată înspre Yona.

– Atenție, toată lumea! Yona și cu mine ne-am consultat. Cel mai bun lucru pe care îl putem face este să ne împărțim.

– Să ne împărțim? Nu are nici un sens, izbucni Aleksander, iar câteva persoane din grup îi aruncară priviri de gheață.

– Lasă-l să vorbească, Aleksander, spuse Moshe, croitorul, înainte să se întoarcă din nou înspre Zus, făcându-i semn din cap în sens de aprobare.

Continuă. Știu că nu propui asta cu ușurință.

Yona își ridică privirea înspre Zus, ai cărui ochi erau triști.

– Este mult prea periculos să luăm copiii și membrii mai în vârstă ai acestui grup cu noi în încercarea de a găsi grupul lui Bielski, ca mai apoi să căutăm un loc în care să putem sta în siguranță, însă nici nu putem ignora responsabilitatea noastră față de surorile și frații noștri evrei care se ascund pe undeva prin pădure. Și unul sau doi dintre noi nu ar trebui să meargă singuri, ar fi mult prea periculos, am fi mult prea ușor depășiți ca număr. Yona va conduce un grup înspre mlaștină, iar eu îl voi conduce pe celălalt în încercarea de a găsi celelalte grupuri. Se întoarse înspre Yona. Îl voi trimite pe Chaim cu voi. Nu rostise acest lucru ca pe o întrebare. Ea încuviință din cap, iar Zus se întoarse și i se adresă fratelui său care stătea în mijlocul poienii. Tu, Sara și băieții, veți merge cu Yona.

Chaim aprobă din cap și Yona zâmbi la Jakub și Adam, care păreau nesiguri, și la Sara, care-i întâlni privirea Yonei, dând o singură dată din cap.

Yona privi în jur și evaluă repede restul grupului.

– Tot eu îi voi lua pe Oscher și Bina, Leon, Moshe, Ruth și copiii, precum și familiile Sokolowski și Gulnik, pentru că au copii cu ei.

– Ia-o și pe Rosalia, spuse el. Te va ajuta. Eu îl voi lua pe Aleksander și pe Leib, pe mama lui Leib, pe verii mei și pe Bernard și Lazare. Sulia poate veni și ea cu mine, este rapidă.

– Vin și eu, spuse Luba. Nu mă grăbesc să merg la lipitori care să-mi sugă sângele.

Yona și Zus schimbară priviri. Luba era mai în vârstă, dar era sănătoasă și putea parcurge repede distanțele. Și o pereche de mâini pricepute avea să-i prindă bine grupului mai mic. Zus încuviință din cap.

– În regulă, atunci, am hotărât, spuse Yona. Acum, trebuie să ne mișcăm repede. Împachetați-vă lucrurile și umpleți-vă rucsacurile și buzunarele cu cât de multă mâncare puteți.

– La treabă, toată lumea, spuse Zus.

Apoi, punându-și ușor mâna pe brațul Yonei, Zus o conduse către nou-veniți, familia Sokolowski și familia Gulnik, care rămaseră încă pe loc, holbându-se la ea de parcă ar fi fost o vizitatoare de pe altă planetă. De fapt, se prea poate să fi arătat ca și când ar fi fost una, o femeie pe care nu o văzuseră niciodată, sosind de nicăieri, dând ordine ca tabăra să se separe.

– Yona, spuse Zus când se opriră în fața celor șapte persoane străine: doi bărbați, două femei și trei copii.

Abia atunci Yona își dădu seama că una dintre femei era însărcinată în ultimele luni. Scoase o scurtă exclamație fără intenție când văzu pântecul mare al femeii și se simți îngrozitor în clipa în care ochii acesteia se umplură de lacrimi. Yona avea să o protejeze, trebuia să o facă. Însă era atât de riscant să însoțească o femeie însărcinată prin pădure cu nemții aflați pe urmele lor.

– Acesta este Shimon Sokolowski și soția sa, Elizaveta, spuse Zus salutând femeia însărcinată. Și fiul lor, Nachum.

Un băiețel cu ochii mari, în vârstă de vreo șase ani, își ridică privirea înspre Yona și dădu din cap în semn de salut.

– Iar aceasta este familia Gulnik, Leonid și Masha, și copiii lor, Sergei și Maia.

Sergei era un băiat de vreo cincisprezece ani, iar Maia, o fetiță cu păr negru, de vreo patru sau cinci ani, cu obrajii scobiți de foame, dar cu ochi animați, plini de hotărâre. Yona o plăcu imediat și îi zâmbi mai întâi fetiței înainte să salute restul familiei.

– Am încredere deplină în Yona, adăugă Zus, și la fel puteți avea și voi.

Leonid păru a fi sceptic, privind-o pe Yona din cap până în picioare.

– Dar este doar o fată.

– Cunoaște pădurea mai bine decât noi toți la un loc, spuse imediat Zus. Am mai multă încredere în ea decât în orice altă persoană pe care o cunosc.

Yona își ridică privirea înspre Zus și zări lacrimi în ochii lui. El își feri repede privirea.

– Mulțumesc, Zus, spuse ea încet. Și eu am încredere în tine.

El dădu din cap, apoi plecă înainte ca ea să mai poată adăuga ceva. Se întoarse înspre nou-veniți, care o studiau cu toții plini de curiozitate.

– În câte luni ești însărcinată? o întrebă Yona pe Elizaveta, care își proteja cu mâinile pântecele de gravidă.

Femeia clipi la Yona cu ochii plini de îngrijorare.

– Voi naște cam în două luni. Îmi pare rău. Nu am plănuit să se întâmple asta.

Yona se întinse și îi cuprinse mâinile celeilalte femei, cu toate că se simțea gâtuită de îngrijorare.

– Să nu îți ceri niciodată scuze pentru aducerea unei vieți noi pe lume. Ne vom descurca. Yona zâmbi din nou la Maia, micuța fată, apoi dădu din cap înspre Leonid, Shimon și soțiile lor. Avem treabă de făcut. Ne vom revedea în curând.

Două ore mai târziu, tabăra fusese strânsă și fiecare adult era încărcat cu cât de multe provizii putea duce în rucsacuri. Lăsau multe lucruri în urmă, materiale, îmbrăcăminte suplimentară, oale, vase, însă sperau ca, după plecarea nemților din pădure, grupul să se poată întoarce pentru a-și recupera lucrurile. Aveau să lase totul în gropi săpate în pământ, făcându-le dificil de găsit în cazul în care nemții aveau să ajungă în acest loc.

Shimon Sokolowski desenă o hartă detaliată a locului unde i se spusese că își făcuse tabăra grupul lui Bielski, însă refuză să se alăture grupului care avea să se îndrepte înspre sud, dorind să stea cu fiul său și cu soția sa însărcinată.

Zus se apropie din partea opusă a poienii și îi atinse umărul Yonei.

– Vii la o plimbare cu mine? o întrebă la ureche.

Ea acceptă făcând semn din cap. Mai aruncă o privire asupra taberei, unde toată lumea mișuna prin jur, nerăbdătoare, aflată în continuă mișcare. Plutea în aer o senzație de agitație, de anxietate. În clipa în care se întoarse și porni cu Zus înspre pădure, simți că erau urmăriți și, întorcându-se, îl văzu pe Aleksander stând nemișcat, privindu-i. Ea își feri privirea.

– Yona, începu Zus când rămaseră singuri, aflându-se suficient de departe în pădure, astfel încât să nu îi poată nimeni vedea. E ceva ce trebuie să îți spun.

Vocea îi tremură și, în clipa în care ea își ridică privirea înspre el, fu surprinsă să vadă că era agitat. Oare avea îndoieli în privința planului?

– Ce este, Zus?

– Eu... eu am regretat că nu ți-am spus ceva înainte să pleci luna trecută.

– Zus...

Deschise gura ca să îi spună că orice avea de zis putea aștepta, pentru că știa că avea să îl revadă în câteva zile, odată ce urmau să se reîntâlnească pe insula din adâncul mlaștinii, însă ceva în privirea lui o opri să facă acest lucru.

– Yona, tu te vezi pe tine printr-o oglindă diferită de cea prin care te vedem noi, poate din cauză că ai fost singură pentru atât de mult timp.

Cuvintele ieșeau cu rapiditate, ca și când le-ar fi forțat să iasă înainte să se răzgândească. Vreau doar să știi, în caz că ne vom despărți, că te consider extraordinară.

– Zus...

Bărbatul ridică o mână pentru a-i face semn să se oprească, iar vocea-i deveni mai gravă.

– Poate că îl mai iubești încă pe Aleksander. Însă eu mi-aș dori ca sufletul meu să nu fie atât de sfâșiat, Yona, căci, dacă ar fi întreg, cred că aș lupta pentru tine. Ți-aș spune că refuz să te las să pleci, că nu te voi mai lăsa niciodată să dispari în acea pădure fără mine. Dar nu cred că sunt pregătit pentru asta, pentru tot ceea ce decurge din acest gen de sentimente. Și poate că tu nu vrei oricum să auzi astfel de lucruri, așa că îți voi ura pur și simplu succes. Dar vreau să știi, în cazul în care nu ne vom mai vedea vreodată, că te consider mult mai specială decât pari să știi că ești.

Ochii lui nu îi părăsiră pe ai ei, așteptând un răspuns și, în tăcerea care se așternuse între ei, ea auzi respirația greoaie a amândurora.

– Ne *vom* vedea din nou, spuse ea în cele din urmă. Ne vom reîntâlni în mlaștină peste câteva zile, iar când nemții se vor retrage, ne vom întoarce aici împreună.

El continuă să o privească.

– Mă rog lui Dumnezeu să ai dreptate.

– Pot să îți spun și eu ceva? Ezită, făcând eforturi îl privească în continuare. Nu mă pricep prea mult la astfel de lucruri. Însă cred că inimile sfâșiate se vindecă. Cred că singurul mod, poate, de a face față unei astfel de suferințe este să mergi mai departe. Cred că pierderea celor pe care îi iubești te schimbă pentru totdeauna, dar cred că Dumnezeu găsește o cale de a lăsa lumina să pătrundă înăuntru.

El clipi de câteva ori și aprobă din cap.

– Poate, spuse el.

Ezită preț de o secundă, apoi se apropie și o sărută o dată, ușor, pe obrazul drept, buzele lui calde zăbovind acolo pentru multă vreme. Când ea își deschise ochii, el se îndepărta deja, mergând înapoi înspre tabără, înapoi la pădurea care se așternea înaintea lor.

CAPITOLUL 22

Yona mai fusese în mlaștină o singură dată, împreună cu Jerusza, în acea vară ciudată a anului 1941 și înainta acum prin pădure, adânc, tot mai adânc în întuneric, întrebându-se dacă Jerusza o adusese aici pentru că anticipase cândva acest moment. Dar dacă anticipase acest dezastru, de ce nu o avertizase pe Yona? De ce nu îi spusese că doi ani mai târziu avea să ajute un grup de oameni nevinovați, să-i conducă în inima invizibilă a pădurii pentru a le salva viețile?

Yona mergea înainte, în timp ce restul grupului ei mic o urma încet, Oscher făcând tot posibilul, cu piciorul său șchiop, să țină pasul cu ei, Bina mergând alături de el pentru a-l susține, Rosalia încheind șirul, rămânând câțiva pași mai în urmă, cu pușca pe umăr, cercetând în tăcere pădurea. Yona se bucurase că Zus îi sugerase Rosaliei să însoțească grupul ei, având mai multă încredere în ea decât în oricare altcineva din tabără, cu excepția lui Zus, simțindu-se mai în siguranță știind că se afla acolo. Chaim, Leonid Gulnik și Shimon Sokolowski purtau fiecare câte o armă, căci cele două familii noi aduseseră fiecare dintre ele câte una.

În timp ce conducea grupul tot mai adânc în întunericul pădurii, Yona se surprinse gândindu-se la Zus și la lucrurile pe care ar fi trebuit să i le spună înainte ca drumurile lor să se despartă. El îi spusese că este mult mai specială decât își putea da seama că este, însă de ce ratase ocazia să-i spună și ea, la rândul ei, același lucru? La urma urmei, Zus fusese cel la care se gândise în timpul lungii sale întoarceri din sat și vocea lui, cuvintele lui fuseseră cele care o îndrumaseră înspre casă. Felul în care se bucura de respectul celorlalți prin compasiunea și blândețea lui era ceva ce o impresiona, însă nu știa cum să spună acest lucru în cuvinte. Acum, însă, lucrurile rămase nespuse îi stăteau ca un ghimpe în suflet.

După aproximativ o oră de mers, Chaim i se alătură Yonei, lăsându-și soția și băieții câțiva pași mai în spate. Se îndreptau cu toții încet înspre nord, tot mai adânc, în inima pădurii, orientându-se după apusul soarelui.

La căderea nopții, Yona avea în plan să se oprească și să îi lase să se odihnească timp de trei ore, înainte de a porni din nou la drum. Pentru a-i evita pe nemți, trebuiau de acum încolo să se adăpostească pe timp de zi și să meargă pe timp de noapte.

– Fratele meu este un om bun, să știi, spuse Chaim serios, după ce merseră tăcuți unul lângă celălalt timp de aproape treizeci de minute.

Cuvintele lui, ieșind din străfundul tăcerii sale, o luară prin surprindere.

– De unde ai știut că mă gândeam la el?

– Nu am știut. Zâmbi. Dar am sperat că o faci. Cred că și el se gândește la tine.

Yona scutură din cap.

– El mă vede ca fiind mai mult decât sunt în realitate, cred.

– Nu. El te vede exact așa cum ești. Și din acest motiv este foarte dificil pentru el.

– Dificil?

Chaim se scărpină în barbă și făcu o pauză, apoi vorbi din nou.

– A fost aproape distrus când Shifra și Helena au murit, soția și fiica lui. Nu este treaba mea să îți spun, Yona, însă nu este încă pregătit să vorbească despre el. Dar cred... cred că și-ar dori ca tu să știi.

– Ce s-a întâmplat cu ele, Chaim?

Chaim rămase tăcut pentru o lungă perioadă și, abia după ce își întoarse capul, Yona observă că se abținea să plângă.

– Shifra s-a căsătorit cu Zus încă de pe vremea când erau adolescenți, de mai bine de zece ani. Era o femeie foarte bună, iar Helena, fiica lor, avea doar patru ani. Era inteligentă. Amuzantă. Bună. Ar fi crescut și ar fi devenit o persoană bună, la fel ca tatăl său. El le-a iubit pe amândouă din tot sufletul, așa cum le-am iubit și eu.

– Îmi pare atât de rău.

Asta fu tot ceea ce Yona putu să spună, cu toate că nu avea să fie niciodată suficient. Chaim nu păru să o audă.

– Nemții au venit. Zus avea o bună reputație, era o persoană pe care lumea o respecta. Din acest motiv credem că l-au vizat pe el, eliminând pe oricine putea să se ridice împotriva lor, care putea să încurajeze oamenii să opună rezistență.

Chaim inspiră adânc și tăcu din nou. În timp ce pașii lor striveau frunzele căzute, păsările se opriră din ciripit, ca și când pădurea ar fi așteptat să

audă și ea restul poveștii.

Chaim începu din nou să vorbească cu glas înăbușit.

– În ziua în care au venit să ne ducă pe toți în ghetou, i-au legat strâns mâinile și picioarele lui Zus, l-au legat de sobă astfel încât să nu se poată mișca. Au bătut-o pe Shifra până a leșinat, chiar în fața lui, apoi au împușcat-o pe ea și pe micuța Helena în timp ce el îi implora să le lase în viață. Au plecat râzând, spunându-i că, până îl va găsi cineva, va muri și el, având timp să se gândească la vina pe care o poartă pentru moartea familiei sale. S-au gândit probabil că nimeni nu va veni să îl salveze, pentru că toți evreii fuseseră mutați. Însă cinci zile mai târziu, am putut să mă deplasez în interes de serviciu și m-am întors în satul nostru. L-am găsit pe Zus în stare de delir, legat încă de sobă. Încetase să mai încerce să se elibereze, renunțase. L-am dus înapoi în ghetou, pentru că nu îmi puteam abandona propria familie, necunoscând nici un alt loc unde puteam să-l duc pe Zus, să îl îngrijesc până se însănătoșea. În cele din urmă, trupul lui s-a vindecat, însă restul ființei sale...

Yona se înecă de plâns, iar Chaim tăcu.

– A fost întreg cândva, Yona, spuse Chaim după o clipă. Râdea tot timpul. Iubea viața, însă acum este sfâșiat.

– Cu toții suntem, șopti Yona, însă știa acum că Zus fusese devastat într-un alt mod decât fusese ea. Nu poți vindeca un suflet care a fost sfâșiat în bucăți, poți doar să mergi mai departe, făcând tot ceea se poate pentru a aduna bucățile la un loc, până când, în cele din urmă, vor lua o formă nouă.

– Ține la tine, Yona, adăugă Chaim după câteva minute. Nu mi-am dat seama la început, poate din cauză că respecta atât de mult faptul că erai deja cu Aleksander. Însă când ai plecat luna trecută, am văzut o parte din el întunecându-se. Dacă vom fi suficient de norocoși să scăpăm cu viață din asta, trebuie să promiți că nu vei mai pleca din nou, nu fără avertizare. Te rog. Suntem familia ta acum. Cu toții. Însă Zus... Indiferent de ce simți tu pentru el, trebuie să știi că, într-un colț din inima sa, ceva înflorește pentru tine.

Yona își lăsă capul în jos. Ar fi vrut să îi promită lui Chaim că nu avea să mai plece, însă nu știa ce poate aduce viitorul. Putu să-i spună doar atât:

– Și eu țin la el, Chaim.

Probabil că simțise adevărul din glasul ei, pentru că aprobă din cap și, după o vreme, rămase în urmă, reîntorcându-se la familia sa, lăsând-o din

nou pe Yona să meargă singură.

*

Grupul Yonei abia pornise la drum în cea de-a doua seară de mers, după o pauză pentru odihnă, de patru ore, făcută după-amiază, când auziră primele semne ale incursiunii germane. Se tot gândise la grupul lui Zus, conducându-i pe un drum de pământ abandonat, năpădit de buruieni, ce arăta ca și când nu ar mai fi fost folosit de luni de zile, iar acum, la apus, liniștea serii calde fu întreruptă brusc de huruiala unor camioane ce se apropiau. Brusc, Yona le făcu semn să facă liniște și îi trase înapoi, după copaci. În mai puțin de două minute, trecură două vehicule mari, fiecare dintre ele fiind pline cu soldați germani, fiecare având arborat câte un steag cu svastica ce flutura în vânt.

– Au venit cu adevărat aici, șopti Rosalia când camioanele dispăruseră în depărtare.

Vehiculele se îndreptau înspre sud-est și Yona înghiți în sec de teamă înainte să-i răspundă. Dacă grupul lui Zus se afla în calea convoiului? Dacă îl lăsase să se arunce direct în brațele răului? Nu și-ar putea ierta niciodată acest lucru.

– Mai avem cam o zi până la mlaștină, spuse Yona, încercând să își ascundă teama. Privi înapoi înspre Rosalia și făcu un efort să afișeze un zâmbet hotărât. Trebuie să continuăm să mergem.

Rosalia aprobă din cap, însă, în clipa în care-i evită privirea Yonei, aceasta din urmă își dădu seama că femeia se îndoise de planul acesta, că se îndoise poate și de existența unei mlaștini acolo unde Yona spusese că s-ar afla.

În seara ce a urmat, grupul se opri în dreptul unui râu pentru a bea apă și a aduna câteva fructe de pădure. Erau cu toții epuizați și înfometați; mâncaseră câte puțin astfel încât să le ajungă proviziile, neștiind cât de mult aveau să aștepte până ce nemții urmau să plece sau ce hrană aveau să găsească acolo în mlaștină. Erau destul de aproape. Yona era sigură de asta. Pământul de sub picioarele lor își pierdea soliditatea, mușchii și ferigile deveneau tot mai dese.

Yona abia se aplecase să bea apă alături de Maia, fiica în vârstă de 5 ani a soților Gulnik, când răsunară primele focuri de armă, într-o ploaie sacadată, unul zburând suficient de aproape de ea, simțindu-l cum îi trece pe deasupra capului. Brusc, Yona se întinse pe burtă, trăgând-o pe fetiță în jos, după ea.

Rosalia se aruncă și ea la pământ, însă alții părură confuzi. Oscher păși chiar într-o zonă deschisă, întinzându-și gâtul în timp ce cerceta curios pădurea.

– Lăsați-vă în jos! șopti Yona, târându-se înainte și trăgându-l de pantaloni, trăgând-o apoi și pe Bina.

Amândoi se uitară în jos la ea, clipind uluiți, însă, după o clipă, se ghemuiră lângă ea și se întinseră și ei pe pământ.

– Toată lumea e în regulă?

Mormăiră la unison în sens afirmativ, apoi priviră panicați împrejur să verifice dacă erau cu toții în regulă. Erau, slavă Domnului, și apoi Yona le făcu semn tuturor în tăcere, să o urmeze fără să se ridice de la pământ. Le mai zburară și alte gloanțe deasupra capului, apoi un neamț urlă de la distanță:

– *Juden, Juden, kommt raus, wo immer ihr seid!* urmat de un cor de râsete. *Evrei, evrei, ieșiți de oriunde v-ați afla,* repetă vocea într-un cântec, apoi încă o serie de gloanțe șuieră în jurul lor.

Într-o secundă, Yona își dădu seama că nu se trăgea asupra lor, că nemții nici măcar nu știau că ei se aflau acolo. Acesta era doar un joc între soldați, un amuzament. Se prefăceau că vânează oameni.

Într-o clipă, Yona și Rosalia conduseseră micul grup spre un desiș de tufe la o sută de metri de râu. Nu era adăpostul perfect, dar era suficient pentru moment; apropiindu-se de mlaștină, zona dimprejur era acoperită din ce în ce mai rar de copaci pe care Yona se baza pentru camuflare, lăsând loc puieților care se luptau să răsară din pământul moale.

– De unde au venit împușcăturile? șopti Rosalia, venind mai aproape de Yona, prinzând-o pe micuța Maia între ele.

Ochii Maiei erau strâns închiși, aceasta scâncind încet.

– De la câteva sute de metri distanță, spuse Yona. Trebuie să așteptăm să vedem dacă vor veni mai aproape.

– Ne vor ucide, nu-i așa? exclamă Maia, iar Yona o trase mai aproape de ea.

– Nu, doar se joacă, spuse ea, menținându-și glasul cât putu de relaxat.

Rosalia îi întâlni privirea deasupra capului fetiței, ochii săi întunecați erau plini de teamă și de presimțire.

– Este un joc chiar prostesc, nu-i așa? adăugă Yona cu și mai multă lejeritate simulată.

Îi luă câteva secunde Maiei să se gândească la asta.

– Mami spune să nu folosim cuvântul „prost“, zise ea într-un final, cu glas scăzut și nesigur. Nu este frumos.

– Mama ta are dreptate, șopti Yona. Dar cred că ar face o excepție în cazul acestor băieți nemți prostuți.

Maia aprobă din cap cu seriozitate, apoi își afundă chipul în brațul Yonei. Părinții ei, aflați la câțiva metri distanță, stăteau ghemuiți în spatele unei alte tufe, privind tăcuți. Masha, mama ei, se agățase de brațul fiului ei, Sergei, plângând înăbușit.

Mai urmară câteva împușcături, însă erau la o distanță mai mare, se îndepărtau. Vocile se estompau și ele, însă nu era încă momentul să se relaxeze. Nemții s-ar fi putut întoarce în orice clipă înspre grupul care stătea ascuns. Trebuiau să rămână tăcuți, nemișcați, ascunși. Maia continuă să scâncească; toți ceilalți erau tăcuți, în așteptare.

– „Domnul mă paște și nimic nu-mi va lipsi“, spuse încet Rosalia după câteva clipe.

Maia își ridică privirea înspre ea, iar Rosalia îi zâmbi încurajator fetiței. Yona o privi pe Rosalia cât timp aceasta continuă să recite fără efort Psalmul 22:

– „La loc de pășune, acolo m-a sălășluit; la apa odihnei m-a hrănit.“

Chaim asculta și el și i se alătură, cu glas scăzut, rostind la unison cu Rosalia.

– „Sufletul meu l-a întors, povățuitu-m-a pe cărările dreptății, pentru numele Lui.“

Până să înceapă următorul vers, li se alăturară în șoaptă tot mai multe persoane, Shimon și Elizaveta Sokolowski, Shimon ținându-l în brațe pe fiul lor, Nachum, iar Elizaveta, ținându-și mâinile protectoare pe pântecele său de gravidă. Gloanțele încetaseră să mai zboare; vocile nemților se stinseră în depărtare.

– „Că de voi și umbla în mijlocul morții, nu mă voi teme de rele; că tu cu mine ești. Toiagul Tău și varga Ta, acestea m-au mângâiat.“

Soția lui Chaim și cei doi băieți rostiră și ei cu voce tare cuvintele, apoi Oscher și Bina, Leon și Moshe. Yona li se alătură și ea, la fel și părinții Maiei și fratele său, rostind cu toții:

– „Gătit-ai masă înaintea mea, împotriva celor ce mă necăjesc; uns-ai cu untdelemn capul meu și paharul Tău este adăpându-mă ca un puternic.“

Ruth își trase copiii mai aproape, toți trei aflați în siguranță și în viață, și șopti împreună cu restul:

– „Și mila Ta mă va urma în toate zilele vieții mele, ca să locuiesc în casa Domnului, întru lungime de zile.“

– Amin, șopti micuța Pessia.

Pe măsură ce liniștea se așternu din nou în jurul lor, învăluindu-i în siguranță, cuvântul fu repetat de fiecare dintre ei, pe rând, când își dădură seama că reușiseră să supraviețuiască încă o dată în ciuda sorții potrivnice. Cu toate acestea, rămaseră acolo unde se aflau, nemișcați și înspăimântați, timp de încă o oră, până când nemții se îndepărtară de tot.

În următoarea seară, târziu, chiar când soarele cobora încet înspre apus, grupul ajunse, în sfârșit, la marginea mlaștinii care se contura ușor pornind din solul solid al pădurii, diferența fiind insesizabilă cu ochiul liber. Însă pe măsură ce înaintară, noroiul le ajunse brusc la glezne, înghițindu-i, trăgându-i în jos, însă Yona zâmbi ușurată, cu toate că umezeala rece îi pătrunse în încălțări.

– Am ajuns, spuse ea, cu greu venindu-i și ei să creadă.

Se auzi un strigăt colectiv de bucurie din partea grupului și câțiva dintre ei înaintară în ciuda noroiului. Yona își ridică mâna, făcându-le semn să se oprească.

– Solul începe să devină mai moale de aici încolo și, în curând, vom înainta prin apă până la brâu. Trebuie să ne mișcăm cu grijă și să stăm împreună.

– E un lac blestemat, spuse Leonid douăzeci de minute mai târziu, când ieșiră dintr-un pâlc de copaci, aflându-se deja cu picioarele adâncite în apă.

Câțiva exclamară când ajunseră la marginea mlaștinii și văzură apa tulbure întinzându-se înaintea lor, străbătută pe ici, pe colo de copaci încovoiați, mici insulițe și trunchiuri căzute, fără de sfârșit.

– Nu vă îngrijorați! spuse Yona, chiar dacă inima îi bătea puternic din pricina incertitudinii ce o cuprinsese.

Mlaștina se mărise de când fusese ultima oară acolo și nu mai era sigură cât de ușor avea să le fie să o străbată.

– Nu este adâncă și, după cum vedeți, sunt copaci de care vă puteți ține pe tot parcursul drumului. Făcu o pauză, mintea-i era plină de gânduri. Vă rog pe toți să scoateți toate hainele pe care le-ați adus cu voi în rucsacuri.

Trebuie să ne mișcăm repede, cât mai este lumină afară. Vom folosi hainele pentru a ne lega unii de alții, câte doi sau trei într-un grup. Nici unul dintre noi nu se va scufunda.

În jumătatea de oră ce a urmat, grupul făcu frânghii din cămăși și pantaloni legați, apoi Yona și Rosalia îi împărți în perechi și în grupuri de câte trei, lăsându-le copiilor suficient spațiu în șirul lor pentru a putea fi luați pe umeri la nevoie. Puseră hainele rămase înapoi în rucsacuri și grupul porni din nou la drum.

Întunericul se lăsase în întregime, însă cerul era senin și o jumătate de lună le lumina calea, iar stelele arătau ca niște mici înțepături de ac, pline de lumină, pe cerul întunecat. Copiii priviră cu toții în sus uimiți și, până și Leon, care la cei șaptezeci de ani ai săi era cel mai în vârstă din grup, oftă mulțumit.

– Au trecut multe luni de când nu am mai văzut în întregime stelele, spuse el și grupul murmură aprobator. Abia se pot vedea deasupra copacilor. Pier în adâncul pădurii, nu-i așa?

– La fel ca și noi, cu puțin noroc, spuse Moshe, și câțiva dintre ei râseră.

– Da, spuse Leon, atingându-și pieptul unde, cândva, steaua lui David îl însemnase ca cetățean lipsit de importanță, o țintă ce trebuia eliminată.

Însă pădurea nu făcea nici o diferență în ceea ce privește rasa, religia sau genul, zâmbea și se încrunta la toți în egală măsură, oferind uneori protecție, alteori pericol.

– Cu ajutorul lui Dumnezeu, fie ca noi toți să devenim niște stele pieritoare.

Cu toate că noroiul era rece și în ciuda faptului că trebuiră să meargă prin apă, care le ajunse până la pulpe, apoi până la genunchi, grupul avansase mult în prima oră.

– Crezi că îi vom revedea pe ceilalți în curând? întrebă Bina după o vreme.

Se străduiau cu toții să facă liniște, însă le era greu să nu vorbească din când în când, doar pentru a-și aminti lor înșiși că, deși se aflau în întuneric, erau încă în viață.

– Poate că au ajuns deja la insulă, adăugă.

– Este posibil, spuse Oscher. Dacă au găsit repede grupul lui Bielski, este posibil să fi ajuns aici înaintea noastră.

– Vom vedea.

Yona spera ca nodul pe care îl simțea în stomac să fie doar teama de necunoscut și nu o prevestire a unui necaz ce avea să se întâmple. Jerusza o învățase mereu să fie atentă la propriul corp, la mesajele pe care i le transmitea acesta înainte ca anumite evenimente să se petreacă, însă acum, cu toate că încerca să găsească o explicație a motivului pentru care neliniștea ei creștea, nu o putea ignora.

– Mai avem mult? întrebă Maia o oră mai târziu, cu voce scăzută și slăbită.

– Mă tem că da, spuse Yona, însă nu era momentul să le reamintească de faptul că aveau să înainteze prin apă de adâncimi diferite timp de încă o zi până să ajungă la insulă. Dar privește în față. Cred că am găsit o zonă cu teren solid. Să ne odihnim puțin.

Grupul mări pasul și descoperi că, deși pământul pe care Yona îl văzuse era plin de noroi, părea să fie stabil. Abia începeau cu toții pe el și Yona îi sfătui să rămână legați, folosind hainele pe care le aveau în plus în rucsacuri pentru a se lega de copaci și de tufe, de orice puteau găsi, astfel încât să doarmă liniștiți, fără griji că s-ar putea îneca. Deși îi zvâcnea capul și își simțea ochii grei de epuizare, Yona refuză să doarmă. Continuă să vegheze în timp ce restul dormeau, cu hainele și părul pline de noroi, cu buzele crăpate de sete, cu trupurile tresărind în visele lor profunde și agitate.

La răsăritul soarelui, îi trezi din somn, încurajându-i să pornească din nou la drum. Acum, că se aflau în mlaștină, nu mai trebuiau să fie la fel de precauți când se deplasau pe timp de zi; nemții trebuiau să pătrundă înăuntrul mlaștinii după ei, pentru a găsi vreo urmă, Yona fiind sigură că acest lucru nu avea să se întâmple decât dacă soldații aveau un indiciu clar că ei se află acolo.

– Ești în regulă? șopti Rosalia care veni lângă Yona cât timp grupul se dezlegase de copaci, asigurându-se că nodurile care îi legaseră unii de ceilalți erau în continuare bine strânse pentru a putea merge mai departe. Nu ai dormit.

– Sunt bine, o asigură Yona.

Însă, după ce pătrunseră din nou în noroi, Yona își simți trupul epuizat, îngrijorându-se că asta avea să îi diminueze instinctele, făcând-o mai puțin capabilă să prevadă pericolele ce-i pândeau. Porni înaintea grupului, însă, după câteva ore, Chaim, care mergea în urma ei, se oferi să o înlocuiască pentru o vreme, Yona acceptând cu recunoștință răgazul oferit.

Până la amiază, apa le ajunse până la piept, iar copiii fuseseră purtați pe umeri de către adulți, astfel încât să nu se adâncească în noroi. Yona se dezlegă și merse în spatele șirului unde Rosalia ducea aproape întreaga greutate a lui Oscher, care făcea eforturi mari să înainteze.

– Nu vom reuși niciodată, gemu el.

Soarele dogorea puternic, arzându-i pe toți treptat, cu fiecare oră care se scurgea, bășicându-le pielea. În adâncul pădurii era suficientă umbră încât să nu se ardă, însă aici, lumina mușca din ei și, cu toate că Yona oprise grupul și își legaseră toți în jurul capului haine care să-i protejeze de razele soarelui, acest lucru nu le fusese de prea mare ajutor.

– Mai avem până acolo? șopti Leon în prima parte a după-amiezii. Mai putem lua o pauză?

Yona era uimită că nu observase cât de mult rămăsese în urmă, cât de greu se deplasa, gâfâind în încercarea de a-și recăpăta răsuflarea.

Erau afundați aproape până la gât acum, atât de adânc încât le era imposibil să aprecieze distanța până la pământ. Tot ceea ce puteau vedea în față erau nenumărați copaci căzuți, viță-de-vie încâlcită și iarba-mlaștinii. Însă, în adâncul pântecelui ei, Yona simțea o agitație, o presimțire că se aflau destul de aproape. O auzea pe Jerusza șoptindu-i în adierea vântului, *continuați să mergeți*, și ar fi dorit parcă să îi spună bătrânei să mai tacă, pentru că nu aveau oricum de ales.

În schimb, se întoarse la Leon și merse alături de el, strecurându-și mâna pe după spatele lui, prinzându-l cu putere, forțându-l să se sprijine de ea, cu toate că era prea mândru să accepte acest lucru.

În curând avea să se lase din nou înserarea, unele dintre cele mai strălucitoare stele făcându-și deja apariția pe cer, în timp ce soarele cobora ușor înspre orizont, când Chaim, care mergea încă în fruntea grupului, scoase un strigăt înăbușit.

Yona își ridică brusc capul. Era posibil oare să fi găsit în sfârșit insula?

Cu greu îi veni să creadă, însă, înaintea ei, șirul de refugiați epuizați începuse să iasă din noroi, pas cu pas, până când ajunseră cu toții pe o fâșie lată de pământ solid.

– Dumnezeule, e real? întrebă Leon cu voce tare înainte de a-i arunca Yonei o privire vinovată. Nu este din cauză că nu am avut încredere în tine.

– Cu greu am avut eu încredere în mine, recunoscu Yona când amândoi făcură primii pași pe pământul solid.

În scurt timp, tot grupul se afla pe malul insulei care era mai mare decât și-o amintea Yona și, pentru prima dată în ultimele zile, se simți din nou în siguranță. Nemții nu îi puteau găsi aici. Ajunseră la adăpostul din mijlocul mlaștinii care avea să le ofere un refugiu până când furtuna avea să treacă.

– Repede, spuse Yona, să mergem între copaci pentru a fi mai puțin vizibili, în caz de ceva.

Însă, în timp ce făceau asta, inima ei se strânse pentru că, deși grupul lor era acum în siguranță, insula nu era suficient de mare pentru a ascunde și un al doilea grup. Zus și ceilalți nu ajunseseră încă.

Când noaptea se așternu peste insulă, călătorii epuizați mâncară repede ceva din proviziile aduse cu ei, se instalară și căzură într-un somn adânc în locurile în care se aflau, iar Yona își ridică privirea și îi văzu pe Chaim și pe Rosalia la fel de treji pe cât era și ea, în ciuda oboselii resimțite. În lumina lunii, le întâlni privirile îngrijorate și își dădu seama că se întrebau, la fel ca și ea, dacă ceilalți erau cu toții bine.

Pe la miezul nopții, Yona reuși, în sfârșit, să ațipească și dormi profund până când fu trezită, chiar înainte să răsară soarele, de țipetele ascuțite ale unei femei.

CAPITOLUL 23

Yona se trezi brusc, sări iute în picioare și apucă strâns cuțitul înainte ca ochii i se adapteze la întuneric. Însă Rosalia, care dormise alături de ea, o prinse de mână, liniștind-o.

– Este Elizaveta Sokolowski, spuse ea. I-a venit sorocul.

Acest lucru ar fi trebuit să o liniștească, faptul că țipetele nu izbucniseră din cauză că se apropiaseră nemții sau că fuseseră atacați de vreun animal sălbatic în timpul nopții, și totuși, o umplu de teamă.

– Este mult prea devreme, îi șopti ea Rosaliei, lăsând jos arma. A spus că nu va naște decât peste două săptămâni.

– Da, păi, copilul are planurile lui din câte se pare, spuse Rosalia albă la față în lumina lunii.

Împreună, merseră alături de Elizaveta. Soțul ei, Shimon, stătea în genunchi lângă ea, plângând, iar Masha îl duse pe fiul lor în altă parte, la câțiva metri distanță, în spatele unei tufe, pentru a nu vedea sau auzi suferința mamei sale.

– Să nu facă gălăgie, șopti Chaim printre dinți. Este atâta liniște aici.

– Știu, șopti Yona. Îi atinse brațul lui Shimon. Acum, Shimon, va trebui să mă ajuți. Trebuie să o ajuți pe Elizaveta să se liniștească, spuse ea.

În ochii lui scânteie un amestec periculos de furie și teamă.

– Va muri aici! În voce i se simți panica. Am salvat-o doar ca să o las să piară în pustietate?

– Nu. Yona era sigură pe ea. Vom avea grijă ca ea să fie în siguranță. Dar trebuie să o ajuți să stea liniștită, altfel *vom* muri cu toții. Gândește-te la ea și gândește-te la copilul tău. Gândește-te la fiul tău, Nachim.

El păru să-i cerceteze ochii Yonei, apoi aprobă repede din cap și merse să-i șoptească ceva soției sale la ureche. Ea se zvârcolea de durere, cu fața roșie, cu fruntea plină de sudoare, cu buzele schimonosite de o durere pe care Yona nu putea să și-o imagineze, însă păru să înțeleagă ce îi spusese soțul ei.

– Nu am dorit ca acest lucru să se întâmple, îi spuse ea Yonei, începând fraza în șoaptă și terminând-o într-un geamăt de durere provocat de o contracție ce-i chinuia trupul, abținându-se să nu țipe. Îmi pare rău.

– Nu ai pentru ce să îți ceri scuze, spuse Yona când femeia se liniști din nou. Ce pot face pentru a te ajuta?

Elizaveta nu era în măsură să dea sfaturi medicale, cu toate acestea, spuse cu glas tânguitor:

– Să sterilizezi tot ce poți, cred. Asta a făcut moașa când l-am născut pe Nachim.

Cuvintele ei o făcură pe Yona să treacă la fapte. Citise despre nașterea unui copil pentru că Jerusza insistase ca ea să știe cât mai multe și mai profunde lucruri. Știa ce înseamnă infecția și riscurile, atât pentru mamă, cât și pentru copil. Și nu îi putea lăsa pe Elizaveta și pe copilul ei să piară doar pentru că erau blocați în mijlocul unei mlaștini infecte. Trebuia să existe ceva ce se putea face.

– Cine are alcool? strigă Yona înspre tabără unde lumea se trezise deja, privindu-i cu ochii holbați de teamă.

Nu răspunse nimeni, așa că Yona încercă din nou. Băuturi spirtoase rudimentare, alcool de contrabandă erau adesea aduse în tabără din misiunile de aprovizionare cu mâncare desfășurate în satele din apropiere – majoritatea țăranilor păstrau multe sticle – și, cu toate că ea descurajase întotdeauna consumul de alcool în tabără pentru că diminua simțurile, știa că era totuși des folosit, fiind un mod de a face față situației, dar și de a asigura purificarea lichidelor. Știu că nu trebuia să îl luați cu voi. Însă, vă rog, spuneți-mi că unul dintre voi nu m-a ascultat. Vă rog.

Bina fu cea care vorbi în cele din urmă.

– În rucsacul meu, șopti ea. Îmi pare rău. Eu... eu l-am făcut pentru durerea lui Oscher. Călătoria aceasta a fost dificilă.

– Bina..., șopti Oscher.

Însă nu mai era timp pentru a discerne dacă dorise să ofere o explicație sau să își ceară scuze, întrucât timpul era prețios.

– Am nevoie de el acum, spuse Yona și, în câteva secunde, Bina îi înmână o sticlă, pe jumătate plină.

Era aproape un miracol că, după călătoria prin pădure și prin mlaștină, sticla era încă intactă, însă Yona nu avea timp să-i mulțumească acum lui Dumnezeu pentru asta. Turnă puțin lichior moonshine[19] pe mâinile sale

pentru a le steriliza pe cât posibil, apoi îmbibă o parte din sfoara pe care Moshe i-o înmânase. Își strecură mâinile printre picioarele desfăcute ale Elizavetei și văzu, spre groaza ei, că bebelușului îi ieșise deja capul. Elizaveta trebuia să împingă, altfel, bebelușul nu mai putea respira.

– Cineva să ne dea o cârpă curată! strigă Rosalia.

Ca din senin apărură câteva cârpe și o eșarfă, împinse în față din întuneric. Yona puse cu grijă eșarfa sub coapsele Elizavetei în timp ce aceasta le ridică și le încordă, iar Rosaliei îi înmână cârpele pregătite pentru clipa în care bebelușul avea să vadă lumina zilei.

Elizaveta țipă încă o dată înăbușit și apoi, într-un val de lichid, bebelușul – o fetiță – alunecă din trupul ei în brațele pregătite ale Yonei, micuță, nemișcată și vineție, membrana acoperindu-i chipul tăcut asemenea unui lințoliu.

– Nu, șopti Yona, încremenită pe loc, incapabilă să accepte că bebelușul Elizavetei s-ar putea naște mort.

Ruth fu cea care veni din spate, atenționându-le cu voce fermă și impunătoare, așa cum nici una dintre ele nu o mai auzise până atunci pe timida mamă a celor trei copii.

– Este cordonul ombilical, spuse ea. Este înfășurat în jurul gâtului bebelușului.

Atunci îl observă și Yona, însă Ruth acționase deja, începând să desfacă rapid cordonul ombilical. Yona se holba la bebeluș paralizată, înainte să-și amintească faptul că trebuia tăiat cordonul ombilical. Asta era? Acesta era motivul pentru care bebelușul nu mișca încă? Inspirând adânc, se întinse după cuțit.

– Nu! strigă Ruth, dând din mâini pentru a o opri pe Yona. Nu! Nu tăia cordonul ombilical încă. Este unica sursă de oxigen a bebelușului până când vom reuși să o facem să respire.

Îngrozită, Yona lăsă jos cuțitul și, pentru o secundă, ea și Ruth se holbară pur și simplu la bebelușul inert. Apoi, ieși din starea de transă în care se afundase îngrozită și luă în brațe bebelușul atât de fragil.

– Asigură-te că Elizaveta este bine, îi spuse ea Rosaliei.

Aceasta din urmă aprobă din cap, îndepărtându-se de ea și îndreptându-se înspre Elizaveta, care plângea înăbușit, un sunet care o liniști mult pe Yona pentru că asta însemna că este în viață și suficient de prezentă pentru a fi speriată.

Yona se rugă cât timp își dezbrăcă propria cămașă și așeză bebelușul pe țesătură cu fața în sus. Îi masă stomacul și pieptul, apoi îi masă picioarele. Nu apăru nici o schimbare și Yona își încetă dialogul cu Dumnezeu, inspiră adânc și se aplecă deasupra bebelușului. Trebuia să respire pentru ea, așa cum o învățase Jerusza cu mulți ani în urmă, fiind unul dintre nenumăratele scenarii pentru care o pregătise bătrâna, în caz că avea vreodată nevoie. Avea să-și amintească oare cum se face? Vocea Jeruszei îi șopti de undeva din depărtare, iar ea își lipi buzele de gura și nasul bebelușului și suflă ușor aerul în plămânii acestuia.

În jurul lor, insula micuță pe care se aflau și mlaștina în care înotaseră părură să amuțească. Stelele își ținură respirația, luna se ascunse după un grup de nori și până și Elizaveta se opri din plâns. În această liniște, răsună cel mai frumos sunet pe care Yona îl auzise vreodată: un mic gângurit, apoi un căscat, apoi un scâncet care sună ca mieunatul unei pisicuțe, venind din plămânii bebelușului aflat în fața sa.

Și astfel, pur și simplu, în mijlocul unei pustietăți neprimitoare, o altă viață veni pe lume, un mic și imposibil miracol ce le reaminti tuturor că, până și în prezența celor care încercau să îi șteargă de pe fața pământului, puteau supraviețui prin voia lui Dumnezeu și prin simpla putere a voinței. Înainte să îi dea mamei copilul care plângea, privi în ochii acestuia și văzu acolo un viitor, îndelungat, frumos și luminos, un viitor care avea să continue și după ce Yona însăși avea să părăsească această lume, un viitor încă nescris. Indiferent ce avea să urmeze, Yona jură să facă tot posibilul ca acest copil să supraviețuiască și să lupte până la moarte pentru toți cei adunați aici, la adăpostul stelelor, în această noapte.

Elizaveta și Shimon dădură bebelușului numele Abra, care însemna mama națiunilor, purtând speranța tuturor. Totuși, fiind micuță, se luptase pentru viața sa în primele săptămâni, iar ceilalți adulți din grup renunțaseră la o parte dintre puținele lor provizii, fără a li se cere acest lucru, oferindu-le Elizavetei, astfel încât să aibă mâncare îndeajuns cât să producă suficient lapte pentru a-și hrăni bebelușul și a-l menține sănătos. Noaptea plângea, însă Elizaveta înăbușea sunetul, astfel că plânsetele sunau mai mult ca niște mormăieli ale unui pui de urs care își descoperea vocea.

În ciuda sorții potrivnice, Abra începu să înflorească, însă restul grupului se ofilea, căci insula nu mai avea aproape nimic de mâncare în afară de

florile comestibile și de ciupercile pe care le culeseseră deja de tot și, cu toate că era suficientă apă în jurul lor, se pare că pe unii dintre ei îi îmbolnăvea. Nu puteau rămâne aici la nesfârșit și erau cu toții îngrijorați în privința lui Zus și a celorlalți, astfel că, după o lună petrecută în mlaștină, Rosalia și Chaim se aventurară în cel mai apropiat oraș pentru a afla dacă nemții plecaseră.

După cinci zile, aceștia se întoarseră cu opt bucăți de pâine uscată și sfărâmicioasă, o sticlă de votcă și cu vești bune. Nemții plecaseră cu o săptămână în urmă și, cu toate că prinseseră câțiva evrei fugari și o mână de partizani ruși pe la marginile pădurii, nu avuseră mai deloc succes, ratând atât grupul lui Bielski, cât și pe cel al lui Zorin și părăsiseră pădurea după ce incendiaseră mai multe sate în semn de răzbunare pentru eșecul lor.

– Ne vom întoarce la tabăra noastră, spuse Yona o oră mai târziu, după ce toată lumea terminase de mâncat pâinea și luase câte o dușcă din sticlă. Să ne rugăm ca ceilalți să ne aștepte acolo.

Fu întâmpinată de tăcere și își dădu seama că ceilalți se temeau, ca și ea, de altfel, că cealaltă jumătate a grupului murise, că se aflase printre cei pe care nemții îi smulseră din siguranța oferită de pădure înainte să se retragă. Însă nu ar fi vorbit cu voce tare despre asta și nici nu ar fi permis cuiva să o facă, căci, dacă credeau suficient de mult într-un Dumnezeu care să-i cruțe, poate mai exista totuși o șansă ca El să îi asculte. Acesta era un gând prostesc, zadarnic, și Yona știa asta, însă era tot ce avea și când i se alătură lui Chaim și îl luă de mână, ea întări și mai mult gândul acesta nebunesc rostindu-l cu voce tare.

– Vor fi acolo, așteptându-ne, spuse ea cu fermitate.

Chaim ezită.

– Dar trebuia să ne întâlnim aici.

– Poate că există un motiv pentru care au ales să nu vină, spuse Yona hotărât. Eu așa cred. Tu nu?

Chaim privi în altă parte.

– Nici nu știu ce să mai cred.

Însă când își începură lunga călătorie înapoi prin mlaștina plină de apă înspre pământul uscat, înspre tabăra pe care o abandonaseră cu câteva săptămâni în urmă, îl auzi de mai multe ori spunându-le fiilor săi cât de mult aveau să se distreze cu unchiul Zus când aveau să se reîntâlnească. Și

ea știa că el nu le-ar da speranțe dacă ar ști că sunt complet deșarte; exista totuși o mică posibilitate ca ceilalți să fie încă în viață.

Yona se trezea adesea gândindu-se la Zus în clipele lungi de tăcere în care se deplasau încet, în liniște, prin noroi. De fapt, de când purtase discuția aceea cu Chaim, în drum spre mlaștină, în urmă cu trei săptămâni, se gândise mult la el. Trădarea lui Aleksander o făcuse să creadă că nu era demnă de iubire, că era la fel de ușor de părăsit precum adăposturile pe care le foloseau doar câteva zile la rând. Însă în ochii lui Zus, înainte ca drumurile lor să se despartă, se văzuse ca fiind ceva mai mult de-atât. Se pricepea atât de puțin la relațiile cu ceilalți și se învinovățea pe sine pentru acest neajuns. Dar poate că lucrurile nu trebuiau să fie deloc complicate.

– Suntem norocoși că te-am întâlnit, Yona, spuse Chaim.

Mergeau unul lângă celălalt în cea de-a patra noapte a călătoriei lor înapoi spre tabără și prima în afara mlaștinii, după ce făcuseră o pauză de câteva ore să se odihnească, să bea apă și să mănânce toate fructele pe care le putuseră culege pe pământ uscat. A doua zi aveau să facă o pauză să pescuiască și, în două zile, aveau să afle dacă ceilalți se întorseseră. Cu greu se abținea să fugă înainte și să afle, însă acest grup avea nevoie de ea.

– Și eu sunt norocoasă că v-am întâlnit, spuse Yona cu ezitare. Nu am știut niciodată cum este să ai o casă. Și chiar dacă ne mutăm des...

– Acasă nu este un loc, ci oamenii pe care alegi să îi iubești, spuse el, încheind gândul pe care ea nu știuse cum să îl transpună în cuvinte.

Și ea *chiar* îi iubea pe acești oameni, de la Rosalia cea dură la tăcutul și sincerul Chaim, la Moshe cel harnic, la copiii a căror supraviețuire zilnică însemna o victorie împotriva sorții potrivnice.

– Totuși, sunt îngrozită de asta, spuse ea după o vreme. Pentru că atunci când iubești, poți pierde foarte mult.

Se gândi la călugărița căreia îi închisese ochii goi. Se gândi la micuța Chana, la glonțul care îi trecuse prin cap, și la Anka, ai cărei părinți îi fuseseră luați atât de brutal de lângă ea. Și se gândi la Zus și la modul în care fusese transformat pentru totdeauna de lucrurile teribile care i se întâmplaseră familiei sale.

– Însă cred că poți pierde mult mai multe când inima ta este închisă, spuse Chaim. Aceea nu este viață.

Yona se gândi la Jüttner, la tatăl care devenise rece și dur când își pierduse copilul și, mai apoi, soția, și se simți vinovată pentru suferința pe

care i-o cauzase, în mod cert, prin plecarea sa.

– Ai dreptate, șopti ea.

Două zile mai târziu, după ce dormiseră mai mult în timpul zilei și merseră la lumina lunii, grupul se apropie, în sfârșit, de tabăra pe care o părăsise cu șase săptămâni în urmă. Yona o simți, o mirosi și, împreună cu Chaim, alături de care mergea mai în față, grăbiră pasul. Era aproape de răsăritul soarelui și, dacă ceilalți se aflau deja acolo și îi așteptau, aveau să se trezească în curând pregătiți pentru o nouă zi. Iar dacă tabăra era ocupată, avea să apară în orice clipă cineva care făcea de pază.

Însă pădurea era tăcută, auzindu-se doar sunetele animalelor care ieșeau să întâmpine o nouă zi și foșnetul frunzelor și al ierbii în adierea vântului. Chaim îi aruncă Yonei o privire disperată, iar ea înghiți în sec. Se gândi la același lucru la care se gândise și ea, că totul era prea liniștit, prea pustiu. Grupul dispărut nu putea fi acolo.

Însă atunci, bebelușul rupse tăcerea dintre ei, scoțând un suspin îndelung și tânguitor și, dintr-odată, se auzi o mișcare printre copacii din fața lor. În acel moment, Yona își dădu seama că Dumnezeu fusese tot timpul alături de ei, pentru că Zus ieși dintre copaci cu arma ațintită înspre ei. Se opri brusc, clipind plin de confuzie în clipa în care îi recunoscu și, când Yona fugi înainte fără să mai gândească, el își lăsă arma în jos, înaintă și se împiedică oprindu-se în brațele ei, agățându-se de ea de parcă nu ar mai fi vrut să îi dea drumul niciodată.

– Ești în viață, șopti el cu chipul afundat în părul ei, cu vocea gâtuită de emoție.

Apoi fură nevoiți să își lase brațele în jos pentru că ceilalți se grăbiră ca un tsunami să îl întâmpine pe Zus cu îmbrățișări, strângeri de mână și lacrimi pline de recunoștință.

– Ce este asta? întrebă Zus zâmbind, privind înspre bebeluș.

Apoi, cât timp băieții lui Chaim îi relatară rapid, pe scurt, povestea aventurilor lor, Zus privi în sus, iar ochii lui îi întâlniră din nou pe ai Yonei și zăboviră îndelung acolo. Când băieții terminaseră de povestit și Zus o întâmpinase pe nou-născută cu sărutări blânde pe obrajii ei micuți, sărutând, totodată, și obrajii Elizavetei, le făcu semn Yonei, lui Chaim și Rosaliei să facă câțiva pași împreună cu el.

– Am pierdut patru dintre noi, spuse el, cu voce gravă, privind în jos. Îmi pare foarte rău. Am făcut tot ce mi-a stat în putință să îi țin pe toți în

siguranță...

În clipa aceea Rosalia oftă, iar Chaim gemu ca și când ar fi primit o lovitură în stomac.

– Indiferent ce s-a întâmplat, nu avea cum să fie vina ta, spuse Yona. Eu sunt de vină că am acceptat să vă las să plecați fără a mă opune.

Povara acestui gând o apăsase greu în toate aceste săptămâni.

El își ridică privirea înspre ea.

– Yona, tu nu ai nici o vină. Era singura soluție. Nu ne puteam proteja doar pe noi înșine atât timp cât exista posibilitatea de a salva și alte vieți. Voi ați supraviețuit cu toții? Yona dădu din cap. Slavă Domnului! Oftă și privi în jos vreme îndelungată, apoi își ridică din nou capul. Lazare și Leib au fost uciși de nemți când s-au aventurat în afara pădurii într-o misiune pentru mâncare, spuse el cu voce joasă.

Yona își duse mâna la gură și clipi cu ochii înlăcrimați. Bietul și dragul de Leib, în vârstă de doar optsprezece ani, devenit bărbat mult prea devreme, nu avuse șansa de a ajunge la adevărata maturitate. Miriam era cu siguranță distrusă.

– Îmi pare rău. Eram înfometați. M-am oferit să merg, dar am rămas pentru a proteja grupul... Își drese vocea. Am pierdut-o și pe Luba. De boală. Asta ne-a încetinit, împiedicându-ne să găsim în timp util grupul Bielski. S-a îmbolnăvit chiar la o zi după ce am părăsit tabăra și a trebuit să ne mișcăm mult mai încet. În a treia zi, nu s-a mai trezit. Ochii lui se întoarseră din nou înspre Yona, fixându-i privirea, apoi adăugă cu glas scăzut: L-am pierdut și pe Aleksander. Îmi pare rău, Yona. A murit eroic; doi polițiști belaruși au dat peste noi în pădure, iar el a încercat să îi protejeze pe verii mei care pescuiau și care nu i-au auzit apropiindu-se. El le-a salvat viețile, însă, în schimbul de focuri de armă, a fost împușcat și a murit la o zi după aceea. A fost un erou până la sfârșit.

Lacrimile îi curgeau Yonei pe obraji și profunzimea suferinței pe care o simțea o bulversă; Aleksander o rănise, o abandonase, dar totuși, își petrecuse un anotimp întreg din viața sa alături de el. Îl iubise, cu toate că acea iubire fusese nechibzuită. Își șterse fața, își îndreptă spatele și îl privi pe Zus în ochi.

– Cred că ar fi mândru să știe că simți asta despre el. Trase puternic aer în piept. Cum este Sulia? Este îndurerată?

– Se pare că este, spuse Zus, ezitând.

– Îmi pare rău pentru ea, spuse Yona cu sinceritate. Nimeni nu ar trebui să simtă durerea unei astfel de pierderi. Ați găsit grupul Bielski?

Zus scutură din cap.

– Le-am găsit tabăra, exact acolo unde ne-a spus Shimon că este. Însă era părăsită; din câte ne-am dat seama, plecaseră cu o zi sau două înainte. Era o întreagă comunitate în pădure, Yona, cred că erau sute de oameni acolo. E incredibil. De atunci, ne-am rugat în continuu pentru supraviețuirea lor, căci va fi foarte greu pentru un grup atât de mare ca al lor să se ascundă.

Yona aprobă din cap; era exact așa cum îi spusese Jüttner.

– Când Rosalia și Chaim s-au aventurat în câteva sate, au aflat că misiunea nemților nu a avut succes. Nu au găsit grupul Bielski.

– Și noi am auzit același lucru. Asta ne dă speranță că se află încă în viață.

– Și grupul lui Zorin? L-ați găsit?

Își scutură din nou capul.

– Am încercat. Asta ne-a făcut să ne deplasăm atât de mult timp în direcția greșită. Dar nu i-am găsit nicicum și-apoi am auzit că nemții s-au retras. După ce l-am pierdut pe Aleksander, am început să ne deplasăm încoace, cu speranța că vă vom găsi aici. Zus privi înspre Chaim și Rosalia înainte de a-și întoarce din nou privirea înspre Yona. Încă ceva. Am mai adăugat câteva persoane la grupul nostru. Opt nou-veniți, șase bărbați și două femei. Sunt cu toții foarte bine înarmați, rătăceau prin pădure singuri, căutând o cale de a se lupta cu nemții.

– Sunt evrei? întrebă Chaim.

– Da. Era o oarecare reținere în glasul lui Zus, care adăugă: Au venit din ghetoul Nowogródek. La fel ca familiile Sokolowski și Gulnik, căutau grupul lui Bielski, însă nu l-au găsit. Dar au dat de noi și, când le-am povestit despre tabăra noastră de aici, ne-au întrebat dacă pot sta și ei. Vor să ne ajute. Au adus cu ei mitraliere și muniție luate de la nemții pe care i-au atacat în pădure.

– Dacă își aduc propriile arme, atunci sunt foarte bine-veniți să stea, spuse Chaim, și atât el, cât și fratele său zâmbiră unul la celălalt resemnați.

– Haideți, spuse Zus, ridicând vocea pentru a se adresa întregului grup. Avem multe să vă povestim tuturor și vreau să aud totul despre ce s-a întâmplat cu voi. Mergem să mâncăm ceva?

Râzând și povestind, norii de deasupra lor se risipiră temporar, lăsând lumina să pătrundă și, astfel, grupul care o urmase pe Yona în mlaștini porni înspre locul care devenise pentru ei acasă.

În acea noapte, după ce îi întâlni pe nou-veniți, toți cu vârste cuprinse între optsprezece și douăzeci și patru de ani, toți cu ochi scânteietori, plini de furie și suferință pentru cei dragi uciși de nemți, Yona merse o sută de metri mai departe de tabără pentru a se bucura de singurătate, pentru prima dată, în atâtea săptămâni. Erau în siguranță aici în tabără, pe cât posibil, și până și Chaim și Rosalia lăsaseră garda jos și se strecuraseră la somn. Israel și Wenzel care veniseră împreună cu grupul lui Zus cu o săptămână în urmă, fiind odihniți, făceau de pază în acea noapte, Yona auzindu-le pașii mișcându-se printre copaci în depărtare. Și totuși, reuși să își închidă ochii și să alunge sunetul în clipa în care ajunse și se așeză pe malul râului șopotitor douăzeci de minute mai târziu.

Susurul lin al apei curgătoare o liniști, îi îngădui să se descarce și, până să își dea seama, lacrimile îi curgeau deja pe obraji, apoi, începu să plângă în hohote, trupul ei făcând dintr-odată eforturi să respire. Luna strălucea deasupra, liniștită și calmă, stelele sclipeau pe cer, iar Yona plângea în sfârșit pentru toate lucrurile pierdute: pentru oamenii care ar fi trebuit să se afle încă aici, pentru tatăl său pe care nu avea să îl mai vadă niciodată, pentru moartea lui Aleksander, pentru zadarnica pierdere a vieții tânărului Leib, chiar și pentru Jerusza care părea mai îndepărtată ca oricând. *Nemții nu ne ucid doar poporul,* îi spusese Aleksander mai demult. *Ne nimicesc viitorul.* Linia genealogică a lui Aleksander și a lui Leib fuseseră acum stinse pentru totdeauna. Câte alte viitoare destine fuseseră înăbușite de nemți în același mod?

Plângea atât de tare încât nu auzi pe nimeni apropiindu-se, apoi simți degetele calde, bătătorite care îi atinseră brațul. Sări dintr-odată, întorcându-se brusc și se trezi față în față cu Zus. Țipătul din piept i se transformă într-un plânset și, fără a spune vreun cuvânt, o cuprinse în brațe și o ținu pur și simplu acolo în timp ce umerii i se scuturau de plâns. Când se desprinse într-un final de el, își dădu seama că avea pe față dungi de sare și murdărie, iar ochii îi erau injectați, însă când Zus își întinse mâna și îi prinse cu grijă o șuviță de păr rătăcită, dându-i-o după ureche, se văzu reflectată în ochii lui și nu văzu nici unul dintre aceste defecte.

– Îmi pare rău pentru Aleksander, spuse Zus cu vocea răgușită, rupând tăcerea dintre ei. Știu cum este să pierzi pe cineva.

– Nu plâng doar pentru el, spuse Yona și felul în care umerii lui se relaxară ușor îi făcu inima să bată și mai tare. Lacrimile mele sunt pentru toți cei pe care i-am pierdut. Toate viețile ce nu ar fi trebuit să se stingă.

Zus aprobă din cap, apoi își ridicară amândoi privirea înspre cer în același timp. Yona privi cum un șir de stele împrăștiate, o infinită galaxie îndepărtată, pieri după un nor întunecat, apoi își întoarse din nou privirea înspre Zus.

– Mi-au ucis soția și fiica, spuse el, cu vocea joasă. Încă mai privea la locul unde ar fi trebuit să se afle stelele. Chiar în fața mea. Eu... eu nu am putut opri asta. Ți-a povestit Chaim?

Yona făcu semn din cap în sens afirmativ.

– Îmi pare atât de rău, Zus.

Fata își întinse mâna și o cuprinse pe a lui, apoi el își strecură degetele între ale ei. După o clipă de tăcere, ea îi urmă privirea înapoi spre cer.

– Am sufletul sfâșiat, Yona, spuse el, tot fără să o privească. Mereu voi fi așa, indiferent cât de multe vieți voi salva.

Ea ezită, apoi se apropie de el și își așeză capul pe umărul lui.

– Și eu am inima frântă. Însă, uneori, bucățile rupte sunt cele care ne ajută să ne potrivim unii cu ceilalți. Uneori, rănile sunt cele care ne fac să fim mai puternici.

Zus nu răspunse și, pentru o clipă, avu convingerea că îi spusese ceva nepotrivit, că din dorința de a-l face să se simtă mai puțin singur, ea îl făcuse, de fapt, să se simtă de parcă își comparase pierderile cu ale lui. În schimb, el își puse degetul arătător sub bărbia ei și îi ridică ușor fața. Îi studie ochii pentru câteva secunde cu o privire furtunoasă și-apoi, fără a spune nici un cuvânt, se aplecă și o sărută atât de ușor încât, la început, buzele lui abia le atinseră pe ale ei. Apoi, ea se întinse și îl sărută înapoi, iar el se întoarse ușor, își aplecă trupul înspre al ei și o lipi strâns de el.

Când, în cele din urmă, se îndepărtă, în ochii lui revenise din nou lumina. Păru că ar fi vrut să spună ceva, însă nu mai era nevoie de cuvinte. După câteva secunde, ea își așeză din nou capul pe umărul lui, iar el își rezemă capul pe al ei, apoi ea se întrebă dacă nu cumva bucățile lor rupte se potriviseră perfect dintotdeauna.

Alcool de contrabandă, un tip de băutură alcoolică distilată

CAPITOLUL 24

În luna ce a urmat, totul se petrecuse de parcă acea noapte nici nu existase vreodată, de parcă nu ar fi stat îmbrățișați în lumina stelelor până în zori, deschizându-și inimile pentru o clipă, lăsând să intre acolo un crâmpei de lumină. O reluase în minte de o mie de ori și se întrebase dacă nu ar fi trebuit să se retragă în acele câteva secunde înainte ca el să o sărute. El îi vorbise despre soția și fiica lui și poate că suferința pentru ele îi umbrise judecata pentru câteva clipe. Poate că ea ar fi trebuit să fie cea care să îl oprească din a face o greșeală, cea care să își oprească inima din a-și dori brusc ceva ce nu era permis.

Însă îl surprinse adesea uitându-se la ea, cu o privire tandră și pătrunzătoare și, uneori, când și ea își ridica privirea și o întâlnea pe a lui, avea senzația că erau singurii în lume. Senzația aceasta o tulbura, la fel cum o tulbura și felul în care pielea i se electriza de fiecare dată când o atingea în treacăt, ceea ce nu i se întâmplase niciodată cu Aleksander. Dar se prefăcea că totul era bine, căci ce folos avea să stăruie asupra unor sentimente pe care nu le înțelegea, când supraviețuirea lor era în joc?

Se concentrase, în schimb, asupra micuței Abra, care era din fericire un bebeluș liniștit, și asupra celor opt nou-veniți: frații Rozenberg, Benjamin, Maks, Michal și Joel, Regina și Paula, soțiile lui Benjamin și Michal, cât și asupra celor doi bărbați care veniseră cu ei, Rubin Sobil și Harry Feinschreiber. Erau cu toții tineri, mânioși și pregătiți să riposteze, iar sosirea lor schimbase deja atmosfera în tabără. Acum, era o lipsă de răbdare față de orice, un sentiment de așteptare.

Nemții se retrăseseră pentru moment, lăsând în urma lor o liniște stranie, o senzație că ce era mai rău abia de acum avea să vină. Cu toate acestea, cea mai urgentă problemă era că iarna se apropia cu repeziciune, iar proviziile de hrană ale grupului erau deja pe sfârșite, pentru că luaseră cu ei prea mult din hrana strânsă când se refugiaseră în mlaștină. Erau mai multe guri de hrănit acum și mult mai puțină hrană. Nu aveau să supraviețuiască iernii cu

puținul care le rămăsese și, când Benjamin și Maks Rozenberg veniră cu ideea să atace prin surprindere un convoi german cu alimente și armament, Yona nu putu să o refuze, deși ura ideea de a-i pune pe vreunul dintre ei în pericol.

– Nu avem de ales, șopti Zus într-una din zile, stând în poiană cu Yona, Chaim și Rosalia. Trebuie să mâncăm.

– Iar satele au fost pustiite, spuse Chaim.

De când se întorseseră în tabăra lor, câțiva dintre ei se aventuraseră pe rând în orașele de la marginea pădurii să vadă ce mai rămăsese în urmă. Erau disperați să găsească provizii de mâncare, în schimb găsiseră doar trupuri neînsuflețite și clădiri arse peste tot pe unde merseseră. Nemții incendiaseră gospodăriile și uciseseră animalele astfel încât refugiații să nu mai poată găsi nimic de mâncare. Cu toate acestea, mai rămăseseră câteva sfecle în pământ, iar Chaim și Zus găsiseră un mic buncăr subteran plin de cartofi pe care îi aduseră în tabără în niște saci mari. Era un început, însă mâncarea nu avea să le ajungă toată iarna, aveau nevoie de mai multă.

Rosalia fu cea care răspunse.

– Trebuie să facem ceva. Ne-au obligat să ne ascundem în pădure, ne-au ucis oamenii, ne-au luat tot ce aveam mai drag. A sosit timpul să plătească.

Yona nu-i cunoștea trecutul Rosaliei, ce anume o adusese în pădure, dar, pentru prima dată, realiză că ceva îngrozitor i se întâmplase și ei. Era ceva schimbat în expresia rece a Rosaliei ce îi dădu fiori Yonei.

– De ce acum? întrebă Yona.

În clipa în care Rosalia se întoarse înspre ea, ochii îi erau aprinși.

– Pentru că nu mai este de ajuns să supraviețuim doar. Pentru cât timp putem continua așa? Poate că trupurile noastre supraviețuiesc, dar ce se întâmplă cu sufletele noastre? Ce se întâmplă cu demnitatea noastră? Ce se întâmplă cu lucrurile care ne fac să fim ceea ce suntem dincolo de carne și oase?

Ceilalți dădură din cap, cu excepția Yonei. Când se uită înspre Zus, observă că și el o privea.

– Ce părere ai, Yona?

– Eu am crezut că vorbim despre a lua mâncare de la nemți, ceea ce este oricum destul de periculos, spuse ea încet. Cât despre răzbunare? Cred că, în cel mai fericit caz, răzbunarea ar fi o alinare pe termen scurt, iar în cel mai rău caz, ar fi periculoasă. Nu găsi un răspuns corect aici, pe pământ și

căută o explicație altundeva. *Nici nu te vei răzbuna și nici nu îi vei purta pică vreunui seamăn de-al tău,* spuse ea, într-un final. *Îți vei iubi aproapele ca pe tine însuți.*

Zus rămase uimit.

– Leviticul 19. Trase puternic aer în piept. Nu vei purta ură în inima ta față de fratele tău, spuse el, citând din același capitol, continuând să o privească.

– Dar nu sunt frații noștri. Vocea Rosaliei deveni și mai rece, iar Chaim făcu un semn ușor din cap în semn de aprobare, cu o privire întunecată. Soldații nemți nu ne sunt vecini. Ne-au invadat casa. I-au întors pe compatrioții noștri împotriva noastră. Însuși Moise a cerut răzbunare împotriva celor care i-au ucis pe copiii lui Israel. „Mergeți și luptați împotriva madianiților[20] pentru a duce asupra lor răzbunarea lui Dumnezeu“, a spus el.

– Dar Dumnezeu i-a vorbit lui Moise și i-a poruncit acest lucru, spuse Yona. El nu ne-a vorbit nouă. Singura călăuză pe care o avem este propria noastră conștiință.

– Nu voi mai pierde nici o clipă fără a lupta împotriva celor care încearcă să ne șteargă de pe fața pământului. Întorcându-se înspre Yona, ochii Rosaliei deveniră la fel de glaciari precum tonul. Tu nu știi cum este să îi privești pe cei dragi murind chiar sub ochii tăi, Yona. Nu știi cum este să porți în tine acea ură luni întregi care devin ani, spuse Rosalia, cu o voce mai blândă. Tu ești bună și blândă, însă cred că nu vei putea înțelege niciodată pentru că nu ești una de-a noastră, nu ai suportat lucrurile pe care noi le-am suportat.

– Rosalia, cum poți spune asta? zise Zus dintr-odată. Nu și-a riscat viața pentru a voastră de sute de ori? Pentru noi toți?

Dar, în tăcerea care urmă, inima Yonei continuă să se frământe. Înțelesese la ce se referise, Rosalia nu greșise în privința ei.

– Îmi pare rău, Yona, spuse Rosalia, plecându-și capul și ridicându-l, mai apoi, privind-o cu ochi plini de remușcare. Nu ar fi trebuit să spun asta.

– Dar ai dreptate.

Yona nu avea un cuvânt de spus în privința acestei alegeri pentru că nu pierduse aceleași lucruri ca și ei, apoi privi înspre Zus, care părea tulburat.

– Mă voi încrede în decizia voastră.

Se priviră reciproc timp îndelungat, iar ea îi citi din ochi frământarea, conflictul interior.

– Vom merge după nemți, spuse el în cele din urmă. Departe de acest loc, pentru a nu ne lua urma. Nu pentru a ucide, ci pentru a face rost de mâncare și de proviziile de care avem nevoie. Nu este o răzbunare. Este o confiscare a ceea ce ne trebuie de la oamenii care au furat de la noi, făcându-i, poate, prin asta să înțeleagă că nu ne supunem atât de ușor precum câinii. Ne-am înțeles?

Chaim dădu primul din cap, pășind în față pentru a bate palma cu Zus. Apoi Rosalia șopti consimțământul său și priviră cu toții înspre Yona. Știa pădurea mai bine decât oricine altcineva și, dacă avea să aibă loc o ambuscadă, ea ar fi fost cea care să decidă locul unde să se întâmple acest lucru.

– Drumul înspre pădure care vine de la Nowogródek, spuse ea într-un final, este la două zile de mers de aici, așa că nu vor ști de unde am venit. Este unul dintre drumurile folosite de nemți pentru transport. Le văzuse ea însăși camioanele când fugise din casa lui Jüttner și se întorsese în pădure. Dacă nu putem opri un camion de transport, le putem lua armele și muniția, precum și proviziile pe care le au pentru oamenii noștri.

– Chiar din gura nemților, spuse Chaim dând din cap în sens de aprobare. Nu îi va înfuria asta, totuși?

– Din acest motiv au făcut raidurile din vara asta, spuse Yona. Grupul Bielski și partizanii ruși au lansat atacuri precum acesta. Nemții au încercat să lovească înapoi, însă au eșuat. Cel mai probabil, își ling rănile acum. Dacă oprim un camion și reușim să scăpăm, efectul acestui atac va fi prea mic pentru ca ei să vină după noi.

Știu că păruse mai încrezătoare decât era în realitate, însă conta pe faptul că nemții își doreau cel mai mult să salveze aparențele.

Zus o urmări încruntat de Yona.

– Dar tot va fi periculos. Am putea fi uciși.

Ea o privi mai întâi pe Rosalia, apoi pe Chaim și, în final, își întoarse privirea înspre Zus care suferise atât de multe pierderi.

– Totuși, Rosalia are dreptate. Vom riposta în sfârșit. Poate că *este* timpul.

Zus aprobă într-un final și se întoarse spre fratele său, enumerându-i pe cei care urmau să meargă cu ei, în funcție de cât de repede se puteau mișca. Cât timp vorbiră, Rosalia se apropie de Yona și îi puse o mână pe umăr.

– Îmi pare rău, spuse ea. Nu ar fi trebuit să spun că nu ești ca noi.

– Ai avut dreptate.

Yona clipi și revăzu în minte chipul lui Jüttner, chipul unui bărbat mai tânăr aplecându-se deasupra pătuțului ei, privind în jos, înspre ea, cu blândețe. Clipi din nou și imaginea dispăru.

– Pe cine ai pierdut, Rosalia? Îmi pare rău că nu te-am întrebat niciodată până acum.

Rosalia își feri privirea, apoi, când și-o întoarse din nou înspre Yona, avea lacrimi în ochi. Yona nu o văzuse niciodată plângând.

– Pe toți. Inclusiv pe soțul meu și pe cei doi fii ai noștri.

– Îmi pare atât de rău, spuse Yona, întinzându-se să-i prindă mâna, însă Rosalia și-o trase înapoi. Eu... eu nu am știut că ești mamă.

– A fost în trecut, răspunse pe un ton răspicat.

Yona îi simți tremurul din glas și își dădu brusc seama că existaseră mult mai multe lucruri pe care nu le știuse niciodată despre Rosalia.

– Ce vârste aveau băieții tăi?

Rosalia inspiră profund.

– Doi și patru ani. Aveau toată viața înainte. Iar acum, sunt singura care mă aflu încă aici. Nu mai este de ajuns doar să supraviețuiesc, Yona. Asta trebuie să se termine, toate astea. Am obosit să mai fug. Am obosit să mă mai ascund. Îmi doresc să salvez o viață din ruină. Îmi doresc să cinstesc memoria copiilor mei.

– Îi vei cinsti supraviețuind, spuse Yona.

– Poate, spuse Rosalia. Dar trebuie să îi fac să fie și mândri.

Apoi, înainte ca Yona să mai adauge ceva, Rosalia se întoarse și se îndepărtă, pătrunzând tot mai adânc în pădure.

Două zile mai târziu, Zus și Chaim formaseră echipa; Leonid Gulnik avea să meargă, împreună cu Bernard Zuk, Rosalia, șase dintre cei nou-veniți, iar Israel și Wenzel aveau responsabilitatea de a păzi tabăra cât timp erau plecați. Sulia îi rugase să vină și ea, însă Zus și Chaim hotărâseră să nu o ia; era necesar să poată avea încredere în toți cei care participau la misiune și nici unul dintre ei nu era convins că ea avea să pună siguranța grupului mai presus de a sa. Pufni furioasă în clipa în care cererea îi fusese refuzată, însă acum, deși mai arunca încă priviri răutăcioase înspre Zus și Yona, păru

că acceptase decizia și flirta cu Harry Feinschreiber, care părea uimit de faptul că primea atenție din partea ei.

Urmau să plece a doua zi dimineață, înainte de răsărit, luând cu ei toate mitralierele, cu excepția uneia și toate puștile, în afară de două, întrucât avea să le trebuiască cât mai multe arme posibil pentru a-i înfrunta pe nemții complet înarmați, dar nu puteau lăsa, bineînțeles, tabăra lipsită de apărare. Își făcuseră cu atenție planul, aveau să tragă în cauciucurile unui camion german de transport, apoi, în învălmășeala creată, urmau să se năpustească din toate direcțiile, împușcând cât mai mulți soldați posibil înainte ca nemții să înceapă să tragă și ei. Avea să fie periculos, iar ei aveau să fie cel mai probabil depășiți numeric, așa că elementul-surpriză era cheia. Apoi, ce era cel mai important, trebuiau să se facă nevăzuți la fel de rapid precum apăruseră, dispărând în pădure fără urmă, pentru că nemții aveau cu siguranță să îi caute.

Yona abia se culcase în adăpostul ei micuț, sperând să-și poată liniști mintea și să doarmă cel puțin câteva ore, când auzi un foșnet afară, apoi sunetul unei persoane care își drese vocea.

– Yona?

Era Zus, iar Yona merse imediat să-l întâmpine.

Restul grupului se retrăsese, focul de la cină fusese stins, noaptea era liniștită. Luna era asemenea unei fâșii subțiri, iar cerul era întunecat, astfel că Zus era mai mult o umbră în noapte.

– Este totul în regulă, Zus? întrebă ea.

– Pot să intru?

Ea încuviință din cap și se dădu la o parte. Când aprinse o lumânare în întuneric, lumina invadă spațiul strâmt, iar ea se abținu să-și întindă mâna și să-i atingă fața. Așteptă în tăcere ca el să vorbească.

– Yona, îmi este teamă, spuse el într-un final, cu o voce joasă, gravă, ce-i aminti de bubuitul unui tunet îndepărtat, mângâietor și primejdios în același timp. Făcu un pas mai aproape de ea. Se aflau la doar câțiva metri distanță, la fel de apropiați ca în noaptea în care o sărutase. Dacă facem o greșeală? Nu mi-aș putea vreodată ierta dacă aș lăsa să i se întâmple ceva lui Chaim. Ezită, apoi o privi în ochi. Sau ție.

Ea clipi de câteva ori, încercând să scape de sub magnetismul privirii lui.

– Chaim ia propriile decizii, la fel ca și mine. Nu ești responsabil pentru nici unul dintre noi, Zus.

– Dar este fratele meu. Îl iubesc și nu vreau să-l pierd. Iar tu ești... El se opri. Tu ești *tu*. Ești... Nu știu cum să încheie propoziția, însă ea îi simți tremurul din voce, îi văzu suferința reflectată în ochi. Ce ai spus despre bucățile rupte, Yona, eu... eu știu că ai dreptate. Încerc să găsesc o cale să revin la viață, înțelegi? Doar că îmi ia mai mult decât m-am așteptat.

Simți impulsul de a se apleca înspre el să îl sărute. Dar se abținu, pentru că nu îi explicase niciodată faptul că și ea era iremediabilă, poate, de la bun început. Astfel că inspiră adânc și îi făcu semn să ia loc alături de ea. Se așezară pe culcușul ei din stuf, apoi el îi cercetă chipul.

– Ce este? întrebă el.

– M-am gândit la ceea ce a spus Rosalia, începu ea încet. E ceva ce trebuie să îți spun.

– Nu e nevoie, spuse el, atingându-i obrazul.

– Dar trebuie. Trase adânc aer în piept. Când am plecat în această vară, mi-am întâlnit tatăl.

El clipi de câteva ori.

– L-ai întâlnit pe tatăl tău? Am crezut că ai fost crescută de o bătrână. Că nu ți-ai cunoscut părinții.

– Am stat cu ei până la cea de-a doua aniversare a mea. Uneori, noaptea, le pot vedea chipurile în minte, întipărite acolo, ca pe o frântură din trecutul meu pe care nu îl pot atinge, însă pe care mi-l voi aminti mereu. Păru nedumerit, însă dădu din cap, încurajând-o să continue. Din acest motiv l-am putut recunoaște pe tatăl meu, cred, deși nu m-am așteptat niciodată la asta. A fost întotdeauna acolo, imposibil de atins. Îndrăzni să-l privească pe Zus, apoi își lăsă capul în jos rușinată. Este ofițer german, Zus. El este cel care mi-a spus că nemții urmau să vină în pădure.

Nu se mișcă din loc, însă arăta de parcă ar fi fost pălmuit.

– Yona...

– Vezi, nu sunt ca voi, la urma urmei. Familia ta este moartă. Iar a mea este probabil responsabilă pentru asta. Poate... poate că m-am născut pentru a fi ceva îngrozitor, încheie ea în șoaptă.

El nu spuse nimic, iar ea își lăsă privirea în jos, temându-se că era de acord cu ea, că era îngrozit. Apoi, însă, se întinse și își încolăci brațele în jurul ei. Așteptă până când ea își ridică privirea, apoi vorbi.

– Venim cu toții în această lume cu un destin nescris, Yona. Identitatea ta nu este determinată de nașterea ta. Tot ceea ce contează este ceea ce

devenim, ce anume alegem să facem cu viețile noastre. Nu ești o nazistă, așa cum nici eu nu sunt o creatură venită din spațiu și care zboară printre stele.

În ciuda lacrimilor din ochii săi, în ciuda seriozității discuției lor, ea nu putu să se abțină și râse înăbușit. El îi atinse fața, înclinându-i bărbia în sus astfel încât să îl poată privi în ochi.

– Tu ești tu, Yona, și tu ești extraordinară. Nu contează cine sunt părinții tăi și nici măcar cine te-a crescut. Cine ești tu aici?

Îi atinse pieptul, chiar deasupra sânului stâng și zăbovi acolo cu palma lipită de pielea ei. Își simți inima zbătându-se în mâna lui.

– Nu știu, șopti ea.

– Dar eu știu. Ești o eroină, o luptătoare și o salvatoare. Ești o păzitoare și o dătătoare de viață. Trase adânc aer în piept și așteptă ca ea să își ridice privirea înspre el. Tu ești femeia care a retrezit o inimă pe care am crezut-o adormită pe vecie. Se întinse să îi ia mâna și îi duse palma în partea stângă a pieptului său, rămânând așa în tăcere, ținându-și fiecare mâna așezată deasupra inimii celuilalt, simțind ritmul neîntrerupt al vieții. Tu ești femeia care sper că va putea să îmi ierte defectele și femeia care sper că va putea găsi, într-o bună zi, loc în inima sa pentru mine.

În clipa aceea, ochii ei se umplură de lacrimi.

– Te afli deja acolo, Zus. Nu simți asta?

Palma lui îi apăsa pieptul, absorbind bătăile inimii ei care părea a mărșălui în același ritm cu a lui. Încet, el aprobă din cap.

– Doar că nu sunt sigură că va fi vreodată loc în inima *ta*, spuse ea încet. Și pot înțelege dacă nu va fi.

El o privi în ochi.

– Și tu te afli deja acolo, Yona.

Apoi buzele lui i le acoperiră pe-ale ei, simțindu-se diferit față de data trecută. Nu mai era nici o ezitare, nici o întrebare ascunsă în felul în care se atingeau, nimic lăsat nespus. Zus știa acum că Yona îi acceptase trecutul, iar ea știa că el i-l acceptase pe al ei. Nici unul dintre acestea nu mai conta acum, nu în această clipă. Când stinse lumânarea și îi simți greutatea deasupra, trupul lui acoperindu-l pe al ei și mâinile strecurându-i-se în păr, își închise ochii și se eliberă de teamă. Singurul lucru rămas era singurul lucru care conta: iubirea, felul acela de iubire ce poate fi găsit în întuneric

atunci când toate măștile dispar, felul acela născut din durere, disperare și speranță, felul acela ce este ca un refugiu pe timp de furtună.

Populație antică nomadă din regiunea Madian, la sud-est de Palestina, descinzând, potrivit Vechiului Testament, din Median, al patrulea fiu al lui Avraam

Cara DC

CAPITOLUL 25

Dimineață, Zus plecase deja, însă când îl întâlni în poiană, la o oră după ivirea zorilor, avea privirea caldă și când se întinse să îi atingă mâna, degetele lui i le mângâiară în treacăt pe ale ei, iar ea simți un flux de energie între ei, o energie împărtășită pe care nu o simțise niciodată cu Aleksander.

– Suntem siguri în privința asta? întrebă el, aplecându-se spre ea.

Și, pentru o clipă, crezu că o întreabă dacă era sigură în privința a ceea ce împărtășiseră cu o noapte în urmă. Însă, privindu-l în ochi, își dădu seama imediat că se referea la misiunea în care aveau să se îmbarce în curând. Chaim, Rosalia, Leonid și Bernard Zuk se aflau deja adunați lângă resturile focului făcut cu o noapte în urmă, vorbind cu frații Rozenberg și cu cele două soții ale lor, Regina și Paula, care le înmânau armele. Shimon se afla în partea cealaltă a poienii cu Rubin Sobil și Harry Feinschreiber.

– Este foarte riscant. Privirea Yonei se opri asupra Rosaliei, care vorbea cu însuflețire cu Leonid și Chaim. Însă cred că este ceva ce trebuie făcut.

Zus aprobă încet din cap.

– Atunci, a sosit timpul.

Bărbatul se îndepărtă de ea și îi strigă pe ceilalți. În jurul lor, toți ceilalți membri ai taberei ieșiseră din adăposturile lor, unul câte unul, pentru a asculta.

– Dacă totul merge bine, începu Zus, ne vom întoarce aici în patru zile și jumătate cu suficientă mâncare pentru toată iarna. Grupul nostru este mic, dar nu putem supraviețui cu ceea ce am adunat din pădure și, așa cum știți cu toții, nemții ne-au luat și unica opțiune pe care o aveam de a obține alimente din sate și din ferme. Este timpul să ripostăm.

Șoapte de aprobare veniră dinspre micul grup. Toată lumea dădu din cap în semn de acceptare, până și cei care păreau a fi înspăimântați.

– Totuși, va fi periculos, continuă Zus. Însă noi toți cei care ne riscăm viața și-i înfruntăm pe nemți, pentru a face rost de hrană pentru tabără,

cunoaștem riscurile. Suntem cu toții pregătiți să luptăm pentru ceea ce este al nostru.

Rosalia păși în față.

– Acum, vom lupta. Vom lupta pentru cei ce nu mai sunt aici să lupte pentru ei înșiși.

Yona își simți stomacul cum se strânge, simți o stare bruscă de nervozitate. Nu acesta era scopul misiunii, însă șoaptele grupului se transformară în aclamații și câțiva dintre ei aplaudară și fluierară.

– Vom lupta pentru mama mea! strigă Elizaveta, ținând-o lipită de pieptul său pe micuța Abra care dormea. Stătea în genunchi implorând milă când nemții au împușcat-o.

– Vom lupta pentru fiul nostru Natan și pentru soția și copiii lui! strigă Oscher.

Bina stătea lângă el, aprobând din cap cu lacrimi în ochi.

– Pentru fiica mea, Paula, și pentru soția mea, Regina! strigă Rubin Sobil.

– Pentru fiica mea, Dolca! strigă Moshe.

Ruth prinse mâna lui Leah și îl ridică în brațe pe micuțul Daniel.

– Pentru Aleksander, Leib, Luba și Lazare! strigă Ester.

De jur împrejurul taberei, răsunau nume. Soți, soții, mame, tați, copii, prieteni, iubiți. Pierduseră cu toții mult mai mulți semeni decât puteau fi numărați și din acest motiv sosise timpul. Yona și Zus se uitară unul la celălalt, înțelegându-se tacit din priviri.

– Să luați ceea ce este al nostru! strigă soția lui Chaim, Sara, cu vocea înăbușită de lacrimi. Dar să vă întoarceți la noi, cu toții. Cea mai bună răzbunare este supraviețuirea voastră.

Chaim aprobă solemn din cap, la fel cum făcuseră și ceilalți, toți cu excepția Rosaliei al cărei chip era încremenit precum o stană de piatră. Odată ieșită la suprafață suferința pentru familia pe care o pierduse, i se întipărise acolo, apăsătoare și neclintită, făcând-o aproape de nerecunoscut.

Zece minute mai târziu, după îmbrățișări, săruturi și strângeri de mână, micul grup porni spre vest. Peste tot în jurul lor, pădurea se veștejea, pregătindu-se de iarnă. Lumea plutea în derivă, în jurul lor, în toate culorile focului și ale flăcărilor, simțindu-se încă în aer mirosul de ars al ruinelor satelor aflate la marginea pădurii. Mirosea și a toamnă, a frunze arse de soare și uscate, a iarbă uscată, a ciuperci care mai inspirau ultima lor gură de aer înainte ca pădurea fie cuprinsă de brumă. Iepurii și veverițele fugeau

înaintea lor pe măsură ce grupul avansa, iar corbii se ridicau în aer croncănind asurzitor în semn de avertizare.

La căderea nopții, se opriră și serviră o masă frugală din rucsacurile pe care le luaseră cu ei, ticsiți cu pături luate din orașele învecinate, pe care Moshe le transformase în grabă în saci uriași în care să transporte alimentele pe care aveau să le obțină. În acea noapte, nu se mai obosiră să facă adăposturi; își construiră culcușuri din bețe și din stuf, pe care le acoperiră cu frunze căzute și se lăsară pradă somnului. La un moment dat, în timpul nopții, Zus, care dormea într-un pat improvizat alături de cel al Yonei, o luă de mână și rămaseră așa, cu mâinile împreunate, până când primele raze de soare brăzdară cerul. Sosise clipa să pornească mai departe.

Grupul merse până la amiază, în cea de-a doua zi, până în clipa în care Yona alergă înaintea șirului epuizat și își ridică o mână pentru a-l opri.

– Ce este? întrebă Rosalia care condusese grupul în pădure.

– Ne apropiem, spuse Yona. Într-o oră vom ajunge la drum. Să ne odihnim aici până la miezul nopții. Făcu semn înspre un pâlc de stejari căzuți, aflat la o sută de metri distanță. Vom găsi adăpost acolo. Vom porni din nou când se întunecă și ne vom stabili locurile de-a lungul drumului, astfel încât să fim acolo dimineață pentru a-i întâmpina pe nemți.

Se adunară cu toții, împărțind cartofi și fructe de pădure pe care le luaseră cu ei din tabără. Dădură din mână în mână o sticlă de lichior pe care frații o aduseseră cu ei și vorbiră în șoaptă despre planul pentru dimineață. Aveau să se așeze în așa fel încât să poată înconjura rapid un camion de transport. Trebuiau să fie atenți să nu tragă într-un camion care transporta doar soldați întrucât nu ar fi găsit deloc mâncare și ar fi fost mult mai primejdios. De asemenea, trebuiau să evite convoaiele cu mai multe vehicule și să aștepte un camion care se deplasa singur.

Când grupul se instală într-un loc preț de câteva ore, pentru a se odihni, fredonând încet cântece tradiționale pe care toată lumea le știa cu excepția Yonei, Zus se așeză alături de ea, punându-și brațul în jurul ei și, cu toate că unele persoane îi priviseră curioase, nimeni nu spuse nimic. După căderea nopții, în loc să își facă culcușuri, cei mai mulți membri din grup își găsiră adăpost în scorburile din trunchiurile căzute ale copacilor, dormind singuri, cu excepția lui Zus și a Yonei, care dormiră unul lângă celălalt pe un pat din frunze, ea cu capul așezat pe pieptul lui.

Chiar după miezul nopții, Chaim, care făcuse a doua tură de pază a grupului, o scutură ușor pe Yona pentru a o trezi.

– E timpul.

Într-adevăr, luna aproape plină strălucea jos pe cer, scăldând pădurea în mai multă lumină decât și-ar fi dorit Yona. Erau mai aproape de civilizație și, prin urmare, copacii din această zonă nu erau la fel de deși precum cei din zonele mai adânci ale pădurii, la fel cum nici coroanele de deasupra nu erau la fel de stufoase. Stelele care în adâncurile pădurii se ascundeau adesea, aici, arătau ca niște cristale de zahăr risipite pe cerul întunecat.

– Ești pregătit? șopti Yona către Chaim înainte să îl ajute să îi trezească pe ceilalți.

– Să atac un convoi german? Nu, nu cred că voi putea fi vreodată. Dar trăim vremuri disperate, nu-i așa? Oftă. Nu îmi doresc decât să îmi hrănesc familia și să mă întorc la ei. Îmi doresc să trăiesc și să îi văd pe Jakub și pe Adam devenind adulți. Este prea mult ceea ce vreau?

– Nu, răspunse Yona. Alături de ea, Zus se trezi și se ridică. Este cea mai mică parte din ceea ce meritățm fiecare dintre noi.

În cincisprezece minute, membrii grupului se treziră, își pregătiră rucsacurile, își încărcară armele, înviorați de adrenalină.

– Vom ajunge la drum într-o oră, spuse Yona, privind înspre grupul adunat și, rând pe rând, la fiecare dintre membri.

Alături de ea, Zus își studia cu îngrijorare fratele. Yona îl privi când se îndreptă înspre Chaim și îi puse o mână pe umăr, șoptindu-i ceva la ureche. Chaim aprobă din cap și își ridică privirea, împărtășind cu Zus o clipă de înțelegere tacită, apoi, Zus privi înspre Yona și dădu solemn din cap.

Merseră pe întuneric prin pădure, calea lor fiind luminată doar de luna și stelele aflate deasupra, fără a scoate vreun sunet, cu excepția celui făcut de frunzele strivite sub picioare. Lumina dispăru pentru puțin timp după nori, lăsându-i în întuneric exact în clipa în care trebuiau să treacă un râu, dar reveni la timp pentru a lumina drumul larg care se așternea înaintea lor, părând că taie pădurea în două.

– Acolo este, șopti Rosalia aproape cu admirație.

– Acolo este, repetă Chaim, însă tonul lui sună diferit, plin de emoție.

– În regulă, spuse Zus în timp ce membrii grupului începură să șoptească între ei. Trebuie să ne așezăm pe poziții. Nu putem ști cât de devreme vor trece. Rosalia, tu mergi o sută de metri înspre est împreună cu Leonid. Nu

uitați, vom opri doar un vehicul de transport și doar unul care se deplasează singur, altfel va fi mult prea primejdios. Voi doi veți trage primele focuri pentru a imobiliza vehiculul. Țintiți înspre roți și, în cel mai bun caz, să sperăm că se vor învârti pierzând controlul, dezorientându-i pe soldați pentru câteva secunde. După aceea, pierdem elementul-surpriză. Joel, tu și Maks așezați-vă aici, peste drum de Rosalia. Dacă va veni un alt camion de transport în urma acestuia, va trebui să îl imobilizați rapid, astfel încât să nu se întoarcă totul împotriva noastră. Cei care am rămas ne vom împrăștia aici, acolo și acolo. El făcu semn cu mâna înspre două locuri aflate pe partea cealaltă a drumului. Va trebui să fim pregătiți în clipa în care Rosalia și Leonid vor începe să tragă, deoarece vor trece doar câteva secunde până când vor deschide și ei focul. Mai este ceva, Yona?

Ea scutură încet din cap. Siguranța planului său îi aminti cât de puțin știa despre trecutul lui; vorbise ca o persoană care mai condusese misiuni militare în trecut.

– Cu mult timp în urmă, m-am antrenat pentru a merge în armată, spuse el încet, citindu-i gândurile, în timp ce grupul începuse să se împrăștie în zonele desemnate. Îți voi povesti despre asta într-o bună zi.

Cuvintele erau ca o promisiune nerostită că aveau să supraviețuiască amândoi acestei misiuni.

Yona rămase alături de Zus și Chaim, în spatele unui stejar uriaș ce se întindea peste drum. De cealaltă parte a acestuia, Benjamin și Michal se ascunseră după copaci la câțiva metri distanță, fiecare dintre ei fiind însoțiți de soțiile lor. Când norii se adunară în dreptul lunii, Yona nu le mai zări decât albul ochilor în întuneric, apoi soarele începu să răsară, iar cerul deveni trandafiriu în partea estică.

Puteau să treacă ore întregi până când avea să apară primul transport, însă, imediat ce soarele răsări deasupra orizontului, auziră huruitul slab al unui vehicul în depărtare. În partea de sus a drumului, Rosalia se ridică și le făcu semn tuturor cu mâna. Inima Yonei îi bătu puternic în piept; ceea ce păruse a fi o idee bună cu câteva clipe în urmă, părea acum a fi rețeta unui dezastru.

Timpul păru că stă în loc până ce zgomotul deveni din ce în ce mai puternic. O umbră apăru de după curbă și, câteva secunde mai târziu, își făcu apariția zgomotos un camion mare. Era un Opel Blitz nemțesc, un camion de transport cu doisprezece soldați care ședeau în partea din spate

neacoperită a acestuia. Cu atât de mulți bărbați acolo în spate, nu avea cum să transporte prea multe provizii și Yona presupuse că Rosalia avea să observe și ea acest lucru și să nu deschidă focul. Însă, într-o fracțiune de secundă, Rosalia ieși de printre tufe, își ridică arma și trase o dată, calm, cu precizie, în cauciucul din față, de pe partea stângă a camionului.

Se auzi o bubuitură asurzitoare, iar camionul vira brusc în lateral și intră clătinându-se în tufele de pe marginea drumului, izbindu-se cu partea din față într-un copac. Zus înjură și, cum unii dintre soldați fuseseră aruncați din camion, iar alții se grăbiseră să coboare, cu armele ațintite înspre un inamic invizibil, nu le rămase nici o altă soluție decât să deschidă focul, deși nu acesta era camionul care trebuia, un camion care nu avea cum să transporte prea multă mâncare pentru iarnă, un camion a cărui încărcătură era formată în mare parte din bărbați.

Yona fugi înainte împreună cu ceilalți, trăgând cu toții înspre nemți. Unii soldați reușiseră să își ia armele, în timp ce alții rămaseră pur și simplu acolo, uimiți și bulversați. Unul dintre soldați zăcea în mijlocul drumului, nemișcat și însângerat, ajuns, se pare, în stare de inconștiență în urma căderii din camion. Șoferul camionului coborî din cabină, cu casca strâmbă, cercetând nebunește pădurea. Un glonț îi străpunse gâtul chiar înainte ca picioarele sale să atingă pământul și se prăbuși cu fața în jos.

Majoritatea soldaților căzură, unul câte unul, formând pe pământ nori din sângele lor, și totuși, doi dintre ei rămaseră în picioare suficient de mult timp pentru a riposta. Gloanțele lor ricoșară în copaci, bâzâind ca niște bondari înnebuniți, iar ei trăgeau la întâmplare înspre o amenințare pe care nu o puteau vedea, devenind haotici din cauza panicii. Era însă prea târziu pentru ei, căci un glonț pătrunse în capul unuia dintre ei și o ploaie de gloanțe trase cu mitraliera de unul dintre frați îi străpunse pieptul celuilalt, apoi, când toți nemții fuseseră uciși, pădurea deveni din nou tăcută.

Yona lăsă ușor arma în jos, picioarele îi tremurau puternic, realizând treptat ce tocmai se întâmplase. Îi uciseră pe acei soldați fără nici un motiv solid, căci nu aveau nici o certitudine că transportau ceva de valoare cu excepția armelor și a hainelor din spatele lor.

– Asta a fost pentru părinții noștri, spuse Maks Rozenberg, lovindu-l cu piciorul pe unul dintre nemți.

Fratele lui, Joel, scuipă pe chipul bărbatului care zăcea mort.

– Haideți, repede, spuse Zus, punându-și arma pe umăr și prinzându-i mâna Yonei. Haideți cu toții. Trebuie să luăm ce putem și să dispărem înainte ca un alt camion să-și facă apariția.

Fusese prea haotic totul și Yona se simți rău dintr-odată. Rosalia acționase fără a se gândi la consecințe, ura întunecându-i judecata. Yona cercetă drumul, uitându-se după ea cât timp ceilalți se adunaseră. Inima îi tresări în clipa în care observă că femeia cu părul de foc nu se afla printre ei.

– Rosalia? strigă ea.

Ceilalți se opriră din ce făceau și se întoarseră, căutând-o și ei cu privirea. Yona o zări prima, cu fața în jos, în pământ, cu părul ei frumos de culoare roșie împrăștiat în jurul ei precum coama unui leu.

– Rosalia! strigă Yona, grăbindu-se spre locul în care se afla, lăsându-se în genunchi lângă ea.

Își puse o mână pe spatele Rosaliei în timp ce femeia încă mai răsufla cu respirația întretăiată. Yona își dădu seama înainte de a o întoarce că Rosalia era pe moarte.

Chipul ei nu mai era de piatră, încercând acum zadarnic să inspire aerul și Yona zări o blândețe pe care nu o mai văzuse niciodată la ea. Zus veni și îngenunche alături de Yona, apoi veni și Chaim, privind toți trei neputincioși la Rosalia care își deschise ochii încercând să îi fixeze cu privirea. Yona îl auzi pe unul dintre frații Rozenberg exclamând ceva referitor la ceea ce găsise în camion, iar una dintre soții îi îndemnă să se grăbească. Însă vocile lor păreau atât de îndepărtate. În pieptul Rosaliei se afla o gaură imensă și Yona observă sângele care țâșnea în afară de fiecare dată când inspira.

– A trebuit să o fac, reuși ea să spună încercând să respire. Au luat atât de multe. Copiii mei ar fi mândri să știe că am luptat pentru noi.

Yona simți lacrimile izvorându-i în ochi și îi cuprinse mâna Rosaliei într-a sa, strângând-o cu putere. Zus își puse mâna pe pieptul Rosaliei, încercând să oprească sângerarea, însă Yona scutură din cap cu tristețe. Nu mai avea nici un rost.

– Desigur că ar fi, spuse Yona, și Rosalia zâmbi nesigur.

– Le voi spune, șopti ea, apoi inspiră tremurând pentru ultima dată și lumina din ochi i se stinse.

Yona simți cum o înecă plânsul și, înainte să mai spună ceva, Chaim îi prinse de mână, atât pe ea, cât și pe Zus și îi trase după el.

– Trebuie să plecăm, spuse el, cu voce gravă, atât din pricina suferinței, cât și din pricina timpului care-i presa. *Acum*. Am zăbovit prea mult aici.

Yona își ridică privirea confuză și îi zări pe ceilalți așteptând la marginea drumului cu sacii uriași făcuți de Moshe umpluți până la refuz. Clipi apoi cu lacrimi, căci fuseseră mai multe provizii în camion decât își imaginase că vor fi. Frații Rozenberg se mișcaseră repede; nemții care zăceau pe drum fuseseră deposedați de arme, ghete și jachete, o rezervă impresionantă care avea să-i ajute să supraviețuiască pe timp de iarnă.

– Haideți, îi grăbi din nou Chaim, pe un ton panicat de această dată, apoi Zus o luă de mână și o trase înspre pădure.

– Și Rosalia? întrebă ea, cu toate că știa deja răspunsul.

– Nu mai avem timp de pierdut, spuse Zus, strângând-o de mână. Chaim îl aprobă dând din cap. Trebuie să îi cinstim memoria prin supraviețuirea noastră. Când o vor găsi nemții, vor crede probabil că a acționat de una singură. Cel puțin, se vor simți oarecum răzbunați prin asta. Este posibil să ne salveze încă o dată viețile.

Avea dreptate, bineînțeles, însă Yona nu se putu abține să nu privească pentru ultima oară înapoi spre Rosalia care zăcea tăcută pe vecie alături de nemții lipsiți de viață, cu ochii goi privind în sus, spre cer. Yona șopti o rugăciune către Dumnezeu, apoi îl urmă pe Zus și pe ceilalți fugind spre pădure, îndreptându-se către râu pentru a-și ascunde urmele și pentru a le face imposibil de urmărit.

Alergară timp de o oră, apoi se îndreptară în josul râului pentru încă un kilometru și jumătate, ajungând mai apoi într-o altă parte a pădurii care nu îi era cunoscută nici unuia dintre ei cu excepția Yonei. Se îndepărtaseră suficient de mult pentru ca nemții să nu le poată da de urmă. Într-un final, grupul se opri pentru a se regrupa, trăgându-și sufletul în spatele unui pâlc de stejari. Fără a spune vreun cuvânt, frații Rozenberg începură să desfacă pachetele pe care le căraseră, iar Yona și Zus, care căraseră de o parte și de alta un pachet mare, făcură același lucru. Chaim și Leonid aveau, fiecare, câte un pachet mai mic și, într-o clipă, tot ceea ce luaseră se găsea acum desfăcut pe jos în fața lor.

Yona privi cu gura căscată comoara. Nu avuse nici cea mai mică idee ce căraseră, însă acum, cu toate aceste lucruri întinse în fața ei, se gândi că, totuși, moartea Rosaliei nu fusese zadarnică întru totul.

Erau o mulțime de mitraliere, patru pistoale și muniție din belșug. În pachetul pe care ea și Zus îl căraseră, fu uimită să găsească două duzini de bucăți de pâine tare, pachete de țigări, cel puțin o sută de tablete de ciocolată ambalate și zeci de cutii cu etichete pe care scria *Rinderbraten*, *Truthahnbraten* și *Hähnchenfleisch*. Chaim și Leonid avuseră încărcături similare, la fel și Regina și Paula, care transportaseră și ele pachete cu pelete etichetate *Erbswurst*[21] și pungi de biscuiți crocanți. Pâinea și țigările se udaseră, însă restul păru să fie aproape intact.

– Ce sunt toate astea? întrebă unul dintre frații Rozenberg.

– Conservele sunt de vită, de pui și de curcan, spuse Yona încet, citindu-le etichetele în timp ce le scotea din captura neașteptat de abundentă. Iar peletele sunt pentru a face supă de mazăre.

– Rațiile soldaților, șopti Zus și Yona îl aprobă din cap. Asta o făcu să îi urască și mai mult pe naziști, întrucât prădau satele și distrugeau culturile după ce își asigurau tot ceea ce le trebuia pentru supraviețuire.

– Cu astea, vom avea suficientă mâncare pentru iarnă, spuse Yona. Acesta a și fost scopul nostru.

Făcură schimb de priviri în timp ce realizară cu toții valoarea a ceea ce luaseră. Chaim fu cel care rupse tăcerea.

– Ar trebui să plecăm, spuse el. Mai avem mult de mers.

Toată lumea aprobă în șoaptă, apoi legară la loc proviziile în pachete voluminoase. Trebuiau să meargă până când nu mai erau în stare să facă nici măcar un pas, urmau să se odihnească timp de câteva ore și-apoi aveau să își continue drumul spre casă înainte de răsăritul soarelui.

– Ești bine? întrebă Zus cu voce joasă când i se alătură Yonei, care conducea grupul în pădure.

– Nu, șopti ea după o clipă.

El aprobă din cap, iar ea își dădu seama că nici el nu era bine. Știuseră cu toții riscurile, însă pierderea Rosaliei nu avea nici un sens.

– *Itgadal veitkadaş şmei raba. Bealma di vra ħirutei*[22], începu Zus după o lungă tăcere și inima Yonei tresări recunoscând ceea ce spusese. *Veiamliħ malħutei, veiaţmaħ purkanei vikarev meşiħei Beħaieħon uviomeiħon uvħaiei deħol. beit Israel baagala uvizman kariv. Veimru amen*[23].

Era kadișul persoanei îndoliate, rostit în aramaică pentru a-i cinsti pe cei trecuți în neființă. Ea inspiră adânc.

– *Iehei şmei raba mevorah leolam ulolmei olmaia*[24], rostiră împreună, vocile lor unindu-se într-una singură.

Yona șopti în continuare în timp ce Zus spuse restul rugăciunii, iar ea își dădu seama, din tremurul vocii lui, că o rostise de multe ori pentru persoanele pe care le pierduse. Rostită acum, de ei înșiși, în pădure, în absența unui cor format din zece bărbați, nu era conform tradiției, însă îi aduse Yonei alinare. Aveau să o spună mai târziu așa cum trebuia, exact la fel cum făcuseră și pentru Aleksander, și pentru ceilalți pe care îi pierduseră. Însă, pentru moment, era suficient pentru a-i da putere Yonei să meargă mai departe, să îi conducă spre casă pe toți cei care supraviețuiseră.

Cârnați (în limba germană în original)
Preamărit și sfințit fie numele Său cel mare, în lumea pe care a zidit-o după voia Sa.
Să se ivească eliberarea Sa și să se apropie mântuirea. Statornicească-se împărăția Sa în viața voastră și în zilele voastre și în viața întregii case a lui Israel, și acum spuneți: Amin!
Fie numele Său cel mare binecuvântat de-a pururi și în vecii vecilor.

CAPITOLUL 26

Iarna se așternuse repede în acel an, înghețând pădurea înainte ca grupul să termine de construit adăposturile de tip *zemlianka*. Cu toate acestea, reușiseră să sape în pământ înainte ca acesta să înghețe, deci fuseseră norocoși în privința asta; ce le mai rămăsese de făcut era să construiască acoperișurile și sobele pe care le terminaseră până la prima ninsoare abundentă.

Aveau suficientă mâncare pentru ca grupul să treacă cu bine peste iarnă datorită atacului organizat în toamnă asupra camionului nemțesc precum și datorită unor misiuni de aprovizionare întreprinse în satele învecinate. Prin faptul că nemții părăsiseră în mare parte zona, le era mai ușor să se aventureze după resturile de mâncare rămase. Înainte ca lumea să înghețe, aduseseră acasă cartofi pe jumătate stricați, multe găini care reușiseră cumva să scape masacrului nazist, până și niște saci cu grăunțe găsiți în subsolul ascuns al unui hambar.

Odată cu frigul iernii, sosi pentru Yona și o căldură pe care nu o mai simțise până acum. Fără să spună vreun cuvânt în această privință, ea și Zus se apropiaseră, petrecând mai mult timp împreună și, în cele din urmă, se mutaseră în același adăpost, înghesuindu-se unul în altul pe timpul nopții sub aceeași pătură, absorbindu-și unul celuilalt căldura trupurilor. Nu fusese timp să construiască adăposturi mai mici anul acesta, astfel că locuiau împreună cu încă alte opt persoane, înghesuiți perete în perete. Decența îi oprea să facă mai mult decât să se țină de mână pe timpul nopții, însă felul blând în care o săruta și cum o ținea strâns în brațe asemenea unei comori erau de ajuns. Yona știa ce se află în inima lui, iar inima ei împărtășea aceleași sentimente.

– Ai găsit iubire în vremuri tulburi, îi spuse Ruth într-una din zile, zâmbindu-i ușor.

Stăteau în poiană privindu-i pe Leah, Pessia și Daniel jucându-se cu fetița familiei Gulnik, Maia. Daniel mergea acum de-a bușilea, nesigur pe

picioruşele lui slabe, iar fetelor le plăcea mult să îl înveţe, arătându-i cum să pună un picior în faţa celuilalt, chicotind când se rostogolea în zăpadă.

– Ce binecuvântare!

Yona îşi strânse braţele în jurul trupului ei şi îşi aruncă o privire în jurul taberei. Era destul de cald pentru o zi de iarnă în pădure, vântul aspru era absent, neaducând nici o schimbare, şi zăpada se aşternea suficient de mult încât să le acopere urmele când aveau să se întoarcă sub pământ. Elizaveta stătea afară balansând-o pe genunchi pe Abra care chicotea, în timp ce Nachim se juca cu o minge făcută din aţe de-ale lui Moshe dând-o înainte şi înapoi împreună cu băieţii lui Chaim. Patru dintre adulţi jucau cărţi pe o buturugă în loc de masă, iar alţi câţiva râdeau despre ceva, dându-şi unii altora o sticlă de lichior. Era o senzaţie ciudat de normală. Ameninţarea nu dispăruse şi mai erau, totuşi, câţiva nemţi prin preajmă, însă în această zi, nimeni nu se mai gândea la supravieţuire. Savurau, pur şi simplu, momentul, un lux rar întâlnit în pădure şi acest lucru era minunat.

– Cred că am găsit cu toţii iubire, spuse Yona în cele din urmă, zâmbind şi privind înspre copii.

Nu îşi dăduse seama că se întâmplase, însă cumva, pe parcurs, deveniseră cu toţii familia ei, fiecare dintre aceşti refugiaţi. La început, crezuse că ea era cea care-i învăţa să supravieţuiască, însă acum îşi dădu seama că, în multe feluri, fusese învăţăcel în tot acest timp.

Ruth aprobă din cap şi îşi puse o mână pe braţul Yonei.

– Îţi mulţumesc, Yona. Nu cred că ţi-am mai spus asta până acum. Însă nu cred că am fi supravieţuit fără tine.

Yona îşi feri privirea, stingherită.

– Aţi fi supravieţuit. Eu doar am ajutat puţin.

– Yona, tu ne-ai salvat. Ruth îşi drese vocea. Eşti un adevărat dar de la Dumnezeu şi îi mulţumesc pentru tine în fiecare zi.

Yona privi încă o dată la scena din faţa ei, normalitatea în toiul vremurilor tulburi.

– Îi mulţumesc lui Dumnezeu pentru toate acestea.

În acea noapte, grupul se înghesui în cel mai mare adăpost şi, în ascunzătoarea lor de sub pământ, cântară cântece ebraice pe care Yona le învăţase şi ea, iar Ruth le spuse copiilor poveşti cu creaturi magice precum elfii, numite *shretelekh*, care le aduceau mult bine celor care erau buni cu ele. Era o noapte care ar fi trebuit să fie magică, însă Yona se trezi

gândindu-se la iarna trecută și la prima noapte în care grupul aprinsese o menoră. Hanuka avea să înceapă din nou în câteva zile, însă atât de mulți dintre cei care participaseră atunci la sărbătoarea aceasta nu se mai aflau acum printre ei. Inima ei suferea pentru tot ceea ce pierise.

Sulia era cu Harry Feinschreiber acum, uitându-l pe Aleksander ca și când nici nu ar fi existat, însă trecutul nu dispare niciodată cu adevărat, nu-i așa? În acea seară, erau fantome în pădure – Rosalia, Aleksander, Leib, Luba – însă nu erau doar fantomele lor. Era esența nenumăratelor vieți nimicite, șirul lipsit de speranță al generațiilor viitoare stinse. Privi înspre Zus care stătea în umbră și, în clipa în care își întoarse și el privirea înspre ea, avu sentimentul ciudat că și el se gândea la același lucru.

Și când noaptea de sărbătoare luă sfârșit în cele din urmă și Zus merse la somn împreună cu Yona, așa cum obișnuia mereu să o facă, lipindu-și trupul cald de-al ei în liniște, el rămase tăcut, simțindu-se de parcă un nor se așezase în dreptul stelelor, blocând întreaga lumină a lumii.

Mai târziu, cu mult după apusul soarelui, întreaga tabără adormi, ascunzându-se cu toții în casele lor de iarnă săpate sub pământ. Yona se trezi speriată în întuneric, dându-și seama brusc că era singură în culcușul de stuf. Zus plecase.

Se ridică în șezut și clipi de câteva ori în întuneric. Ochii i se adaptară cu greu, însă își putu da seama după vagile forme pe care le distingea în adăpost că Zus nu se afla printre ele. Înfășurându-și pătura în jurul său, își trase ghetele în picioare și se îndreptă spre ușă, deschizând-o cu grijă, apoi ieși în lumea rece de afară.

Zăpada se așternea ușor, în liniște, sub lumina pală a lunii, căzând doar din câțiva nori împrăștiați care se deplasau încet pe cer, lăsând loc stelelor să strălucească printre ei. Mai erau totuși câteva ore până la răsăritul soarelui. Cerul era treaz în timp ce natura dormea și, pentru câteva secunde, Yona rămase pur și simplu nemișcată, absorbind liniștea și pacea, lăsând fulgii de zăpadă să îi sărute obrajii. Privi apoi în jos și îi zări urmele pașilor lui Zus cu greu vizibile în zăpada proaspăt așternută. Îngrijorată, porni în direcția în care se îndreptase acesta, urmându-i pașii adânc în pădure.

Merse timp de douăzeci de minute și aproape că o cuprinsese panica în clipa în care îl zări, în cele din urmă, stând cu spatele la ea, cu mâinile încleștate în pumni, pe lângă corp, privind înspre străfundurile întunecate

ale pădurii. Răsuflă ușurată. În timp ce se îndrepta spre el, o auzi și se întoarse brusc, cu ochi sălbatici și neobișnuiți. Nu avea nici o armă cu el, însă stătea adunat, într-o poziție defensivă, pregătit de luptă.

– Yona? strigă el după câteva secunde, îndreptându-și spatele și umbra de pe chip i se șterse, dar nu în totalitate. Ce faci aici?

– Mi-am făcut griji pentru tine.

Pe măsură ce Yona se apropia, Zus făcu un pas mai în spate, îndepărtându-se, și-atunci ea își dădu seama că plânsese. Avea urme de lacrimi pe obraji, iar ochii îi erau injectați.

– Nu am vrut să mă vezi așa.

Făcu încă un pas în spate, mărind distanța dintre ei și, cu toate că ea ar fi vrut să îl cuprindă în brațe și să îi promită că totul avea să fie bine, știa că asta ar putea fi o minciună.

– Ce s-a întâmplat, Zus? întrebă ea, încercând să-și alunge teama din glas. Ești rănit?

El scutură din cap și încă o lacrimă îi căzu din ochiul stâng. O șterse furios.

– Mi-am amintit de Helena, spuse el, cu o voce ciudată și gâtuită.

Yonei îi luă câteva secunde să își dea seama că vorbea despre fiica lui. Nu-i mai rostise niciodată numele cu glas tare în prezența Yonei; cu toate că ea îl mai întrebase cu delicatețe despre trecutul său, el scuturase din cap, își strânse buzele și îi spuse că nu putea deschide acea ușă fără să îl afecteze. Doar de la Chaim aflase ea adevărul.

– O, Zus! șopti ea.

Bărbatul se întoarse cu spatele la ea, privind din nou în adâncul pădurii. Deasupra lor, cerul privea tăcut. În câteva ore, soarele avea să răsară, pădurea avea să se trezească din nou la viață, iar lumea avea să se lumineze. Însă acum, era ca și când ar fi existat doar ei doi în lumina lunii.

Trecu mult timp până ce Zus se întoarse spre ea.

– Ar fi împlinit șase ani astăzi. Ar fi trebuit să fie ziua ei de naștere. Dar eu... eu nu am putut-o salva. Cum este posibil ca eu să fiu încă în viață și ea să fi părăsit acest pământ cu doi ani în urmă?

Începu să plângă din nou, în hohote de data aceasta, iar Yona ezită, apoi păși înspre el și îl atinse ușor pe umăr. Zus tresări, dar nu se feri, apoi fata mai făcu un pas și îl trase spre ea. El nu se opuse și, după o clipă, o

cuprinse în brațe, plângând în hohote cu capul adâncit în părul ei. Ea îi absorbi vibrațiile suferinței lui.

– Nu există cuvinte care să exprime cât de mult regret, Zus, șopti ea când lacrimile încetaseră să-i mai cadă. Mi-aș dori să o fi cunoscut.

El inspiră adânc și se trase deoparte, creând brusc o distanță între ei. Păru dezorientat, defensiv.

– Însă, nu vezi? Dacă nu aș fi pierdut-o pe ea, dacă nu aș fi pierdut-o pe Shifra, soția mea, nu te-aș fi cunoscut niciodată pe tine. Această viață pe care o împărtășesc acum cu tine, aceste sentimente pe care le am... El se opri și scutură din cap. Sunt posibile doar pentru că ele nu mai există. Cum să accept asta? Nu este o trădare față de ele?

Ea clipi, iar el făcu încă un pas înapoi, mai departe de ea, mărind distanța. Nu era doar tristețea cea care-l devora, era și vinovăția, iar ea era motivul pentru aceasta.

– Zus, eu...

– Nu poți spune nimic, Yona. Nimeni nu poate spune nimic.

Era pentru prima dată când se purtase mai rece cu ea și asta îi dădu fiori de gheață pe șira spinării. Știa că suferința fusese cea care vorbise și, totuși, primise aceste cuvinte ca pe o lovitură. Știa că ceea ce împărtășea cu Zus era diferit de ceea ce împărtășise cu Aleksander, că ceea ce trăiau împreună era real și adevărat. Dar să fi fost oare iubirea trecătoare? Să se fi consumat, să fi dispărut atât de repede? Dacă asta se întâmplase de fapt acum? Putea cineva să hotărască pur și simplu să își închidă inima? Erau atât de puține lucruri pe care ea le înțelegea; o viață întreagă de citit cărți în singurătatea pădurii nu o pregătise pentru a-și deschide inima în felul în care o făcuse.

– Îmi pare rău, șopti ea în cele din urmă.

Apoi, când el își întoarse privirea spre ea, chipul i se mai îmblânzi puțin.

– Yona, nu am vrut să...

Vocea îi tremură și se opri brusc. Ea îi văzu în ochi furtuna, confuzia, și detesta faptul că era ea însăși cauza acestora. Și totuși, când o luă de mână, ea îi răspunse strângându-i-o înapoi, și trăgând-o înspre el, își rezemă capul pe pieptul lui și îl strânse în brațe cu putere. Și eu mi-aș dori ca tu să le fi cunoscut, Yona.

– Mi-aș dori ca viața să fi fost diferită. Să fi urmat o altă cale. Nici unul dintre noi nu ar trebui să moară înghețat în pădurile astea blestemate.

Oamenii nu ar trebui să urască în numele lui Dumnezeu. Dar o fac. Și iată-ne aici. Supraviețuind. Trăind pentru a ne onora morții. Vocea i se stinse din nou. Trebuie să o facem. Nu-i așa?

Ea îi ascultă bătăile inimii, apoi îi răspunse. Bătea rapid și neîncetat, zbătându-i-se în piept ca și când ar fi dorit să evadeze.

– Cândva, am cunoscut o călugăriță, șopti ea. Mi-a spus că cei care trăiesc bine împreună se vor regăsi în viața de apoi. Crezi asta? Că le vei revedea pe Helena și pe Shifra într-o bună zi?

El nu răspunse imediat și, în liniștea din jurul lor, îl auzi din nou plângând, simțindu-i vibrația suferinței care îi zguduia trupul.

– Cred, spuse el în cele din urmă.

– Atunci, poate că sunt mai aproape decât crezi, Zus.

Își imagină stafia soției sale privindu-i acum în pădure, așa cum obișnuia să o privească uneori Jerusza și fu suficient pentru a o face să se îndepărteze de el. Oare femeia care îl iubise îi purta pică Yonei pentru că se afla aici, în brațele lui? Oare o ura pe Yona pentru că îi luase locul pe care ea nu va mai putea să-l umple niciodată?

– Sunt cu tine mereu, adăugă ea după o clipă. Așa cum ar trebui.

Zus oftă, însă nu se apropie, nu o luă înapoi în brațe și, cumva, chiar dacă ea fusese cea care se distanțase, lipsa lui de acțiune o răni.

Privi din nou în depărtare, în întunericul de nepătruns al pădurii.

– Te iubesc, Yona, spuse el în cele din urmă, fără a privi înspre ea. Te iubesc, însă iubirea aceasta îmi frânge inima. Cu cât pășesc mai mult în această viață împreună cu tine, cu atât mai mult las în urmă viața mea cu ele.

Apoi, fără nici un avertisment, se întoarse și fugi, călcând apăsat peste stratul pufos de zăpadă, pădurea înghițindu-l înainte ca Yona să reușească să scape de nodul care i se pusese în gât. Până să fie din nou în stare să vorbească și să-și revină din starea de șoc și de tristețe, el dispăruse și, odată cu el, și proaspătul ei sentiment de apartenență.

Își șterse lacrimile pe care nu știuse că le are, apoi își încolăci și mai strâns brațele în jurul său. Zăpada continua să cadă și, privind spre cer, câțiva fulgi i se așezară pe obraji, acoperind râurile de sare.

În spatele ei, tabăra dormea, iar noaptea era liniștită. Nu se putea întoarce, nu încă, și astfel, porni în direcția opusă celei în care fugise Zus.

În fața ei se aflau o mulțime de copaci căzuți, se așeză pe unul dintre trunchiurile răsturnate, studiind buturuga de care se desprinse. Se aflase acolo de ceva timp, pare-se, și, cu timpul, bucățile rupte ale copacului se neteziseră. Acum erau îmbrăcate în gheață, tari și tăioase, iar Yona se întrebă dacă nu cumva greșise spunându-i lui Zus despre bucățile rupte menite să se potrivească. Poate că bucățile rupte nu se mai potrivesc niciodată, niciunde. Poate că erau menite să se netezească la margini și să înghețe, impenetrabile și incompatibile. Să se fi amăgit oare crezând că ea și Zus și-ar putea umple unul celuilalt golurile?

Pierduse noțiunea timpului stând pe buturugă și privind în sus la fulgii pufoși de nea, la cerul întunecat, luminat de lună, și la acoperișul format de ramuri deasupra ei. În cele din urmă, își închise ochii și oftă. Trebuia să meargă mai departe, așa cum trebuia și Zus. Trecutul lor avea să fie mereu cu ei, dar asta nu însemna că nu exista un oarecare viitor în față. Soarele începea să răsară, cerul înspre răsărit începea să se lumineze, în timp ce stelele continuau să vegheze deasupra răbdătoare și tăcute. Era pe punctul de a se ridica și a se întoarce la tabără – cu siguranță, grupul avea să se îngrijoreze în caz că se trezea și observa că Zus și Yona nu se aflau acolo – când auzi pași în partea de vest, scârțâind în zăpadă. Sări în picioare, toate simțurile ei se alertară brusc în timp ce se holba în întuneric, în adâncurile de nepătruns ale pădurii, încercând să vadă de unde provenise sunetul. Fusese ceva mare, de mărimea unui om. Să fi fost un urs? Un lup mai mare? Nu își luase cu ea o armă, însă se întinse după cuțitul din gheată, cel pe care îl ținea mereu legat de gleznă. Abia îl prinse de mâner când auzi o voce venind din spate.

– Yona?

Se răsuci din nou și îl văzu pe Zus stând acolo cu ochii mari plini de îngrijorare. Clipi la el de câteva ori, confuză. Durerea îi amorțise simțurile; crezuse că pașii veniseră din direcția opusă, însă probabil că fusese ecoul sunetului lovindu-se de copaci, derutându-i urechea antrenată. Clipi de câteva ori ca să își revină, iar fruntea lui Zus se încreți.

– Yona, ești bine? Ce s-a întâmplat?

– Am crezut că am auzit ceva. Scutură din cap și se forță să râdă. Probabil că am stat prea mult în frig.

Zus zâmbi și intră în poienița cu copaci căzuți. Rămase la câțiva metri distanță, în lumina palidă a răsăritului.

– Îmi pare rău, spuse el cu voce joasă. Îmi pare rău pentru lucrurile pe care le-am spus. Nu am vrut să te rănesc.

– Bineînțeles că nu, Zus. Știu asta.

De jur împrejurul lor, stelele străluceau și fulgii de zăpadă continuau să plutească ușor în derivă. Pentru o clipă, Yona simți că erau suspendați într-o lume ce nu era a lor, asemenea copacilor micuți din globul de zăpadă aflat în dormitorul din casa pe care Jüttner o confiscase.

– Zus... începu ea.

Făcu un pas mai aproape de ea, ridicând o mână pentru a o opri. Expresia lui era blândă, îndurerată.

– Te rog, Yona, e ceva ce trebuie să-ți spun. Nu trebuia să...

Dar cuvintele lui se pierdură, căci în mijlocul frazei, se auzi un trosnet printre copacii din spatele lor și se întoarseră amândoi speriați, așteptând să vadă vreun animal sălbatic.

În schimb, era un bărbat, adunat ca un animal. Ochii îi erau sălbatici, părul și barba stufoase și neîngrijite. Purta o haină ponosită de lână cu epoleți inscripționați cu svastica.

– Bună, fiica mea, spuse el cu o voce mormăită și, într-o fracțiune de secundă, ea îl recunoscu îngrozită în spatele bărbii și al furiei.

– Jüttner, șopti ea.

Și în tăcerea care urmă, auzi piedica pistolului pe care îl ațintise acum direct spre inima lui Zus.

CAPITOLUL 27

Yona îl auzi pe Zus trăgând brusc aer în piept, îi simți șocul și teama când făcu un pas mai aproape de ea, oprindu-se brusc în clipa în care Jüttner flutură pistolul și mârâi în semn de avertizare.

– De aceea ai fugit înapoi în pădure? Pentru acest evreu jegos? Pun pariu că nu i-ai spus despre mine, spuse Jüttner în germană, întorcându-și capul brusc în direcția lui Zus.

Saliva îi ieși prin colțurile buzelor sale uscate și crăpate. Cât timp rătăcise prin pădure? Obrajii îi erau scobiți, iar haina atârna pe el asemenea unui veșmânt agățat în cuier. Pariez că nu i-ai spus că tatăl tău este nazist.

Zus veni puțin mai aproape de Yona ca și când ar fi putut să o protejeze, dar tot se mai afla la câțiva metri distanță.

– Yona nu este deloc ca tine, spuse el cu atenție în germană.

Yona nici măcar nu știa că el vorbea această limbă.

Ochii lui Jüttner se întunecară.

– *Numele* ei este *Inge*, scuipă el.

– Ce cauți aici, Papa? întrebă rapid Yona, încercând să își păstreze tonul calm.

Folosise cuvântul de afecțiune în speranța de a-l calma și se pare că avuse oarecum efect.

– Am venit după tine, Inge.

Vocea i se îmblânzi puțin și o parte din furie i se șterse din privire. Își lăsă arma în jos și ea răsuflă ușurată. Privea doar la Yona ca și când uitase brusc că Zus se afla acolo.

– Ai plecat din cauza călugărițelor, dar nu a fost vina mea. Cu siguranță, îți poți da seama de asta. Am încercat să le salvez pentru tine.

Avea inima îndurerată; încă o mai vedea pe sora Maria Andrzeja zăcând moartă în altar, înaintea lui Dumnezeu.

– Am plecat, spuse ea încet, pentru că locul meu nu a fost niciodată acolo cu tine. Nu puteam rămâne.

– Crezi asta doar din pricina femeii care te-a luat. Te-a făcut să uiți cine ești, Inge. Însă tu ești *fiica* mea. *Îmi* aparții. Vocea lui, un vaiet ușor, creștea treptat în intensitate. M-ai umilit, Inge. Cum crezi că am fost privit când fiica mea a fugit atât de repede după întoarcerea ei? Au râs de mine, Inge. Te caut de câteva luni în continuu. Am venit să te salvez, să le arăt tuturor unde este locul tău cu adevărat. Să te aduc acasă.

– Dar *aceasta* este casa mea.

Jüttner păru intrigat de acest lucru, ca și când nu acesta era răspunsul la care se aștepta. Ochii lui priveau când înspre Zus, când înspre Yona, apoi din nou înspre Zus.

– Și acest evreu? Te obligă să stai aici, nu-i așa?

Își ridică din nou pistolul, ațintindu-l spre Zus. Yona își simți inima bătând cu putere în piept.

– Nu.

Fata inspiră adânc. Ar fi putut pretinde că nu însemna nimic pentru ea și poate că tatăl ei l-ar fi lăsat să plece. Dar dacă l-ar fi ucis oricum pe Zus? Nu putea lăsa ca ultima lui amintire să fie una de respingere, de înlăturare. Și astfel, își îndreptă spatele, privind direct înspre Zus, apoi șopti:

– Numele lui este Zus. Și îl iubesc. Nu te voi ierta niciodată dacă îi vei face vreun rău.

– Dar este evreu! Furia din glasul lui Jüttner se acumula precum norii dinaintea unei furtuni devastatoare. Te-a păcălit. Asta fac evreii, Yona. Te folosește doar.

– Și el mă iubește, spuse Yona încet.

– Nu fi naivă, Inge! Evreii nu sunt capabili de astfel de lucruri. Sunt animale! Cum să îl lași să te influențeze în felul acesta, să te țină departe de viața pe care ai putea-o trăi alături de familia ta?

– Acum, el este familia mea. El este viitorul meu.

Yona își dădu seama că trebuia să se oprească. Jüttner avea o armă și părea instabil. Însă toată lumina și durerea picurate în inima sa umpluseră paharul în cele din urmă și nu le mai putu ține înăuntru.

– Cum poți crede că m-aș întoarce cu tine? Nu vezi ce ai devenit?

– Ajunge! urlă tatăl ei, explodând brusc de furie.

Își flutură haotic arma, iar Yona se simți brusc cuprinsă de frică. Jüttner era slab, epuizat. Dacă ea și Zus s-ar fi întors și-ar fi fugit, ar fi avut o șansă să scape de el chiar înainte să înceapă să tragă și, în câteva minute, s-

ar fi făcut nevăzuți în pădure. Dar, dacă instinctele lui erau încă ascuțite, aveau să fie morți amândoi înainte să reușească să facă câțiva pași. Era prea riscant.

– Tu ești fiica mea, spuse tatăl său cu vocea stingându-i-se într-un mormăit ușor. Vei lăsa la o parte toată nebunia asta și vei veni cum mine acum.

– Nu merge nicăieri cu tine.

Vorbele lui Zus fură ferme și calme.

– Crezi că îmi poți spune mie ce să fac? Ea este *sângele* meu, scuipă Jüttner, întorcându-se instabil către el. Nu la asta țineți și voi? La faptul că ești *evreu* din pricina a ceea ce se află în sângele *tău?*

Zus nu spuse nimic.

– Cum, nu mai poți vorbi acum, jigodie nenorocită de evreu? Răspunde-mi! Ce te face să fii evreu? Conform religiei tale sofisticate, cu toate regulile ei și cu toate planurile ei de a cuceri omenirea, *care este acel singur lucru care te face să fii evreu?*

Yona simți cum tensiunea creștea tot mai mult.

– Conform codului Halaka, un copil a cărui mamă are sânge de evreu este întotdeauna considerat evreu, spuse calm Zus. La asta te referi?

– Oprește-te, Zus, șopti Yona.

Bărbatul făcea ca situația să se înrăutățească și mai mult. Yona îl văzu pe Jüttner începând să se învârtă fără control, cu ochii bulbucați, făcând mișcări din ce în ce mai haotice. Păru că o luase razna și, având o armă încărcată și o ură mocnită față de evrei, nu exista decât un singur final spre care puteau duce toate acestea.

– Și crezi că, păcălind-o pe fiica mea să te iubească, îți poți purifica sufletul tău păcătos? Și, dacă veți avea copii, să nu fie evrei ca tine? Despre asta e vorba? Ăsta e planul tău?

– Eu..., începu Zus.

– Ei bine, îl întrerupse Jüttner, te-ai păcălit singur, evreule. Vrei să știi micul *meu* secret murdar? *M-am căsătorit cu o evreică.* Se întoarse înspre Yona, cu chipul schimonosit, cu ochii sălbatici. M-a mințit în privința asta, însă mama ta a fost o târfă pe jumătate evreică, fiica unei mame evreice și a unui tată creștin. A încercat să ascundă ce era, însă nu poți ascunde un astfel de lucru. Nu în Germania. Nici mie nu mi-a spus, târfa nerecunoscătoare. Era moartă de mult timp când au apărut dovezile. Și este

bine că s-a întâmplat așa, pentru că aș fi ucis-o cu mâna mea. M-ar fi ruinat, Inge. Înțelegi asta, nu-i așa?

Ea simți cum i se taie răsuflarea.

– Mama mea a fost evreică? șopti ea.

Râsetul lui Jüttner fu nemilos.

– O, în fiecare duminică îngenunchea în biserică, la fel ca toată lumea. Nu ai fi aflat niciodată că jumătate din sângele ei era pătat. A ascuns acest lucru, Inge. L-a ascuns de *mine*.

Capul Yonei se învârtea. *De aceea* o alesese Jerusza pe ea? Nu fusese doar o dorință întâmplătoare de a răpi un copil de la un nazist prosper, ci o premoniție privind ziua în care adevărul ar fi ieșit la iveală? Să își fi dat Jerusza seama că, lăsând lucrurile să se desfășoare fără intervenția ei, Yona și mama sa ar fi fost trimise la moarte de bărbatul care ar fi trebuit să le iubească cel mai mult?

– Am fost tot timpul evreică, șopti Yona.

– Nu, spuse Jüttner hotărât. *Nu.* Tu ești o *Mischling* de gradul doi, nu o evreică. Sângele meu este puternic, Inge. Am făcut destul pentru Germania pentru a șterge pata lăsată de minciunile mamei tale. De aceea trebuie să te aduc înapoi. De aceea am rătăcit prin pădure luni de zile căutându-te. Trebuie să te salvez, Inge, înainte ca cineva să vadă ce ești cu adevărat.

În sfârșit, Yona își recăpătă glasul.

– Nu am nevoie de salvare. Nu din partea ta.

– Dar ai nevoie! Dădu din mâini haotic. E evident acum! Nu înțelegi? În secunda în care îți vei uni viața cu a lui, vei deveni evreică pe deplin, conform legii.

Yona făcu încă un pas în spate. De ce Zus nu se îndepărta?

– Papa.

Folosi din nou cuvântul pentru a mai reduce din tensiune, însă era prea târziu. Jüttner păru că abia o aude.

– Mi-ai fost luată o dată! Aproape că țipa acum. Nu voi permite ca acest lucru să se mai întâmple încă o dată!

Își ridică acum intenționat pistolul, ațintindu-l către Zus, cu ochii dintr-odată concentrați, cu o privire dură, de oțel. Nu mai era nebunul lipsit de control; era întru totul un ofițer german hotărât, pregătit de o execuție pe care o considera necesară.

– Nu te uita, Inge, spuse Jüttner, cu voce categorică, lipsită de emoție. E mai bine așa.

– Nu face asta!

– Este cel mai bine. Vei înțelege într-o bună zi!

Zus se mișca încet înapoi, cu mâinile ridicate în defensivă, însă cum timpul încetinise, Yona își dădu seama că asta nu era de-ajuns. Jüttner nu avea să rateze.

Alegerile ei și, probabil, lupta din propriul sânge erau cele care îi aduseseră pe toți aici, în acest moment, și nu putea lăsa acest lucru să se întâmple. Nu putea fi responsabilă pentru moartea unicei persoane care o iubea pentru ceea ce era, nu pentru ceea ce putea deveni. Părinții ei abia o cunoscuseră, iar dacă mama ei încercase să își ascundă proveniența de tatăl ei, poate că un copil nu ar fi fost altceva decât un regret, o complicație. Iar Jerusza așteptase tot timpul mai multe de la ea, privind-o mai degrabă ca pe un discipol decât ca pe un copil cu propriile lui speranțe, temeri și visuri. Tatăl ei dorea să fie nazistă ca și el, până și Aleksander dorise să o schimbe, să devină mai docilă, mai servilă. Însă ea nu putea fi altceva decât ea însăși, iar Zus știa asta și o iubea, nu în ciuda acestui fapt, ci tocmai din acest motiv. Putea vedea acest lucru în ochii lui de fiecare dată când o privea, chiar și prin suferința lui, chiar și acum, prin teama lui.

Știa că Dumnezeu era cu ea acum, când lumea înghețase în timp, secundele plutind încet, asemenea fulgilor de zăpadă, peste tot în jurul lor. În clipa în care Jüttner își ridică pistolul și făcu un pas, apoi doi, înspre Zus care continua să pășească în spate, Yona se aruncă în față, pas cu pas, întinzându-și picioarele cu forța unui linx, sărind în cele din urmă, trupul arcuindu-se între cei doi bărbați exact în clipa în care Jüttner apăsă pe trăgaci.

Apoi, timpul o luă iarăși din loc. Fulgii de zăpadă cădeau, deasupra lor ciorile croncăneau înspăimântate, iepurii din apropierea poienii fugeau înspăimântați. Și în lumina pală a lunii, aproape de ivirea zorilor, Yona se rostogoli la pământ, înroșind cu sângele său zăpada din jur.

– Ce ai făcut, Inge? Glasul lui Jüttner deveni brusc îngrijorat, părând să se audă de foarte departe. O, Doamne, ce ai făcut?

Apoi, veni repede alături de ea, îngenunchind lângă umărul ei stâng, chipul lui ivindu-se prin ceața așternută peste lume, cu ochi plini de suferință. Încă mai strângea pistolul în mână, însă păru să nu mai fie atent la

nimic altceva în afară de trupul Yonei care zăcea în zăpadă, din care sângele de scurgea încet, dar sigur, prin gaura făcută în piept.

– Yona!

Acesta era Zus care stătea și el alături de ea, în dreapta ei, despărțit doar prin trupul Yonei de bărbatul care tocmai încercase să îl ucidă cu câteva secunde în urmă. Ar fi vrut să îi spună să fugă, pentru că, în clipa în care Jüttner înceta să își adune gândurile, avea să termine ceea ce începuse. Însă nu își putea mișca limba, nu reușea să rostească cuvintele. Tot ceea ce putea face era să inspire și să expire, în timp ce zăpada din jurul ei se topea, alunecând tot mai aproape de pământul înghețat de dedesubt.

– Yona, nu, nu, nu mă poți părăsi, spuse Zus, în timp ce plângea, tremurând din tot corpul, implorând-o să rămână.

– Te rog, reuși Yona să spună.

Apoi zări chipul tatălui ei plutind deasupra ei, așa cum plutise cândva deasupra pătuțului ei, una dintre puținele amintiri pe care le avea dinainte ca Jerusza să o ia. Încercă să-i audă glasul Jeruszei, însă nu era acolo. Nu mai era nimic. Lumea era tăcută, deși vedea buzele ambilor bărbați mișcându-se în timp ce stăteau aplecați deasupra ei, implorând-o să rămână în viață. Simțea cum lumina o părăsea, scurgându-se încet odată cu sângele său, simțindu-se mult mai ușoară decât aerul. Era un porumbel, pregătit să își ia zborul.

Dar mai era un singur lucru ce o ținea legată de pământ, pentru că, în clipa în care Yona murea, Jüttner avea să îl ucidă pe Zus, și nu putea lăsa acest lucru să se întâmple, nu putea lăsa ca ultima ei moștenire să fie moartea unui om bun, a unui om ce merita să trăiască. Și astfel, își adună ultimele puteri și se întinse ușor, ușor după cuțitul pe care îl avea la gleznă. Cum tatăl ei stătea aplecat deasupra ei și lacrimile îi curgeau, plângând după fiica pe care nu apucase deloc să o cunoască, ea îl privi fix și, înainte să se piardă în fântâna adâncă, plină de suferință, ură și teamă pe care o zărise în ochii lui, își ridică arma înspre încheietura mâinii lui stângi și tăie, drept și perfect, ducând lama cu repeziciune de-a lungul arterei radiale, secționând-o până aproape de cot, așa cum o învățase Jerusza cu mult timp în urmă, în vara în care împlinise opt ani, vara în care Jerusza îi spusese că nu și-o putea imagina vreodată luând viața unui om.

Apoi, lumea deveni din nou sonoră, iar bărbatul care fusese cândva tatăl ei căzu pe spate în zăpadă, sângele lui roșu și plin de furie unindu-se cu al ei.

Se lupta să respire, se lupta să trăiască, iar Yona își recăpătă în sfârșit glasul.

– Îmi pare rău, șopti ea.

Zăcea în zăpadă alături de ea, cu capul înclinat înspre ea, astfel că ochii lor se întâlniră încă o dată, iar ea zări în ei lipsa lui de credință și o mare, profundă teamă față de ceea ce avea să urmeze.

– Îmi pare rău, șopti ea din nou.

Bătrânul trase cu greu aer în piept încă o dată, apoi lumina din ochii lui se stinse pentru totdeauna, lăsând în urmă un trup gol, ruinat.

Yona își închise ochii epuizată. Zus era în siguranță acum, cu toate că era imposibil de știut dacă tatăl ei fusese singur. Dacă fusese însoțit de alți dezertori? Dacă vreun alt neamț furios auzise împușcătura și se afla deja pe drum încoace?

– Fugi, șopti ea, abia reușind să-și deschidă din nou ochii.

Zus stătea aplecat deasupra ei, în timp ce lacrimile îi curgeau din ochi.

– Pericol... trebuie să fugi, reuși ea să spună.

– Nu. Vocea îi era gâtuită și fermă. Nu, Yona, nu am apucat să îți spun motivul pentru care m-am întors. Venisem să îți spun că am greșit. Că vreau să îmi deschid din nou inima. Că vreau să îmi petrec tot restul vieții alături de tine.

Ea văzu un viitor așternându-se înaintea lui, frumos și senin. Copii. O casă trainică. Mâncare pe masă și flori în grădină. Însă nu era viața ei, nu era viitorul ei. Era al lui și își dorea ca el să îl trăiască, să fie fericit.

– Pleacă, Zus, șopti ea. Dacă nu vei pleca, vei muri.

– Atunci, așa să fie. Era hotărât în ciuda lacrimilor pe care le vărsa. Însă nu te voi pierde, Yona.

– Zus, începu ea, însă nu reuși să spună mai mult pentru că nu mai putea să respire, nu-și mai putea aminti cum să-și pompeze sânge în vene.

Privi în sus la chipul lui, chipul lui frumos, în timp ce el o ridică în brațe. Se simțea ușoară, plutind, suspendată în aer și-apoi, pentru că o durea prea mult să-i vadă suferința în ochi, privi dincolo de el, în sus, la cerul vast, vizibil de deasupra copacilor goi. Acolo, noaptea se întindea la infinit, un drum spre rai ce se aflase acolo în permanență.

Apoi ultima rază de lumină se stinse când el părăsi poiana, ducând-o pe brațe înapoi la tabără, lacrimile lui calde curgând pe obrajii ei înghețați, iar lumea dispăru treptat în jurul ei și stelele pieriră de pe cer.

CAPITOLUL 28

Cara DC

Șapte luni mai târziu, mii de refugiați condamnați cândva la moarte au ieșit din pădurile vaste ale Poloniei, vii și liberi, deși lumea cunoscută de ei odinioară zăcea acum în ruină.

Ultimele luni în care s-au ascuns au fost cele mai aspre; peste tot în păduri, nemții s-au răzbunat cât timp s-au aflat în retragere din calea Armatei Roșii care avansase, ucigând evrei nevinovați ce reușiseră să supraviețuiască războiului doar pentru a-și pierde mai apoi viața în ultimele zile ale acestuia. Shimon și Leonid s-au aflat printre ultimele victime; patrulau în timp ce vreo doisprezece dezertori naziști s-au apropiat de tabără, însă au reușit totuși să tragă în ei, omorând patru soldați, înainte să fie împușcați. Frații Rozenberg au fost treziți din somn de zgomot, au fugit în pădure și s-au întors mai apoi, învăluindu-i pe nemți prin spate și lichidându-i înainte ca aceștia să ajungă la tabăra principală.

În lunile care s-au scurs de când Yona a fost împușcată, grupul s-a mărit, ajungând în cele din urmă să numere cincizeci și trei de membri până la dezghețul de primăvară. Când au ieșit din nou în lume, având-l pe Chaim drept lider, cu soția și băieții lui alături, a fost mare bucurie la sfârșit de război, dar și multă tristețe pentru tot ceea ce au pierdut. În Nowogródek, în Pinsk, în Lachowicze, în Lida, în Mir, în toate orașele de unde proveniseră, și-au găsit casele în care locuiseră cândva ocupate de alții. Au aflat vești despre nenumărate persoane dragi lor ce nu s-au mai întors și nici nu mai aveau să se întoarcă vreodată. Au găsit sinagogi arse din temelii și orășeni uimiți să vadă evrei ce reușiseră să supraviețuiască. Au găsit o lume ce părea să nu mai aibă loc pentru ei în ea.

Cei care au supraviețuit războiului știau, totuși, că trebuiau să găsească o cale să meargă mai departe. Și astfel, au trăit și au făcut tot ce le-a stat în putință, unii restabilindu-se în orașele pe care le numiseră cândva acasă, majoritatea părăsind satele sărăcite de ruși pentru o nouă viață în altă parte. Chaim, Sara și fiii lor au mers în Israel, la fel și Miriam, Oscher și Bina,

precum și familiile lui Shimon și Leonid, soțiile lor jurând să o ia de la capăt, clădind o nouă viață, o viață sigură, pentru copiii lor mici. Ruth, Pessia, Leah și Daniel au imigrat și ei în Israel, în speranța unui nou început, iar șaisprezece ani mai târziu, când Daniel și-a pierdut viața într-o misiune, după un atac care avusese loc asupra țării lui adoptive, Ruth și fiicele ei au fost extrem de îndurerate, însă au fost mândre că Daniel s-a stins luptând eroic pentru drepturile evreilor de a trăi în pace. Era un război ce părea fără de sfârșit.

Câțiva dintre cei care au supraviețuit celui de-al Doilea Război Mondial în vastele păduri și-au petrecut restul vieții încercând să uite lucrurile pe care le-au îndurat, lucrurile pe care le-au pierdut. Au luat-o de la capăt, au întrerupt orice legătură, au încercat să meargă mai departe. Alții au rămas în același loc, fiind mereu conștienți de imposibilitatea de a îndrepta lucrurile, de a recăpăta timpul care le-a fost răpit. Cu toate acestea, erau legați cu toții pe vecie de pădurile întunecate ale Europei estice, pădurile care le păstrau secretele, pădurile care le păstrau morții.

Mulți ani mai târziu, cu mult după intrarea în noul mileniu, copiii mai spuneau încă povești despre o femeie bătrână care trăia adânc în inima pădurii Nalibocka, femeia cu un ochi verde și unul albastru. Unii se întrebau dacă a existat vreodată cu adevărat, deși alții jurau că au văzut-o cântându-le stelelor, vorbindu-le veveriților, unduindu-se în același ritm cu copacii. Credeau că este vrăjitoare și șopteau povești îngrozitoare și înspăimântătoare despre ea pe holurile școlilor unde învățau acum copii de toate rasele și religiile, unul alături de celălalt.

Însă ei nu o cunoșteau deloc pe bătrâna femeie. Nu știau că ea fusese soția unui bărbat care își deschisese pentru a doua oară inima, netezindu-i marginile rupte, și care a stat alături de ea până când a murit împăcat, liniștit, la vârsta de optzeci și nouă de ani. Nu știau că a fost mama a doi copii trecuți acum de 60 de ani și care, deși s-au mutat din pădure cu mult timp în urmă, unul în Israel și altul în Franța, au iubit-o din toată inima și au vizitat-o de câte ori au putut. Nu știau că a fost o eroină a războiului care își descoperise adevărata ei esență în întuneric și care a ajutat mulți oameni, dându-le viață acolo unde altfel nu ar fi putut trăi.

Și asta era cel mai bine pentru ea. Aparținea acelui loc, printre copaci, în întunericul care o îmbrățișase întotdeauna, sub cupola cerului stropit cu stele infinite. Iar în a șaisprezecea zi de iulie în 2019 a murit în liniște, în

coliba micuță pe care și-o construise cu propriile mâini, cu ambii copii alături de ea, sub lumina primei luni pline din cel de-al o sutălea an de viață, așa cum o femeie bătrână îi promisese cu foarte mulți ani în urmă.

NOTA AUTOAREI

Pe data de 5 decembrie 1941, viața lui Aron Bielski s-a schimbat pentru totdeauna.

Cel mai tânăr dintre cei doisprezece frați, Aron, care avea atunci paisprezece ani, era plecat cu anumite treburi în sătucul său polonez Stankiewicze, când a văzut vehiculul poliției oprindu-se pe străduță. Lăsând totul baltă, a fugit și s-a ascuns în hambar.

Avea motive întemeiate să fie îngrozit. Familia Bielski era singura familie de evrei din oraș și nemții, care ocupaseră Polonia cu câteva luni în urmă, îi vânaseră pe frații lui mai mari timp de luni întregi împreună cu autorităților locale care colaboraseră cu ei. De fapt, Aron nu a mai rostit nici un cuvânt din acea zi de vară în care poliția încercase să îl scoată pe fratele său din locuința lui, forțând băiatul speriat să își sape propriul mormânt și-apoi să se așeze în el sub amenințarea armei.

În timp ce privea din locul unde stătea ascuns, bărbații i-au arestat părinții, pe Beila și David, și i-au luat cu ei. Asta se întâmpla într-o zi de vineri și până luni dimineața aveau să fie morți, uciși împreună cu alte patru mii de evrei și aruncați într-o groapă comună, chiar în afara orașului învecinat, Nowogródek. Tot în acea zi, au fost ucise și soțiile a doi dintre frații lui Aron, precum și nepoțica lui.

– Soțul meu nu se poate ierta pe sine, mi-a spus Henryka, soția lui Aron, în iulie 2020, chiar cu o zi înainte de cea de-a nouăzeci și treia aniversare a lui. Toți au fost uciși, dar el a supraviețuit.

Aron a fugi în pădure unde și-a reîntâlnit doi dintre frații mai mari. Până în martie, s-au mai strâns încă șapte persoane alături de cei trei frați Bielski și, până în vară, grupul lor a crescut la treizeci de persoane, incluzându-l și pe cel de-al patrulea frate, Tuvia Bielski, cel mai mare dintre ei.

În următorii doi ani, cât timp nemții i-au mutat pe evrei, mai întâi în ghetouri și mai apoi în lagăre de concentrare, grupul s-a mărit, pătrunzând

tot mai adânc în pădurile dense, până când a ajuns să numere o mie două sute de membri. Uimitor, aproape toți au supraviețuit războiului.

Povestea lor este dezvăluită cu detalii uimitoare, ce-ți taie respirația, în filmul *Sfidarea*, apărut în 2008 și regizat de Edward Zwick (interpretează Daniel Craig și Liev Schreiber), precum și în cartea de nonficțiune cu același titlu, apărută în 1993, scrisă de Nechama Tec, pe care se bazează filmul. Ambele sunt resurse pe care le-am folosit pentru a scrie *Pădurea stelelor ce pier*, care o fixează pe Yona ca personaj principal, al cărei drum se intersectează cu un grup similar grupului mic Bielski, cel din vara anului 1942, înainte ca acesta să se mărească. Este important de menționat că, deși grupul fictiv din acest roman are o locație similară grupului inițial Bielski, personajele fictive nu se bazează în mod direct pe nici o persoană reală; de fapt, am scris în mare parte ciorna primei jumătăți a acestei cărți înainte de a vorbi vreodată cu Aron și Henryka.

Cu toate acestea, a fost extrem de important pentru mine să am toate detaliile corecte și acesta este unul dintre motivele pentru care am citit și m-am documentat enorm în privința acestui subiect și pentru care sunt atât de recunoscătoare că am vorbit cu Aron (care și-a schimbat numele în varianta americană *Bell* când s-a mutat în Statele Unite). Conversațiile purtate cu el și cu Henryka, născută și ea în Polonia, au dat viață colecției vaste de detalii pe care le acumulasem.

– Necazul, mi-a spus el la prima noastră convorbire, învață o persoană cum să trăiască, să supraviețuiască, ce trebuie să facă în continuare.

Însă viața nu a fost întotdeauna tristă pentru Aron sau pentru mulți dintre evreii care au trăit în Polonia înainte de ocupația germană. Familia Bielski a trăit o viață frumoasă; aveau o moară, iar Aron are amintiri fericite din copilărie cu el călare pe un cal, jucându-se în pădurea din apropiere și chiar mergând zece kilometri până la școală.

– Eram un rege, mi-a spus ridicând din umeri. Începeam să fiu un rege.

Dar mai apoi, bineînțeles, viața s-a schimbat.

– Au venit nemții, a spus Henryka, și totul s-a întors cu susul în jos.

În adâncul pădurii Nalibocka, aceeași pădure în care Yona se află în cea mai mare parte din roman, frații Bielski au pus bazele nu ale unei tabere, ci ale unei comunități.

– Au avut propriul spital, închisoarea lor, aveau o bucătărie, o croitorie unde își reparau îmbrăcămintea, pentru că erau o mie două sute de oameni,

mi-a explicat Henryka. Erau autonomi. Aveau doctori, infirmiere, totul.

Dar, mai presus de toate, se aveau unii pe ceilalți. Au creat o comunitate și au supraviețuit războiului pentru că au găsit încredere, viață și speranță în întuneric.

După ce am vorbit cu Aron, m-am trezit adesea gândindu-mă la părinții lui, care au fost luați și duși departe, sfârșind tragic, asemenea altor șase milioane de evrei din întreaga Europă. Henryka mi-a spus că și în ziua de astăzi, când Aron se trezește dimineața, își vede adesea tatăl stând în fața sa.

– I-a fost atât de frică în pădure, a spus ea. Însă tatăl lui este tot timpul cu el, tot timpul.

Când m-am gândit la vina cu care Aron a trăit întreaga viață, vina de a supraviețui în timp ce atât de mulți oameni au murit, m-am întrebat ce-ar fi gândit părinții lui știind că cel mai mic dintre fii a ajuns să trăiască până la vârsta de nouăzeci și ceva de ani. Însăși supraviețuirea lui este un triumf asupra răului și întreaga lui viață, precum și existența celor trei copii ai săi, a celor paisprezece nepoți și a celor treisprezece strănepoți reprezintă o mărturie a acestui lucru.

În timpul conversației noastre, Aron s-a oprit la un moment dat și mi-a spus cu glas tremurat:

– Va trebui să-ți amintești un lucru pentru tot restul vieții: adversitățile îl învață pe om ce înseamnă viața.

Nici nu mă pot gândi la un mesaj mai important acum că ieșim din umbra anului 2020, anul în care am scris această carte. Cred că multe dintre romanele despre Al Doilea Război Mondial ne amintesc faptul că există întotdeauna o lumină la capătul tunelului și că noi, ca rasă umană, putem triumfa asupra întunericului. Însă în acest an am avut nevoie să aud acest lucru și să îl integrez, să mă asigur că și-a făcut loc atât în viața, cât și în scriitura mea, mai mult ca niciodată. Să aud acest lucru de la un supraviețuitor a avut un impact și mai puternic.

Ca o notă personală, aș dori să adaug că mare parte din descendența evreiască a familiei mele, din partea tatălui meu, provine de fapt din partea de est a Europei, nu foarte departe de locul unde *Pădurea stelelor ce pier* își are acțiunea, un lucru de care nu mi-am dat seama până când fratele meu nu mi-a trimis un link către un arbore genealogic al familiei pe care îl

crease pe Ancestry.com. (Mulțumesc, Dave!) A fost uimitor să descopăr că stră-străbunicii mei, Rudolph și Rose Harmel, au emigrat, de fapt, din Polonia către Statele Unite în august 1888, cu cincizeci și unu de ani înainte ca armata lui Hitler să invadeze fosta lor patrie. Rudolph a murit în 1932, dar Rose a trăit până în 1941 – suficient de mult încât să afle despre ororile care începeau să se abată asupra poporului pe care îl lăsase în urmă. Nu știu dacă am avut rude îndepărtate, poate surori, frați sau verișori ai străbunicilor mei care au fost prinși în teroarea nazistă, dar cred că am avut. Este fascinant să te gândești la soartă și la felul în care deciziile luate de predecesorii noștri – decizia alor mei de a părăsi Polonia în 1888, de exemplu – au impact asupra noastră până în ziua de astăzi.

În *Pădurea stelelor ce pier*, precum și în viața reală, mulți evrei din Polonia au luat, de asemenea, decizii care au afectat viitorul. Au opus rezistență. Au ripostat. Au supraviețuit. Și când te gândești la toate pericolele pe care le-au înfruntat în Polonia, este cu adevărat incredibil.

Conform lui Yad Vashem, Centrul Mondial de Comemorare a Holocaustului cu sediul în Israel, mai mult de 3,3 milioane de evrei au trăit în Polonia în pragul celui de-al Doilea Război Mondial, mai mulți decât în orice altă țară din Europa. De fapt, ei formau zece la sută din populația Poloniei, cel mai mare procent de evrei din toată Europa. Conform Muzeului de Comemorare a Holocaustului din Statele Unite, între 2,8 milioane și 3 milioane de evrei polonezi au fost uciși în timpul războiului. Acest lucru reprezintă undeva între 84 și 91 la sută din întreaga populație evreiască a țării.

Gândiți-vă la asta pentru o clipă. *Aproximativ trei milioane de evrei au fost uciși într-o singură țară.* Numărul victimelor de origine evreiască din Polonia le-a depășit cu mult pe cele din oricare altă țară în timpul războiului și, cu toate acestea, oamenii au găsit cumva o cale să supraviețuiască în ciuda sorții potrivnice. Este incredibil și impresionant și, stând de vorbă cu Aron Bielski, m-am simțit ca și când aș fi avut o conversație cu un supererou din viața reală. Era mic în timpul războiului și mai mult ca sigur au fost frații lui mai mari cei care au construit în mare parte comunitatea lor de salvare din pădure. Însă și Aron a avut un rol de jucat și se află încă aici pentru a vorbi despre asta. Ce binecuvântare pentru noi toți!

Aș vrea să vă ofer și câteva note referitoare la cadrul istoric real al romanului *Pădurea stelelor ce pier*. M-am jucat puțin cu câteva date și câteva detalii geografice pentru a face povestea să curgă, însă totul s-a bazat pe adevărata istorie a zonei.

Familia Chanei pe care Yona o întâlnește la începutul romanului, fugise din ghetoul Volozhin, chiar la nord de pădurea Nalibocka. La fel ca și celelalte ghetouri menționate în carte, cel din Volozhin a fost real. În august ١٩٤١, mai mult de trei mii de evrei din Volozhin și din satele învecinate au fost mutați într-un ghetou mic. Erau adesea împușcați la întâmplare, la fel ca în timpul unei *Aktion,* din octombrie 1941, când trei sute de evrei au fost aduși, câte zece pe rând, și uciși pe un câmp în exteriorul ghetoului. În mai 1942, germanii au organizat o execuție în masă, dusă la îndeplinire de colaboratorii locali, în care mai mult de 1500 de evrei au fost împușcați mortal și apoi incinerați pe un câmp. Alți 800 au fost strânși într-o clădire și împușcați cu mitraliere automate. În august 1942, trei sute de evrei au fost arși de vii. Ghetoul a fost în cele din urmă lichidat în 1943.

Grupul lui Aleksander vine din ghetoul din Mir, la aproximativ o sută de kilometri la sud de Minsk. Acolo, execuțiile au început devreme; pe 20 iulie 1941, germanii au strâns un număr de nouăsprezece evrei și trei intelectuali care nu aveau origine evreiască și i-au ucis în pădure. În lunile octombrie și noiembrie ale acelui an, au fost ucise alte două mii de evrei, iar restul evreilor din zonă au fost mutați într-un ghetou. Evreii de acolo primeau o rație zilnică de doar 125 de grame de pâine. În mai 1942, evreii supraviețuitori au fost mutați în castelul mare, părăsit, de la Mir, unde exista doar o singură intrare, acest lucru făcând evadarea foarte dificilă. Însă un evreu polonez, pe nume Oswald Rufeisen, a reușit să pătrundă în secția de poliție ca translator de limba germană și i-a avertizat pe prizonierii din ghetou că urma să aibă loc o lichidare, distrăgând ulterior atenția poliției când a avut loc o evadare. Mai bine de două sute de persoane au evadat în pădure, împreună cu însuși Rufeisen care, mai târziu, s-a convertit la catolicism, a devenit călugăr și s-a mutat în Israel. Restul de 560 de evrei rămași în ghetou au fost uciși în august 1942.

Grupul lui Zus provenea din ghetoul din Lida, care a fost înființat în septembrie 1941. În mai ١942, aproximativ o mie de muncitori și familiile acestora au fost dați deoparte, iar restul de evrei, în număr de 5670, au fost uciși. În scurt timp, evrei din alte amplasamente au fost aduși în ghetoul

din Lida, iar în luna martie a anului 1943, a mai avut loc o serie de execuții; aproximativ două mii de evrei au fost împușcați în afara orașului. Ghetoul a fost din nou umplut cu evrei din alte părți, ajungând în final să numere patru mii, apoi ghetoul a fost lichidat în iulie 1943, restul prizonierilor fiind trimiși în lagărul de exterminare din Majdanek.

Au avut loc evadări din toate cele trei ghetouri, precum și din altele din apropiere. Mulți dintre evreii care au ajuns la tabăra Bielski evadaseră din ghetouri; de fapt, membrii grupului Bielski, inclusiv Aron, au întreprins misiuni de salvare în ghetouri pentru a-i convinge pe oameni să plece și pentru a le arăta cum să facă acest lucru.

– Aron era micuț, își aminti Henryka în timpul conversației noastre. Intra printr-o gaură de sub poartă în ghetou pentru a scoate oamenii afară. Într-una din zile, au avut o misiune extrem de importantă. O sută cincizeci de oameni au evadat printr-un tunel săpat de ei cu lingura. Au mers o sută cincizeci de metri, poate două sute de metri, reușind în final să iasă din ghetou.

Aceste evadări erau miraculoase, aproape imposibile. Marea majoritate a evreilor nu reușeau să evadeze. Iar cei care reușeau aveau de înfruntat pericolele insurmontabile de afară. Soluția era găsirea grupurilor mai mari, în care refugiații își puteau împărtăși cunoștințele și resursele pe care le aveau.

Aș dori să punctez și alte câteva elemente istorice din romanul *Pădurea stelelor ce pier*.

Călugărițele pe care Yona le întâlnește la mijlocul cărții au fost inspirate într-o oarecare măsură de un grup real format din unsprezece călugărițe, cunoscute în ziua de astăzi ca Martirele Binecuvântate de la Nowogródek. În vara anului 1943, viața devenise foarte grea în orașul Nowogródek, în apropierea pădurii Nalibocka; evreii din oraș fuseseră executați sau deportați, iar șaizeci de locuitori ai orașului, inclusiv doi preoți, fuseseră recent uciși. La mijlocul lunii iulie, o sută de locuitori ai orașului fuseseră arestați de germani și pregătiți pentru execuție, iar călugărițele, conduse de o femeie numită sora Maria Stella, hotărâseră să își ofere viața în schimbul acelor prizonieri. Germanii acceptaseră oferta călugărițelor și, în dimineața zilei de 1 august, duminica, cele unsprezece călugărițe, cu vârste cuprinse între 26 și 54 de ani, fuseseră duse în pădure, împușcate și îngropate într-un mormânt comun.

Cincizeci și șase de ani mai târziu, călugărițele au fost declarate drept martire de către papa Ioan Paul al II-lea și au fost beatificate pe 5 martie 2000, ceea ce înseamnă că au fost recunoscute de Biserica Catolică drept „binecuvântate“, având astfel capacitatea de a interveni în folosul celor care se roagă în numele lor.

– Înainte de război și în timpul ocupației, i-au servit cu zel pe locuitorii orașului Nowogródek, participând activ la îndrumarea spirituală și la educație, desfășurând diverse activități caritabile, a declarat papa Ioan Paul al II-lea în momentul ceremoniei de beatificare a călugărițelor. Dragostea lor pentru cei pentru care își îndeplineau misiunea a căpătat o importanță deosebită în timpul terorii invaziei naziste. Împreună și în unanimitate, și-au oferit viețile lui Dumnezeu, cerând în schimb ca viețile mamelor și taților acelor familii și a pastorului local să fie cruțate. Dumnezeu a acceptat binevoitor sacrificiul lor și, credem noi, le-a răsplătit din plin întru slava Sa. Celebrarea lor în Biserica Catolică are loc în fiecare an pe 1 august – celebrarea morții lor.

Călugărițele din romanul *Pădurea stelelor ce pier* nu au fost create pentru a le reprezenta pe martirele din Nowogródek, ale căror poveste și moarte s-au desfășurat diferit, dar sper ca povestea lor să fie o aducere aminte a faptului că Dumnezeu s-a aflat mereu acolo, chiar și în clipele marcate de moarte și disperare din timpul războiului, și că au existat oameni din toate categoriile sociale care s-au opus nedreptății, înfruntând răul.

Un alt element istoric pe care doresc să îl menționez este mlaștina în care se refugiază jumătate din grupul Yonei în timpul Operațiunii Hermann (incursiunea germanilor în pădure în vara anului 1943). În realitate, grupul Bielski a scăpat de forțele germane în timpul verii anului 1943 într-un mod similar. Și-au abandonat tabăra și au fugit înspre o mlaștină mare, aflată în mijlocul pădurii, numită Krasnaya Gorka, unde știau că nemții, cel mai probabil, nu aveau să îi urmeze. În timp ce înaintau prin noroi, s-au legat unii de alții pentru a nu se scufunda, iar noaptea s-au legat de copaci pentru a nu se îneca. Au mâncat ciuperci, fructe de pădure și făină făcută din scoarță de copaci și se aflau pe punctul de a muri de foame când, în sfârșit, germanii s-au retras, incendiind multe sate în urma lor.

Am încercat, pe cât posibil, să păstrez cât mai exacte detaliile referitoare la ceea ce mâncau refugiații, felul în care se adăposteau, felul în care opuneau rezistență. Orice erori sau omisiuni îmi aparțin exclusiv mie.

Am folosit nenumărate cărți de nonficțiune în procesul de documentare pentru acest roman, inclusiv: *Defiance* (Nechama Tec), *Fugitives of the Forest* (Allan Levine), *Polish Customs, Traditions & Folklore* (Sophie Hodorowicz Knab), *How to Eat in the Woods* (Bradford Angier), *Masters of Death* (Richard Rhodes), *Fighting Back* (Harold Werner), *Kabbalah: The Mystic Quest in Judaism* (David Ariel), *Do Not Go Gentle* (Charles Gelman), *Jack & Rochelle* (Jack și Rochelle Sutin, împreună cu Lawrence Sutin), *When Bad Things Happen to Good People* (Harold Kushner), *They Fought Back* (Yuri Suhl), *The Cruel Hunters* (French L. MacLean), *Kill or Get Killed* (Col. Rex Applegate), *Slavic Witchcraft* (Natasha Helvin), *Fairy Tales of the Russians and Other Slavs* (Ace și Olga Pilkington), *Survival Wisdom & Know-How* (de la editorii Stackpole Books), *Smithsonian WW II Map by Map* și *Historical Atlas of the Holocaust* (Muzeul Comemorării Holocaustului din Statele Unite).

Poate că una dintre cele mai utile cărți pe care am folosit-o a fost *Naliboki Forest: Land, Wildlife and Human,* scrisă de profesorul Vadim Sidorich, zoolog și doctor în biologie. Însă sprijinul lui Vadim a constat în mult mai mult decât cartea exhaustivă scrisă de el; lucrează, totodată, ca ghid de ecoturism al pădurii Naliboki și l-am contactat pentru a-i cere ajutorul. Mi-a dat informații detaliate referitoare la multe dintre locurile din această carte și mi-a răspuns la fiecare întrebare pe care i-am adresat-o, aducând la viață flora și fauna pădurii Naliboki în același mod în care Aron Bielski mi-a relatat atât de viu situația disperată a evreilor refugiați din timpul războiului. Ajutorul său și disponibilitatea sa de a răspunde chiar și la cele mai detaliate întrebări sunt incomensurabile și nu aș fi putut scrie această carte fără sprijinul lui, așa cum nu aș fi putut scrie cu atâta exactitate despre pădurea deasă care a salvat atât de multe vieți în adâncurile ei luxuriante.

Vadim a mers într-atât de departe încât s-a aventurat în adâncurile pădurii pentru a-mi trimite poze cu buncăre abandonate din timpul războiului unde s-au adăpostit probabil personajele mele, scorburi de stejari suficient de mari încât să se poată ascunde mai multe persoane și matrițe pe care personajele mele le-au utilizat, probabil, pentru a face cărămizi. Datorită lui Vadim, am aflat lucruri pe care altfel nu le-aș fi putut afla, cum ar fi faptul că, în timpul războiului, printre principalele sortimente de ciuperci consumate de refugiați se aflau hribii, vinețica, gălbiorii și ghebele și că

majoritatea dintre ei mâncau, de asemenea, ciupercile raft de sulf. Știu că, atunci când construiești un acoperiș pentru un adăpost, trebuie să folosești fie scoarță de stejar dintr-un copac uscat, fie scoarță de molid dintr-un copac bătrân, dar verde și că aricii – o excelentă sursă de hrană – sunt mai ușor de găsit la asfințit în sezonul cald și la baza trunchiurilor de molid în sezonul rece. Știu că larvele cărăbușilor de mai erau ușor de găsit în timpul războiului și puteau fi folosite pentru a face pâini mai consistente, iar refugiații le adunau și le prăjeau adesea. Vadim a fost incredibil de generos în privința vastelor sale cunoștințe și îi voi fi veșnic recunoscătoare. Dacă vă veți afla vreodată în Belarus și veți dori să vedeți cu ochii voștri pădurea, nu trebuie decât să căutați Naust Eco Station, condusă de Vadim și soția lui, Irina. Îi puteți găsi online la www.wolfing.info, un site care conține și foarte multe fotografii și articole. Este o resursă excelentă pentru cei care sunt interesați să afle mai multe despre zona respectivă după citirea acestei cărți.

Dacă vă întrebați de ce pădurea este denumită în carte Nalibocka, iar în cartea lui Vadim (și în unele dintre notele mele de aici) drept Naliboki, este din cauză că prima este în ortografia veche poloneză, în timp ce ultima este în ortografia belarusă. Când au avut loc evenimentele din carte, pădurea se afla între granițele poloneze și era cunoscută după numele polonez; acum, se află în Belarus datorită modificării granițelor naționale ce a avut loc în secolul douăzeci. În mod similar, orașul numit Nowogródek (denumirea poloneză) în carte se numește acum Navahrudak sau Novogrudok. Există multe astfel de situații, însă în carte am încercat să păstrez ortografia poloneză de fiecare dată când a fost posibil, deoarece acestea erau cele corecte în anii 1940.

Pentru traducere, aș dori să îi mulțumesc traducătorului de limbă germană, Jens, traducătoarei de limbă rusă, Anna, și traducătorului de limbă idiș, Arik. Majoritatea problemelor cu care m-am confruntat au fost legate de traducerile din limba idiș, întrucât implicau transliterație (în acest caz, din alfabetul ebraic în cel latin), care nu este niciodată o artă perfectă, dar care a fost și mai complicată din cauza dialectelor și din cauza faptului că limba idiș este în mare parte un limbaj argotic. În acest scop, l-am consultat și pe Rebbetzin Hindel Levitin de la Chabad House Palm Beach și pe prietena mea (și agenta de drepturi de autor în străinătate!) Heather Baror-Shapiro, precum și pe Shiri Shapira, care lucrează ca traducătoare de

limbă idiș pentru Armchair Publishing, iubita mea editură israelită, și pe colegul lui Shiri, Arun Schaechter Viswanath. În final, traducerile pe care le-am folosit au fost făcute în mare parte de Shiri și Arun, întrucât au folosit dialectul regional și accentul care se potriveau cel mai bine narațiunii. Toți vorbitorii de idiș menționați mai sus și-au adus contribuția valoroasă și, dacă am uitat cumva să pun un semn, greșeala îmi aparține în totalitate, deși vă asigur că mi-am dat toată silința! Am avut câteva nopți nedormite și un coșmar, îngrijorându-mă pentru cele trei fraze scurte în idiș din primul capitol! Rebbetzin Levitin a făcut, de asemenea, tot posibilul să mă ajute în ceea ce privește acuratețea unor alte câteva pasaje, fapt pentru care îi sunt profund recunoscătoare.

De asemenea, vreau să îi mulțumesc Tamarei Verșițkaia, cercetător și custode la Muzeul Rezistenței Evreiești din Novogrudok, care mi-a răspuns la câteva dintre întrebări, precum și prietenei mele Pam Kancher, directorul executiv al Centrului de Resurse și Educație Memoriale despre Holocaust din Maitland, Florida, care îmi stă oricând la dispoziție pentru a mă ajuta și a-mi răspunde la întrebări atunci când am nevoie. Înseamnă întotdeauna atât de mult când oamenii sunt dornici să își consume timpul, energia și resursele pentru a întinde o mână de ajutor și apreciez enorm acest lucru.

Când am stat de vorbă cu Aron Bielski, l-am întrebat ce crede că i-a determinat pe oamenii simpli ca el și ca frații lui să se ridice și să facă ceva extraordinar. A tăcut pentru o bună bucată de timp, apoi mi-a răspuns încet, simplu:

– Dumnezeu.

Am fost impresionată în mod special de acest răspuns, să îi aud pe Henryka și pe Aron spunând asta, întrucât nu rămăsese prea mult timp pentru viața religioasă în acei ani în pădure, fiind concentrați pe supraviețuire.

– Nu aveai ce face, trebuia să lupți, trebuia să mergi într-o misiune pentru hrană, explică Henryka. Însă a existat un rabin care preda religia și au respectat și sărbătorile. Au celebrat cât au putut de mult.

Aron a spus că nu își mai amintește dacă aprindeau lumânări de Sabat.

– Nu îmi aduc aminte asta, a spus el. Însă, dacă nu aveai o lumânare, găseai o bucată de lemn.

Chiar și în întuneric, acea lumină ardea. Dumnezeu era mereu cu ei, și în momentele importante, și în cele neînsemnate. Cred că au simțit asta atunci și cred că Aron simte asta și acum.

Astăzi, la opt decade după ce germanii au răvășit Polonia și au nimicit atât de multe vieți, Aron și Henryka sunt îngrijorați când lumea pare câteodată să se destrame din nou.

– Regretăm ceea ce se întâmplă acum în lume cu toată această ură între națiuni, între religii, între rase, a spus Henryka.

– A fost, este și va fi întotdeauna, a adăugat Aron.

Cât despre mesajul pe care Aron ar dori să îl împărtășească lumii astăzi?

– Fiți buni, pe cât posibil, și ajutați mereu persoanele sărace și neputincioase. Sperăm că nu va mai fi un astfel de război vreodată, cu toate că este încă multă ură și nu știi niciodată unde se poate ajunge... Sperăm să nu se mai întâmple niciodată, însă nu există nici o garanție.

Să nu uităm trecutul. Să nu uităm eroii care au luptat pentru ca alții să supraviețuiască. Să nu uităm să fim buni cu semenii noștri.

Fiți buni, pe cât posibil. Este un sfat atât de simplu, dar, dacă am face cu toții acest lucru, în fiecare zi, am putea aduce schimbarea. Am putea fi uniți. Am putea construi un viitor mai bun pentru această lume. Să aprindem o lumânare sau o bucată de lemn și să lăsăm acea lumină să ne arate calea!

PĂDUREA
STELELOR
CE PIER
KRISTIN
HARMEL
LITERA
BLUE
MOON